

Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi
Journal of Social Research and Behavioral Sciences

ISSN:2149-178X

Avrupa Birliği Kurumsal Yapısında Yerel Ve Bölgesel Yönetimleri Temsil Eden Bir
Organ: Bölgeler Komitesi*

Prof. Dr. Ramazan ŞENGÜL*

Özet

Avrupa Birliği (AB) bütünleşme sürecinin sorunsuz şekilde işlemesi yerelin desteğini önemli kılmaktadır. Halka en yakın birimler olarak yerel ve bölgesel yönetimler AB kurumları ile vatandaşlar arasında güçlü bir irtibatın kurulmasında etkili bir ara düzeydir. Ayrıca AB mevzuatının önemli bir kısmının yerel düzeyde uygulanması yerel ve bölgesel yönetimlerin AB karar süreçlerine katılımını gerektirmiştir. Maastricht Antlaşması'nda Bölgeler Komitesinin kurulması ile yerel ve bölgesel yönetimlerin AB kurumsal yapısı içinde resmi temsili sağlanması sözkonusu gereksinime verilen bir cevaptır. Bu sayede yerel ve bölgesel yönetimlerin AB kurumları nezdinde seslerini duyurma imkanı ortaya çıktığı gibi AB politikalarının gerek hazırlanması ve gerekse uygulama sürecine katılımları mümkün hale geldi. Bölgeler Komitesinin amacı AB kurumlarınca hazırlanan yasa ve politikaların yerel beklenti ve ihtiyaçlar doğrultusunda çıkmasını sağlamaktır. AB'nin çok önemsediği ve önemli bir bütçe ayırdığı bölgesel politikalardan istenen verimin alınmasında AB kurumlarının Bölgeler Komitesi ile kuracağı sağlıklı bir ilişki önem taşımaktadır. Çalışmanın amacı, kendisine tanınan statü bağlamında Bölgeler Komitesinin AB karar ve politika süreçlerindeki etkisini ortaya koymaktır. Çalışmada AB mevzuatı, AB Komisyon rapor ve belgeleri ile Bölgeler Komitesi rapor ve belgeleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Bölgeler Komitesi, Yerel ve Bölgesel Yönetimler

An Organ, Which Represents The Local And Regional Governments in The Organizational Structure Of European Union: Committee of The Regions

The issue lessimplimentation of the European Union (EU) integration process makes local support important. Local and regional authorities, as the closest units to the public, are an effective intermediate level for enabling strong relation between EU institutions and citizens. Otherwise, the implementation of a significant part of EU legislation at the local level required local and regional governments to participate in EU decision-making processes. The establishment of the Committee of the Regions in the Maastricht Treaty and provision of official representations of local and regional governments in the EU institutional structure is a response given the necessity. Thus, local and regional governments gain importance in the presence of EU institutions,at the same time it became possible to take part in preparation of EU policies as well as participation in the implementation process. The aim of the Committee of the Regions is to ensure that the laws and policies which are prepared by

* 28-30 Nisan 2018 tarihinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumunda sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş tam metin halidir.

* Kocaeli Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü ramazan.sengul@kocaeli.edu.tr

the EU institutions, are in line with local expectations and requirements. It is crucial to get efficiency from regional policies for EU,so it is important that EU institution shaving a good relationship with the Committee of the Regions. The aim of this study is to determine the effects of the Committee of the Regions in EU decision making and policy processes, in the context of its status. In accordance with the aim of the study, EU legislation, the EU Commission reports and documents, and the Committee of the Regions reports and documents were examined.

Keywords:European Union, Committee of the Regions, Local and Regional Governments

Giriş

Avrupa Birliği (AB)'nde Maastricht Antlaşması ile birlikte yerellik/yerindenlik (subsidiarité) ilkesi yasal bir dayanağa kavuşmuştur. Bu ilkeyle birlikte AB içinde faaliyetlerin yurütulmesinde yerel ve bölgesel yonetimler için gúlü bir yasal zemin ortaya ıktı. Yerellik ilkesinin uygulanması vatandaşlara en yakın birimlerin yetkili ve sorumlu olmasını gerektirir. AB politikalarının yerel ve bölgesel düzeyde etkileri dikkate alındığında yerel yonetimlerin idari kapasitelerinin gúlendirilmesi eğilimi gú kazanmıştır. AB politikalarının başarılı olması ve müktesebatın birörnek şekilde uygulanması yerel yonetimlerin gústeredeęi performans ile yakından ilişkilidir. AB politikalarının yerel ihtiyaçlarla uyumunun sağlanması yerel ve bölgesel yonetimlerin görüş ve önerilerinin önemli olduğunun ortaya çıkması bu yonetimlerin AB kurumsal yapısı içinde temsilini bir ölçüde zorunlu hale getirmiştir. Aynı zamanda AB inşa sürecinde yerel ve bölgesel yonetimlerce dile getirilen dışlanmışlık eleştirilerinin giderilmesini sağlamak üzere Maastricht Antlaşması ile Bölgele Komitesi kurulmuştur.

Demokratik meşruiyete sahip Bölgele Komitesi AB'nin diğer kurumlarıyla kıyaslandığında ulusüstü düzey ve ulusal düzey ile vatandaş arasında bir konuma sahiptir. Mevcut konumu itibariyle AB ile vatandaşlar arasındaki ilişkilerin gúlendirilmesine aracılık etmesi beklenmektedir. Bölgele Komitesinin kurulması ile birlikte üye ölkelerin sadece ulusal hükümetleri değil, yerel ve bölgesel yonetimleri de AB politikalarını etkileyebilme gücüne sahip oldu. Maasricht Antlaşmasına giren yerellik ilkesine işlerlik kazandırmaya alışan Bölgele Komitesi AB politikalarının yerel ve bölgesel çıkarlarla uyumlaştırılması misyonuna odaklanmaktadır. AB politikalarının yaklaşık üçte ikisinin bölgesel ve yerel düzeyde etkileri olduğu ve AB'nin temel hedeflerinden birisinin bölgelearası gelişmişlik farkının ortadan kaldırılması olduğu hususları Bölgele Komitesinin misyonunu önemli kılmaktadır.

Bölgeler Komitesinin Avrupa Birliği Kurumsal Yapısına Giriş

AB sınırları içindeki yerel ve bölgesel yönetimler coğrafi alanları kültür, tarih, çevre ve sosyo-ekonomik özellikleri açısından oldukça farklılık göstermektedir. AB vatandaşlarının 1/3'den fazlası sınır bölgelerinde yaşamakta ve çalışmaktadır. AB yasalarının önemli bir kısmının uygulanması yerel ve bölgesel yönetimlerin sorumluluğundadır (BK, L'etat de l'union europeen, 2017:3-4). AB, bölgesel politikalar için bütçesinin yaklaşık 1/3'nü ayırmaktadır. 2007-2013 döneminde AB bütçesinde bölgesel politikalara 347 milyar euro tahsis edilmişken 2014-2020 dönemi bu miktar 325 milyar euro olarak kabul edilmiştir (Bricault, 2014:577).

Bölgesel politikaların AB için önem arzemesi devletaltı birimlerin AB kurumsal yapısı içinde temsil edilmesi tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Yerel yönetimler 1988'den beri Yerel ve Bölgesel Yönetimler Danışma Konseyi aracılığıyla AB Komisyonu ile iletişim halinde olup bölgesel kalkınma ile ilgili olarak kendisine danışılmaktaydı (Nouveau, 2011:221, dipnot 539). Bununla birlikte 1992 Maastricht Antlaşması Avrupa'nın bütünleşmesi sürecinde bölgelerin daha önemli bir rol oynamaları için önemli bir adım olmuştur. Bu antlaşmayla Bölgeler Komitesinin kurulması bölgelerin Avrupa'nın bütünleşme sürecinde resmi olarak temsil edilmesini sağlayarak bu süreçteki tartışmaları sonlandırmıştır (Keleş, 1997:20; UCLG-MEWA, 2005:135). Maastricht Antlaşması ile AB kurumsal yapısının bir parçası haline gelen Bölgeler Komitesi esasen danışma nitelikli bir yapı olarak dizayn edildi (Nouveau, 2011:221). Maastricht Antlaşması'ndan önce AB kurumsal yapısında resmi bir konumu olmayan Bölgeler Komitesine sınırlandırılmış bir statü tanınmakla birlikte bölgelerin ilk kez en üst düzeyde temsil hakkı kazanması AB inşa sürecinde dikkat çeken bir gelişme ve yeniliktir (Demiral, 2006: 138). Yeni bir organ olarak AB kurumsal yapısına giren Bölgeler Komitesi, 1957'den beri varlığını sürdüren Ekonomik ve Sosyal Konsey modeline benzer şekilde kurulmuş olup bu konseyin üstünde bir statüye sahip değildir. Üye dağılımını düzenleyen hükümlerde olduğu gibi her iki organa ilişkin hukuki çerçevede belli ölçüde benzerlikler mevcuttur (Nouveau, 2011:226).

AB'nin kurumsal işleyişinde yerel ve bölgesel yönetimler açısından daha az dikkati çeken diğeri bir yenilik ise antlaşmalarda yapılan değişikliklerle bölgesel yönetimlere sınırlandırılmış koşullarda AB Konseyi'nde temsil edilme imkanının sağlanmasıdır. Maastricht Antlaşması'ndan önce devletler AB Konseyi'nde hükümetin bir bakanı tarafından temsil edilmekte iken bu antlaşmayla beraber merkezi hükümetin yetkilendirilmesiyle bölgesel

yönetim bakanlarının kendi yetki alanlarındaki konularda AB Konseyi'ne katılımı mümkün hale gelmiştir (Nouveau, 2011:222, dipnot 541).

AB düzeyinde bütünleşme politikalarının başarısında yerel halkın temsilcilerinin önemli bir rol oynayacağı yönündeki yaygın görüşler Bölgeler Komitesinin kurulması ile karşılık bulmuş oldu. Bölgeler Komitesinin AB'nin merkezileşmiş yapısına yönelik eleştirilerin tolere edilmesinde ve bölgesel entegrasyonun sağlanmasında kolaylaştırıcı etkisi olacağı beklenmektedir (Özer, 2006:43-44). Kada'ya göre Bölgeler Komitesi siyasal bir meclis olup AB nezdinde "yerel yönetimlerin sesi işlevini" görmektedir. AB mevzuatının yaklaşık ¾'ünün yerel ve bölgesel düzeyde uygulandığına dikkat çeken Kada, mevcut konumu sayesinde Bölgeler Komitesinin bir yandan AB mevzuatının hazırlanmasında yerel ve bölgesel yönetimlerin görüşlerini dile getiren bir misyon üstlendiğini belirtmektedir. Diğer yandan Bölgeler Komitesinin varlığı vatandaşların AB inşa sürecinin dışında kaldığı endişelerini ortadan kaldırmak için fırsat yaratmıştır. Demokrasi açığı olarak görülen bu sorunun aşılmasının yolu vatandaşa en yakın yerel seçilmişlerin sürece dahil edilmesi olarak görülmüştür (Kada, 2010:36-37).

Kurulduğundan itibaren AB kurumsal yapısı içinde danışma organı olarak konumlandırılan Bölgeler Komitesinin yasal konumundan memnun olmadığının altını çizmek gerekir. 1996 ve 2000'li yıllarda verdiği görüşlerde Bölgeler Komitesi, devamlı bir şekilde olarak AB kurumu haline gelme istencini ortaya koydu. Bu yöndeki bir değişikliğin gerçekleşmemesinde AB Parlamentosu'nun tavrının belirleyici olduğu görülmektedir. AB Parlamentosu kendisini doğrudan demokratik meşruiyete sahip tek kurum olarak kabul etmektedir. Bölgeler Komitesinin AB kurumuna dönüşmesi ve doğrudan yasama süreçlerine dahil olarak ikinci bir meclis haline gelip kendisine rakip olmasından çekinmektedir. Bölgeler Komitesi günümüze değin AB kurumu haline gelemediyse de antlaşmalarda yapılan değişikliklerle çeşitli kazanımlar elde etmiştir (Nouveau, 2011:239-242; Stuth, 2006:18).

Bölgeler Komitesinin Yapısı

AB yapısı içinde resmi hüviyet kazanmasını takiben Bölgeler Komitesinin yapısı, çalışma ilke ve yöntemlerinin yenilediği görülmektedir. Keleş ve Mengi'ye göre Bölgeler Komitesinin geçirmiş olduğu bu değişimin iki nedeni bulunmaktadır. Birinci neden AB düzeyinde bölgesel politikaların giderek önem kazanması iken ikinci neden AB'nin sürekli genişleme eğilimidir. Bölgeler Komitesinin geçirdiği yapısal değişimi AB antlaşmalarında görmek mümkündür (Keleş ve Mengi, 2017:136-137).

Bölgeler Komitesi, üye devletlerden gelen yerel ve bölgesel yönetim temsilcilerinden oluşur ve 350 üyeye sahiptir. Bölgeler Komitesi Maastricht Antlaşması'nda belirtilen iç tüzüğünü kabul edip AB Konseyi tarafından onaylanana kadar Ekonomik ve Sosyal Konseyin iç tüzüğüne göre faaliyetlerini yürüttü. Bölgeler Komitesinin 17/18 Mayıs 1994 tarihindeki toplantısında kabul edilen iç tüzük AB Konseyi tarafından 25 Mayıs 1994'de onaylandı (Nouveau, 2011:228 dipnot 550).

Üye Kompozisyonu

Bölgeler Komitesinde üye sayısı, AB'yi oluşturan devletlerin nüfus ve parlamenter ağırlığına göre belirlenir. Bölgeler Komitesi üyeleri AB üyesi devletin önerisi üzerine AB Komisyonu tarafından atanır. Her ülke aday belirleme yönteminde serbest olmakla beraber önerilen adayların üye devletin yerel/bölgesel, coğrafi ve siyasal dengelerini gözetenek belirlenmesi beklenir. Üyeler ya yerel ve bölgesel yönetimlerin seçilmiş üyeleridir, ya da onları temsil eden ve seçilmiş yerel meclisler önünde sorumlu olan kişilerdir. Bölgeler Komitesinin yasama meclisi örneğinde teşkilatlandığı ve bünyesinde bulunan siyasal grupların Avrupa siyasal yapısının temel görüşlerini temsil ettiği dile getirilmiştir. Nitekim Bölgeler Komitesi içindeki siyasal grupların Avrupa Sosyalist Parti Grubu, Avrupa Halk Partisi Grubu Avrupa İçin Liberaller ve Demokratlar Birliği ile Uluslar Avrupası ile Avrupa İttifak Birliği grupları olduğu görölmektedir (Kada, 2010:37). Siyasal birliktelikler dışında Bölgeler Komitesi üyelerinin ortak özellikler üzerinden grup oluşturabilmeleri mümkündür. Örneğin dağlık bölgeler, çevre bölgeler kendine özgü sorunlara sahip olduğu için grup oluşturabileceği gibi göç, ekonomik kalkınma gibi ortak sorunlara sahip bölge temsilcileri de kendi aralarında grup oluşturabilirler (Nouveau, 2011:232).

Tablo:Ülkelere Göre Bölgeler Komitesinin Üye Dağılımı

ÜLKELER	ÜYE SAYILARI	ÜLKELER	ÜYE SAYILARI	ÜLKELER	ÜYE SAYILARI
ALMANYA	24	BELÇİKA	12	İRLANDA	9
BİRLEŞİK KRALLIK	24	MACARİSTAN	12	HIRVATİSTAN	9
FRANSA	24	PORTEKİZ	12	LİTVANYA	9
İTALYA	24	İŞVEÇ	12	LETONYA	7
İSPANYA	21	BULGARİSTAN	12	SLOVENYA	7
POLONYA	21	AVUSTURYA	12	ESTONYA	6
ROMANYA	15	SLOVAKYA	9	KIBRIS CUMHURİYETİ	5
HOLLANDA	12	DANİMARKA	9	LÜKSEMBURG	5
YUNANİSTAN	12	FİNLANDİYA	9	MALTA	5
ÇEKYA	12				
TOPLAM			350		

Kaynak: <http://cor.europa.eu/fr/about/nationaldelegations/Pages/national-delegations.aspx> (Erişim Tarihi:27/12/2017).

Bölgeler Komitesi üyelerinin üye devletin teklifi üzerine AB Konseyi tarafından seçilmesi üye devletlerin Bölgeler Komitesi üzerinde reel bir şekilde etkili olduğunu göstermektedir. Bu etki komiteye üye önermek yoluyla doğrudan bir hal alırken AB Konseyi'nin onaylaması yoluyla dolaylı bir şekilde kendini gösterir (Nouveau, 2011:227). Maastricht Antlaşması, Bölgeler Komitesi üyelerinin belirlenmesinde tüm inisiyatifi üye devletlere bırakmıştı. Bölgeler Komitesi üyelerinin tamamen bölgesel yönetim temsilcileri veya yerel yönetim temsilcilerinden mi oluşacağını açıkça belirtmediği gibi her iki yönetim basamağından üye seçilecekse bunun oranının ne olacağını da düzenlenmemişti. Bölgeler Komitesi için üye önerme konusundaki yöntem üye devletlerin tercihine bırakılmıştı. Federal devletler ile İspanya ve İtalya gibi bölgesel devletler çoğunlukla bölge yönetim temsilcilerini

seçmektedirler. Örneğin Almanya Bölgeler Komitesi içinde 24 üyeye sahip olup bu üyelere 21'ini eyaletlere ve 3'nü belediyelere ayırmıştır. İspanya 21 üyeye sahip olup 17'si özerk topluluk başkanları için 4'ü yerel yönetim temsilcilerine tahsis edilmiştir. Portekiz, Lüksemburg, İsveç gibi bölge yönetimlerinin olmadığı ya da gelişmediği ülkelerde yerel yönetim temsilcileri ağırlıktadır. Fransa'da ise karışık bir prosedür benimsemiştir. Bölgeler Komitesi'nde Fransa'ya bırakılan 24 üyeliğin, 12'si bölge yönetimi temsilcileri, 6'sı il yerel yönetim temsilcileri ve 6'sı belediye temsilcileri için ayrılmıştır (Noureau, 2011:228). Her ne kadar model İçişleri Bakanının önerisi üzerine başbakanın karar vermesi üzerine kuruluysa da AB Konseyi'ne sunulan liste, Fransa Belediye Başkanları Birliği, Fransa İller Birliği ve Fransa Bölgeler Birliği'nin önerilerini dikkate alarak hazırlanmaktadır. Bölgeler Komitesi üyeliği için liste belirlemede uygulan yerele danışma yönteminin üye ülkeler içinde Fransa'ya özgü olmadığına altını çizmek gerekir (Noureau, 2011:229).

Nice Antlaşması, Maastricht Antlaşması'ndaki belirsizliği ortadan kaldırarak üye ülkelerin önerdiği adayların yerel/bölgesel seçilmiş olmaları veya seçilmiş meclis önünde politik olarak sorumlu olmaları esasını benimsedi. Ayrıca Nice Antlaşması ile birlikte önerilen üyelerin AB Konseyi tarafından onaylanmasında oybirliği yerine nitelikli çoğunluk esasına geçildi (Noureau, 2011:231). Uygulamada seçilen üyelerin temsil ettikleri bölgelerin ya da yerel yönetimlerin eyalet/bölge başkanı, başbakanı, belediye başkanı gibi en üst düzey temsilcileri olduğu görülmektedir. Üyeler görevlerini bağımsız şekilde yerine getirirler. Bu konudaki ilgili antlaşma hükmünde belirtilen tam bağımsızlık ifadesi üyelerin bağlı buldukları devletlerin hükümetlerinden ve birliğe bağlı kuruluşlardan emir almadan çalışacağı şeklinde yorumlanmıştır. Üyelerin birliğin genel çıkarları doğrultusunda görev yapması ise icra edilen görevin Avrupa Birliği hukuku içinde yerine getirilmesi olarak anlaşılmıştır (Aktaran Esen, 2004:101). Bölgeler Komitesi üyelerinin geldikleri ülkelerin hükümet ve parlamentolarından emir almayacakları antlaşmalarda dile getirilmiş olmasına karşın uygulamada komite üyelerinin kendi ülkelerinin siyasi pozisyonlarına göre hareket ettiği ve merkezi hükümetin görüşlerinden ayrılmadıklarına şahit olunmaktadır (Stuth, 2006:17-18).

Teşkilatı

Bölgeler Komitesi, yerel ve bölgesel düzeyde karşılaşılan sorunların çözümleri için AB yasa ve politikalarını etkilemeye çalışır. Bölgeler Komitesi faaliyetlerini büro, genel kurul, komisyonlar ve genel sekreterlik aracılığıyla yürütür.

Büro: Büro, Bölgeler Komitesindeki siyasal kompozisyonu yansıtacak şekilde oluşturulur. Büroda bir başkan, birinci başkan yardımcısı ve her üye ülke için bir tane olmak üzere 28 başkan yardımcısı, diğer 28 üye ve siyasal grup başkanları bulunur. Başkanla birlikte büronun görev süresi 2,5 yıldır. Büro, Bölgeler Komitesinin “politik motoru” olarak kabul edilir. Her yeni dönemde Bölgeler Komitesinin politik programını hazırlayan büro, programın uygulanmasını da denetler. Aynı zamanda büro, Bölgeler Komitesinin komisyon ve genel kurul çalışmalarının koordinasyonundan sorumludur. Büro, bir yılda ortalama altı defa olağan toplantı yapar. Büronun toplantıları Bölgeler Komitesinin yıllık genel kurulları öncesinde gerçekleştirilir. Büronun olağanüstü toplantı yapması mümkündür (cor.europa.eu/fr/activities/bureau/pages/bureau.aspx).

Genel Kurul: Bölgeler Komitesi, üyelerinin tamamının katıldığı yılda altı genel kurul yapar. Bölgeler Komitesi üyeleri AB Parlamento üyesi olamazlar. Üyelerin görev süresi beş yıldır. Genel kurulda şu hususlar görüşülüp karara bağlanır (cor.europa.eu/fr/activities/plenary/pages/plenary_sessions.aspx):

a-Görüş, karar ve raporları kabul etmek

b-Bölgeler Komitesinin bütçesini kabul etmek

c-Her dönem başı Bölgeler Komitesinin politik programını kabul etmek

d-Büro üyelerini, başkan yardımcılarını ve başkanı seçmek

e-Bölgeler Komitesi nezdinde tematik komisyonları uygulamaya koymak

f- Bölgeler Komitesinin içtüzüğünü kabul etmek ve değiştirmek

Yukarıda sayılan hususlarda karar alma yetkisine sahip olsa da genel kurul, genelde komisyon ve siyasi gruplardan çıktığı şekliyle kararları kabul etmektedir. Karar tasarılarının genel kurulda değişikliğe uğramasına pek rastlanılmamaktadır. Genel kurul üyelerine ayrılan konuşma süresinin sınırlı tutulması da bu hususta etkili olmaktadır (Stuth, 2006:21).

Komasyonlar: AB Komisyonu'nun yasa önerileri konusunda Bölgeler Komitesindeki altı farklı komisyon görüş hazırlar. Komisyonların görüşleri genel kurulda değerlendirilir ve AB Komisyonu'nun yasa önerisi konusunda Bölgeler Komitesinin resmi pozisyonunun belirlenmesinde rol oynar. Yerel ve bölgesel yönetimleri ilgilendiren politikaların yasalaşma sürecinde AB Komisyonu yasal pozisyonunu belli ettikten sonra Bölgeler Komitesine danışmak zorundadır. Bölgeler Komitesi yerellik ilkesinin gereği olarak bölgesel ve ulusal parlamentolarla işbirliğine girer. Kendi komisyonlarının hazırladığı görüş Bölgeler Komitesinin genel kurulunda görüşülür ve karara bağlanarak resmi görüş halini alır. Yasa teklifinin AB'nin diğer kurumları tarafından değişikliğe uğratılması durumunda Bölgeler Komitesi resmi görüşünü tekrar gözden geçirir. AB'nin yetkili kurumlarınca kabul edilen yasa teklifinin yürürlüğe girmesinden sonra Bölgeler Komitesi izleme faaliyeti yapar. Söz konusu yasanın bölgesel ve yerel düzeydeki uygulamasını bilhassa yerellik ilkesine uygunluk yönünden takip eder. Yasa uygulamasının yerellik ilkesini ihlal ettiği kanaatine varması durumunda Bölgeler Komitesi, Avrupa Birliği yargı organlarına başvurma hakkını kullanır (cor.europa.eu/fr/activities/pages/cor-at-work.aspx).

Farklı komisyonların yetkileri Bölgeler Komitesinin esas politikalarına göre kurgulanmıştır. Komisyonların kompozisyonu Bölgeler Komitesindeki siyasal grupların temsiline göre gerçekleştirilir (cor.europa.eu/fr/activities/commissions/pages/commissions.aspx). Bölgeler Komitesinin bünyesindeki komisyonlar şunlardır:

1-Vatandaşlık, Yönetişim, Dışilişkiler ve Kurumsal İşler Komisyonu (CIVEX): Bu komisyon, özgürlük, güvenlik, adalet, AB Temel Haklar Şartı, aktif vatandaşlık, yerinden yönetim, anayasal işler, çok düzeyli yönetim, yerel ve bölgesel yönetim, yasama kalitesinin güçlendirilmesi, yerindenlik ve ölçülülük, göç ve vize politikası, dışilişkiler, genişleme, akrabalık politikası, doğu ile ortaklık, AB'nin Akdeniz politikası, kalkınma için yerelde işbirliği, dışsal idari işbirliği ve kapasitenin güçlendirilmesi, uluslararası antlaşmalar ve uluslararası müzakereler ile uluslararası terörizm ve sınır kontrolleri alanlarında yetkilidir (cor.europa.eu/fr/activities/commissions/pages/cor-commissions.aspx?comm=CIVEX).

2-AB Bütçe ve Coğrafi Uyum Politika Komisyonu (COTER): Bu komisyon, ekonomik, sosyal ve coğrafi uyum, alan düzenlemesi, kentsel politika, yapısal fonlar, konut, ulaşım, makro bölgeler, coğrafi işbirliği, bölgesel istatistikler, AB yıllık bütçesi, yerel ve bölgesel finans, coğrafi etki analizleri alanlarında yetkilidir (cor.europa.eu/fr/activities/commissions/pages/cor-commissions.aspx?comm=COTER).

3-Ekonomi Politik Komisyonu (EKON): Bu komisyon, sanayi politikası, orta ve küçük işletmeler politikası, ekonomik ve parasal politika, ekonomik yönetişim, tek pazar, uluslararası ticaret ve gümrük hakları ile rekabet ve devlet yardımları alanlarında yetkilidir (cor.europa.eu/fr/activities/commissions/pages/cor-commissions.aspx?comm=EKON).

4-Çevre, İklim Değişikliği ve Enerji Komisyonu (ENVE): Bu komisyon, iklim değişikliği, yenilenebilir enerjiler, çevre politikası, enerji sektöründe Avrupa sınırötesi ağlar, yeni enerji politikaları ve uzay politikaları alanlarında yetkilidir (cor.europa.eu/fr/activities/commissions/pages/cor-commissions.aspx?comm=ENVE).

5-Doğal Kaynaklar Komisyonu (NAT): Bu komisyon, kırsal kalkınma, balıkçılık, gıda üretimi, deniz politikası, kamu sağlığı, tüketici hakları, ormanlar, sivil koruma ve turizm alanlarında yetkilidir (cor.europa.eu/fr/activities/commissions/pages/cor-commissions.aspx?comm=NAT).

6- Sosyal Politika, Eğitim, İstihdam, Araştırma ve Kültür Komisyonu (SEDEC): Bu komisyon istihdam, sosyal politika ve sosyal yardım, mobilite, fırsat eşitliği, eğitim ve formasyon, inovasyon, araştırma ve teknoloji, nümerik strateji, AB bilgi toplumu, görsel-işitsel endüstri ve medya teknolojileri, gençlik ve spor, çok dillilik ve azınlık dillerinin desteklenmesi, kültür ve kültürel çeşitlilik alanlarında yetkilidir (cor.europa.eu/fr/activities/commissions/pages/cor-commissions.aspx?comm=SEDEC).

Bölgeler Komitesindeki üyelerden herbiri yukarıda sayılan komisyonların bir veya ikisinde üyedir (Stuth, 2006:21)

Genel Sekreterlik: Bölgeler Komitesinin kararları Brüksel’de bulunan genel sekreterlik tarafından yürütülür. Genel sekreterlik bünyesinde genel sekretere bağlı olarak 600 memur görev yapar (cor.europa.eu/fr/about/secretary-general/Pages/secretary-general.aspx).

Bölgeler Komitesinin Ab Politikalarına Etkileri

İdari nitelikte yetkiler kullanabilen Bölgeler Komitesi faaliyetleri aracılığıyla AB kurumlarına katkı sağlamaktadır. Mevcut konumuyla Bölgeler Komitesi, AB’nin kararlarının meşrulaştırılmasında tamamlayıcı bir rol oynamaktadır (Nouveau, 2011:233).

Komite kelimesinin, üye devlet ve AB Konseyi’nin vesayeti altında olan yerel ve bölgesel yönetimlerin temsili meclisini ifade ettiği belirtilmiştir. Yerellik ilkesinin bekçisi olarak kabul edilen Bölgeler Komitesi, bir taraftan vatandaşları yerel ve bölgesel düzeyleri

dikkate alarak Avrupa inşa sürecine yaklaştırmak için çalışırken diğer yandan devlet altı birimler olan yerel ve bölgesel yönetimlerin AB kurumsal yapısında temsilini sağlamaktadır (Nouveau, 2011:224-225). Pierre Alexis Féral'a göre Bölgeler Komitesi faaliyetlerinde yerellik, yakınlık ve ortaklık olmak üzere üç temel prensip mevcuttur. Hizmetleri halka en yakın birimlerin görmesini ifade eden yerellik prensibi Bölgeler Komitesini oluşturan antlaşma hükümlerinde belirtilen bir prensiptir. Yakınlık prensibi ile amaçlanan AB yönetim kademelerinin vatandaşa yakın olmalarıdır. Yakınlık ilişkisi sayesinde vatandaşlar kurumsal sorumluları ve katılım mekanizmalarını öğrenirler. Ortaklık prensibi Avrupa düzleminde iyi yönetişimin gereği olup AB, ulusal, bölgesel ve yerel gibi farklı yönetim kademelerinin karar süreçlerinde işbirliği içinde çalışmasını ifade eder (Kada, 2010:38-39).

AB antlaşmaları AB Komisyonu ve AB Konseyi'ne yerel ve bölgesel düzeyde etkileri olacak kararlar hakkında Bölgeler Komitesine başvuruyu zorunlu tutmaktadır. Maastricht Antlaşmasında bu kapsamda ekonomik ve sosyal uyum, Avrupa sınırötesi altyapı ağı, sağlık, eğitim ve kültür olmak üzere beş alan belirlenmişti. Amsterdam Antlaşması bu alanlara istihdam politikası, sosyal politika, çevre, mesleki formasyon ve ulaşım olmak üzere beş alan daha ilave etti. Böylece AB faaliyet alanlarının önemli bir kısmı Bölgeler Komitesinin yetki kapsamına girmiş oldu. AB antlaşmalarında sayılan alanlar dışında AB kurumları Bölgeler Komitesine yerel ve bölgesel sonuçları olacaklarını düşündükleri herhangi bir konuda danışabilir. Ayrıca Bölgeler Komitesi, kendi inisiyatifiyle görüş hazırlayıp bu konuların AB gündemine girmesini sağlayabilir (Kada, 2010:38).

AB Konseyi ve AB Komisyonu özellikle sınırötesi işbirliğine ilişkin konular olmak üzere bütün konularda Bölgeler Komitesinden görüş isteyebilir. Sınırötesi işbirliğine ilişkin konulara Amsterdam Antlaşması ile getirilen yeni düzenlemenin sonucunda vurgu yapılmıştır. Sözkonusu madde uyarınca ekonomik girişimler, altyapı, kültür ve çevre koruma gibi kimi görevleri yerine getirirken bölgeler ve yerel yönetimler birbirleriyle sınırötesi işbirliğinde bulunabilir. Bölgeler Komitesine ihtiyari nitelikte olsa da görüş bildirme yetkisinin tanınması, tarım, işgücünün serbest dolaşımı, tüketicinin korunması, sanayi, yatırım ve teknolojinin geliştirilmesi gibi bölgeleri yakından ilgilendirebilecek konularda Bölgeler Komitesine AB'nin karar alma birimlerinde sesini duyurabilme olanağı tanımaktadır. Bu yöndeki düzenleme İspanya, İtalya, Almanya, Avusturya ve Belçika gibi ülkelerde önemli etkilere sahiptir. Zira bu ülkelerdeki eyaletlerin veya bölgelerin tarım, teknoloji, sanayi gibi konularda geniş yetkilerinin olması onların çıkarlarının gözetilmesini gerektirir (Esen, 2004:116- 117).

AB kurumları içinde AB Komisyonu 1995’den beri sıklıkla Bölgeler Komitesinden görüş istemektedir. Bu hususta AB Komisyonu üç ölçüt belirledi. Bu ölçütler bir politikanın yürütülmesinin yerel yönetimlere düşmesi, tasarlanan düzenlemenin doğrudan yerel ve bölgesel yönetimleri etkilemesi ve AB faaliyetinin bölgelere göre farklı etkilere sahip olmasıdır. Bölgeler Komitesinin görüşleri hukuki olmasa da politik sonuçlar üretir. AB Komisyonu Bölgeler Komitesinin görüşlerine ilişkin ne yapıldığına dair düzenli olarak yayınladığı raporlarda Bölgeler Komitesinin görüşlerini değerlendirmektedir. Bölgeler Komitesinin görüşünün hukuki, mali vb. yönlerden neden dikkate alınması veya alınamaması gerektiği üzerinde durmaktadır. AB Komisyonu, gelecekteki çalışmalarında ve kararlarında Bölgeler Komitesinin görüşlerini dikkate alacağını ortaya koyarken Bölgeler Komitesi kendi görüş/kararlarının etkisi konusunda değerlendirme yapmaktadır. Diğer bir ifade ile komite, görüş ve kararlarının AB kurumlarının nihai kararlarını nasıl etkilediğini incelemektedir (Noureau, 2011:238).

AB antlaşmalarına göre kendiliğinden de uygun gördüğü her konuda görüş bildirme imkanına sahip olan Bölgeler Komitesi bölgesel ve yerel çıkarlarla ilgisi olmayan hususlarda da pozisyon belirleyebilir. Nitekim Bölgeler Komitesinin antlaşmalardan kaynaklanan bu yetkisini uygulamada çeşitli güncel siyasal ve toplumsal sorunlarda kullandığı görülmektedir. Ayrıca Bölgeler Komitesi, AB işleyişı ve vizyonu ile ilgili değerlendirmeler de yapmaktadır (Esen, 2004:118; Kada, 2010:38).

Bölgeler Komitesi 21 Nisan 2009 tarihinde yayınlamış olduğu deklarasyonda misyon ve vizyonu ile ilgili hususları kamuoyu ile paylaşmıştır. Deklarasyona göre kendisini “*yerel ve bölgesel temsilcilerin Avrupa Birliği meclisi*” olarak nitelendiren Bölgeler Komitesi, Avrupa bütünleşmesinde yerel ve bölgesel yönetimlerin katkısını ön plana çıkarmaktadır. AB nezdinde yerel ve bölgesel yönetimlerin kurumsal temsilini sağlayan Bölgeler Komitesi görev alanını yerel ve bölgesel otoriteleri karar süreçlerine dahil ederek vatandaşların yönetime en iyi şekilde katılımını sağlamak olarak tanımlıyor. Bölgeler Komitesi çok düzeyli yönetişimi hedeflemekte ve demokrasi ile Avrupa vatandaşlığının yerleşmesine katkı sağladığı kanaatini taşımaktadır. Diğer yandan yerellik ve orantılılık prensiplerine saygı gösterilmesini isteyerek yerel ve bölgesel yönetimlerin özerkliğini savunmaktadır. Üye devletlerin yerel ve bölgesel birimleri arasında işbirliğini teşvik ettiği gibi aday ülke ve muhtemel aday ülkelerle işbirliğini savunmaktadır. AB içindeki konumunu “*bölgeler, kentler ve belediyelerde AB’nin büyükelçileriyiz ve bu yönetimlerin Avrupa Birliği tartışmalarında sözcüleriyiz*” ifadesiyle ortaya koymaktadır (Comité des Régions, Déclaration de mission, 21 Nisan 2009).

Bölgeler Komitesi 2015-2020 dönemi için genel kurulca kabul edilen politik öncelikler belirlemiştir. Bu öncelikleri aşağıda belirtildiği üzere beş başlık altında toplamıştır (cor.europa.eu/fr/activities/pages/priorities.aspx):

1-AB Ekonomisi İçin Yeni Bir Başlangıç: Bu başlık altında Bölgeler Komitesi AB düzeyinde yürütölen ekonomi politikalarının başarısında yerel ve bölgesel yönetimlerin katkısının ihmal edilmemesi ve AB yatırımlarıyla yerel ihtiyaçlar arasındaki uyumun gözetilmesi gereğine dikkat çekmektedir. Sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanmasında yereldeki iyi uygulama örneklerinin dikkate alınması ve yeni teknolojiler kullanılmasını tavsiye etmektedir.

2-AB Yasamasının Coğrafi Büyüklüğü Önemlidir: Bu başlık altında Bölgeler Komitesi AB yasalarının çok geniş bir alanda etki gösterdiğini hatırlatarak yasaların bilhassa kentlerdeki etkilerini incelemeye odaklanacağını beyan etmektedir. Ayrıca Bölgeler Komitesi, kent ile kırsal arasındaki gelişmişlik farkının azaltılmasına yönelik veri ve bilgileri AB yetkili birimlerince paylaşmayı düşünmekte ve sınırötesi işbirliğinin teşvik edilmesini savunmaktadır. Uyum politikasının AB için önemini farkında olduğuna değinen komite, sözkonusu politikanın kendi öncelikleri arasında olduğunu vurgulamaktadır.

3-Basitleşmiş ve Daha Fazla Bağlanmış Avrupa: Bu başlık altında Bölgeler Komitesi AB politikalarının hazırlanmasında yerel yönetimlerin rolünü geliştirmeye çalışacağını deklare etmektedir. Bir taraftan AB'nin sağladığı avantajları yerel düzeyde ilgililerle paylaşırken diğers taraftan işletme çevrelerini daha uygun hale getirecek politikalara odaklanacağını söylemektedir.

4-AB İçinde ve Dışında İstikrar ve İşbirliği: Bu başlık altında Bölgeler Komitesi, uluslararası ve bölgesel düzeyde istikrara katkı sağlamak için Orta Avrupa ve Hazar ölkeleri olan Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna ile siyasal ve ekonomik bağların gelişiminin teşvik edilmesini hedeflemektedir. Bölgeler Komitesi bu hedefinin yanında Avrupa-Akdeniz bölgelerine yönelik politik önceliklerini gündemine almayı planlamakta ve AB'ye aday ölkelerin üyeliğe hazırlanmalarında yardımcı olmayı istemektedir.

5-Vatandaşların Avrupası Geleceğin Avrupasıdır: Bu başlık altında Bölgeler Komitesi yerel ve bölgesel yönetimler, vatandaşlar ve Avrupa kurumları arasındaki güçlü bir diyalogun önemine dikkat çekmektedir. Tesis edilecek güçlü bir diyalog sayesinde AB'nin vatandaşların yaşamlarına sağlayacağı olumlu katkıların anlatılmasına çalışacağını belirtmektedir.

Görüldüğü üzere AB politikalarının önemli bir kısmının muhatabı olarak yerel ve bölgesel yönetimler Bölgeler Komitesi aracılığıyla uygulamada sorumluluk almaktadır. Bölgeler Komitesi yayınlamış olduğu çeşitli görüş, rapor, deklarasyon ve politik önceliklere ilişkin belgelerde gerek AB'nin hedeflerine ilişkin önerilerde bulunmuş gerekse de yerellik ilkesi ile yerel ve bölgesel yönetimlerin AB içerisinde gittikçe daha fazla önemsenmesinin yolunu açmıştır. Bölgeler Komitesi'nin gelecek projeksiyonlarında ortaya koyduğu hususlar incelendiğinde AB kurumlarının komiteyle yapacağı işbirliğinin önemi AB politikalarının başarısını doğrudan etkileyecek olmasıyla yakından ilişkilidir. AB kurumları ile Bölgeler Komitesi arasındaki yapıcı bir ilişkinin ekonomik kalkınma, yasama süreçlerinin kalitesi ve bölgesel uyumun tesisinde sağlayacağı olumlu katkı yadsınamaz. Yerel demokrasinin güçlenmesi ve AB'ye olan güvenin artmasında Bölgeler Komitesinin etkili bir pozisyonda olduğu ihmal edilemeyecek bir olgudur. Bölgeler Komitesi bir yandan vatandaşların beklenti ve taleplerini AB kurumlarına iletirken diğer yandan AB kararlarının vatandaş nezdinde destek bulması için çalışmaktadır. Yerel halkının bilgilendirilmesi ve onların desteğinin sağlanmasında AB'ye yardımcı olmaktadır.

Sonuç

Yerel ve bölgesel yönetimlerin AB karar süreçlerine resmi katılımı Bölgeler Komitesi aracılığıyla gerçekteşmektedir. AB kurumlarıyla vatandaşlar arasında aracılık vazifesi gören Bölgeler Komitesi farklı ülkelerden gelen temsilcilerin birikimlerini ortaya koymalarına fırsat tanımaktadır. Bu birikimlerin ortak bir zeminde birleştirilmesi ve kullanılmasını sağlamak üzere bölgesel ve yerel düzeyde resmi işbirlikleri kurulmaktadır. Bölgeler Komitesi, yerel ve bölgesel yönetimlere ortak sorun ve beklentiler karşısında beraberce çalışma imkanı sağladığı gibi AB içinde ortak bir politikanın belirlenmesinde katkı sağlamaktadır. AB kurumlarının yasama süreçlerinde gerek zorunlu danışma usulü gerekse de ihtiyari danışma usulü yoluyla Bölgeler Komitesiyle temas kurması AB'nin karar ve politikalarının yerindeliğini güçlendirmektedir. Bölgeler Komitesi, bizzat inisiyatif kullanma yoluyla da AB politikalarının gelecekte şekillenmesine katkıda bulunmaktadır.

Bölgeler Komitesinin etkinliğinin sınırlı kaldığı iddiasıyla AB kurumsal yapısındaki mevcut statüsüne ilişkin tartışmalar devam etmektedir. AB mevzuatına göre Bölgeler Komitesi danışma organıdır. Bölgeler Komitesinin istışari karar alma gücüne sahip olmasının onun AB içindeki konumunu zayıflattığı kanaati hakimdir. Bölgeler Komitesi, çeşitli zamanlardaki resmi açıklamalarda bu yönde tespitler yapmış ve AB kurumu haline gelmek

istediğini belirtmiştir. Bu hususta bilhassa AB Parlamentosu'nun gösterdiği direnci aşmanın kolay olmadığı görölmektedir. AB kurumu haline gelmek için verdiği mücadele olumlu sonuçlanmamış olsa bile Bölgeler Komitesi bu süreçte çeşitli hukuki kazanımlar elde etmiştir. AB Antlaşmalarında yapılan değişikliklerle ilk kurulduğu dönemden günümüze kadar Bölgeler Komitesinin yetkileri arttırılmıştır. Mevzuat değişiklikleri neticesinde Bölgeler Komitesine AB yargı organları önünde dava açma hakkı tanınmıştır. Bu değişiklikle birlikte kendisini yerellik ilkesinin bekçisi olarak gören Bölgeler Komitesi, AB kurumlarınca yürürlüğe koyulan karar ve uygulamaları yargısal denetimden geçirme imkanına kavuşmuştur.

Kaynakça

BRİCAULT, Jean-Michel (2014), "Les Travaux du Comités des Régions", *Annales Des Collectivités Locales*, Année, 34, s.577-583, http://www.persee.fr/doc/coloc_2111-8779_2014_num_34_1_2855 (Erişim Tarihi: 09/02/2018).

COMİTE des REGİONS (2009), Déclaration de mission, Bruxelles, le 21 avril 2009, <https://cor.europa.eu/en/about/Documents/Mission%20statement/FR.pdf> (Erişim Tarihi:09/02/2018).

DEMİRAL, Berkan (2006), "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölge, Bölgeselleşme, Bölgecilik ve Bölge Yönetimleri" **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler** (içinde), Editörler: Hüseyin ÖZGÜR ve Bekir PARLAK, Alfa Aktüel, s.129-169.

ESEN, Selin (2004), "Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi", *AÜSBF Dergisi*, Sayı 59-4, s.89-122.

KADA, Nicolas (2010), **Les Collectivités Territoriales dans l'Union Européenne. Vers une Europe Décentralisée?** PUG, Grenoble.

KELEş, Ruşen (1997), "Bölge Gerçeği ve Avrupa", *Planlama dergisi*, 1997/1, s.17-21.

KELEş, Ruşen ve MENGİ, Ayşegöl (2017), **Avrupa Birliğinin Bölge Politikaları**, 2.Basım, Cem Yayınevi, İstanbul.

NOUREAU, Aurélie (2011), *L'union Européenne et Les Collectivités Locales*, Thése de Doctorat, Université de La Rochelle, <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel00590966/document>, (Erişim Tarihi:18/08/2017).

UCLG-MEWA (IULA-EMME) (2005), **Yerel Yönetimlerin Avrupa Birliği İçindeki Yeri ve İşlevleri**, Birmat Ltdşti, İstanbul.

ÖZER, M.Akif (2006), **Avrupa Birliği Yolunda Türk Kamu Yönetimi**, Platin Yayıncılık, Ankara.

STUTH, Reinhard (2006), “AB Bölgeler Komitesinin Rolü ve Görevleri”, **Avrupa Birliği ve Yerel Yönetimler** (içinde), Konrad-Adenauer-Stiftung Yayını, Ankara, s.15-26.

İnternet Kaynakları

Rapport de La Commission au Parlement Européen, au Conseil, au Comité Économique et Social Européen et au Comité des Régions Ma région, mon Europe, notre futur: Septième rapport sur la cohésion économique, sociale et territoriale, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0583&from=FR> (Erişim Tarihi:02/01/2018).

L'état de l'Union européenne: la perspective des régions et des villes, Discours de Karl-Heinz Lambertz Président du Comité européen des régions, <https://cor.europa.eu/en/about/president/Documents/The%20State%20of%20the%20European%20Union%20-%20the%20view%20of%20Regions%20and%20Cities/Seeing%20Europe%20from%20the%20local%20perspective-fr.pdf>, (Erişim Tarihi:02/01/2018).

cor.europa.eu/fr/activities/pages/about-consultations.aspx (Erişim Tarihi:26/12/2017).

cor.europa.eu/fr/activities/pages/cor-at-work.aspx (Erişim Tarihi:26/12/2017).

cor.europa.eu/fr/activities/pages/priorities.aspx (Erişim Tarihi:26/12/2017).

cor.europa.eu/fr/activities/pages/bureau.aspx (Erişim Tarihi:26/12/2017).

cor.europa.eu/fr/activities/commissions/pages/commissions.aspx (Erişim Tarihi:26/12/2017).

cor.europa.eu/fr/about/secretary-general/Pages/secretary-general.aspx (Erişim Tarihi:26/12/2017)

cor.europa.eu/fr/activities/commissions/pages/cor-commissions.aspx?comm=CİVEX (Erişim Tarihi:28/12/2017).

cor.europa.eu/fr/activities/commissions/pages/cor-commissions.aspx?comm=COTER
(Erişim Tarihi:28/12/2017).

cor.europa.eu/fr/activities/commissions/pages/cor-commissions.aspx?comm=EKON (Erişim Tarihi:28/12/2017).

10- cor.europa.eu/fr/activities/commissions/pages/cor-commissions.aspx?comm=ENVE
(28/12/2017).

<http://cor.europa.eu/en/documentation/brochures/Documents/European%20Committee%20of%20the%20Regions%20at%20a%20glance/3209-leaflet%20FR%20lowres.pdf> (Erişim Tarihi:26/12/2017).

**Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Karlılık İle İlişkisi Üzerine Bir Çalışma: Bist
100 Örneęi¹**

Yusuf GÖR²
Bilgehan Tekin³

Özet

Günümüzde bilgi ve iletişim alanlarında yaşanan hızlı gelişmelerin ve değişimlerin etkisi ile birlikte küreselleşen dünya, şirketleri bir açık sistem olarak toplumun ihtiyaçlarını ve taleplerini dikkate almaya ve çevreye hizmet etme anlayışını benimsemeye zorlamaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS), AB komisyonu tanımıyla şirketlerin toplum üzerindeki etkilerinden dolayı sorumluluk almalarını ifade eder. Şirketler kanunlara uygun olarak, sosyal ve çevresel unsurları, etik değerleri, tüketici ve insan hakları sorunlarını iş stratejilerine ve operasyonlarına dahil ederek sosyal sorumluluklarını yerine getirebilirler. Bununla birlikte son yıllarda şirketlerin sosyal sorumluluk alanında yaptıkları faaliyetler giderek yaygınlaşmaktadır. Ancak sosyal sorumluluk adına yapılan faaliyetlerin şirketlerin ve toplumun beklentilerini ne düzeyde karşıladıkları konusu tam olarak açıklığa kavuşmuş değildir. Bu çalışmada şirketlerin sosyal sorumluluk amacıyla gerçekleştirdikleri faaliyetleri neticesinde hasılatının ve karının artması beklentisinin gerçekleşişip gerçekleşişmediği incelenmektedir. Bu doğrultuda BIST 100 Endeksinde 2009-2016 yılları arası yer alan şirketlerin mali tabloları incelenip regresyon analizi ile sosyal sorumluluk faaliyetlerinin karlılık üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Aktif Karlılığı, Özsermaye Karlılığı, Net Kar

**A Study On The Relationship Between Social Responsibility And Profitability: Bist 100
Sample**

Abstract

Today, the globalizing World forces to companies to take into account the needs and demands of society and to adopt the concept of serving the environment as an open system with the

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Doktor Öğretim Üyesi Yusuf Gör, Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF, yusufgor23@gmail.com

³ Doktor Öğretim Üyesi Bilgehan Tekin, Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF, bilgehantn@gmail.com

effects of rapid developments and changes in the fields of information and communication. Corporate Social Responsibility (CSR) refers to the responsibility of the companies for their influence on the society, as defined by the EU Commission. Companies can fulfill their social responsibilities by incorporating social and environmental elements, ethical values, consumer and human rights issues into their business strategies and operations in accordance with the law. However, in recent years, social responsibility activities of companies have become increasingly widespread. However, it is not clear to what extent social responsibility activities have realized the expectations of the companies and the society. In this study, it is examined whether the revenue of companies and the expectation of increase of profits have been realized as a result of social responsibility activities. In this direction, the financial tables of the companies that took place between 2009-2016 in BIST 100 index were examined. And the effects of social responsibility on the companies were investigated by regression analysis.

Key Words: Corporate Social Responsibility, Asset Profitability, Equity Profitability, Net Profit

Giriş

Değer paylaşımı ya da Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) olarak adlandırılan kavram iş dñyasının ve araştırmacıların uzun yıllardır dikkatini çeken bir olgudur. Bir organizasyonun genel performansı bñyñk ölçñde etik değerlere uygun gñnlñk faaliyetleri ile sosyal ve çevresel faydalarla ilgili faaliyetlerine bağlıdır. Bu faaliyetler, bir kurumun itibarını ve iyi niyetini sñrdñrmesine yardımcı faaliyetlerdir. KSS, sosyal politikalar geliştirmek, çalışan haklarını gñzetmek, işletme ile ilgili gerekli önlemleri almak, çevreyi koruyucu ve dñzenleyici politikalar geliştirmek ve uygulamak ve tñm paydaşların çıkarlarını korumak için odaklanılan tñm kurumsal yñnetiřim uygulamalarından oluşmaktadır. İşletme faaliyetlerinin sadece firma karlılığı amacı ile sınırlandırılmaması ve sosyal kazançlar ile de ilişkilendirilebilmesi finansal kazancın aslında toplumun sosyal yararı ile ilişkilendirilmesi anlamına gelmektedir. KSS sadece firmalarda çeşitli olanakların sağlanması ve iyileştirilmesi amacıyla yapılan yatırımlar olarak algılanmamalı aynı zamanda firma ve paydaşları arasında gñlñ bir bağ kurulmasına yardımcı bir unsur olduğu dikkate alınmalıdır (Kiran, Kakakhel ve Shaheen, 2015).

KSS kavramı aslında anlaşılması o kadar zor bir kavram değildir. Basit olarak, işletmelerin toplumun sadece ekonomik amaçlarını değil, aynı zamanda etik ve ahlaki değerlerini de gñzetten ve kendilerini topluma karşı yapmakta sorumlu olarak gñrdñkleri faaliyetlerle ilgilidir

(Kiran, Kakakhel ve Shaheen, 2015). KSS kavramı Howard R. Bowen tarafından 1953' te ortaya konulmuştur. Bowen “İş Adamlarının Sosyal Sorumlulukları” isimli kitabıyla KSS kavramını literatüre kazandırmıştır. Carroll modeli (Carroll ve Buchholtz, 2003) örgütün en önemli amacının, yasal yükümlülükleri yerine getirdikten sonra, etik ve sosyal hedeflerden ziyade ekonomik hedeflerini yerine getirmesi olduğunu öne sürmektedir. McWilliams ve Siegel (2001), KSS uygulamalarının işletmeler için sadece hukukun kurallarına uymakla kalmayıp, ya da yasaların gerektirdiği sosyal refahı sağlamanın yanında sosyal yarar sağladığını belirtmektedirler. Tam anlamıyla KSS faaliyetleri gerçekleştiren firmaların, uzun vadede toplum nezdindeki olumlu imajlarını sağlamlaştırarak rekabet avantajı sağlamaları ve karlılıklarını arttırmaları beklenir. Devlet kurumlarının toplumda ortaya çıkan her problemi ve sosyal meseleleri tam anlamıyla çözmesi mümkün olmadığından, işletmeler pek çok güncel sosyal meselenin çözümünde rol oynayabilirler. Bu türden kamu-özel ortaklığı geliştirilerek, değer zinciri faaliyetleri geliştirerek çevre ve doğal kaynaklar için endişeleri ortadan kaldırılabirler. Tüm bu faaliyetler uzun vadeli finansal başarıyı da beraberinde getirir. Friedman (1970) şirketlerin uzun vadeli fayda sağlayacak olan KSS faaliyetlerini seçmeleri gerektiğini belirtmiştir. hayır kurumlarına bağış sağlamalı ya da vergi toplamaya yardım edecek ve aynı zamanda sektörde rekabet avantajı sağlayabilecek olan, bina inşa etme projesine katkıda bulunmalılar (Kiran, Kakakhel ve Shaheen, 2015).

KSS, işletme faaliyetlerinin etik olarak yürütülmesine ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaya yardımcı olurken çalışanlar ve aileleri ile bölge halkının ve tüm toplumun yaşam kalitesinin artmasını sağlar. KSS aynı zamanda şirketin temsil ettiği anlayışa uygun olarak oluşturdukları misyonlarına sadık kalınmasına, anlaşılması ve yerine getirilmesine ve müşterilere ve topluma sunulan destek ve hizmetlere yönelik bir rehber vazifesi görmektedir. Bunun yanında KSS' un çeşitli uluslararası veya ulusal standartlarla benzer ilkeleri içermekle birlikte yasalarda olduğu gibi bağlayıcılığı bulunmadığı söylenebilir. BM' lere göre sürdürülebilirliğin anahtarı olan işletme başarısı, sadece parasal kazanç ile değil, aynı zamanda bir örgütün faaliyetlerinin bir bütün olarak toplum üzerindeki etkileriyle de ölçülmelidir. Gelişmekte olan ülkeler açısından sürdürülebilirlik ve sosyal sorumluluk gibi kavramların benimsenmesi daha uzun zaman zarfında mümkün olmaktadır. İşletmelerde paydaş kavramının sadece hisse senedi sahiplerinden veya ortaklardan oluşmadığının, finans alanının ortaya çıktığı ilk yıllarda kabul gören kar maksimizasyonunun daha fazla üretip daha fazla satmaktan ve maliyetleri minimize etmekten geçtiği yaklaşımının artık geçerli olmadığı bunların yanında toplumun, çalışanların ve müşterilerin beklentilerinin ve

Çevresel duyarlılığın dikkate alınmasının çok daha önemli hale geldiğinin anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle günümüzde yaşanan gelişmelere baktığımızda katma değer yaratmayan, topluma karşı ilgisiz ve onların ihtiyaç ve isteklerini gözetmeden faaliyet göstermeye çalışan işletmelerin belli bir noktadan sonra faaliyetlerine son verdiği yadsınamaz bir gerçektir. Oysa mümkün olabildiğince karar süreçlerine tüm paydaşlarını dahil etmeye çalışan işletmeler, uzun vadede maliyet avantajı, verimlilik ve karlılık artışı sağlayacaklardır (Fettahoğlu, 2014).

KSS, ilk ortaya çıktığı tarihlere bakılarak eski bir kavram olarak görülebilir. Ancak akademik alanda yapılan çalışmalarda kendine yeni yeni yer bulan ve üzerine yoğunlaşılan bir kavramdır. Özellikle Enron, WorldCom, Parmalat, Qwest, ImClone gibi skandallar ile tüketicilerin işletmelere, yöneticilere, piyasalara ve ekonomik sistemlere olan güvenleri sarsılmıştır. Sonuç olarak "iş ahlakı" ile "kurumsal yönetim" ilişkisi daha önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda KSS kavramının ön plana çıkması da aynı gelişmelerin bir sonucudur (elik, Dinçer ve Yılmaz, 2012).

Bu alışmada, KSS harcamaları ile firmaların zsermaye ve aktif karlılıkları ve net karları arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma ile önceki akademik araştırmalardan yararlanılarak literatürdeki konu ile ilgili açığın kapatılmasına katkıda bulunulması ve karar alıcıların alacakları kararlarda yol gösterici olacak bir kaynak oluşturulması hedeflenmiştir.

Literatür Taraması

KSS kavramının dünya genelinde önem kazanmasıyla birlikte KSS ile firma performansı arasındaki ilişki de önemli hale gelmiştir. Son 30 yıllık süreçte bu ilişki üzerine yapılan araştırmaların sayısı artmıştır. KSS ile finansal performans veya karlılık arasındaki ilişki çok sayıda araştırmacı tarafından incelenmiştir. Farklı ülkelerdeki araştırmacıların yaptığı çalışmalara göre KSS' nin firmaların finansal performansı üzerindeki etkisini daha net görebilmek için daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.

KSS ile firma performansı ilişkisi üzerine son yıllarda daha fazla çalışma yapılmaktadır. Bununla birlikte bu ilişki üzerine yapılan ilk çalışmaların Bragdon ve Marlin (1972) ve Moskowitz (1972) tarafından yapıldığı belirtilir. Bu alışmaları takiben işletmelerde sosyal sorumluluk yaklaşımı daha fazla ilgi görmeye başlamış ve yapılan çalışma sayısı da artmıştır.

Çalışmaların sonuçlarına bakıldığında ise söz konusu iki değişken arasında pozitif bir ilişki olduğunun belirtildiği görülmektedir. Buna karşın bu bulgunun bilimsel açıdan tam olarak kesinleşmiş bir bulgu olduğu söylenememektedir (Alparslan ve Aygün, 2013).

Yurtdışında konu ile ilgili olarak yapılan ilk çalışmalardan biri olan çalışmada Aupperle, Carroll ve Hatfield (1985), kurumsal sosyal sorumluluğu ölçmenin zorluğundan bahsetmiş ve sosyal sorumluluk ve kârlılık arasında bir ilişki bulunmadığını tespit etmişlerdir. Bir başka çalışmada McGuire, Sundgren ve Schneeweis (1988), Fortune dergisinin kurumsal itibar puanlarını kullanarak, firmaların kurumsal sosyal sorumluluk algıları ile finansal performansları arasındaki ilişkileri analiz etmişlerdir. Sonuçlar, firmaların hem borsa getirileri hem de muhasebe temelli ölçümlerle değerlendirilen performanslarının, kurumsal sosyal sorumlulukla yakından ilişkili olduğunu göstermişti.

McWilliams ve Siegel (2000), literatürde yer alan ve KSS' un finansal performansla olumlu, olumsuz ve nötr bir ilişki içerisinde olduğunu öne süren çeşitli çalışmalarda yapılan hatalara değinmişlerdir. Çalışmalarında sosyal sorumluluk ve finansal performans arasındaki ilişkiye dair mevcut ekonometrik çalışmalarda hata olduğunu belirtmektedirler. Bunun sebebi literatürdeki modellerin firma performansının önemli bir belirleyicisi olarak gösterilen Ar-Ge'ye yapılan yatırımları kontrol etmemesidir. Bu yanlış modelleme, KSS' un finansal etkisinin yukarı yönlü önyargılı tahminleriyle sonuçlanmaktadır. Model uygun şekilde oluşturulduğunda ise KSS' un finansal performans üzerinde nötr bir etkisi olduğunu belirtmektedirler.

İkbal ve diğerleri (2012) KSS' un 2010-2011 yılları arasında Karaçi Menkul Kıymetler Borsasında yer alan 156 şirketin finansal performansı, hisse senetlerinin piyasa değerleri ve finansal kaldıraç oranları ile ilişkisini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda KSS' un şirketlerin piyasa değerini olumsuz etkilediğini, KSS' un şirketler üzerinde hiçbir etkisi olmadığını ve KSS ile finansal kaldıraç arasında bir ilişki olmadığını tespit etmişlerdir.

Mücahit ve Abdullah (2014), KSS' un Pakistan'da firmaların finansal performansı ve hissedar refahına etkisini incelemişlerdir. Özsermaye ve aktif karlılık oranlarını finansal performans göstergeleri olarak ve hissedar refahını ise hisse başına kar (EPS) olarak almışlardır. Çalışma sonucunda KSS ile finansal performans ve hissedar refahı arasında önemli bir pozitif ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

Siddiq ve Javed (2014), KSS' un Pakistan' da altı şirketin organizasyonel performansı üzerindeki etkisini incelemiştir. Analiz sonucunda hem KSS ile örgütsel performansın pozitif korelasyonlu olduğunu tespit etmişlerdir.

Saeidi ve diğerleri (2015) yaptıkları çalışmada KSS ile firma performansı arasındaki ilişkide sürdürülebilir rekabet avantajı, itibar ve müşteri memnuniyetini üç olası aracı değişken olarak almışlardır. 205 imalat ve perakende ticaret şirketlerinden elde edilen bulgulara göre KSS ile firma performansı arasındaki bağlantı tamamen aracı değişkenler ile ortaya çıkmaktadır. KSS' un firma performansı üzerindeki olumlu etkisi, KSS' un rekabet avantajı, itibar ve müşteri memnuniyeti üzerindeki olumlu etkisinden kaynaklanmaktadır. Son bulgular ise KSS ve firma performansı arasındaki ilişkide yalnızca itibarın ve rekabet avantajının aracılık ettiğini göstermektedir.

Wang, Dou, ve Jia (2016), 42 çalışmanın 119 etki büyüklüğüne dayanarak, KSS-Karlılık ilişkisinin genel etki büyüklüğüne olumlu ve anlamlı olduğunu ve dolayısıyla KSS' un finansal performansı artırdığı sonucuna varmışlardır. Ayrıca sonraki finansal performans, önceki sosyal sorumlulukla ilişkili bulunmuş ve KSS ve karlılık arasındaki nedensel ilişkiyi de ortaya çıkarılmışlardır. Bununla birlikte çalışmalarının sonuçları KSS-Karlılık ilişkisinin gelişmiş ekonomilerdeki firmalar için gelişmekte olan ekonomilerdeki firmalardan daha güçlü olduğunu göstermektedir.

Yurtdışında yapılan çalışmalarda oldukça geniş bir şekilde ele alınmasına karşın Türkiye' de KSS ile firma karlılığı arasındaki ilişkinin incelendiği çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalardan bazıları Aras, Aybars ve Kutlu (2010), Dinçer (2011), Alnıaçık vd., (2011) Arsoy vd., (2012) Alparslan ve Aygün (2013) tarafından yapılmıştır.

Aras, Aybars ve Kutlu (2010), KSS ile finansal performans arasındaki ilişkiyi 2005-2007 yılları arası dönem için farklı yaklaşımlar ve ölçüm yöntemleri ile ampirik açıdan incelemişlerdir. Önceki ampirik çalışmalara dayanarak, bu çalışma, firma büyüklüğü, karlılık, risk seviyesi ve KSS arasında bir ilişki olabileceği varsayımına dayanarak yapılmıştır. Çalışma sonucunda firma büyüklüğü ile kurumsal sosyal sorumluluk arasında bir ilişki bulunmuşlardır. Ancak, kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans/karlılık arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmamıştır.

Alnıaçık, Alnıaçık ve Genc (2011) kurumsal sosyal ve çevresel sorumluluk hakkındaki olumlu ve olumsuz bilgilerin çeşitli paydaşların satın alma, istihdam ve yatırım niyetlerini nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Sonuçlar, bir şirket hakkındaki KSS bilgisinin, tüketicilerin ürünleri satın alma niyetlerini, potansiyel çalışanların iş bulma niyetlerini ve potansiyel yatırımcıların şirkete yatırım yapma niyetlerini artırdığını göstermektedir.

Dinçer (2011), firmaların sahiplik yapısının KSS Raporlamalarındaki olası etkilerini araştırmıştır. Elde edilen sonuçlar, belirli paydaşların (hükümet ve alacaklılar) KSS raporunun yayınlanması üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu teyit etmektedir. Aksine, ekonomik performansın bu süreç üzerinde bir etkisi yoktur.

Arsoy vd., (2012) çalışmalarında muhasebe bazlı performans ölçütleri yardımıyla kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmalarının sonuçlarına göre kurumsal sosyal sorumluluk daha iyi finansal performansa yol açmaktadır.

Fettahoğlu (2014) işletmelerde sosyal sorumluluk performansı ile finansal performans arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda bazı veriler için anlamlı sonuçlar elde etmiştir. Analiz 2009-2011 yıllarında sürdürülebilirlik raporu yayınlayan ve İMKB’de kote olmuş on altı işletme için yapılmıştır. Varlık devir hızı ile sadece, genç çalışan oranı arasında ters yönlü bir ilişki çıkmıştır. Ürün bilgilendirme etiketlerinin satışların artmasında katkısı büyüktür. Geri dönüştürülerek kullanılan malzemelerin yüzdesi varlık devir hızı artışı ile paralellik göstermektedir. Kültür ve sanata destek veren işletmelerde pay başına kar, diğerlerine göre daha düşük çıkmıştır. Muhasebe tekniği açısından bakıldığında kültür ve sanat için verilen bağışlar gider olarak işletme kazancından indirilebilmekte ve dönem karının azalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla pay başına kar da bu oranda azalmaktadır.

Çelik, Zeytinoğlu ve Akarım (2016), çalışmalarında KSS uygulamalarının firmaların finansal performansı üzerindeki etkisini araştırmaktadırlar. Bu bağlamda, firmanın belirli bir yılda KSS raporunu yayınlayıp yayınlamadığına veya KSS uygulamalarını temsil eden bağımsız bir değişkene göre değer alan bir kukla değişken kullanmışlardır. Finansal performansın ölçütü ve bağımlı değişken olarak, hem muhasebeye dayalı (varlık karlılığı) hem de piyasaya dayalı (PD/DD)) performans ölçütlerini kullanmışlardır. Regresyon analizi sonucunda, KSS' un firmaların finansal performansı üzerindeki etkisinin olmadığını tespit etmişlerdir.

Yöntem

Bu çalışmada kurumsal sosyal sorumluluk ile Şirket performansı arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla doğrusal regresyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu analizi gerçekleştirmek için kullanılan veriler, 2009-2016 yılları arasında Borsa İstanbul 100 Endeksinde yer alan Şirketlerin finansal tabloları, faaliyet raporları ve internet sitelerinden elde edilmiştir. Ancak BİST-100’de yer aldığı halde finans ve spor sektörlerinde faaliyet gösteren Şirketler, mali tablo be dönem uyumsuzlukları nedeni ile çalışmanın kapsamından çıkarılmıştır.

Değişkenlerin Belirlenmesi

Çalışmada bağımlı değişken olarak aktif karlılığı (ROA) ve özsermaye karlılığı (ROE) kullanılmıştır. Bağımsız değişken ise kurumsal sosyal sorumluluktur. Şirketler sosyal sorumluluk faaliyetleri gerçekleştiriyorsa 1 gerçekleştirmiyorsa 0 olarak değerlendirilmeye alınmıştır. Bu anlamda KSS bir ikili değişkendir. Ayrıca finansal kaldıraç, Şirket büyüklüğü, Şirket tecrübesi ve sektör de kontrol değişkeni olarak analizde yer almaktadır. Çalışmada kullanılan değişkenlerin listesi aşağıda yer almaktadır.

Tablo-1: Değişken Listesi

DEĞİŞKEN	KISALTMA
Kurumsal Sosyal Sorumluluk	KSS
Aktif Karlılığı	ROA
Özsermaye Karlılığı	ROE
Finansal Kaldıraç (toplam borç/ toplam aktif)	FKL
Şirket Büyüklüğü	BYK
Şirket Tecrübesi	YAS
Sektör	SEK

Modelin Oluşturulması

Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Karlılık İle İlişkisi Üzerine Bir Çalışma: BİST 100 Örneği

Çalışma doğrusal regresyon analizi kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Ancak her bir bağımlı değişken için ayrı ayrı model kurulmuştur. Çalışmada kullanılan modeller aşağıda yer almaktadır.

$$ROA = \beta_0 + \beta_1 KSS + \beta_2 FKL + \beta_3 BYK + \beta_4 YAS + \beta_5 SEK + \varepsilon$$

$$ROE = \beta_0 + \beta_1 KSS + \beta_2 FKL + \beta_3 BYK + \beta_4 YAS + \beta_5 SEK + \varepsilon$$

Bulgular Ve Tartışma

Bu bölümde BIST 100 Endeksinde 2009-2016 yılları arasında çalışma kapsamında olan şirketlerden elde edilen veriler, analiz edilmiş ve analiz sonuçları literatürle karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Karakteristik Bilgiler

Analizde yer alan şirketlerin verileri ile ilgili temel ve tanımlayıcı istatistik bilgileri Tablo-2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistik Bilgiler

	<i>KSS</i>	<i>SEC</i>	<i>BYK</i>	<i>KLD</i>	<i>ROA</i>	<i>ROE</i>	<i>YAS</i>
Ortalama	0.641892	14.22973	14.45315	1.574904	0.054056	0.078	43.97297
Standart Sapma	0.47985	7.055108	1.585799	2.864784	0.080916	0.782156	15.65272
Varyans	0.230256	49.77455	2.514759	8.206987	0.006547	0.611769	245.0077
En Büyük	1	28	19.3972	49.97816	0.372384	3.596965	81
En Küçük	0	1	10.47726	-26.9475	-0.37629	-17.9678	16

Tablo 2’de her bir değişkenin ortalama değeri, varyans ve standart sapmaları verilmiştir. Tablo incelendiğinde Borsa İstanbul 100 Endeksinde yer alan şirketlerin %64’ünün sosyal sorumluluk çalışmaları yaptıkları anlaşılmaktadır. Yine bu endekste yer alan şirketlerin aktif karlılık oranı %5 özsermaye karlılık oranı ise %8 civarında olduğu görülmektedir. Ayrıca

Çalışma kapsamında yer alan Şirketlerin tecrübelerine bakıldığında yaklaşık 44 yıldır iş hayatında yer aldıkları anlaşılmaktadır.

Doğrusal Regresyon Analizinin Sonuçları

Çalışma kapsamında elde edilen verilerin analizi için doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Verilerin normal dağılıma sahip olduğu Kolmogorov-Smirnov testi ile doğrulanmış, değişkenler arasında çoklu bağlantının bulunmaması da yapılan Collinearity istatistiği ile kanıtlanmıştır. Kolmogorov-Smirnov Testinde $p > 0,05$ ise değişkenler normal dağılım göstermektedir. Değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununu tespit eden Collinearity İstatistiğinde ise VIF değerlerinin 10'dan kk çıkması çoklu bağlantı sorunun olmadığını göstermektedir. Değişkenler arasında Otokorelasyon olup olmadığı ise Durbin-Watson testi ile anlaşılmaktadır. Bu değerin 2'ye yakın olması beklenmektedir.

Tablo 3: Normallik Testi ve oklu Bağlantı Testi ve Durbin-Watson Testi

NORMALLİK TESTİ		Durbin-Watson Değerı	1,813
Değerkenler	Kolmogorov-Smirnov Testi		
	p değerı	Collinearity İstatistiği	
KSS	,537	Değerkenler	VIF
ROA	,208	ROA	1,383
ROE	,294	ROE	1,129
FKL	,116	FKL	1,162
BYK	,261	BYK	1,097
YAS	,198	YAS	1,354
SEK	,246	SEK	1,237

Tablo 3'e bakıldığında Kolmogorov-Smirnov testine göre değerkenler normal dağılıma sahip değildir. Değerkenler arasında otokorelasyonun olmadığı Durbin-Watson değerı ile anlaşılmaktadır. Ayrıca değerkenler arasında çoklu bağlantı sorununun da olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4: Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	Değişken	Katsayı	standart sapma	Anlamlılık	Düzeltilmiş R ²
AKTİF KARLILIĞI KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK İLİŞKİSİ	KSS	0.0055894	0.0081647	0.049*	0.4721
	BYK	0.0016565	0.0035326	0.063	
	KLD	-	0.0009891	0.000*	
	YAS	0.0001767	0.0003833	0.645	
	SEK	0.0003278	0.0008514	0.700	
ÖZSERMAYE KARLILIĞI KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK İLİŞKİSİ	KSS	0.0587361	0.0515301	0.025*	0.6201
	BYK	0.0957611	0.0213231	0.000*	
	KLD	-	0.0063646	0.000*	
	YAS	0.0003209	0.0022519	0.887	
	SEK	0.0082565	0.0050018	0.099	
	*		P <0.05		

Regresyon analizi sonucuna göre BIST 100 Endeksinde yer alan şirketlerin yürüttükleri sosyal sorumluluk faaliyetlerinin bu şirketlerin aktif karlılığına ve özsermaye karlılığına istatistiksel olarak anlamlı bir katkı yaptığı görülmektedir. Ayrıca kontrol değişkeni olarak kullanılan kaldıraç oranı da aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki içerisindedir. Bir başka kontrol değişkeni olan şirket büyüklüğü ise sadece özsermaye karlılığı ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki içerisindedir. Elde edilen sonuçlar literatür ile uyumludur.

Sonuç

Bu çalışmanın amacı, BIST 100 Endeksinde yer alan Şirketlerin yürüttükleri kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin aktif karlılığı ve zsermaye karlılığı ile iliŐklerinin incelenmesidir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında yer alan Şirketlerden elde edilen veriler üzerine bir araştırma yapılmıştır. Değişkenler literatürdeki konu ile ilgili çalışmalardan hareketle belirlenmiştir.

Yapılan alışma sonucunda çalışma kapsamındaki Şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin Şirketlerin aktif karlılığını ve zsermaye karlılığını etkilediği tespit edilmiştir. Bu sonuç literatürde yer alan çalışmalarla uyumludur. Ayrıca daha önce literatürde pek fazla kullanılmayan bir değişken olan sektör de bu çalışmada kullanılmıştır. Şirketlerin faaliyet gösterdikleri sektörlerin Şirketlerin sosyal sorumluluk faaliyetlerine ve Şirket performansına bir etkisi olmadığı gözlemlenmiŐtir. Ayrıca Şirket tecbesinin de sosyal sorumluluk faaliyetlerini ve Şirket performansını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bununla birlikte bu çalışmada dikkate alınan zaman dilimi geniŐletilerek ve farklı değişkenler kullanılarak daha farklı sonuçların elde edilmesi olasıdır.

Kaynakça

- Alnıaçık, U., Alnıaçık, E., & Genç, N. (2011). How corporate social responsibility information influences stakeholders' intentions. *Corporate social responsibility and environmental management*, 18(4), 234-245.
- Alparslan, A. G. A., & Aygün, M. (2013). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ve Firma Performansı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1).
- Aras, G., Aybars, A., & Kutlu, O. (2010). Managing corporate performance: Investigating the relationship between corporate social responsibility and financial performance in emerging markets. *International Journal of productivity and Performance management*, 59(3), 229-254.
- Arsoy, A. P., Arabacı, ., and iftioğlu, A. (2012). "Corporate Social Responsibility And Financial Performance Relationship: The Case Of Turkey", *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 14: 159-176.
- Aupperle, K. E., Carroll, A. B., & Hatfield, J. D. (1985). An empirical examination of the relationship between corporate social responsibility and profitability. *Academy of management Journal*, 28(2), 446-463.

- Çelik, S., Zeytinoğlu, E., & Akarım, Y. D. (2016). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ve Finansal Performans Arasındaki İlişki: Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama. *World of Accounting Science*, 18.
- Dinçer, B. (2011). “Do the Shareholders Really Care about Corporate Social Responsibility?”, *International Journal of Business and Social Science* Vol. 2 No.10: 71-76.
- Fettahoğlu, S. (2013). İşletmelerde Sosyal Sorumluluk İle Finansal Performans Arasındaki İlişki: İmkb’ye Yönelik Bir Uygulama. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 6(1), 11-20.
- Friedman, Milton. (1970) “The Social Responsibility Of Business Is To Increase Its Profits,” *The New York Times Magazine*, No. 33, Pp. 122-26.
- Kiran, S., Kakakhel, S. ve Shaheen, F. (2015). Corporate social responsibility and firm profitability: A case of oil and gas sector of Pakistan. *City University Research Journal*, 5(1), 110-119.
- Mcguire, J. B., Sundgren, A., & Schneeweis, T. (1988). Corporate Social Responsibility And Firm Financial Performance. *Academy of Management Journal*, 31(4), 854-872.
- McWilliams, A., & Siegel, D. (2000). Corporate social responsibility and financial performance: correlation or misspecification?. *Strategic management journal*, 21(5), 603-609.
- Saeidi, S. P., Sofian, S., Saeidi, P., Saeidi, S. P., & Saeidi, S. A. (2015). How does corporate social responsibility contribute to firm financial performance? The mediating role of competitive advantage, reputation, and customer satisfaction. *Journal of Business Research*, 68(2), 341-350
- Wang, Q., Dou, J., & Jia, S. (2016). A meta-analytic review of corporate social responsibility and corporate financial performance: The moderating effect of contextual factors. *Business & Society*, 55(8), 1083-1121.

**Algılanan Güçlendirmenin Çalışanların Performans Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışları
Üzerine Etkisi¹**

Dr. Öğr. Üyesi Meral BEKTAŐ²

Őerife Karagöz³

Özet

Önemli bir motivasyon unsuru olarak görülen güçlendirme algısı, çalışanların psikolojik olarak kendilerini örgütün bir parçası olarak hissetmeleri ve gönüllülük temeline dayanan örgütsel vatandaşlık davranışı gösterme eğilimlerini ve performanslarını etkileyebilmektedir. Bu nedenle sosyal değişim kuramı çerçevesinde kendilerini güçlendirilmiş hissedilen çalışanların örgütsel vatandaşlık davranışı ile karşılık vermesi muhtemeldir. Örgütsel vatandaşlık kavramı çalışanların örgütün etkililiğine katkıda bulunacak gönüllü davranışları ifade etmektedir. Bu araştırma, Burdur'da faaliyet gösteren bazı işletme çalışanlarında algılanan güçlendirmenin, performans ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmış olup, veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, algılanan güçlendirmenin çalışanların performansı ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güçlendirme, Performans, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı.

**The Effects of Perceived Empowerment on Performance and Organizational Citizenship Behavior of
Employees**

Abstract

Seen as an important motivational factor the empowerment perception affects employees' tendency to feel as a part of organization and psychologically to demonstrate volunteer organizational citizenship behavior and affect's their performance. For this reason those whom felt themselves empowered within the framework of social change theory are likely to respond with organizational citizenship behavior. Organizational citizenship behavior describes the voluntary behaviors of labour to contribute the effectiveness of organizations. This research, examines the effects of performance and organizational citizens behaviors of employee's on perceived empowerment in some of the company employees operating in Burdur and survey method was used as a data collection tool. According to the results of the study, perceived empowerment has a positive impact on employee performance and organizational citizenship behavior.

Keywords: Empowerment, Performance, Organizational Citizenship Behaviors.

¹ Bu makalenin özet kısmı, 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² MAKÜ, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

³ YL öğrencisi

Giriş

Toplumların sosyal, ekonomik ve politik gelişiminde, örgütlerin etkililiğinde ve verimliliğinde insan faktörünün önemi büyüktür. Örgütlerin sürekli değişen koşullar altında başarılı olmaları, gelişen ve daha da karmaşık hale gelen küresel iş dünyasında rekabetin artmasıyla hızla değişen çevre koşullarında, formal iş tanımlarıyla sınırlı kalmadan, görevin gerektirdiklerinin ötesinde, örgütsel etkililiğe ve gelişmeye katkıda bulunmaya istekli işgörenlere olan ihtiyacı giderek artmaktadır (Sezgin, 2005: 313).

Yöneticiler çalışanlarından yüksek düzeyde fayda sağlamayı hedefledikleri için, çalışanları yaptıkları işleriyle ve çalıştıkları kurumlarıyla bütünleştirmek amacıyla güçlendirmektedir. Güçlendirme, sürekli değişim ve gelişim içinde olan örgütlerin karar verme sürecinde, etkinlik ve verimliliklerini arttırmada önemli bir unsur olarak düşünölmektedir. Yaptıkları işleri anlamlı bulan, işleri ile ilgili gerekli bilgi, beceri ve tecrübeye sahip, yaptığı iş ile ilgili konularda inisiyatif alabilen ve işler üzerinde bir etkiye sahip olduğunu hisseden çalışanlar daha yüksek performans sergileyeceklerdir. Günümüzde yöneticiler için en önemli konulardan biri çalışanları, iş başarısı için iş birliği yapmaya yönlendirmektir. Çalışanlardan gönüllölük ve uyum sağlamaya dayalı, biçimsel olmayan, iş sözleşmeleriyle zorunlu hale getirilen davranışların çok daha ötesinde davranışlar beklenmektedir (Ünüvar, 2006: 177).

Sosyal değişim kuramı çerçevesinde kendilerini güçlendirilmiş hisseden çalışanların örgütsel vatandaşlık davranışı ile karşılık vermesi muhtemeldir. Böylece, örgütsel vatandaşlık davranışını ortaya koyan çalışanların yeteneklerini sergilemesi ve bu durum karşısında yöneticilerin bu yetenekleri fark etme ihtimalleri artacaktır. Buna göre çalışanların yanlarında, örgütün varlığını hissetmelerine bağlı olarak gelişen algılanan güçlendirme doğrultusunda, örgütsel etkinliğin ve verimliliğin artırılmasında önemli etkileri bulunan performans ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının çalışanlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu düşünölmektedir. Çalışanların yönetimin uygulamalarına karşı sahip oldukları tutum ve düşüncelerin, beşeri sermayenin son yıllarda artan önemi nedeni ile bu çalışmanın literatürdeki boşluğa katkı sağlayabileceği düşünölmektedir. Bu araştırma, Burdur'da faaliyet gösteren bazı işletme çalışanlarında algılanan güçlendirmenin, performans ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmanın amaçlarına ulaşmak için, ilk olarak algılanan güçlendirme, çalışan performansı ve örgütsel vatandaşlık davranışı kavramları ile ilgili literatür özetlenmiştir. Devamında

araştırmanın amaçlarına uygun olarak işletme çalışanlarında algılanan güçlendirmenin, performans ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla araştırmanın yöntem ve bulguları ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Takip eden bölümde analizler gerçekleştirilmiş, elde edilen sonuçların yorumlanıp önerilerin sunulması ile çalışma son bulmuştur.

1. Personel Güçlendirme

Personel güçlendirme, yönetime ilişkin bir kavram olarak tanımlanırsa; paylaşmak, yardımlaşmak, yetiştirmek ve ekip çalışmaları gerçekleştirerek bireylerin karar verebilme yetkilerindeki artış ile bireylerin gelişimlerini sağlamak ifadesi ile tanımlanabilir. Güçlendirme; iş görenlerin motivasyonlarını arttıran, uzmanlık ve bilgi seviyelerine olan güvenlerini yükselten, olayların kontrolünü sağlayabileceklerine olan inançlarını ve organizasyon tarafından belirlenmiş uygulama alanlarını ortaya koymaktadır (Koçel, 2005: 414). Güçlendirmeyle iş görenlerin çalışma alanında onaysız kararlar verebilme gücü geliştirilmektedir. Yani iş görenlerin karar verebilme yetkilerindeki artışla, kendilerini işin sahibi olarak hissedecekleri için, yetkilerinin sınırları dahilinde paylaşmayı, yardımlaşmayı, ekip çalışması ile yetiştirmeyi ön planda tutmaları sağlanacaktır (Ataman, 2002: 348). Personel güçlendirmenin önem kazanması 1990'lardan sonra gerçekleşmiş ve çok sayıda işletme bünyesinde uygulanması söz konusu olmuştur. Güçlendirme kavramının tanımında iş görene yetki veya gücün transferi konu edilirken, kararlar ile ilgili katılımlarının arttırılması anlayışı öngörülmektedir. Güçlendirme amacıyla, çalışanların uğraşlarının takdire değer bulunması ve kararlara katılımlarının teşviki gerekli görülmektedir. Bu doğrultuda çok sayıda yazar, personel güçlendirmeyi çalışma motivasyonunu arttıran unsurlardan biri olarak da görmektedir (Hardy ve Leiba-O'Sullivan, 1998: 4). Bir örgütte personel güçlendirme için üç unsurun etkileşime girmesi gerekmekte olup bunlar; organizasyonun kendisi, güçlendirme yapılacak iş gören ve yöneticidir (Robbins vd., 2002).

Başarı kazanmış yöneticilerin günümüz şartlarında iş görenleri güçlendirmek amacıyla çeşitli yöntemleri araştırdıkları bilinmektedir. Kişilerin kendilerini güçlü hissettikleri zamanlarda, kararlar almaya isteklerinin arttığı, çalışmaları doğrultusunda hareketlendikleri gerçeğinin farkındadırlar. Bu doğrultuda günümüz koşullarında örgütün başarısı, iş görenlere aktarılan gücün miktarı ile yakından ilgilidir. Kavram olarak güçlendirme, değişmekte olan çevre koşullarında piyasayla uyum ve müşteri ihtiyaçlarını cevaplama ile ilgili süreçlerin daha da

kısa zamanda gerçekleşmesi hedefine yöneliktir. Bu bağlamda karar verme yetkisi, çalışmaların alt ve ilk kademesinde yer alan iş görenlere kadar aktarılmasının yanı sıra; bu amaçla birlikte örgütün kademeleri sayıca azaltılıp esnek bir yapıya kavuşması sağlanacaktır (Akdemir, 1996: 199). Fakat güçlendirme her isteyenin dilediğini yapabilme serbestisi değildir. Güçlendirmede hedef, kararın yakınında ve bilginin sahibi olan bireyin kararlar verebilmesidir (Kusy, vd.,1997: 39).

Personel güçlendirmeyi uygulayacak olan organizasyonlardan; yapılan iş tanımlarının katılımcılığı teşvik etmesi, netleşmiş ve açık Şekilde misyonunun ve vizyonun belirlenmiş olması, performans ile ilişkilendirilmiş bir ödüllendirme sisteminin bulunması, eğitime ve öğrenmeye uygun ortam yaratmış olması, bütün kademelerde iş görenlerin kararlarda katılımcı olmalarını sağlaması beklenmektedir. Bunların yanında yöneticiden; çalışanlar üzerinde güven oluşturması, bağlılığı ve açıkça tartışılabilecek Şartları ortaya koyabilmesi, bilgiyi paylaşabilen ve katılımcılık yaklaşımı sergileyebilmesi, hatalı hareket etme endişesini kaldıracabilmesi, gerçekleştirilen başarıları ve başarısızlıkları öğrenmede fırsata dönüştürmesi, işletme vizyonunu ve misyonunu açıklayabilmesi ve yol gösteren bir lider pozisyonunda olması önemle beklenmektedir (Koçel, 2003: 410).

Personel glendirmeyle ilgili son zamanlarda yapılmakta olan yoğun çalışmaların nedeni; işletmelerin piyasa Őartlarındaki hızlı değişimi algılayıp, müşterilerinin beklentilerini süratle cevaplandırarak, memnuniyetlerini kazanıp, rekabete yönelik avantaj sağlamak düşünceleriyle hareket etmeleridir. Müşterilerin memnuniyetini de işle ilgili kararlarn alınması ve uygulanması aşamaları için onlarla birebir temas halinde olan çalışanlara yöneltilmesi, bir başka deyişle personelin güçlendirilmesi yoluyla gerçekleştirmeleri mümkün olmaktadır. Bu durum çalışanlarda zgven artışı sağlaması ile kişisel performansa, beraberinde de örgüt performansına yansımaktadır. Diğer yandan çalışma esnasında görülen problemlerin çalışanlar tarafından kısa bir zamanda çözülmesi, yöneticilere diğer faaliyetleri için vakit kazandırmış olmaktadır (Akçakaya, 2010: 147).

2. alışan Performansı

Performans kavramı, bir iş görenin iş yerinde önceden belirlenen hedefler doğrultusunda gerçekleştirdiği çalışmayla ilgili başarıyla yerine getirebildiklerinin nitelik ve nicelik olarak belirlenmesini ifade etmektedir. İş görenin kişisel performansı örgütlerin performans kriterleri bakımından büyük öneme sahiptir. Çalışanların performans düzeyleri ne derece üst seviyede olursa, örgütlere ilişkin performans seviyesi de o derece üst seviyede gerçekleşmektedir

(Şehitoğlu ve Zehir 2010: 144). Başka bir tanımda ise performans; kişi, grup ya da işletmenin daha önce belirlenmiş olan amaçlar ve bu amaçlar doğrultusundaki standartlara belirli bir süreç kapsamında, nicelik ve nitelik anlamında ulaştıkları nokta olarak da tanımlanmaktadır (Aydın vd., 2010: 47). Çalışanın performans düzeyi, araştırmacıların önemsendiği kadar örgütlerin, yöneticilerin ve çalışanların da önemli buldukları temel olgu durumundadır. Dolayısıyla örgütler kurumsallıklarını gösteren hedeflere ulaşabilmek, sektörlerinde rekabet gücünü kazanabilmek amacıyla, çalışma alanlarında üst düzey performanslarını ortaya koyabilen iş görenlere ihtiyaç duyarlar. İş görenin üst düzey performansa sahip bulunması, kendisi adına da önem kazanmaktadır. Çalışmalarını eksiksiz gerçekleştirerek başarı elde etmeleri bireyler için övünç, gurur ve tatmin nedeni olmasının yanı sıra iyi bir performans; gelir seviyesinde yükselme, sosyal olarak ve kariyerleri bakımından itibarlarının artışı sonuçlarını da beraberinde getirecek ön koşuldur (Yelboğa, 2006: 200).

İşletmeler ile ilgili bilgi paylaşımlarında performans, üzerinde dikkatle durulması gerekli olan unsurlardan biridir. İşletmeler açısından bireylerin performanslarına yönelik artış sağlama ve cazip bir duruma getirmenin önemi kavranmıştır. Bununla birlikte küçük bir kısmı, çalışanlarının işletmelerinden beklentilerini ve çalışmalarının kapsamı ile ilgili ölçütleri belirlemeye uğraşmaktadır (Bedarkar ve Pandita, 2014: 107). Oysa günümüzde, işletmeler tarafından üst düzey performansın yakalanması ve örgütün başarılı olması doğrultusunda büyümenin süreklilik kazanması, pazar koşullarındaki değişiklikler (Vosloban, 2012: 660), rekabette üstünlük sağlamak, örgüt ve iş gören performansları bağlamında hedeflerin uyumlaştırılmaları ön şartlar durumuna gelmektedir (Işığışık, 2008: 3; Uyargil, 2013a: 4).

Kavramsal olarak performans, sınırları belirli bir zaman dahilinde gerçekleştirilen çeşitli faaliyetlerdeki hedeflere hizmet edebilme seviyesidir (Tutar ve Altınöz, 2010: 201). Çalışma ile gerçekleştirilmek istenen hedefler bakımından, kişinin veya grubun kendisine özel belirlenen çeşitli standartlara ve hedeflere ne denli yaklaştığının göstergesidir (Çöl, 2008: 39). Genel çerçevedeyse; hedefi belirli ve önceden planlanan bir etkinliğin sonrasında, çıktının nitelik ve nicelik değerlendirme ölçütü anlamında ifade edilebilir (Akai, 2015: 179). İşletmelerin bakış açısıyla ise performans; çalışma kapsamında ve belirlenmiş olan ölçütlerin karşılanması biçiminde, çalışmaların gerçekleştirilmesi ve hedefe ulaşılması doğrultusunda şekillendirilen düşünce, hizmet veya mallardır (Pugh, 1991: 7-8). Kişisel performans işletmelerin öncelikle önemli buldukları performanstır. Bunun nedeni işletmenin

performansının iş görenlerin performansı kadar iyi seviyede olabileceği gerçeğidir (l, 2008: 39). İş görenin üst düzeyde performans göstermesi ise kendisini işletmesine bağlanmış hissedip, kuvvetli hisler beslemesine, güçlü bir motivasyona bağlı bulunmaktadır. Performans yönetimi bu temel amaçlar üzerinde şekillenmektedir. Performans yönetimi; ulaşılmak istenen hedeflere ve bu bağlamda iş görenlerin sergileyecekleri ortak anlayış çerçevesindeki performansın işletme organizasyonunda kalıcı olmasını, iş görenlerin hedeflere ulaşmak amacıyla ortaya konulan bütünsel uğraşlarının etki seviyelerini yükseltecek tarzda yönetilmesini, cretlendirilmesini, değerlendirilmesini, geliştirilmesini ve ödüllendirilmesini kapsayan süreçtir (Barutçugil, 2004: 334).

3. Örgütsel Vatandaşlık

Başlangıçta 1930'larda Barnard'ın üzerine eğildiği örgütsel vatandaşlık davranışı (VD) bir kavram olarak; biçimsel anlamlı rol davranışının ötesinde "rol dışı davranışlar" ifadesi ile tanımlanmaktadır. ÖVD'nin ilk önce Dennis Organ'ın 1983 yılındaki çalışmasıyla yönetim bilimi literatüründe yer aldığı bilinmektedir. Kavramın VD şeklinde ilk kullanımı ise yine 1983 yılında Organ ve Bateman tarafından gerçekleştirilmiştir (Ilie, 2014: 489). VD rgt organizasyonunda, biçimsel ödüllendirme sistemi dahilinde tam ve açık bir şekilde yer almayan, örgütte bütünsel işleyişin etkinliğini oluşturan, kişinin kendisinin isteğine bağlı davranışını ifade etmektedir (Bies, 1989: 295). VD rgtteki diğer çalışanlara işleri konusunda destek olma, hafta sonlarında da iş yerinde çalışmaya devam etme veya geç saatlere kadar çalışma, oluşturulan standartların üstünde performansla çalışma, işin akışı esnasında görülen aksaklık ve dayatmalar karşısında tolere etmeye gnlllk, örgüte özgü işlerin gerçekleştirilmesinde aktif halde hareket etme yönünde iş gören davranışlarını kapsamaktadır (Bolino vd., 2004: 229). Örgütsel vatandaşlık davranışı tanımlarındaki ortak nokta; örgüt içinde bu tutumların gönüllü olarak, bireysel istekli oluş ile gerçekleştirilen, rolden fazla davranışlar olarak sergilenmesi ve bununla birlikte örgütün etkililiğine katkı sağlamasıdır (Sezgin, 2005: 319). VD dolaylı olan veya resmi içerikli ödül sistemi tarafından net anlaşılamamış, buna karşın bütünsel bakımdan örgütsel etkinliğin artışını beraberinde getiren, isteğe bağlılık ve gnlllk içeren kişisel davranışlardır. VD kavramına göre; emirler alma/verme esasına dayanmayan, örgütte fayda oluşturan, biçimsel bir yapısı bulunmayan, ayrıca birbirinden şikyetlerin ve istenilmeyen davranışların azalmasını sağlayan, işin belirlenen zamanda tamamlanmasını, yenilikçi bir tutum sergilenmesini, diğer iş görenlere gönüllü yardım edilmesini içeren çeşitli davranışlar

görülmektedir (Ünüvar, 2006: 177). ÖVD kavramıyla anlaşılması istenen, çalışanların gönüllülüğü çerçevesinde şekillenen davranışları dikkate alındığında, kişinin organizasyon içindeki rolü ile ilgili ya da biçimsel iş tanımı gereklerine uygun tutumları dışındaki davranışlarının söz konusu olmasıdır (İşbaşı, 2000: 4).

Organ (1988), örgütsel vatandaşlık davranışlarını temel karakteristik özellikleri de içerik kapsamına alarak beş alt boyutuyla beraber “Özgecilik, Vicdanlılık, Sportmenlik (Centilmenlik), Sivil Erdem ve Nezaket” olarak incelemektedir. Bu boyutlardan özgecilik, iş görenlerin örgütteki diğer üyelere yardım etme yönündeki ve gönüllülük içeren dolaylı ve doğrudan davranışlarının tümüdür. Vicdanlılık, iş görenlerin iradî istekleriyle, kendilerinden beklenen minimum düzeydeki rol davranışlarının dışında bir davranış göstermeleridir. Sportmenlik (Centilmenlik), iş görenlerin örgütte gerginlik nedeni olabilecek her türlü tavırdan uzak durmalarıdır. Sivil erdem, iş görenlerin örgütlerine karşı bütünsel bir yaklaşımla bağlılıklarını ortaya koyar. Nezâket ise, iş görenlerin aldıkları çeşitli kararları veya hareketleri sonucunda, etkilenmesi olası kişiler ile problem yaşamadan iletişime geçebilmesini ortaya koyar (Organ, 1988). Özgecilik ve nezaket söz konusu sınıflandırmada özellikle kişi odaklı; sivil erdem, vicdanlılık ve sportmenlik (centilmenlik) ise işletme merkezlidir (Rego vd., 2010: 218). ÖVD ile ilgili söz konusu boyutların ve benzerlerinin ortaya konulması yanı sıra, son dönemlerdeki çalışmaların bu davranışları bütünsel bir bakış açısıyla da değerlendirme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Bir toplum açısından büyük önemi bulunan unsurlar olarak örgüt yapıları, insanların hayatlarında önemli derecede roller üstlenmektedir. Bu bağlamda örgütlerdeki en stratejik değerler insan kaynakları oluşumlarıdır. Günümüzde yönetime ve örgütsel davranışlara ilişkin yaklaşımlar ele alındığında; örgütsel bağlılık ve sorumluluğu esas alan, güçlükler karşısında yılmayan, çalışmalarını sonucunda birikimleri olan iş görenlerin organizasyonun başarısındaki temeli meydana getiren faktörler oldukları öngörülmektedir. Örgütsel davranış alanı için, işyerlerindeki kişisel ve diğer iş görenlere yardım etme olarak ortaya konulan davranışlar büyük önem kazanmaktadır (Jafari, Bidarian, 2012: 1815). Birtakım nedenlerle çalışmaya gelmeyen ekip arkadaşlarının çalışmalarını da üstlenmek, kişisel iş tanımında bulunmasa da örgüt hedefleri bakımından önemli olan çalışmalarını gönüllülük ile kabul etmek, örgütte yeni işe başlamış arkadaşlarına sosyalleşmeleri yönünde destek olmak ve olası sorunları aşabilmelerine yardım etmek, örgüt yöneticilerinin çalışmalarını kolay bir duruma getirmek, örgütte katma değer oluşturacak yenilik önerileri geliştirmek, yapılması gerekenlerin üstünde çalışmaya katılmak, geçerli nedenler olmaksızın devamsızlık yapmamak ve zamanını aksatmadan iş başında olmak ve

benzeri davranışlar örgütsel vatandaşlık davranışı kapsamındaki örnekleri oluşturmaktadır (Kelloway vd., 2002: 150; Sarı, 2011: 32).

Örgütsel vatandaşlık ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; örgütsel vatandaşlığın iş tatmini ve çalışmaya tutkunluk ile olan ilişkisi (Gürbüz, 2008; Demirel ve Özçınar, 2009; Budiyanto, Oetomo ve Heingvidi, 2011; Fisk ve Friesen, 2012; ankır, 2016), örgütsel bağlılık ile olan ilişkisi ve etkilerine (Dilek, 2005; Ünüvar, 2006; Güven, 2006; Bolat vd., 2009; etin, 2011; Kılıç, 2010; Dağcı, 2017; Bayrak, 2017) ve örgütsel adalet algısı ve örgütsel sinizm ile olan ilişkisini (Basım ve Şeşen 2010; Poyraz vd., 2009; Arslantaş ve Pekdemir 2007; Baş ve Şentürk 2011; etinkaya ve imenci, 2014; il, 2018; Őahbudak, 2016, Erdoğan, 2018, Tunç, 2018) olduğu görülmektedir.

4. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

4.1.Araştırmanın Amacı

Bu alışma, Burdur'da faaliyet gösteren işletme alışanlarında algılanan güçlendirmenin çalışan performansı ve örgütsel vatandaşlık üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.

4.2. Araştırma Hipotezleri

Yukarıdaki literatür bilgilerinin işığında algılanan örgütsel desteğin yardım etme davranışına etkisinde yönetici desteğinin aracılık rolünün olabileceği düşünülerek aşağdaki hipotezler önerilmektedir:

H₁: Algılanan güçlendirmenin çalışan performansı üzerinde pozitif yönde etkisi vardır.

H₂: Algılanan güçlendirmenin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde pozitif yönde etkisi vardır.

4.3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada; nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve veri toplama aracı olarak anket formundan faydalanılmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan anket formunda demografik sorular, algılanan güçlendirme, performans ve örgütsel vatandaşlık ölçekleri kullanılmıştır. Güçlendirme ölçeği Spreitzer (1995)'den alınan 12 ifadeden oluşmaktadır. alışan performansı ise Sigler ve Pearson (2000)'ın, Kirkman ve Rosen (1999)'dan aldığı 4 ifade ile ölçülmüştür. Örgütsel Vatandaşlık Davranışını ölçmek için Basım ve Şeşen'in (2006) "Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Uyarlama ve Karşılaştırma alışması" isimli çalışmasından

yararlanılmıştır. Ölçeklerde katılımda bulunanlardan, belirtilmiş olan ifadelere 5’li Likert ölçeği (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum) üzerinde hangi oranda katıldıklarını işaretlemeleri istenmiştir. Araştırmada yer alan örnekleme araştırmaya esas olan amaç açıklanarak, ulaşılabilecek sonuçların gizli tutulacağı vurgulanmış, gönüllü katılmaları istenmiştir. Analiz sürecinde soru formları önceden gözden geçirilerek, işaretleme eksikliği yaptığı tespit edilen 30 katılımcının araştırma formu analiz dışı bırakılmış; eksiksiz olduğu tespit edilen toplam 241 adet anket formu analize dâhil edilmiştir.

4.4. Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini, Burdur İl Merkezi sınırlarında faaliyet göstermekte olan işletme çalışanları oluşturmaktadır. Evrene ulaşmak için zamanda ve ulaşımında çeşitli güçlükler yaşanacağı dikkate alınarak; evreni temsil edecek tarzda basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle örneklem grubu belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın örneklemini Burdur ilinde rastgele seçilen işletmelerdeki çalışanlar oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında toplamda 241 anket analizlere dâhil edilmiştir.

4.5. Analiz ve Bulgular

Verilerin analizleri için SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik testler tercih edilmiştir. Algılanan güçlendirme, çalışan performansı ve örgütsel vatandaşlık davranışı ölçekleri soru formunun, ölçmesi gereken özelliği gerçekten ölçüp ölçmediğini belirlemek amacıyla geçerlilik analizi yapılmıştır. Bu amaçla sosyal bilimlerde en yaygın olarak kullanılan yapı geçerliliği ölçülmüştür. Araştırma çerçevesinde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için frekans ve yüzde analizi, algılanan güçlendirmenin performans ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla korelasyon analizi ve basit doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır.

Tablo 1: Demografik Özellikler

	N	%		N	%
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	116	50,9	Evli	80	35,6
Erkek	112	49,1	Bekâr	145	64,4
Yaş			Eğitim Durumu		
18-25	104	7,2	İlköğretim	8	3,7

26-33	89	39,4	Ortaöğretim	69	32,1
34-41	27	11,9	Ön lisans	96	44,7
42-+	6	2,7	Lisans	36	16,7
			Yüksek Lisans	6	2,8

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan bireylerin %50,9'unu kadınlar oluştururken %64,4'ünün medeni durumu bekârdır. Araştırmaya katılanların %39,4'ünün yaş aralığı 26-33 arasında olup, %44,7'si ön lisans mezunudur.

Tablo 2: Değişkenlerin Ortalama Değerleri, Güvenilirlikleri, Korelasyon Değerleri

Değişkenler	Ort.	Madde Sayısı	C. Alpha	Algılanan Güçlendirme	Çalışan Performans	Örgütsel Vatandaşlık
Algılanan Güçlendirme	3,55	12	,86	1		
Çalışan Performansı	3,95	4	,82	,60**	1	
Örgütsel Vatandaşlık	4,05	19	,82	,56**	,62**	1

(**0,01<p)

Tablo 2 incelendiğinde araştırma içeriğinde yer alan; algılanan güçlendirme, çalışan performansı ve örgütsel vatandaşlık davranışı değişkenleri ile ilgili gerçekleştirilen güvenilirlik analizi sonucunda ulaşılan Cronbach Alpha katsayıları sırası ile 0,86, 0,82 ve 0,82 değerleri olarak bulunmuştur. Elde edilen değerlerin sosyal bilimler alanı kapsamında genel çerçevede kabul görmekte olan 0,70'e yakın bir seviyede olmaları, ölçeklerin bu örneklem bağlamında da güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır. Tablo 2'de görülen değişkenler arasında gerçekleştirilen korelasyon analiziyle elde edilen bulgulara göre ise, algılanan güçlendirme çalışan performansı arasında olumlu yönde ve anlam taşıyan bir ilişkinin (r:0,60, p<0.01) tespiti yapılmıştır. Bununla birlikte algılanan güçlendirme ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında da olumlu yönde, anlam ifade eden bir ilişki (r:0,56, p<0,01) bulunmaktadır. Son olarak örgütsel vatandaşlık davranışı ile çalışan performansı arasında da olumlu yönde ve istatistiksel anlam taşıyan bir ilişki (r:0,62, p<0,01) bulunmuştur.

Tablo 3: Algılanan Güçlendirmenin Çalışan Performansı Üzerine Etkisi

Özellikler	Standartlaştırılmamış Beta Katsayısı	Standartlaştırılmış Beta Katsayısı	p değeri
Sabit	1,442		,000*

Algılanan Güçlendirmenin Çalışanların Performans Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Üzerine Etkisi

Çalışan Performansı	,689	,600	,000*
---------------------	------	------	-------

$$R^2 = ,360, \quad F = 109,834(0,00), \quad *P < 0,01$$

İşletme çalışanlarında algılan güçlendirmenin çalışan performansı üzerine etkisini incelemek amacıyla, algılanan güçlendirme bağımsız değişken, çalışan performansı ölçeği bağımlı değişken şeklinde kullanılarak basit doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan regresyon modeli sonucunda algılanan güçlendirmenin çalışan performansı üzerinde bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. $F(1,195) = ,360, p < 0,01$. Bağımsız değişkenler katılımcıların sosyal görünüş kaygısının %36'sını açıklamaktadır.

Tablo 4: Algılanan Güçlendirmenin Örgütsel Vatandaşlık Üzerine Etkisi

Özellikler	Standartlaştırılmamış	Standartlaştırılmış	p değeri
	Beta Katsayısı	Beta Katsayısı	
Sabit	1,435		,000*
Örgütsel Vatandaşlık	,665	,558	,000*

$$R^2 = ,311, \quad F = 89,919(0,00), \quad *P < 0,01$$

İşletme çalışanlarında algılan güçlendirmenin örgütsel vatandaşlık üzerine etkisini incelemek amacıyla, algılanan güçlendirme bağımsız değişken, örgütsel vatandaşlık ölçeği bağımlı değişken şeklinde kullanılarak basit doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan regresyon modeli sonucunda algılanan güçlendirmenin örgütsel vatandaşlık üzerinde bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. $F(1,199) = ,311, p < 0,01$. Bağımsız değişkenler katılımcıların sosyal görünüş kaygısının %31'ini açıklamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Burdur'da faaliyet gösteren işletme çalışanlarında algılanan güçlendirmenin çalışan performansı ve örgütsel vatandaşlık üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırma bulgularına göre, araştırma içeriğinde yer alan; algılanan güçlendirme, çalışan performansı ve örgütsel vatandaşlık davranışı değişkenleri arasında gerçekleştirilen korelasyon analiziyle elde edilen bulgulara göre ise, algılanan güçlendirme çalışan performansı arasında olumlu yönde ve anlam taşıyan bir ilişkinin tespiti yapılmıştır. Bununla birlikte algılanan güçlendirme ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında da olumlu yönde, anlam ifade eden bir ilişki bulunmaktadır. Son olarak örgütsel vatandaşlık davranışı ile çalışan performansı arasında da olumlu yönde ve istatistiksel anlam taşıyan bir ilişki bulunmuştur.

İşletme alışanlarında algılan güçlendirmenin çalışan performansı üzerine etkisini incelemek amacıyla, algılanan güçlendirme bağımsız değişken, çalışan performansı leği bağımlı değişken şeklinde kullanılarak basit doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan regresyon modeli sonucunda algılanan güçlendirmenin çalışan performansı üzerinde bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. H₁ hipotezi kabul edilmiştir. Algılan güçlendirmenin örgütsel vatandaşlık üzerine etkisinde oluşturulan regresyon modeli sonucunda algılanan güçlendirmenin örgütsel vatandaşlık üzerinde bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. H₂ hipotezi kabul edilmiştir.

Araştırmanın Burdur il merkezindeki işletme çalışanlarına yönelik olması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Diğer sınırlılıklar araştırmada kullanılan ölçekler, araştırma kapsamında yer alan örneklem sayısı ve ele alınan çalışmanın kesitsel değil boylamsal olmasıdır. Sonuçların genellenebilmesi için örneklem sayısının genişletilmesi ve çalışmanın farklı zamanlarda belirli aralıklarla aynı örneklem üzerinde gerçekleştirilmesi önerilebilir. Bu bulgular çerçevesinde ilerde yapılması planlanan araştırmalara farklı değişkenler (rgtsel bağlılık, örgütsel destek, örgütsel sinizm...) eklenerek, farklı illerde, farklı byklteki sektörlerdeki işletme çalışanları üzerinde gerçekleştirildiğinde farklı sonuçlar elde edilebileceği dşnlmektedir.

Kaynakça

AKDEMİR, A., 1996. İşletme Bilimine Giriş, Eskişehir: Birlik Ofset Yayıncılık.

ATAMAN, G., 2002. İşletme Yönetimi, 2.Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

AKÇAKAYA, M., 2010. Örgütlerde Uygulanan Personel Güçlendirme Yöntemleri: Türk Kamu Yönetiminde Personel Güçlendirme. Karadeniz Araştırmaları Bahar, 25, ss. 145-174.

ARSLANTAş, C., ve PEKDEMİR, I., 2007. “Dönüşümcü Liderlik, rgtsel Vatandaşlık Davranışı ve rgtsel Adalet Arasındaki İlişkileri Belirlemeye Yönelik Grgl Bir Araştırma”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), ss. 261-286.

AYDIN, A., ÜÇÜNCÜ, K., ve TAşDEMİR, T., 2010. “İşletmelerde Uygulanan Toplam Kalite Yönetimi çalışmalarının alışan Performansı zerine Etkileri.” International Journal of Economic and Administrative Studies, 3(5), ss. 42-56.

BARUTÇUGİL, İ., 2004. Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, 1. Baskı, Kariyer Yayıncılık, İstanbul

BASIM, H. N., ve ŞEŞEN, H., 2006. “Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği Uyarlama Ve Karşılaştırma Çalışması”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 6(1).

BASIM, H. N., ve ŞEŞEN, H., 2010. “Çalışanların Adalet Algısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisi: İş Tatmininin Aracılık Rolü” ODTU Gelişme Dergisi, 37, ss. 171-193.

BAŞ, G., ve ŞENTÜRK, C., 2011. “İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet, Örgütsel Vatandaşlık ve Örgütsel Güven Algıları”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 17, ss. 29-62.

BAYRAK, Ö., 2017. “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Örgütsel Bağlılıkları ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışları”, Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

BEDARKAR, M., ve PANDITA, D., 2014. “A Study on The Drivers of Employee Engagement Impacting Employee Performance”, Procedia-Social and Behavioral Sciences (133), ss.106 – 115.

BIES, R. J., 1989. “Organizational Citizenship Behavior: The Good Soldier Syndrome”, the Academy of Management Review, 14(2), ss. 294-297.

BOLAT, O., BOLAT, T., AYTEMİZ, O., 2009. “Güçlendirici Lider Davranışları Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişkinin Sosyal Mübadele Kuramından Hareketle İncelenmesi”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(21), ss.215-239

BOLINO, M. C. WILLIAM H. T. VE BRIAN P. N. 2004. “The Other Side of The Story: Reexamining Prevailing Assumptions About Organizational Citizenship Behavior”, Human Resource Management Review, 14(2), ss. 229-246.

ÇANKIR, B., 2016 “Çalışmaya Tutkunluk ve Tükenmişliğin Örgütsel Vatandaşlık Üzerine Etkisi ve Bir Uygulama”, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

ÇETİNKAYA, M., ve ÇİMENÇİ, S., 2014. “Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi ve Örgütsel Özdeşleşmenin Aracılık Rolü: Yapısal Eşitlik Modeli Çalışması”, Yönetim Bilimleri Dergisi, 12(23), ss. 237-278.

ÇETİN, F., 2011. “Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarının Açıklanmasında Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini, Kişilik ve Örgüt Kültürünün Rolü”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

ÇİL, Ö., 2018. “Banka Çalışanlarında Mesleki Tükenmişlik ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÇÖL, G., 2008. “Algılanan Güçlendirmenin İş Gören Performansı Üzerine Etkileri”, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 9(1), ss. 35-46.

DAĞCI, O., 2017. “Havacılık Sektöründe Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı: Hava Aracı Bakım Teknisyenleri Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DEMİREL, Y., ve ÖZÇINAR, M. F., 2009. “Örgütsel Vatandaşlık Davranışının İş Tatmini Üzerine Etkisi: Farklı Sektörlere Yönelik Bir Araştırma”, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(1), ss. 129-145.

DİLEK, H., 2005. “Liderlik Tarzlarının Ve Adalet Algısının; Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerine Etkilerine Yönelik Bir Araştırma”, Doktora Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ERDOĞAN, P., 2018. “Pozitif Psikolojik Sermayenin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı, Örgütsel Sinizm ve Tükenmişlik Üzerine Etkisi: Sağlık Sektöründe Uygulama”, Doktora Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

GÜRBÜZ, S., 2008. “İş Tatmini ve Adalet Algısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisi”, Amme İdaresi Dergisi, 41 (4), ss. 49-77.

GÜVEN, M., 2006. “Örgütsel Bağlılık Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişki”, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

HARDY, C., ve LEIBA-O’SULLIVAN, S., 1998. “The Power Behind Empowerment: Implications for Research and Practice”, Human Relations, 51(4).

İŞİĞİÇOK, E., 2008. “Performans Ölçümü, Yönetimi Ve İstatistiksel Analizi”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Ve İstatistik Dergisi, (7), ss.1-23.

İŞBAŞI, J.O., 2000. “Çalışanların Yöneticilerine Duydukları Güvenin Ve Örgütsel Adalete İlişkin Algılamalarının Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Oluşumundaki Rolü: Bir Turizm Örgütünde Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

JAFARI, P., ve BIDARIAN, S., 2012. “The Relationship Between Organizational Justice and Organizational Citizenship Behavior”, Procedia-Social and Behavioral Sciences, (47), ss. 1815-1820.

KELLOWAY, E. K., LOUGHLIN, C., BARING, J., ve NAULT, A., 2002. “Self-Reported Counterproductive Behaviors and Organizational Citizenship Behaviors: Separate but Related Constructs”, *International Journal of Selection and Assessment*, 10(2), ss. 143-151.

KILIÇ, E., 2010. “Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ve Yabancılaşma Arasındaki İlişki-Çağrı Merkezi Çalışanları Üzerine Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

KIRKMAN, B. L., ve ROSEN, B., 1999. “Beyond Self-Management: Antecedents and Consequences of Team Empowerment”, *Academy of Management Journal*, 42(1), ss. 58-74.

KOÇEL, T., 2005. İşletme Yöneticiliği, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

KOÇEL, T., 2003. İşletme Yöneticiliği, Genişletilmiş 9. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

KUSY, M., 1997. “The Human Side of Leadership Promotes the Bottom Line of Organizations”, *Manager Update*, 9(1), ss. 39.

ORGAN, D. W., 1988. *Organizational Citizenship Behavior*. Lexington, Ma: D.C. Heath.

POYRAZ, K., KARA, H., ve ÇETİN, S. A., 2009. “Örgütsel Adalet Algılamalarının Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisine Yönelik Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Dergisi*, (9), ss. 71-91.

PUGH, S. D., 1991. *Organizational Behaviour*, Prentice Hall International (Uk) Ltd.

REGO, A., NEUZA, R. VE CUNHA, M. P. (2010). “Perceptions of Organizational Virtuousness and Happiness as Predictors of Organizational Citizenship Behaviors”, *Journal of Business Ethics*. (93-2): 215- 235.

ROBINS, T.L, CRINO, M. D., ve FREDENDALL, L. D., 2002. “An Integrative Model of the Empowerment Process”, *Human Resource Management Review*, 12.

SARI, Ç., 2011. “Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisi Ve Bir Araştırma”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

SEZGİN, F. 2005. “Örgütsel Vatandaşlık Davranışları: Kavramsal Bir Çözümleme Ve Okul Açısından Bazı Çıkarımlar”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), ss. 317-339.

SIGLER, T.H., ve PEARSON, C. M., 2000. Creating an Empowering Culture: Examining the Relationship Between Organizational Culture and Perceptions of Empowerment. *Journal of Quality Management*, 5, ss. 27-52.

SPREITZER, G. M. 1995. "Psychological Empowerment in the Workplace: Dimensions, Measurement, and Validation", *Academy of Management Journal*, 38(5), ss. 1442-1465.

ŐAHBUDAK, M., 2016. "Örgütsel Adalet ve Örgütsel Güven Algılarının Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerine Etkileri: Türk Spor Örgütü Örneği", Doktora Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.

ŞEHİTOğLU, Y., ve ZEHİR, C., 2010. "Türk Kamu Kuruluşlarında Çalışan Performansının, Çalışan Sessizliği ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Bağlamında İncelenmesi", *Amme İdaresi Dergisi*, 43(4), ss. 87-110.

TUNÇ, B., 2018. "Sağlık Kurumlarında Örgütsel Vatandaşlık Davranışı, İş Özerkliği, Örgütsel Güven İklimi, Duygusal Zekâ, Sinizm ve Tükenmişlik Arasındaki İlişkiler ve Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TUTAR, H., ve ALTINÖZ, M., (2010), "Örgütsel İklimin İşgören Performansı Üzerine Etkisi: Ostim İmalat İşletmeleri Çalışanları Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 65(2), ss. 196-218.

UYARGİL, C., 2013. *Performans Yönetim Sistemi*, Beta Yayıncılık, İstanbul.

ÜNÜVAR, T. G., 2006. "An Integrative Model of Job Characteristics, Job Satisfaction, Organizational Commitment, and organizational Citizenship Behavior", Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

VOSLOBAN, R. I., 2012. "The Influence of the Employee's Performance on the Company's Growth-a Managerial Perspective", *Procedia Economics and Finance*, (3) ss. 660-665.

YELBOğA, A., 2006. "Kişilik Özellikleri Ve İş Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *İş, Güç Endüstri İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 8(2), ss. 196-211.

Yeşil Satın Alma Davranışının Algılanan Tüketici Etkinliğine Etkisinde
Çevresel Kaygının Aracılık Rolü¹

Doktor Öğretim Üyesi Ahmet SARITAŐ²

Özet

Bu çalışma Burdur’da yaşayan tüketicilerde yeşil satın alma davranışı ile algılanan tüketici etkinliği arasındaki ilişkide çevresel kaygının aracılık rolünü tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, Burdur’da yaşayan tüketicileri kapsamakta olup, veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Yeşil satın alma davranışının algılanan tüketici etkinliğine etkisinde çevresel kaygı üzerindeki aracılık rolünü tespit etmek amacıyla hiyerarşik regresyon analizinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucuna göre yeşil satın alma davranışının artması algılanan tüketici etkinliğini pozitif yönde etkilemekte ve çevresel kaygı tüketicilerde algılanan tüketici etkinliğini ortaya çıkarabilmektedir. Ayrıca hiyerarşik regresyon analizi sonucunda yeşil satın alma davranışı ve algılanan tüketici etkinliği arasındaki ilişkide, çevresel kaygının kısmi aracılık rolü üstlendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Kaygı, Yeşil Tüketici, Yeşil Satın Alma Davranışı.

The Role Of Interest in Environmental Effects Of Consumer Activities Determined
By Green Purchasing Behavior

Abstract

This study was carried out in order to determine the mediating role of environmental loss between green purchasing behavior and perceived consumer activity in consumers living in Burdur. The survey covers consumers living in Burdur and a survey method was used as a data collection tool. Hierarchical regression analysis was used to determine the mediating role of environmental behavior on the perceived consumer efficacy of green buying behavior. According to the results of the study, the increase in green purchasing behavior affects

¹ Bu makalenin genişletilmiş özet kısmı, 26-29 Nisan 2018 tarihleri arasında Innovation and Global Issues In Social Sciences III Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Anabilim Dalı, saritas@mehmetakif.edu.tr

perceived consumer activity in the positive direction and environmental concern can reveal perceived consumer activity in consumers. In addition, hierarchical regression analysis revealed that environmental involvement has a partial mediating role between green purchasing behavior and perceived consumer activity.

Key words: Environmental Concern, Green Consumer, Green Purchasing Behavior.

Giriş

Günümüzde, teknoloji alanındaki gelişmelerin çok hızlı bir şekilde yaşandığı görölmekte ve bunun sebebi olarak küresel ölçeekteki iklim değişiklikleri, kimyasal gazlar, hava ve su kirliliği gibi faktörlerin çevresel kirliliğe sebep olduğu düşünölmektedir. Teknolojinin hızla gelişmesi ve buna bağlı olarak çevre kirliliğinin artmasıyla birlikte doğal denge bozulmakta, birtakım riskleri beraberinde getirerek bütün canlıların yaşamını tehdit altına almaktadır. Geçmişten günümüze hızla değişim ve gelişim içerisinde olan günümüz teknolojilerinde rekabet ortamını yakalayabilmek, bu ortama uyum sağlamak gün geçtikçe daha da önemli hale gelmektedir. Rekabet avantajı sağlama çabası içerisinde olan işletmeler çevreye karşı duyarlılık göstermeye, yenilenebilir, geri dönüşümü mümkün olan ürünler tercih etmeye, yaşanan ve canlıların yaşamını tehdit altına alan çevre kirliliği için önlemler almaya başlamışlardır.

Küresel ısınmanın hızla artması ve kaynakların sınırsız ölçülerde olmaması sebebiyle tüketiciler bir kaygı yaşamakta ve bu yaşadıkları kaygı onları çevreye yönelik bilgi, tutum ve davranışları ile çevre bilinci oluşturarak, pozitif yönde gelişim gösterme eğilimi içerisinde girmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda oluşturulan bu çevresel bilinç tüketicileri çevreye karşı daha duyarlı, daha az çevresel kirliliğe sebep olan, geri dönüşümü mümkün olan ürünler talep etmesini sağlayacaktır. Çevre duyarlılığı tüketiciler bahsedilen nedenlerle; kirlilik yaratma oranı ve atık miktarı daha alt seviyelerde olan, geri dönüşüm oranı yüksek ürünlerin üretilmesini istemektedir. Üretim için kullanılacak kaynakların seçiminde eko dengeyi bozmamasına dikkat edilmesi beklenmektedir. Tüketiciler çevreyi korumak ve sürdürülebilirlik açısından çevreye duyarlı, çevre dostu ürünler kullanma eğilimi içerisinde girmektedirler. Diğer yandan

tüketiciler; çevre duyarlılığını arttırabilmek için işletmeler üzerinde de bir etki oluşturma çabası içerisine girmektedirler.

Bu araştırma çerçevesinde, Burdur ilinde ikamet eden bireylerde ekolojik kirlilik sonucu gelişen çevresel kaygıların ve çevreye yönelik fayda nitelikli yapabilecekleri hususundaki inancın (algılanan tüketici etkinliği) olası sonucu şeklinde, yeşil tutumunu etkileyip etkilemediği üzerinde durulmuştur. Çevresel duyarlılık taşıyan, doğallığı önemseyen, yeşil tüketici olarak isimlendirilen ve renklerden yeşilin sıfat olarak yüklendiği tüketicilerde, bu anlayışları doğrultusunda ürünleri almayı tercih etme sebepleri incelenmiştir. Genel olarak tüketim kavramı kapsamında ve kapladıkları alan göz önünde bulundurulduğunda, kitle olarak tüketicilerin ne derece önemsendiği yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketim ve çevresel bilinç kriterleriyle; ürünlerin tüketime yönelik satın alınması tutumları doğrultusunda analiz ortaya konulması; geleceğe doğru, yaşamın devam ettirilebilmesi çerçevesinde önemli katkılar oluşturacaktır. Bu yönde ürünlerin alınmasında sergilenen hassas tutum, doğal kaynakların korunması amaçlı bilinç, çevresel koruma, minimum düzeyde atık elde etmek ve geri dönüşüm olanakları unsurlarının çevresel katkıları; toplumsal bir görev şeklinde farkındalığı yaratmak bilinçli saygınlık pekiştirmeye yönelik, çevresel merkezli olarak ve toplamda faydayı esas alarak, gelişmenin tespit edilmesini sağlamaya yönelik çabaları şekillendirmiş olacaktır (Ay ve Ecevit, 2005: 246).

Literatür araştırmasında tüketicilerde yeşil satın alma davranışının algılanan tüketici etkinliğine etkisinde, çevresel kaygının aracılık rolünü doğrudan inceleyen bir araştırmaya pek rastlanmadığı için bu araştırmanın literatürdeki boşluğa katkı sağlayabileceği düşünülmüştür. Bu araştırma, tüketicilerde yeşil satın alma davranışının algılanan tüketici etkinliğine etkisinde, çevresel kaygının aracılık rolünü tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmanın amaçlarına ulaşmak amacıyla, ilk olarak çevresel kaygı ve yeşil satın alma davranışı kavramlarının açıklamaları üzerinde durulmuştur. Devamında araştırmanın amaçlarına uygun olarak çevresel kaygının tüketicilerin yeşil satın alma davranışı üzerindeki etkisini ortaya koymak için yöntem bölümü detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Takip eden bölümde öğrencilerin çevresel kaygının tüketicilerin yeşil satın alma

davranışlarına yönelik analizler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçların yorumlanıp önerilerin sunulması ile çalışma son bulmuştur.

1. Yeşil Satın Alma Davranışı

Tüketicilerin, herhangi bir ürüne ihtiyaç hissetmelerinden sonra gelişen süreçte çeşitli kararlar vermeleri veya kararsızlıklar yaşamaları muhtemeldir. Tüketiciler önce sahip olduğu dengedeki bozulmalarda herhangi bir ihtiyaın farkına varmaktadır. Sonra oluşan ihtiyaa ilişkin alternatifler üretmektedir. Bunları düşüncelerinde listelemesinin ardından, faydaları ve maliyetleri bakımından da karşılaştırmaktadır. Bu değerlendirmelerde temel amaç, ürünleri birbiri ile çeşitli yönlerini dikkate alarak karşılaştırıp, en uygun ve avantajlar sağlayacak olanı tespit etmektir (Altunışık vd., 2006: 62). Tüketiciler; evreye zararı az olan (yeşil) rnlerle ilgili tercihler oluşturup, geri dönüşüm sağlayan ambalajlı ürünleri kullanarak, evre için önemli katkılar sağlayacaktır (Abdul-Muhmin, 2007: 237; Mustafa, 2007: 445).

Tüketicinin satın almaya ilişkin tutumları çok sayıda unsurdan etkilenmektedir. Bu nedenle işletmeler tarafından; piyasa koşullarında etkin ve yüksek verimlilik sağlayabilmeleri üstün bir rekabete ulaşabilmeleri, değişen tüketiciler profillerine göre; istek ve beklentileri cevaplandırabilmeleri için, tüketicilerdeki güncel hayat tutumlarına ilişkin, ürün satın alımlarındaki süreçler fark edilmelidir. Sosyolojik, demografik ve psikolojik (Tatlıdil ve Oktav, 1992: 43; Mucuk, 2004: 72) vb. faktörler tüketicilerin ürün satın almalarında etkili olan faktörlerden bazılarıdır.

Tüketiciler sahip oldukları ürün veya hizmetlerin farklılıklarına göre, satın alma davranışlarında da bazı değişiklikler gösterebilmektedir. şöyle ki; tüketicilerde yiyeceklerle ilgili satın alma davranışında, giysi veya bilgisayar alışı ile ilgili davranışa göre farklılık bulunmaktadır (Yükselen, 2008: 143-144).

Literatürde yer alan pek çok çalışmada evre ile ilgili davranışlar sergilemeye yönelik çalışmalar mevcuttur. (Mostafa, 2009), evresel tutumların tüketicilerin yeşil satın alma davranışı üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Beckford vd., (2010) ve Cornelissen vd., (2008), yapmış olduğu çalışma bulgularında tüketicilerin çevreye yönelik tutumlarının yeşil ürün satın alma davranışları üzerinde bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

2. Algılanan Tüketici Etkinliği

İnsanların bir kısmı, bireysel uğraşlarının çevresel problemleri minimize edebileceğini düşünürken, diğer kısmı gayretleri sonucu bir farklılık oluşmayacağını düşünmektedir (Vicenta-Monila vd., 2013: 132). Çevreye duyarlı tüketicilerin davranışları ile ilgili yapılan ilk çalışmalarda; bir tek kişinin, çevreye yönelik endişeleri olsa da çevre sorunları ile başa çıkmada etkisini gösteremeyeceğini (Straughan ve Roberts, 1999: 569) ve/veya kişilerin toplu etkinlikleri ile belli değişimlere neden olamayacaklarını (Roberts, 1996: 226) algılamaları durumunda çevresel etkinliklere katılmayacakları öne sürmüşlerdir. Algılanan tüketici etkinliği, çevreye dost tutumların ortaya çıkartılması bakımından önemi bir rol oynamaktadır. (Ellen vd., 1991: 103) tarafından da algılanan tüketici etkinliğinin; bir sorunun çözümü çerçevesinde farklılıklar oluşturacağına ilişkin güçlü spesifik bir inanç tanımıyla ifade edilmiştir. Algılanan tüketici etkinliği bir başka söyleyişle, kişinin çevresel katkı oluşturması ve etkilemesi yönündeki yeteneklerini ne şekilde kullandığı ile ilişkilidir (Cho vd., 2013: 1054).

Bu çalışma alanının bir yandan ilk (Straughan ve Roberts, 1999: 566; Roberts, 1996; Ay ve Ecevit, 2005: 256) ve diğer yandan güncel olanlarında (Lee vd., 2014: 6; Zhao vd., 2014: 149; Cho vd., 2013: 1056; Vicenta-Monila vd., 2013: 135; Akehurst vd., 2012: 981) algılanan tüketici etkinliğinin, çevreye duyarlı tüketim tutumları ile ilgili öngörülerinde, önemli bir tahmin kaynağı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca beraberinde, algılanan tüketici etkinliğinin çevre kaygısına göre farklılık içerdiği ve ekolojik yanlı tutumların (pro-ecological behaviour) öngörülmesinde eşsiz bir tahmin unsuru olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda, tüketicilerde oluşan kaygıların reel eylemsel etkinliklere dönüşebilmesinde, kişisel uğraşların farklılık oluşturacağı algısının çoğalmasıyla

gerçekleştirilebileceği öne sürölmektedir (Ellen vd.,1991:102). Günümüzde yapılan birçok çalışmayla, algılanan tüketici etkinliğinin çevreci tutumlara ilişkin etkisi ispatlanmıştır. Bu bağlamda algılanan tüketici etkinliğinin, yeşil satın alma anlayışına yönelik olumlu etki sağladığı belirlenmiştir (Lee vd.,2014:6).

Kinnear'ın (1974) saptamasına göre; bireyler çevresel kirliliğin azalmasında giderek daha etkin rol oynadıklarını gördükleri takdirde, çevre konusunda daha da önemli bir duyarlılığa sahip olmaktadırlar. Bireyler olarak tüketiciler etkin olabileceklerinin farkına varmışlardır. Bununla birlikte Kinnear (1974); çevresel kaygı taşıyan tüketicilerde (a) kirlilik karşıtı algılanan tüketici etkinliğinin yüksek olduğunu, (b) fikirler anlamında yeniliklere açıklığın yüksek olduğunu, (c) ürünlerin çalışma özellikleriyle ilgilendiklerini, (d) zihinsel meraklarını tatmin etmek istediklerini ve (e) bireysel güvenliklerinin sağlanması ihtiyaçlarının bu kişilerde yüksek olduğunu belirtmektedir (Çabuk vd., 2008: 88). Hennion (1976) ve Tucker (1978) kontrol mekanizması bulunan tüketicilerde (tüketici etkinliğinin üst düzey algılanmasına benzer tarzda) sosyal sorumluluk içerikli yaklaşımlar ve tutumlar gösterme eğilimlerinin daha yüksek seviyede olduğunu göstermiştir (Roberts, 1996). Ellen vd., (1991) çevre konularında, algılanan tüketici etkinliğinin çevre kaygısı veya yaklaşımlarından daha farklı olduğunu göstermektedir. Çevre konularıyla bağlantılı tüketici duyarlılığı ile çevre içerikli tutumların aynı anlamı taşımadığı görüşünü paylaşmaktadırlar. Fakat bireylerin, çevresel duyarlılık tutumlarının pozitif etki oluşturacağına inanmaları, çevreye yönelik duyarlı davranışları da göstermelerine sebep olmaktadır. Bununla beraber bireysel etkinlik inançları yeşil satın alma ile ilgili pozitif etki de oluşturabilir.

Webster (1975), sosyal bilinç sahibi tüketicilerin kirlenme karşıtı olarak bazı şeyler yapabilecekleri yönünde bilinçli olduklarını, satın almaları çerçevesinde oluşan sosyal etkiyi değerlendirme girişiminde bulduklarını ortaya koymuştur. Algılanan tüketici etkinliğinin ekolojik bilinçle gerçekteşen satın alma tutumlarına etkisini göstermiştir (Roberts, 1996).

Çevresel sorunların küresel boyutlarda oluşan tehdidinin azaltılması sorumluluğunun üreticileri ilgilendirdiği kadar tüketicileri de ilgilendirdiği ve paylaşılması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda; tüketicilerin yeşil gıda ürünü satın almaları ile bilinçli tercihlerde bulunmaları, üretime yönelik eylemlerin de çevresel duyarlılık oluşturacak

bir tarzda doğrultusunu değiştirebilir. Çevre duyarlılığı bulunan ve bilinçli olan tüketicilerin ürünler arasından seçim yaparken; dünyanın kirlenmesini ve doğal kaynakların bitmesini önleyecek, geri dönüşümü mümkün veya değeri korunan ürünler olarak vasıflandırılan yeşil gıdalar ya da çevreye dost ürünleri tercih ederek satın almaları, yeşil gıda nitelikli ürünlerin piyasada bulunurken diğerlerinin yürürlükten kaldırılmasını sağlayarak, işletmelerin de ürün ve üretime ilişkin alışkanlıklarını doğrudan doğruya etkileyecekleri düşünülmektedir (Kızıloğlu vd., 2013).

3. Çevresel Kaygı

İnsanlığın tarihsel başlangıcı ile beraber, öncelikli amaç olarak hayatta kalmaya yönelik kurgular gerçekleştirmiştir. Fakat insanlar ilk zamanlarda doğa kaynaklarının eksileceği ya da değişeceğine ilişkin bir endişe taşımamaktadır. Temel ihtiyaçların karşılanması, verimlilik ve kârlılık çerçevesinde hizmetleri sunmakta olan kaynakların çok fazla kullanıldığı anlaşılamamıştır. Doğa çevresinde gerçekleşen eksilmeleri, yerine koymaya, her defasında kendisini yenilemeye çalışarak, ürünlerinde olanaklar çerçevesinde gerçekleştirdiği döngüyle, tekrar eden bir şekilde insanlığa hizmet etmiştir. Bu bağlamda sürecin uzun zamanı kapsamaması, insanoğlunun doğal kaynakları sınırsızlık ölçüsünde hissetmesine neden olmuştur (Güner ve Coşkun, 2013). Tüketicilerin yaşadığı çevresel kaygıların ilk izlenimleri 1960'lı yıllarda gözlenmeye başlamıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde daha önemli hale gelmeye başlamıştır. Bugün çevresel kaygılar atıkların yeniden kullanılması, yeşil ambalajlar, ürünlerin yeniden tasarlanması ve ürünlerin yenilenebilirliğinin ötesine geçmektedir. Çevre kaygıları sorunu iş ve akademi alanların önemli bir parçası olup gittikçe önem kazanmaktadır. Ekolojinin en önemli konusu doğanın bir parçası olan insandır. İnsanlar doğa ile uyumlu bir yaşamı tercih etmek yerine bilinçsiz bir şekilde doğaya zarar vermektedirler. Günümüzdeki durum bize doğa ile dost olmamız gerektiği göstermektedir. Ekolojik kaygısı yüksek olan bireyler doğa ile bir bağ içinde olma ihtiyacı hissetmektedir (Al Salman, 2016: 31). Çevre kaygısı kısaca, tüketicilerdeki sosyal hayatlarında hissettikleri çevresel endişeler yaşadığı genelleşmiş davranışlar şeklinde açıklanabilir (Lee vd., 2014: 3). Farklı bir ifade ile, çevresel kaygı kavramsal olarak; bireylerde çevresel anlamda duyarlılık ile

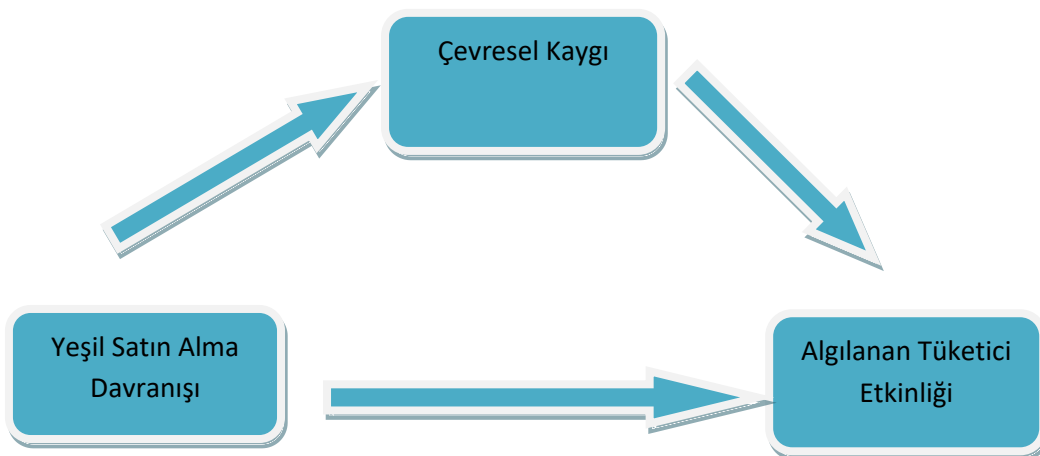
ilgili farkındalıklarının arttırılması çabası içerisinde olduklarının bir göstergesidir (Akehurst, 2012: 977). Bireylerdeki çevre sorunlarına karşı duyarlılık ve bilinçlilik hali, kaygılar hissetmeleri çevre odaklı endişeler taşıdıkları bilgisini yansıtmaktadır (Ay ve Ecevit, 2005: 260). Çevre kaygısının, çok sayıda tüketicinin davranışlarına yansıdığı literatürde bazı çalışmalar ile tespit edilmiştir. Örneğin; çevresel endişelerin: ürünlerin seçiminde, bilgisel araştırmalarda, geri dönüşüme ilişkin ve çeşitlilik içeren davranışlarla ilgili eğilimler üzerinde etkiler taşıdığı anlaşılmıştır (Minton ve Rose, 1997: 44). Doğa ile barışık ve bütünün bir parçası olduğunu hissederek yaşamasının, doğru bir karar ve sağlıklı bir seçim olduğunu benimsemiş olan kişiler, çevre kirliliği yaratmayan, geri dönüşüm imkanına sahip, ürünleri satın alarak çevresel anlamda doğru kararları verebilme eğiliminde olma özelliği taşımaktadır (Roberts ve Bacon, 1997: 86).

Çevresel varlığı önemsememek ile ilgili unsurlar; kaynaklardaki sınırsızlık düşünceleri, bütün alanlardaki ilerlemeler, büyüme ve genişleme yönünde inanmışlıklar, bilimsel çalışmalarda artış ile teknolojinin hızla geliştirdiği ve değiştirdiği inovasyonel yaklaşımlar, mülkiyet haklarındaki edinimler ve serbest piyasa ekonomisi koşullarındaki gelişimler birer sebep olarak görülebilir (Roberts ve Bacon, 1997). Söz konusu gelişmelerle; kitlesel olarak tüketicilerin konuyla ilgili eğilimleri, çevre dengesinin bozulması, sonuçta insanların kaygılarında artışa ve algısal olarak farklılıklar oluşturmaya başlamıştır (Yeniçeri, 2008: 82).

ABD’de, üniversitede okuyan öğrenciler üzerinde bir çalışma yapmıştır. Araştırma bulgularında; demografik özellikler ile yeşil tüketiciler arasında önemli bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, genç tüketicilerin çevresel kaygı düzeylerinin daha çok olduğu, çevresel duyarlılığın daha yüksek olduğu, kent kökenli tüketicilerin ise taşrada yaşayan tüketicilere göre geniş ölçüde çevre kaygısı yaşadıklarına ilişkin sonuçlar elde edilmiştir (Straughan ve Roberts, 1999: 567). Laroche vd., (2001), yapmış olduğu çalışma bulgularında tüketicilerin yaşamış olduğu çevre kaygısını yeşil satın alma davranışlarındaki tutum ve davranışlarını pozitif yönde etkilediği sonucunu tespit etmişlerdir. Irawan ve Damayanti'nin (2012) üniversite öğrencileri üzerinde Endonezyada yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin yaşamış oldukları çevresel kaygıların yeşil ürün satın alma davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip oldukları bulgusuna ulaşmışlardır. Kim ve Choi (2005), araştırma bulgularında ise çevresel kaygı ve endişe duyan tüketicilerin yeşil satın alma davranışı üzerinde önemli bir etkiye sahip

olduğu bulgusuna dikkat çekmişlerdir. Mainieri vd., (1997), çalışması da aynı şekilde çevresel kaygı içerisinde olan tüketicilerin yeşil satın alma tutum ve davranışları üzerinde güçlü etkisinin olduğunu savunmuştur. Literatürde yapılmış olan bazı çalışmalarda ise çevresel kaygı ile yeşil satın alma davranışları arasındaki ilişkinin daha az olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Junior vd., (2014), çevresel kaygı ile yeşil tüketici arasında bir ilişki olmadığına vurgu yapmıştır. Paco ve Raposo (2009), çevresel kaygı yaşayan tüketicilerin yeşil ürün satın alma davranışlarını etkilemediği sonucuna ulaşmıştır. Pickett-Baker ve Ozaki, (2008), yapmış olduğu çalışma sonucunda da aynı bulgular elde edilmiştir. Bamberg (2003), tüketicilerin yaşamış olduğu çevresel kaygılarını sahip oldukları kişisel özellikleri ile bağdaştırarak yeşil ürün satın alma arasındaki ilişkiye bakmış ve aralarındaki ilişkiyi zayıf olarak tespit etmiştir. Lee (2008), yapmış olduğu çalışmada Hong Kong da ergen tüketiciler üzerinde gerçekleştirmiş olduğu çalışmada çevresel kaygı ve yeşil tüketici arasında ilişki tespit etmiştir. Grant ve Berry (2011), çalışmada yaşanan çevresel kaygının tüketicilerin yeşil satın alma tutum ve davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip olacağı vurgusunu yapmıştır. Aman vd., (2012), Malezya’da tüketiciler üzerinde yapmış olduğu çalışmada, yaşadıkları çevresel kaygının yeşil satın alma davranışı üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma Modeli Ve Hipotezleri

Araştırma hipotezleri ve bu hipotezlere göre araştırma modeli Şekil 1’de gösterilmiştir.

Yukarıdaki literatür bilgilerinin ışığında yeşil satın alma davranışının algılanan tüketiciler etkinliğine etkisinde çevresel kaygının aracılık rolünün olabileceği düşünülerek aşağıdaki hipotezler önerilmektedir:

H₁: Yeşil satın alma davranışı, algılanan tüketiciler etkinliğini pozitif yönde etkilemektedir.

H₂: Yeşil satın alma davranışı çevresel kaygıyı pozitif yönde etkilemektedir.

H₃: Çevresel kaygı, algılanan tüketiciler etkinliğini pozitif yönde etkilemektedir

H₄: Yeşil satın alma davranışı ile algılanan tüketiciler etkinliği arasındaki ilişkide çevresel kaygının aracılık rolü vardır.

4. Alan alışması

3.1. Alan alışmasının Amacı

Bu çalışmanın amacı Burdur’da yaşayan tüketicilerde yeşil satın alma davranışı ile algılanan tüketiciler etkinliği arasındaki ilişkide çevresel kaygının aracılık rolünü tespit etmektir. evre ile ilgili konulara duyarlı olup olmadığı, yeşil pazarlama faaliyetleri hakkındaki bilgi düzeyi ve yeşil pazarlama faaliyetlerinin satın alma davranışlarını etkileyip etkilemediği üzerinde durulmuştur.

3.3. Veri Toplama Yöntemi

Çalışmada temel alınan nicel araştırma yönteminde veri toplama aracı olarak kullanılmak üzere anket formu kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında basit tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan soru formunda, demografik sorular, çevresel kaygı, algılanan tüketiciler etkinliği ve yeşil satın alma leği

kullanılmıştır. Çevresel kaygı ve algılanan tüketici ölçekleri oluşturulurken Straughan ve Roberts'in (1999) çalışmalarından faydalanılmıştır. Yeşil satın alma ölçeği oluşturulurken Straughan ve Roberts (1999), Schwepker, vd., (1991)'den alınan ölçek kullanılmıştır. Ölçekler 5'li Likert tipi derecelendirmeye düzenlenmiş ve araştırmaya katılımcılara her maddeyi okuyup; “kesinlikle katılıyorum 5” ve “kesinlikle katılmıyorum 1” seçeneklerinden birini işaretlenmesi istenmiştir. Bu çalışma sürecinde anketler puanlanmadan önce gözden geçirilmiş ve eksiksiz olduğu tespit edilen toplam 390 adet tamamlanmış anket formu analize dâhil edilmiştir.

3.4. Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini, Burdur'da yaşayan tüketiciler oluşturmaktadır. Araştırma örneğini ise; Burdur'da yaşayan ve yaş ortalaması 20 ve üzeri olan tüketicileri kapsamaktadır. Araştırmada 390 adet anket formu analizlere dâhil edilmiş, eksik işaretleme yapıldığı tespit edilen 7 anket formu analiz dışı bırakılmıştır.

3.5. Analiz ve Bulgular

Verilerin analizleri için SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Normal dağılım; parametrik testlerin yapılabilmesi için kullanılan varsayımlardan biridir (Durmuş vd., 2013:65). Elde edilen verilerin normal dağılıp dağılmadığını tespit etmek için önce Shapiro-wilk testi uygulanmış ve anlamlılık değerinin 0,005'ten küçük olduğu tespit edildiği için normal dağılıma uymadığı düşünülmüştür. İkinci bir adım olarak, skewness ve kurtosis değerlerine bakılmış ve bu değerlerin +1,5, -1,5 arasında olduğu saptandığı için verilerin normal dağılıma sahip olduğu görülmüştür (Tabachnick ve Fidell, 2013). Veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik testler tercih edilmiştir. Araştırma çerçevesinde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için frekans ve yüzde analizi, yeşil satın alma davranışının algılanan tüketici etkinliğine etkisinde çevresel kaygı üzerindeki aracılık etkisini tespit etmek amacıyla hiyerarşik regresyon analizinden yararlanılmıştır.

Çalışmaya esas olan ölçeklerde aranan yapısal geçerlilikleri saptayabilmek amacıyla faktör analizi uygulanmıştır. Cevap verenlerden alınan verilerin faktör analizine ne derece uyumlu olduğunun tespit edilmesinde KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) ve Barlett testi kullanılmıştır. 0,5 oransal değerinin üzerinde elde edilen KMO değerinin yüksek çıkması ve Barlett testinin anlamlı seviyede çıkması araştırma için önemlidir (Kalaycı, 2006: 321-322). Bununla beraber, faktör analizi ile elde edilen maddelere ilişkin faktör yükleri değerlerinin 0,45'ten yüksek olması seçim için iyi bir ölçü olarak değerlendirilmektedir (Büyüköztürk, 2007: 124).

Yeşil satın alma davranışı, algılanan tüketici etkinliği ve çevresel kaygı ölçekleri soru formunun, ölçmesi gereken özelliği gerçekten ölçüp ölçmediğini belirlemek amacıyla geçerlilik analizi yapılmıştır. Bu amaçla sosyal bilimler araştırmalarında en yaygın olarak kullanılan yapı geçerliliği ölçülmüştür. Yeşil satın alma davranışı, ölçeği KMO değeri, 0,75, algılanan tüketici etkinliği ölçeği KMO değerini, 0,69 ve çevresel kaygı ölçeği KMO değerini, 0,82 olarak bulunmuştur. Örneklem büyüklüğünün yeterliliğini test eden ve sıfır ile bir arasında değişen KMO değerinin 1'e yakın olması örneklemin faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

	N	%		N	%		
Cinsiyet	Erkek	208	53,3	Medeni Durum	Evli	18	4,6
	Kadın	182	46,7		Bekâr	371	95,4
Sınıf			Aile Yapısı				
1. Sınıf	71	18,3	Anne-Baba Birlikte	341	87,7		
2. Sınıf	135	34,7	Anne-Baba Ayrı	32	8,2		

Yeşil Satın Alma Davranışının Algılanan Tüketici Etkinliğine Etkisinde Çevresel Kaygının Aracılık Rolü

3. Sınıf	70	18,0	Anne Ölü	11	2,8
4. Sınıf	113	29,0	Baba Ölü	5	1,3
Annenin Eğitim Durumu			Babanın Eğitim Durumu		
İlkokul	40	10,4	İlkokul	20	5,3
Ortaokul	161	41,7	Ortaokul	128	33,9
Lise	96	24,8	Lise	120	31,7
Lisans	73	18,9	Lisans	88	23,3
Lisansüstü	16	4,2	Lisansüstü	22	5,8
Yaşadığı Yer			Öğrenim Gördükleri Bölüm		
Köy	41	10,5	Uluslararası Ticaret	229	59,2
Kasaba	41	10,5	Muhasebe ve Finansman	108	27,9
Şehir	306	79,0	Yönetim Bilişimi	37	9,6
			İşletme	13	3,3
Yaş					
17-19	122	31,5			
20-22	206	53,1			

23-25	54	13,9
26 ve üstü	6	1,5

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan bireylerin %53,3'ü kadın, %95,5'inin medeni durumu bekârdır. Araştırmaya katılanların %34,7'sini 2. sınıf öğrencileri olup %87,7'sinin aile yapısında anne-babanın birlikte olduğu tespit edilmiştir. %24,8'inin annesinin eğitim durumu lise iken %33,9'unun babasının eğitim durumu ortaokuldur. %79,0'u şehirde yaşarken, %59,2'sinin öğrenim gördükleri bölüm uluslararası ticarettir. Katılımcıların %53,1'inin yaş aralığı 20-22'dir.

Tablo 2. Değişkenlerin Ortalama Değerleri, Güvenilirlikleri, Korelasyon Değerleri

Değişkenler	Ort.	Madde Sayısı	C. Alpha	Yeşil Alma Davranışı	Satın	Algılanan Tüketici Etkinliği	Çevresel Kaygı
Yeşil Alma Davranışı	4,00	8	,57	1			
Algılanan Tüketici Etkinliği	3,27	4	,62	,48**	1		
Çevresel Kaygı	3,52	8	,77	,41**	,46**	1	

(**0.01<p)

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırma kapsamında ele alınan ölçeklerin, güvenilirlik analizleri sonucunda yeşil satın alma ölçeği cronbach’s alfa değeri 0,57, algılanan tüketici etkinliği ölçeğinin cronbach’ s alfa değeri 0,62, çevresel kaygı ölçeğinin cronbach’ s alfa değeri 0,77 olarak bulunmuştur. Bu değerlerin sosyal bilimler alanında genel kabul görmüş olan 0.70’e yakın olması ölçeklerin bu örneklem dâhilinde de güvenilir olduğunu göstermektedir. Tablo 2’de yer alan değişkenler arası korelasyon analizi sonucu ulaşılan bulgulara göre, yeşil satın alma davranışı ve çevresel kaygı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r:0.48$, $p<0.01$) bulunmaktadır. Ayrıca yeşil satın alma davranışı ve algılanan tüketici etkinliği arasında da pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($r:0,41$, $p<0,01$) tespit edilmiştir. Son olarak çevresel kaygı ve algılanan tüketici etkinliği arasında da pozitif yönlü ve istatistikî olarak anlamlı bir ilişki ($r:0,46$, $p<0,01$) tespit edilmiştir.

Çevresel kaygının, yeşil satın alma davranışı ve algılanan tüketici etkinliği arasındaki ilişkide üstlendiği aracılık rolünü tespit etmek için Baron ve Kenny (1986: 1177) tarafından önerilen regresyon analizi yapılmıştır. Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen bu modelde aracılık değişkeni rolünden söz edebilmek için bazı adımlar vardır. İlk adım, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisinin olması gerekmektedir. İkinci adım, bağımsız değişkenin aracı değişken üzerinde bir etkisinin olması gerekir. Son olarak, aracı değişken bağımsız değişkenle beraber regresyon analizine dâhil edildiğinde, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi ortadan kalkmalı ya da istatistikî anlamlılık seviyesi dâhilinde olmak şartı ile bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi azalmalıdır. Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin ortadan kalkması aracı değişkenin tam aracılık rolü üstlendiğini, istatistikî anlamlılık seviyesi dâhilinde olmak şartı ile bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin azalması ise aracı değişkenin kısmi aracılık rolü üstlendiğini göstermektedir.

Tablo 3. Hiyerarşik Regresyon Analizi Bulguları

Model 1							
Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken			Stn. Beta	R	T	Anlamlılık (Sig.)
			Katsayısı				
Algılanan Tüketici Etkinliği	Yeşil Satın Alma			,412	,170	6,556	,000
	Davranışı						
Model 2							
Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken						
Çevresel Kaygı	Yeşil Satın Alma			,479	,230	7,815	,000
	Davranışı						
Model 3							
Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken						
Algılanan Tüketici Etkinliği				,460	,211	7,661	,000
			Çevresel Kaygı				
Model 4							
Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken						
Algılanan Tüketici Etkinliği	Yeşil Satın Alma			,250	,260	3,603	,000
	Davranışı						
			Çevresel Kaygı	,342		4,906	,000

Bahsedilen bilgilerden hareketle regresyon testinin uygulanması için öncelikle yeşil satın alma davranışının algılanan tüketici etkinliği üzerindeki etkisine bakılmıştır. Buna göre yeşil satın alma davranışı algılanan tüketici etkinliği üzerinde pozitif yönlü ve istatistikî olarak anlamlı bir etkiye ($\beta:0,412$, $p<0,05$) sahip olduğu görülmektedir. Bu etkide yeşil satın alma davranışının algılanan tüketici etkinliğindeki değişimin %17,0'ını açıkladığı tespit edilmiştir. Bu bulgudan hareketle yeşil satın alma davranışının algılanan tüketici etkinliğini pozitif yönlü ve anlamlı olarak etkilediğine yönelik olarak geliştirilen H_1 hipotezi kabul edilmiştir. İkinci adımda yeşil satın alma davranışının ve çevresel kaygı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Tablo 3'de görüldüğü üzere yeşil satın alma davranışı çevresel kaygı üzerinde pozitif yönlü ve istatistikî olarak anlamlı bir etkiye ($\beta:0,479$, $p<0,05$) sahiptir. Yeşil satın alma davranışı çevresel kaygıdaki değişimin %23,0'unü açıklamaktadır. Bu sonuca göre yeşil satın alma davranışı çevresel kaygıyı pozitif yönlü ve anlamlı olarak etkilediğine yönelik olarak geliştirilen H_2 hipotezi kabul edilmiştir. Ayrıca çevresel kaygı algılanan tüketici etkinliği üzerinde pozitif yönlü ve istatistikî olarak anlamlı bir etkiye ($\beta:0,460$, $p<0,05$) sahiptir. Çevresel kaygı algılanan tüketici etkinliğindeki değişimin %21,1'ini açıklamaktadır. Bu bulguya göre yönetici desteğinin yardım etme davranışını pozitif yönlü ve anlamlı olarak etkilediğine yönelik olarak geliştirilen H_3 hipotezi kabul edilmiştir. Son adımda yeşil satın alma davranışı ve çevresel kaygı regresyon analizine birlikte dâhil edilmiştir. Buna göre çevresel kaygının analize dâhil edilmesi ile yeşil satın alma davranışının algılanan tüketici etkinliği üzerindeki anlamlı etkisi azalarak ($\beta: 0,250$, $p<0,05$) devam etmiştir. Model 4'te de görüldüğü üzere yeşil satın alma davranışı ve çevresel kaygı algılanan tüketici etkinliğindeki değişimin %26,0'ını açıklamaktadır. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda yeşil satın alma davranışı ve algılanan tüketici etkinliği arasındaki ilişkide çevresel kaygının kısmi aracılık rolü üstlendiği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla çevresel kaygının, yeşil satın alma davranışı ve algılanan tüketici etkinliği arasındaki ilişkide aracılık rolü üstlendiğine yönelik olarak geliştirilen H_4 hipotezi kabul edilmiştir.

4. Sonuç Ve neri

Tüketiciler daha az kirlilik yaratan, atıkları azaltan, daha fazla geri dönüşüm sağlayan yenilenebilir kaynakların üretimde daha fazla kullanımını ve ürünlerin ekosistem için daha güvenli olmasını talep etmektedirler. Tüketiciler vrenin korunması konusunda gittikçe daha fazla bilinçlenmeleri şirket yöneticileri ve özellikle pazarlama yöneticileri için daha fazla önemsenmesi gereken bir konu haline gelmektedir.

Sanayi devrimi beraberinde vresel sorunları da getirmiştir. Bu sorunların başında, küresel ısınma ve iklim değişiklikleri gelmektedir. Bu iki sorun pek çok sorunu da beraberinde getirerek insanların yaşamlarında tehlikeli bir unsur olarak yer almaya başlamış ve tüketicilerde ciddi anlamda vresel kaygılar oluşturmuştur. vreye ilgili problemlerin üzümünde hkmetlerin, işletmelerin olduğu kadar tek tek bireylerin de dikkat etmesi gereken unsurlar vardır. Bu çalışmanın amacı Burdur’da yaşayan tüketicilerde yeşil satın alma davranışı ile algılanan tüketicilerdeki etkinliği arasındaki ilişkide vresel kaygının aracılık rolü tespit etmektir.

Araştırma sonucuna göre yeşil satın alma davranışının artması algılanan tüketicilerdeki etkinliğini pozitif yönde etkilemekte ve vresel kaygı tüketicilerde algılanan tüketicilerdeki etkinliğini ortaya çıkarabilmektedir. Ayrıca hiyerarşik regresyon analizi sonucunda yeşil satın alma davranışı ve algılanan tüketicilerdeki etkinliği arasındaki ilişkide, vresel kaygının kısmi aracılık rolü üstlendiği tespit edilmiştir.

Chan ve Lau’nun (2000) Çin’de yaptıkları araştırmada vresel bilgi ile yeşil satın alma davranışı arasında olumlu bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Robert ve Bacon’un (1997) alışmasında, vresel kaygısı daha yüksek olan bireylerin ekolojik tüketime (yeşil satın almaya) daha fazla önem verdiklerini, satın alma davranışları çeşitlilik gösterirken vresel kaygılarının ön plana çıktığı bulgusuna ulaşmışlardır. Aracıoğlu ve Tatlıdil’in (2009) araştırmasında, tüketicilerin vre bilincinin, vre bilinçleri ve satın alma davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi üzerine katılımcıların büyük bir çoğunluğunun vrenin korunmasına ilişkin haberleri izlediklerini, vre kirliliği ile ilgili en önemli konulardan biri olan atıkların ayrıştırılmasına yönelik olarak bir davranışta bulunmadıklarını ve ürün satın alırken ambalajı veya etiketi üzerindeki vre ile ilgili bilgileri okumadıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda tüketicilerin satın

alacakları ürünler ile ilgili çevresel kaygı yaşadıkları, çevreye duyarlılık konusunda bilincin varlığını ve bunu satın alma davranışına dönüştürmeye çalıştıkları saptamışlardır. Önce ve Marangoz (2002), hipermarket müşterileriyle yapmış oldukları çalışmada, ekolojik (yeşil) ürün kavramının bilinirliği ile demografik özellikler ve organik ürün satın alma ile demografik özellikler (medeni durum hariç) arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Eğitim konusu ise yeşil tüketici profilinde önemli bir yere sahiptir. Çalışmalar eğitim süresi arttıkça, çevresel sorunlarla ilgili daha fazla bilgi sahibi olunduğunu ortaya koymaktadır (Kollmuss ve Agyeman, 2002). Gök ve Türk'ün (2011: 148) çalışmasında, perakendecilik sektöründe çalışan yöneticilerin eğitim düzeylerinin artmasıyla, çevre kirliliğine yönelik hassasiyetlerinin de arttığı sonucuna ulaşmışlardır. McCarty ve Shruni'nin (1993) çalışması ise, bireyin başarıya, kendine saygıya, başkalarından saygı görmeye, kendini gerçekleştirmeye önem veriyorsa, geri dönüşümün de o kadar az zahmetli olduğunu düşündüğünü ortaya koyarken, güvenliğe önem veren bireylerin geri dönüşüme önem vermediğini ortaya koymuştur. Literatürde çevresel kaygı ve yeşil tüketicilere yönelik; (Straughan ve Roberts, 1999; Laroche vd., 2001; Irawan ve Damayanti, 2012; Kim ve Choi, 2005; Mainieri vd., 1997; Junior vd., 2014; Paco ve Raposo, 2009; Pickett-Baker ve Ozaki, 2008; Bamberg, 2003; Lee 2008; Grant ve Berry, 2011; Aman vd., 2012; Mostafa, 2009; Beckford vd., 2010; Cornelissen vd., 2008) bazı çalışmalar mevcuttur.

Çalışmada elde edilen bulgular ile diğer çalışmalar arasındaki bulguların değişiklik göstermesinde yerleşim yeri, gelir düzeyi, üniversite koşulları, sosyal, kültürel ve bireysel etkenler, araştırmanın uygulandığı örneklem alanı, çalışma gruplarının bulunduğu üniversiteden ve çalışmanın yapıldığı zaman farklılıkları gibi faktörlerden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırma her ne kadar Burdur'da bulunan 20 yaş ve üzeri tüketiciler üzerinde gerçekleştirilmiş olsa da birtakım kısıtları da mevcuttur. İlk olarak araştırma kapsamında veriler Türkiye'deki diğer illerdeki tüketiciler üzerindeki çevresel kaygının yeşil tüketici satın alma davranışlarını tam olarak yansıtmayabilir. Türkiye geneli için yorumlanması çok doğru değildir. Bu sebeple ileride yapılacak olan çalışmaların diğer illerde yaşamını sürdüren tüketicileri kapsayacak şekilde gerçekleştirilmesi ve aralarında karşılaştırılma yapılması önerilmektedir.

Çevresel kaygının yeşil tüketicinin satın alma davranışlarına yönelik olarak bazı önerilerde bulunulabilir.

- ✓ Çevre kirliliği konusunda toplum bilinçlendirilmeli bunun için eğitimler, seminerler düzenlenmeli, devlet çevreye duyarlı ürün kullanımını arttırmaya yönelik yasal düzenlemelerle olumlu davranış değişikliği kazandırılmalıdır.
- ✓ Toplumda çevre sorunlarının önemi sürekli gündemde tutularak ve vurgulanarak bireylerin bilinçlenmesinin sağlanabilmesi ve bu minvalde bir farkındalık oluşturulmaya çalışılabilir.
- ✓ Artan ve hızla gelişen teknoloji ve değişen çevre koşulları ile birlikte çevrenin korunmasına yönelik olarak işletmeler çevreye duyarlı, daha az çevre kirliliğine sebep olan, geri dönüşümü mümkün olan ürün kullanımına yönelik stratejiler uygulamaya çalışarak bir farkındalık yaratarak toplumsal bilinç oluşturabilecekleri düşünölmektedir.

Kaynakça

Abdul-Muhmin, A. G. (2007). “Explaining Consumers Willingness To Be Environmentally Friendly”, *International Journal of Consumer Studies*, 31(3): 237-247.

Al-Salman, F. ve Mohammed, A. M. (2016). *Yeşil Satın Alma Davranışını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Çevresel Kaygılar, Toplumsallık Duygusu Ve Öz İmaj Kavramları Kapsamında Bir Uygulama*” Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Akehurst, G., Afonso, C. ve Gonçalves, H. M. (2012). “Re-Examining Green Purchase Behaviour and The Green Consumer Profile: New Evidences” *Management Decision*, 50(5), pp. 972-988.

Aman, A. H. L., Harun, A. ve Hussein, Z. (2012). “The Influence Of Environmental Knowledge And Concern On Green Purchase Intention The Role Of Attitude As A Mediating Variable”, *British Journal of Art and Social Sciences*, 7 (2), pp. 145 – 167.

Aracıoğlu, B. ve Tatlıdil, R. (2009). "Tüketicilerin Satın Alma Davranışında Çevre Bilincinin Etkileri", *Ege Akademik Bakış*, 9(2): 435-461.

Ay, C ve Ecevit, Z. (2005). “Çevre Bilinçli Tüketiciler”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 10: 238-263.

Bamberg, S. (2003). “How Does Environmental Concern Influence Specific Environmentally Related Behaviors? A New Answer To An Old Question”, *Journal of Environmental Psychology*, (23), pp. 21-32.

Beckford, C. L., Jacobs, C., Williams, N. ve Nahdee, R. (2010). “Aboriginal Environmental Wisdom, Stewardship, and Sustainability: Lessons From the Walpole Island First Nations, Ontario, Canada”, *The Journal Of Environmental Education*, 41(4), pp. 239–248.

Chan, R.Y.K. ve Lau, L.B.Y. (2000). “Antecedents of Green Purchases: A Survey In China”. *Journal of Consumer Marketing*.

Chen, T. B. ve Chai L.T. (2010). Attitude Towards the Environment and Green Products: Consumers' Perspective, *Management Science and Engineering*, 4(2), pp. 27-39.

Cho, Y. N., Thyroff, A., Rapert, M. I., Park, S. Y. ve Lee, H. J. (2013). "To Be Or Not To Be Green: Exploring Individualism and Collectivism as Antecedents of Environmental Behavior", *Journal of Business Research*, 66(8), pp.1052-1059.

Cornelissen, G., Pandelaere, M., Warlop, L. ve Dewitte, S. (2008). Positive Cueing: Promoting Sustainable Consumer Behavior By Cueing Common Environmental Behaviors As Environmental. *International Journal of Research in Marketing*, (25), pp. 46–55.

Çabuk, S., Nakıboğlu, B. ve Keleş, C. (2008). "Tüketicilerin Yeşil (Ürün) Satın Alma Davranışlarının Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1).

Ellen, P., Joshua L., W. ve Cathy, C.W. (1991). "The Role of Perceived Consumer Effectiveness in Motivating Environmentally Conscious Behaviors", *Journal of Public Policy ve Marketing*, 10: 20-24.

Gök, A. ve Türk M. (2011). Perakendeci İşletmelerde Çevreyi Koruma Bilinci Üzerine Bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (2): 125-152.

Hair, J.F., Anderson, R.E., Tatham, R.L. ve Black, W.C. (2006). *Multivariate Data Analysis USA*, Prentice- Hall.

Kollmuss, A. ve Agyeman J. (2002). Mind the Gap: Why do People Act Environmentally and What are the Barriers to Pro-Environmental Behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), pp.239-260.

Grant, A.M. ve Berry J. W. (2011). "The Necessity Of Others Is The Mother Of Invention: Intrinsic And Prosocial Motivations, Perspective Taking and Creativity", *Academy of Management Journal*, 54 (1), pp. 73–96.

Henion, K. E. ve Kinnear, T. C. (1976). *"A Guide to Ecological Marketing"*.

Irawan, R. ve Darmayanti, D. (2012). The Influence Factors Of Green Purchasing Behavior: A Study Of University Students In Jakarta. Web: <http://www.wbiconpro.com/517%20> Erişim tarihi (13.03.2018).

Kızıloğlu, R., Kızılzslan, H. ve Gökçe, C. (2013). *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğrencilerinin Yeşil Gıda Ürünleri Hakkındaki Bilgi, Görüş ve Tutumları Üzerine Araştırma*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kim, Y. ve Choi, S. M. (2005). “Antecedents Of Green Purchase Behavior: An Examination Of Collectivism, Environmental Concern, and PCE”, *Advances in Consumer Research*, (32), pp. 592-599.

Kinnear, T. C., Taylor, J. R., ve Ahmed, S. A. (1974). “Ecologically concerned consumers: who are they?”. *The Journal of Marketing*, 20-24.

Laroche, M., Bergeron, J. and Forleo, G.B. (2001). “Targeting Consumers Who Are Willing to Pay More For Environmentally Friendly Products”, *Journal of Consumer Marketing*, 18(6), pp. 503-520.

Lee, Y. K., Kim, S., Kim, M. S. ve Choi, J. G. (2014) “Antecedents and Interrelationships of Three Types Of Pro-Environmental Behavior”, *Journal of Business Research*.

Mainieri, T., Barnett, E.G., Oskamp,S., Unipan, J.B. ve Valdero,T.R. (1997). “Green Buying: The Influence Of Environmental Concern On Consumer Behavior”, *The Journal of Social Psychology*, 137(2), pp. 189-204.

McCarty, J. A. ve Shruni L. J. (1993). A Structural Equation Analysis of the Relationships of Personal Values, Attitudes and Beliefs About Recycling, and the Recycling of Solid WasteProducts, *Advances in Consumer Research*, 20, pp. 641-646.

Minton, A. P. ve Rose, R. L. (1997). “The effects of environmental concern on environmentally friendly consumer behavior: An exploratory study”, *Journal of Business Research*, 40(1), pp.37-48.

Mostafa, M. M. (2007). “A Hierarchical Analysis of the Green Consciousness of the Egyptian Consumer”, *Psychology ve Marketing*, 24(59), pp. 445–473.

Mucuk, İ. (2004). *Pazarlama İlkeleri*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Odabaşı, Y. (1992). *Yeşil Pazarlama Karar ve Gelişmeler*, Pazarlama DÜnyası.

Paco, A. D. ve Raposo, M. (2009). "Green Segmentation: An Application To The Portuguese Consumer Market", *Marketing Intelligence ve Planning*, 27 (3), pp. 364-379.

Pickett-Baker, J. ve Ozaki, R. (2008). "Pro-Environmental Products: Marketing Influence On Consumer Purchase Decision", *Journal Of Consumer Marketing*, 25(5), pp. 281-293.

Roberts, J. A. (1996). "Green Consumers in the 1990s: Profile and Implications for Advertising", *Journal of Business Research*, 36(3): 217-231.

Roberts, J. A. ve Bacon, D. R. (1997). "Exploring The Subtle Relationships Between Environmental Concern And Ecologically Conscious Consumer Behavior", *Journal of Business Research*, 40(1), pp. 79-89.

Schweper Jr. Charles H. ve Cornwell, B. (1991). "An Examination Of Ecologically Concerned Consumers And Their İntention To Purchase Ecologically Packaged Products", *Journal of Public Policy ve Marketing*, pp. 77-101.

Straughan, R.D. ve Roberst, J.A. (1999). "Environmental Segmentation Alternatives: A Look At Green Consumer Behavior İn The New Millennium", *Journal Of Consumer Marketing*, 16(6), pp. 558-575.

Polonsky, M. J. (1994). "An İntroduction To Green Marketing", *Electronic Green Journal*, 1(2).

Tatlıdil, R. ve Oktav, M. (1992). *Pazarlama Yönetimi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları,

Torlak, Ö. ve Altunışık, R. (2012). *Pazarlama Stratejileri: Yönetmel Bir Yaklaşım*, İstanbul: Beta Basım Yayın.

Tucker, Lewis R. (1978). "The Environmentally Concerned Citizen Some Correlates." *Environment and Behavior*, 10(3), pp.89-418.

Vicente-Molina, M. A., Fernández-Sáinz, A. ve Izagirre-Olaizola, J. (2013). "Environmental Knowledge and other Variables Affecting Pro-Environmental

Behaviour: Comparison of University Students From Emerging and Advanced Countries”, *Journal of Cleaner Production*, 61, pp.130-138.

Yeniçeri, T. (2008). “Çevre Dostu Ürün Satın Alma Davranışına Yönelik Bir Modelin Testi”, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2).

Yükselen, C. (2008). *Pazarlama: İlkeler-Yönetim-Örnek Olaylar*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Knowledge Workers' Job Performance: The roles of Emotional Intelligence and Affective Commitment¹

Dr. Ceren AYDOĐMUŐ²

Abstract

This study aims to propose and test an integrative model that considers the mediating effects of affective commitment on the positive relationship between emotional intelligence and job performance. Participants are 552 knowledge workers from 37 small and medium-sized companies in Information Technology sector. Job performance scores of the participants are obtained from their immediate supervisors. The results show a significant positive relationship between knowledge workers' affective commitment and their job performance levels. Hierarchical regression analyses reveal that the relationships between self-emotional appraisals, others' emotional appraisals, use of emotions and job performance of knowledge workers are partially mediated by their affective commitment to the organization. The findings indicate that organizations should focus more on fostering affective commitment of knowledge workers that is the underlying mechanism between their emotional intelligence and job performance.

Key words: Knowledge workers, Emotional Intelligence, Affective commitment, Job Performance

Introduction

As a result of the technological improvements all around the world, seeking to enhance the use of technology in the workplace has become a substantial issue in the twenty-first century. Expertise and specialized knowledge is increasingly important in today's organizations. Thus, management has turned to new occupations like project engineers, information technology analysts and computer technologists that have been emerged in response to the demands of modern organizations. Incumbents of such occupations are identified as knowledge workers who are high-level workers applying analytical and theoretical knowledge for the development of new products and services (Drucker, 1992; 96). In today's global world, it has become more important than ever in understanding individual work-related behaviors like job performance.

One of the most provocative ideas to emerge from recent discussions of management concerns the effects of employees' emotional intelligence on their job performance (Caruso & Salovey, 2004; Goleman, 1998). Emotional intelligence, as defined by Wong and Law (2002; 244) is a set of interrelated abilities possessed by individuals to deal with emotions. It is a competency that is expected to augment positive attitudes toward work and drive positive behaviors and better outcomes (Carmeli, 2003; 789). As well as being motivated by the rational exchange approach (Vroom, 1964), which remarks that employees are motivated to the extent that their behavior is expected to lead to desired outcomes, employees are also

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Bilkent University, Faculty of Management, Department of Management

motivated by the extent to which they are connected emotionally to their work (Aydogmus, 2016; 1352). Despite the popular interest, there has been lack of research on the relationship between emotional intelligence competencies and job performance. The present study is conducted, therefore, to examine the underlying mechanisms of how knowledge workers' emotional intelligence influences their job performance levels.

The effects of affective commitment on job performance have also prompted much interest among researchers (Beck & Wilson, 2000; 114; Meyer et al., 1989; 155). Affective commitment is defined as "an affective or emotional attachment to the organization such that the strongly committed individual identifies with, is involved in, and enjoys membership in the organization" (Allen & Meyer, 1990; 2). Employees who have a strong feeling of affective commitment stay in the organization because they want to. Such employees value their jobs and seek to exert considerable effort on behalf of the organization, thus display high levels of job performance (Mowday, Porter & Steers, 1982). Thereby, the present study aims to propose and test an integrative model that considers both emotional intelligence and affective commitment of knowledge workers as predictors of their job performance. Such inquiry is important as it examines a mediated relationship that reflects a process of associating knowledge workers' emotional attitudes with their job related behaviors. In this study, knowledge workers' affective commitment is examined as the specific mediator for the reason that knowledge workers' emotional intelligence may increase their affective commitment and in turn enhance their job performance levels.

Theoretical Rationale for Hypotheses

Emotional Intelligence and Job Performance

Emotional intelligence, which is identified as the ability to monitor one's own and others' emotions, to discriminate among them, and to use the information to guide one's thinking and actions, is an emerging subject for educational, psychological, and management researchers and consultants (Salovey & Mayer, 1990; 189). Salovey and Mayer (1990) were among the earliest researchers who suggested the name "emotional intelligence" to signify the ability of individuals to deal with their emotions. Wong and Law (2002; 246) who adapted Mayer and Salovey (1997) definition of emotional intelligence (EI) categorized EI as composed of four distinct dimensions: (a) self-emotional appraisal (SEA) that is the ability to understand an individual's own deep feelings and be able to express these emotions naturally; (b) others' emotional appraisal (OEA) that is related to individuals' ability to perceive and understand the emotions of those people around them; (c) use of emotion (UOE) that is the ability of individuals to make use of their emotions by directing them towards constructive activities and personal performance; and (d) regulation of emotion (ROE) that is the ability of individuals to regulate their emotions that will enable a more rapid recovery from psychological distress. EI skills and competencies are considered necessary for job performance of employees in the workplace (Bar-On, 2006; 22).

Self-awareness is crucial in enhancing employees' job performance as understanding one's own feelings result in higher performance (Goleman, 2001; 33). Employees with high SEA can recognize their own strengths and weaknesses thus know their abilities and limitations, value feedback and learn from their mistakes. They know where they need to improve and when to work with their colleagues who have complementary strengths, and in turn, show high job performance. Employees who are aware of others' emotions, concerns and needs are emphatic that is a critical competence for high job performance particularly whenever the scope is on interactions with other people (Friedman & DiMatteo, 1982). High OEA allows employees to read others accurately and avoid performance deficits (Steele, 1997). UOE is related to the absence of distress and disruptive feelings that enables employees to be unfazed in stressful conditions and deal with a hostile colleague without

lashing out in return. Research provides evidence that employees with high UOE can manage their own stress, stay unaffected and perform better than those of low UOE (Lusch & Serpkenci, 1990). Finally employees with high ROE can better regulate their emotions, thus have healthier relationship management compared to lower ones. Such employees can cope with interpersonal conflict in the workplace and experience a durable sense that they will succeed despite of the possible frustrations and setbacks. They can control their emotional outbursts or impulses and have effective relationships with their supervisors and colleagues. Additionally they can form a meaningful pattern of abilities that enhance their job performance (Nygren & Ukeritis, 1993). Therefore, employees high in these EI competencies tend to perform better in their jobs. However, there has been lack of research on the processes of how EI influences job performance.

Emotional Intelligence and Affective Commitment

The effects of emotional intelligence on organizational commitment have been reported in many studies (Naderi, 2012; 265; Nikolaou, & Tsaousis, 2002; 337; Petrides & Furnham, 2006; 562). It has been suggested that EI is a key factor in enhancing organizational commitment (Aghdasi, Kiamanesh & Ebrahim, 2011; 1973). Organizational commitment is identified as the relative strength of an employee's identification and involvement in a particular organization (Mowday, Porter & Steers, 1982). Affective commitment that is one of the dimensions of organizational commitment refers to the positive feelings of identification with, attachment to, and involvement in the organization (Meyer & Allen, 1984; 373). Research provides evidence that EI fosters affective commitment and attachment to organization (Abraham, 2000; Carmeli, 2003). Employees with less self-awareness, thus report low SEA scores are not able to cope with their feelings in the presence of difficult situations and have too much stress, which in turn, causes a negative influence on their affective commitment. Employees who are able to understand others' emotions and report high OEA scores can deal with interpersonal relationships and have good relations in the workplace. Thereby, they can experience positive involvement to the organization that will result in high affective commitment. Employees with high UOE know how to avoid dysfunctional feelings and use them in adaptive means in order to lessen emotional states of frustration. Such employees are optimistic that enables them to concentrate on the resolution rather than reasoning. Employees with high ROE adapt to place themselves in positive affective moods and handle negative states that may have destructive consequences (Salovey & Mayer, 1990). Employees who cannot appraise and regulate their emotions will have less affective commitment (Abraham, 1999). Therefore, it is plausible to expect positive relationships between EI competencies and affective commitment.

Affective Commitment and Job Performance

Organizational commitment has been considered as an important predictor for positive work outcomes such as job performance (Meyer et al., 2002; 20). Employees, who feel attached to and identify with their organization, work harder. Employees with strong affective commitment to the organization perform better compared to lower ones (Mathieu & Zajac, 1990). Research provides evidence that affective commitment correlates positively with both individual and group level indexes of performance (Meyer et al, 1989; Riketta, 2002). Employees with less affective commitment have low acceptance of organizational values and thus feel alienated from the organization and accordingly will perform less (Scarborough & Somers, 2006).

Mediating role of Knowledge Workers' Affective Commitment on the relationships between their Emotional Intelligence and Job Performance

Emotionally intelligent employees experience high affective commitment to organization (Carmeli, 2003; 794), and in turn have high job performance at work (Riketta, 2002; 257). The literature reviewed above showed the mediation conditions applied to this study: (a) EI competencies are valid predictors of job performance; (b) EI competencies are related to affective commitment; and (c) affective commitment is related to job performance. Thus it might be that knowledge workers' EI competencies of SEA, OEA, UOE and ROE are primarily related to their affective commitment and this strong sense of commitment might contribute to higher levels of job performance that are obtained from their immediate supervisors. Therefore, the following hypotheses are developed to be tested in the present study.

Hypothesis 1: Knowledge workers' affective commitment mediates the positive relationship between their self-emotional appraisals and job performance.

Hypothesis 2: Knowledge workers' affective commitment mediates the positive relationship between their emotional appraisals of others and job performance.

Hypothesis 3: Knowledge workers' affective commitment mediates the positive relationship between their use of emotions and job performance.

Hypothesis 4: Knowledge workers' affective commitment mediates the positive relationship between their regulation of emotions and job performance.

Method

Sample and Procedure

Cross-sectional multi-source data were gathered through questionnaires from a sample of 552 knowledge workers and from their immediate supervisors in 37 small and medium-sized companies that are located at Technology parks of five universities in Ankara, Turkey. All the data were collected and administered on site during work time. Questionnaires were distributed to knowledge workers and their immediate supervisors on convenience method. The purpose of the study was introduced, confidentiality and anonymity were assured, and informed consent was obtained from all participants. No incentives were offered in the present study. Out of the 800 questionnaires distributed, 552 questionnaires were returned, for a response rate of 69%. The sample consists of 321 men (58%) and 231 women (42%).

Measures

The survey for the study included measures of emotional intelligence, affective commitment and job performance. The responses to all of the following multi-item scales were averaged to form composite variables.

Emotional Intelligence Scale. The twenty-item Emotional Intelligence Scale developed by Wong and Law (2002) was used to assess knowledge workers' EI competencies. Respondents rated each item on a five-point scale ranging from "disagree strongly" (1) to "agree strongly" (5), based on how much each statement described them. Sample items are as follows: "I have good understanding of my own emotions" for *self-emotional appraisal*; "I am sensitive to the feelings and emotions of others" for *others' emotional appraisal*; "I would always encourage myself to try my best" for *use of emotion* and "I am quite capable of controlling my own emotions" for *regulation of emotion*. The Turkish adaptation of the scale was borrowed from

Güteryüz, Güney, Aydın and Aşan (2008). Alpha coefficients for each dimension were all at reasonable intervals, ranging from 0.75 to 0.84.

Affective Commitment Scale. Knowledge workers' affective commitment was assessed by using the six-item scale developed by Meyer and Allen (1984). Respondents rated each item on a five-point scale ranging from "disagree strongly" (1) to "agree strongly" (5) to express their emotions about the organizations they work for. Sample item is: "This organization has a great deal of personal meaning for me". The Turkish translation and adaptation of the scale was conducted by Wasti (2003). The Alpha coefficient of the scale was 0.71.

Job Performance Scale. Knowledge workers' job performance was measured by Podsakoff and MacKenzie's (1989) five-item scale for in-role job performance. Respondents' immediate supervisors indicated the extent to which they agreed or disagreed with the job performance of their subordinates with a five-point scale ranging from "disagree strongly" (1) to "agree strongly" (5). Sample item is: "This worker always completes the duties specified in his or her job description". The Turkish adaptation of the instrument was borrowed from Ünüvar (2006). The Alpha coefficient was 0.82.

Control variables: In the analyses gender and age were taken as control variables.

Results

Preliminary Factor Analyses

Two step procedure recommended by Anderson and Gerbing (1988) was used in the present study. First the measurement model was examined, and then the proposed hypotheses were tested. Thus a series of confirmatory factor analyses (CFA) were conducted to test the factor structure of the main study measures. Outliers and univariate distributions were scanned for skewness and kurtosis scores to test the normality assumptions. These were found to be within reasonable ranges (Skewness <2; Kurtosis values <2). Multivariate normality with Mardia's coefficient of the value for kurtosis was inspected and no violation was found in the data. In the study, all of the indexes were evaluated according to Byrne's (2010) recommendations.

The fit indexes of EI scale did not suggest a good fit to the data initially [χ^2 ($df = 182$) = 817.28, GFI = 0.74, CFI = 0.70, TLI = 0.69 and RMSEA = 0.11] (Hair et al., 2006)³. Based on the modification indices, a path covariance was added between error terms of items 2 and 4 loadings on SEA scores. Next another path of covariance was added between error items of 1 and 3 loadings on ROE scores. Finally, the final model showed a better fit to the data [χ^2 ($df = 102$) = 212.74, GFI = 0.91, CFI = 0.90, TLI = 0.92 and RMSEA = 0.6] For each EI dimension, indexes were created by averaging the relevant items.

The fit indexes of PE did not suggest a good fit to the data initially [χ^2 ($df = 93$) = 390.61, GFI = 0.82, CFI = 0.79, TLI = 0.81 and RMSEA = 0.8]. Two items had insignificant loadings namely, item 5 ($t=1.81$, $p>0.05$) and item 9 ($t=1.15$, $p>0.05$). After those items were removed, CFA was conducted on the remaining items and the final model showed a better fit to the data [χ^2 ($df = 86$) = 194.36, GFI = 0.92, CFI = 0.93, TLI = 0.94 and RMSEA = 0.5].

One-factor solution for the job performance scale was validated with CFA. Examination of the fit-indexes for the one-factor model of job performance suggested a good fit to the data [χ^2 ($df = 59$) = 135.61, GFI = 0.92, CFI = 0.94, TLI = 0.95 and RMSEA = 0.05].

³ The criteria for a good fit: χ^2/df ratio <3, GFI = Goodness-of-Fit Index (GFI >0.90), CFI = Comparative Fit Index (CFI >0.90), TLI = Tucker Lewis Index (TLI >0.90), RMSEA = Root Mean Square Error Approximation (RMSEA <0.08).

Descriptive Statistics

Table 1 presents the means, standard deviations, alpha coefficients and inter-correlations among the study variables.

Table 1. Descriptive statistics, alpha coefficients and correlations among variables

Variable	Mean	S.D	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Gender	-	-	-							
2. Age	30.7	4.8	.05	-						
3. SEA	3.83	.79	.01	.14*	(.83)					
4.OEA	4.12	.69	.17*	-.15	.29**	(.78)				
5. UOE	3.86	.72	.02	.13	.40**	.23*	(.75)			
6. ROE	3.77	.68	-.01	.09*	.35**	.16**	.32**	(.84)		
7. Affective Com	4.17	.59	-.16*	-.15	.15**	.27**	.22**	.04	(.81)	
8. Job Performance	3.83	.52	.01	.02	.28**	.29**	.37**	.18**	.29**	(.82)

Note: Gender is coded as 0 = female, 1 = male.

N = 552, * $p < .05$ ** $p < .01$.

Cronbach alpha coefficients are in parentheses in the diagonal.

SEA = Self-emotional appraisal, OEA = Others’ emotional appraisal, UOE = Use of emotion, ROE = Regulation of emotion.

As seen from Table 1, for the reliability tests, final reliability coefficients of the scales and subscales yielded high internal reliability coefficients (in a range between 0.75 and 0.84).

Hypotheses Testing

Mediated Regression Analysis

Mediated regression procedures were used to test the hypothesized models. Baron and Kenny (1986) suggested that three criteria need to be met to prove the mediational hypothesis. First the independent variable (self-emotional appraisal, others’ emotional appraisal, use of emotion, regulation of emotion) needs to be significantly related to the mediator (affective commitment). Second, the mediator (affective commitment) needs to be significantly related to the dependent variable (job performance). Third, EI competencies should significantly influence job performance. Finally, full mediation will occur, if the relationship between EI competencies and job performance disappears when affective commitment is introduced into the regression equation predicting job performance. If the coefficient between EI competencies and job performance after introducing affective commitment into the regression equation remains significant but is reduced, there is evidence for partial mediation. The results of the series of mediated regression analysis are presented in Table 2.

Table 2. Results of the mediated regression analyses

Equation	Independent Variable	Dependent Variable	b	S.E.	β	R ²	F
1a	SEA	Affective Commitment	.11	.03	.15**	.02	13.36**
1b	Affective Commitment	Job Performance	.25	.03	.29**	.08	57.12**
1c	SEA	Job Performance	.18	.02	.28**	.08	54.05**
1d	Affective Commitment	Job Performance	.22	.03	.26**	-	-
2a	SEA	Affective Commitment	.16	.02	.17**	.14	51.93**
2b	OEA	Affective Commitment	.32	.25	.28**	.07	51.55**
2c	Affective Commitment	Job Performance	.25	.03	.29**	.08	57.12**
2d	OEA	Job Performance	.39	.05	.30**	.09	59.91**
3a	Affective Commitment	Job Performance	.24	.01	.21**	-	-
3b	OEA	Job Performance	.31	.05	.19**	.12	45.39**
3c	UOE	Affective Commitment	.17	.03	.22**	.05	30.44**
3d	Affective Commitment	Job Performance	.25	.03	.29**	.08	57.12**
4a	UOE	Job Performance	.27	.03	.37**	.14	89.45**
4b	Affective Commitment	Job Performance	.19	.03	.22**	-	-
4c	UOE	Job Performance	.24	.02	.23**	.18	71.49**
4d	ROE	Affective Commitment	.03	.03	.05 n.s.	.01	1.36 n.s.
4e	Affective Commitment	Job Performance	.25	.03	.29**	.08	57.12**
4f	ROE	Job Performance	.11	.02	.17**	.03	19.87**
4g	Affective Commitment	Job Performance	.25	.03	.28**	-	-
4h	ROE	Job Performance	.09	.02	.16**	.11	38.59**

Control variables = Gender and age.

n.s. = non-significant, * $p < .05$, ** $p < .01$.

SEA = Self-emotional appraisal, OEA = Others' emotional appraisal, UOE = Use of emotion, ROE = Regulation of emotion.

As shown in equations from 1a to 1d in Table 2, the three mediation conditions were confirmed. Equation 1a showed that SEA was positively related to affective commitment ($\beta = 0.15$; $p < 0.01$), while the equation 1b displayed the positive relationship between affective commitment and job performance ($\beta = 0.29$; $p < 0.01$). In equations 1c and 1d, SEA was positively related to job performance, but this relationship was weakened (decreased from 0.28 to 0.17) when affective commitment was added into the regression model. Sobel test (1982) was used to test whether the indirect effect of SEA on job performance via affective commitment (mediator) was significantly different from zero using the relevant parameter estimates and standard errors (Baron & Kenny, 1986). Sobel test was significant ($z = 4.76$, $p < 0.01$) indicating that knowledge workers' affective commitment partially mediated the

positive relationship between their self-emotional appraisals and job performance. Thus, Hypothesis 1 was supported.

Equation 2a showed that OEA was positively related to affective commitment ($\beta = 0.28$; $p < 0.01$), while the equation 2b displayed the positive relationship between affective commitment and job performance ($\beta = 0.29$; $p < 0.01$). In equations 2c and 2d, OEA was positively related to job performance, but this relationship was weakened (decreased from 0.30 to 0.19) when affective commitment was added into the regression model. Sobel test was significant ($z = 3.89$, $p < 0.01$) showing that knowledge workers' affective commitment partially mediated the positive relationship between their others' emotional appraisals and job performance levels. Therefore Hypothesis 2 was supported.

Equations from 3a to 3d displayed that the three mediation conditions were confirmed. In equation 4a, UOE was positively related to affective commitment ($\beta = 0.22$; $p < 0.01$). From the equations 3b to 3d, it can be understood that both UOE and affective commitment were positively related to job performance, but the relationship between UOE and job performance was weakened (from 0.37 to 0.23) when affective commitment was included into the model. Sobel test was significant ($z = 4.13$, $p < 0.01$) displaying that knowledge workers' affective commitment partially mediated the positive relationship between their use of emotions and job performance. Therefore Hypothesis 3 was supported.

As seen from the equations from 4a to 4d in Table 2, all of the three mediation conditions were not confirmed because of the non-significant relationship between ROE and affective commitment ($\beta = 0.05$; $p > 0.01$) even if there was a significant positive relationship between ROE and job performance ($\beta = 0.17$; $p < 0.01$). In other words, knowledge workers' affective commitment did not mediate the positive relationship between their regulation of emotions and job performance. Therefore Hypothesis 4 was rejected.

Discussion and Conclusion

The purpose of this research was to enhance the understanding of the link between emotional intelligence and job performance by focusing on knowledge workers' affective commitment. The results generally supported the predictions. The participants of the study were specifically chosen as knowledge workers because of their importance for the companies in our global world. Through a literature review, causal relationships among emotional intelligence, affective commitment and job performance were examined.

The first theoretical contribution of this research, consistent with previous studies (Cote & Miners, 2006; Lopes et al., 2006; O'Boyle et al., 2011) is the positive relationship between emotional intelligence and job performance. The findings suggest that knowledge workers who are high in self-emotional appraisal, others' emotional appraisal, use of emotions and regulation of emotions have a tendency to have high levels of job performance. The originality of the present study is that it extends the prior literature by providing knowledge workers' affective commitment into their emotional intelligence and job performance relationship. Thus the second theoretical contribution supporting previous research (Meyer et al., 1989; Vandenberghe, Bentein & Stinglhamber, 2004) is the positive relationship between knowledge workers' affective commitment and job performance levels. When commitment involves an identification with and involvement in the organization, management may benefit in terms of superior job performance.

The third theoretical contribution of the study is the positive relationships between knowledge workers' SEA, OEA and UOE with their affective commitment. Findings suggest that these particular EI competencies of knowledge workers positively influence their affective commitment to the organization they work for.

The final contribution is that this study provides encouraging evidence that knowledge workers with certain EI competencies are more vulnerable to feel affective commitment that increase their job performance assessed by their immediate supervisors. The effects of knowledge workers' SEA, OEA and UOE on their job performance are partially mediated by their affective commitment to the organization.

Practical Implications

This study is the first to investigate knowledge workers' emotional characteristics and their effects on their affective commitment and job performance in Turkey. In this study, the mediation effects of affective commitment on the relationship between knowledge workers' emotional characteristics and their job performance have several practical implications for both managers and organizations. First of all, EI should be a major focus both in training and development of knowledge workers considering its crucial role in enhancing job performance of employees. Employees who have developed skills related to EI can understand and express their own emotions, recognize emotions in others, regulate and use moods and emotions to motivate adaptive behaviors (Salovey & Mayer, 1990; 190). Training programs can be organized in order to create a sense of self-awareness among the employees that will result in taking the responsibility of their actions by controlling their emotions. When employees approach job tasks with EI, they will also have an advantage for solving problems adaptively as such skills are included within EI constructs.

Second, findings suggest that it is important for both managers and organizations to examine the policies they implement to increase knowledge workers' affective commitment. Employees who intrinsically value their association with the organization are more likely not only to remain with the organization but to perform better in their jobs (Meyer et al., 1989; 152). Particular attention should be given to the nature of the work experiences associated with affective commitment like organizational dependability, confirmed expectation, role clarity and job challenge (Mowday, Porter & Steers, 1982). Therefore organizations should manage such work experiences carefully in order to foster long-term affective commitment of their employees.

Limitations and Future Research

This study is not without limitations. The first limitation of the study concerns the country that may limit the generalizability of the results for knowledge workers. Hence future research can be conducted in different countries to compare the study findings with unlike organizational environments in diverse cultures. Second limitation of the study is the cross-sectional design that does not allow for and assessment of causality. Therefore future research with longitudinal designs may confirm the causality of the hypothesized relationships. Finally, another avenue for future research concerns the examination of other mediating variables such as psychological empowerment and team work effectiveness that may have an influence on emotional intelligence and job performance relationship.

References

- Abraham, R. (1999). Emotional intelligence in organizations: a conceptualization. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 125(2), 209-224.
- Abraham, R. (2000). The role of job control as a moderator of emotional dissonance and emotional intelligence outcome relationships. *The Journal of Psychology*, 134(2), 169-184.

- Aghdasi, S., Kiamanesh, A. R., & Ebrahim, A. N. (2011). Emotional Intelligence and organizational commitment: testing the mediatory role of occupational stress and job satisfaction. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 29, 1965-1976.
- Allen, N.J., & Meyer, J.P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. *Journal of Occupational Psychology*, 63(1), 1-18.
- Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103(3), 411-423.
- Aydogmus, C. (2016). How to satisfy Generation Y? The roles of personality and emotional intelligence. *International Review of Management and Business Research*, 5(4), 1342-1358.
- Beck, K., & Wilson, C. (2000). Development of affective organizational commitment: A cross sequential examination of change with tenure. *Journal of Vocational Behavior*, 56(1), 114–136.
- Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*, 18, 13-25.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
- Byrne, B. M. (2010). *Structural Equation Modeling with AMOS: Basic Concepts, Applications, and Programming*. New York, NY: Routledge.
- Carmeli, A. (2003). The relationship between emotional intelligence and work attitudes, behavior and outcomes: An examination among senior managers. *Journal of Managerial Psychology*, 18(8), 788- 813.
- Caruso, D. R., & Salovey, P. (2004). *The emotionally intelligent manager: How to develop and use the four key emotional skills of leadership*. John Wiley & Sons.
- Cote, S., & Miners, C. T. (2006). Emotional intelligence, cognitive intelligence, and job performance. *Administrative Science Quarterly*, 51(1), 1-28.
- Drucker, P. (1992). The new society of organizations. *Harvard Business Review*, 95–104.
- Friedman, H., & DiMatteo, R. (1982). *Interpersonal issues in health care*. New York: Academic Press.
- Goleman, D. (1998). *Working with Emotional Intelligence*. New York: Bantam.
- Goleman, D. (2001). An EI-based theory of performance. *The emotionally intelligent workplace: How to select for, measure, and improve emotional intelligence in individuals, groups, and organizations*, 1, 27-44.
- Güteryüz, G., Güney, S., Aydın, E. M. & Aşan, Ö. (2008).The mediating effect of job satisfaction between emotional intelligence and organizational commitment of nurses: A questionnaire survey. *International Journal of Nursing Studies*, 45(11), 1625-1635.
- Hair, J., Black, B., Babin, B., Anderson, R., & Tatham, R. (2006). *Multivariate Data Analysis* (6th Ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
- Lopes, P. N., Grewal, D., Kadis, J., Gall, M., & Salovey, P. (2006). Evidence that emotional intelligence is related to job performance and affect and attitudes at work. *Psicothema*, 18, 132-138.

- Lusch, R. F., & Serpkenci, R. R. (1990). Personal differences, job tension, job outcomes, and store performance: A study of retail store managers. *The Journal of Marketing*, 85-101.
- Mathieu, J. E., & Zajac, D. M. (1990). A review and meta-analysis of the antecedents, correlates, and consequences of organizational commitment. *Psychological Bulletin*, 108(2), 171-194.
- Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey, & D. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: Educational implications* (pp. 3-34). New York: Basic Books.
- Meyer, J. P., & Allen, N. J. (1984). Testing the "side-bet theory" of organizational commitment: Some methodological considerations. *Journal of applied psychology*, 69(3), 372-378.
- Meyer, J. P., Paunonen, S. V., Gellatly, I. R., Goffin, R. D., & Jackson, D. N. (1989). Organizational commitment and job performance: It's the nature of the commitment that counts. *Journal of applied Psychology*, 74(1), 152-156.
- Meyer, J. P., Stanley, D. J., Herscovitch, L., & Topolnytsky, L. (2002). Affective, continuance and normative commitment to the organization: A meta-analysis of antecedents, correlates and consequences. *Journal of Vocational Behavior*, 61, 20-52.
- Mowday, R. T., Porter, L. W., & Steers, R. M. (1982). *Employee-organization linkages: The psychology of commitment, absenteeism, and turnover*. New York: Academic Press.
- Naderi A., N. (2012). Teachers: emotional intelligence, job satisfaction, and organizational commitment. *Journal of Workplace Learning*, 24(4), 256-269.
- Nikolaou, I., & Tsaousis, I. (2002). Emotional intelligence in the workplace: Exploring its effects on occupational stress and organizational commitment. *The International Journal of Organizational Analysis*, 10(4), 327-342.
- Nygren, D. J., & Ukeritis, M. D. (1993). *The future of religious orders in the United States*. Westport, CT: Praeger.
- O'Boyle, E. H., Humphrey, R. H., Pollack, J. M., Hawver, T. H., & Story, P. A. (2011). The relation between emotional intelligence and job performance: A meta-analysis. *Journal of Organizational Behavior*, 32(5), 788-818.
- Petrides, K. V., & Furnham, A. (2006). The role of trait emotional intelligence in a gender-specific model of organizational variables. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(2), 552-569.
- Podsakoff, P. M., & MacKenzie, S. B. (1989). *A second generation measure of organizational citizenship behavior* (Indiana University Working Paper). Bloomington: Indiana University.
- Riketta, M. (2002). Attitudinal organizational commitment and job performance: a meta-analysis. *Journal of Organizational Behavior*, 23(3), 257-266.
- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, cognition and personality*, 9(3), 185-211.
- Scarborough, D., & Somers, M. J. (2006). *Neural networks in organizational research: Applying pattern recognition to the analysis of organizational behavior*. American Psychological Association.
- Sobel, M. E. (1982). Asymptotic confidence intervals for indirect effects in structural equation models. In Leinhardt (Ed.). *Sociological Methodology* (pp. 290-312). Washington, DC: American Sociological Association.
- Steele, C. M. (1997). A threat in the air: How stereotypes shape intellectual identity and performance. *American Psychologist*, 52, 613-629.

- Ünüvar, T. H. (2006). *An integrative model of job characteristics, job satisfaction, organizational commitment and organizational citizenship behavior*. Unpublished Doctoral Dissertation. Middle East Technical University, Ankara, Turkey.
- Vandenberghe, C., Bentein, K., & Stinglhamber, F. (2004). Affective commitment to the organization, supervisor, and work group: Antecedents and outcomes. *Journal of Vocational Behavior*, 64(1), 47-71.
- Vroom, V. (1964). *Work and Motivation*. Wiley, New York, NY.
- Wasti, S. A. (2003). Organizational commitment, turnover intentions and the influence of cultural values. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 76(3), 303-321.
- Wong, C. S., & Law, K. S. (2002). The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitude: An exploratory study. *The Leadership Quarterly*, 13(3), 243-274.

Nesnelerin İnterneti Ve Giyilebilir Teknolojiler *

Öğr. Gör. Dr. Fatma SÖNMEZ ÇAKIR

Doç. Dr. Alper AYTEKİN

Arş. Gör. Fatma TÜMİNÇİN

Özet

Sanayi devrimi sonrası artan rekabet ile farklılık oluşturmak isteyen üreticiler, teknoloji unsuruna daha büyük önem vermektedirler. Giyilebilir teknolojiler, teknolojinin yardımı ile oluşturulan inovatif ürünlerdir ve 21. yüzyılın en önemli teknolojik unsurlarından biri olarak kabul edilebilirler. Giyilen kıyafetlerin ve kullanılan aksesuarların üzerine entegre edilen aynı zamanda bilgi ve iletişim teknolojisi olan bu teknolojiler, sistemlerinde bulunan akıllı algılayıcılar yardımıyla akıllı cihazlara veri aktaran ürünlerdir. Giyilebilir teknoloji ürünleri ve piyasası birçok bilim dalı ile birlikte gelişmektedir. Sağlık, eğitim, üretim, güvenlik gibi önemli alanların yanında, günlük aktiviteleri yerine getirme gibi sıradan bir alanda dahi kullanılarak artık neredeyse tüm unsurlarda yer almaya başlamıştır. Bu teknolojinin kullanımının insanoğluna sağladığı birçok fayda olmasına rağmen; veri gizliliği, kötü amaçlı yazılımlar, oluşan büyük miktarlardaki verinin işlenmesi ve var olan sistemlerle entegrasyonu gibi bazı önemli sorunları da içerisinde barındırabilmektedir.

Çalışmada günlük yaşantımızda giderek yaygın bir şekilde kullanım alanı bulan giyilebilir teknoloji kavramının ne olduğu ve tarihsel gelişimi, giyilebilir ürünlerin neler olduğu, kullanım alanları, bu teknolojiyi kullanmanın avantajları ve dezavantajları incelenmiştir. Aynı zamanda çalışmada giyilebilir teknoloji kullanırken karşılaşılan sorunlara değinilip bu sorunlara karşı çözüm yollarından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, Nesnelerin interneti, Giyilebilir teknolojiler, Veri gizliliği, Akıllı cihazlar

INTERNET OF THINGS AND WEARABLE TECHNOLOGIES

Abstract

Manufacturers who want to make a difference with increasing competition after the industrial revolution give more importance to technology. Wearable technologies are innovative products created with the help of technology and can be regarded as one of the most important technological elements of the twenty-first century. These technologies, which are information and communication technology integrated at the same time on the clothes we wear and the accessories we use, are products that transmit data to smart devices with the help of intelligent

* Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu’nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

Nesnelerin İnterneti Ve Giyilebilir Teknolojiler

sensors in their systems. Wearable technology products and market are developing with many scientists. In addition to important areas such as health, education, production and security, it now takes up almost every aspect, even using an ordinary area such as performing daily activities. Although the use of this technology has many benefits to human beings, data privacy, malicious software, processing of large amounts of data, and integration with existing systems.

The concept of wearable technology which is becoming increasingly widespread in everyday life in our work and the historical development; what wearable products are, their usage areas, advantages and disadvantages of using this technology are examined. At the same time, the problems encountered while using wearable technology in the workshop are mentioned and solutions for these problems are mentioned.

Keywords: Technology, Internet of things, Wearable technologies, Data confidentiality, Intelligent instrument,

Giriş

Sanayi devrimi ile başlayan teknolojik gelişmeler günümüzde karşı konulamaz derecede ilerleme göstermektedir. Durum böyle olunca da işletmeler teknolojiyi daha iyi kullanma yollarını aramaktadır. Teknoloji kavramı artık günlük yaşantımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Teknolojinin ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkan bir diğer kavram ise “internet” olmuştur. İnsanoğlu gününün önemli bir kısmını bilgisayar başında veya internette geçirmektedir. Bu sürelerin sebebi bazen bilgi arama, bazen eğlence, spor, oyun vs. olabilir. Gelen günde artık internet bir bağımlılık olarak görülmeye başlanmıştır. Bu durumu rekabet avantajına çevirmek ve rakipleri karşısında üstünlük sağlamak isteyen işletmeler yönlerini teknolojik ürünlere çevirmişlerdir. Yapılan çalışmalar ile bağımlılık boyutunda teknolojiyi takip eden kişiler için ürünler tasarlanmaya başlamıştır. Bu ürünlerin üretilmesi ile ortaya çıkan kavram ise “nesnelerin interneti” olmuştur. Nesnelerin interneti günlük hayatımızda sıklıkla karşılaştığımız bir kavram olmaya başlamıştır. Nesnelerin interneti, internet aracılığı ile veri gönderip veri alabilen cihazlara verilen genel bir addır. Bu kavram bir ürünün internet kullanarak bilgi gönderebilen ve bilgi alabilen cihazlara verilen isimdir.

Nesneler birbirleriyle ve insan vücuduyla entegre bir şekilde çalışması ile 2015 yılında hayatımıza giren ve sonraki dönemlerde popülerliği her geçen gün artan bir kavram olan giyilebilir teknolojik ürünler ortaya çıkmıştır. Bu ürünler akıllı telefonlardan sonra hayatımıza giren en önemli unsurlardan biri olmuştur. Yeni teknolojilerden en sık karşılaştığımız ve en popüler olan kavram şu an için giyilebilir teknolojidir. Artık her alanda giyilebilir teknolojik ürünlere rastlamak mümkündür. 2020 yılında 411 milyon giyilebilir cihazın satılacağı öngörülmüştür (Lamkin, 2016). Günlük hayatımızda sıklıkla kullandığımız bu kavram ile gelecek dönemlerde daha sık karşılaşılacaktır.

Çalışmada öncelikle nesnelerin interneti, giyilebilir teknolojik ürünler ve kullanım alanlarından bahsedilmiştir. İlerleyen kısımlarda giyilebilir teknolojilerin bazı özellikleri ile kullanımlarının avantaj ve dezavantajlarından bahsedilmiştir. Kullanımları sırasında ortaya çıkabilecek olumsuz durumlar ve bu olumsuz durumlardan kurtulabilmek için yapılması gerekenler sunulmuştur.

1. Nesnelerin İnterneti

Nesnelerin interneti ifadesi 1999 yılında Kevin Ashton tarafından Procter&Gamble firması için hazırlanan bir sunumda kullanılarak hayatımıza girmiştir ve bu sunumun içeriğinde şirketin RFID teknolojisi uygulamasının firmaya sağlayacağı yaralar anlatılmış ve sistemin kullanım önerileri sunulmuştur (Kutup, 2011). Günümüzde uzmanlar, tüm mevcut nesnelere bilgisayarlar veri aktarabilecek konuma getirebilirler, bunların sürekli çalışmalarını sağlayabilirler ise hem nesnelere takip etmek hem miktarlarını bilmek, maliyet kayıplarını ve israfı azaltabilir aynı zamanda nesnenin yıpranma durumu, tazeliği, sağlığı, güncellemeleri vs. zamanında yapılabilir (Köroğlu, 2015). Nesnelerin interneti nesnelerin birbirleri ile bilgi paylaşımı yaparak birbirlerini görme, duyma, düşünme ve konuşma imkanı sağlamakta, gömülü cihazlar, algılayıcı ağlar, haberleşme protokolleri vb. temel teknolojilerin geleneksel olan bir sistemden akıllı bir sisteme dönüşümünü demektir (Aktaş vd., 2016).

Nesnelerin İnterneti, sadece işlem ve iletişim modüllerine sahip olan ve internete bağlanabilen algılayıcılar, aktüatörler, mobil ve giyilebilir cihazlardan oluşan bir ağdır ve birkaç yıl içinde dünyadaki milyonlarca nesne bu nesnelerin interneti kavramında yer alacaktır (Arış vd., 2015).

Nesnelerin interneti sayesinde sadece akıllı cihazların değil tüm nesnelerin internete bağlı ve çalışır durumda olması sağlanabilir. Örneğin en basitinden bir su şişesine dahi Radyo Frekans Tanımlama- Radio Frequency Identification (RFID) teknolojisi sayesinde bilgi yüklenebilir ve içeriindeki içecek miktarı takip edilebilir. Üzerinde yer alan algılayıcılar ile azalan su miktarı bilgi olarak aktarılabilir.

Nesnelerin interneti kavramının uygulama alanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Weinberg et al., 2015).

- Giyilebilir teknolojiler
- Sağlık ürünleri ve sağlık hizmetleri
- Akıllı binaların tasarımı ve ev dizaynı
- Akıllı üretim sistemleri
- Akıllı yerleşim yerleri/şehirleri
- Otomotiv sanayi

2. Giyilebilir Teknoloji ve Giyilebilir Teknolojik Ürünler

Giyilebilir teknoloji kavramı teknolojinin günlük giyilen kıyafetlere veya kullanılan aksesuarlara entegre edilmesidir. 21. yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri olan giyilebilir teknoloji moda ve teknoloji sektörünün bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır (Yetmen, 2017). Kumaşlara entegre edilen algılayıcılar ile oluşturulan bu yeni ürünler algılayıcıları sayesinde toplama izni olan veriyi toplayıp kaydetmekte, kendine verilmiş olan tanımlı görev her ne ise bunu yerine getirmektedir. Bu ürünlerin ilk örnekleri 1884 yılında ortaya çıkmıştır. Balerin

Nesnelerin İnterneti Ve Giyilebilir Teknolojiler

tütülerine led lambalarının eklenmesiyle meydana gelen ve Electric Girls olarak isimlendirilen ürün ilk giyilebilir teknoloji ürünü kabul edilmektedir. Günlük hayatta kullanılan her ürün giyilebilir teknoloji özelliğine sahip değildir. Bir ürünün giyilebilir teknoloji olabilmesi için akıllı algılayıcılar yardımıyla izin verilen ve belli bir amaç için toplanan verileri bluetooth veya herhangi bir kablosuz araç ile geliştirilmiş olan teknolojik ürüne aktarması gerekmektedir.

Giyilebilir teknoloji ile günlük işler daha kolay, daha hızlı ve daha planlanmış şekilde yerine getirebilir. Giyilebilir teknoloji ürünleri insan hayatının birçok alanına girmiş durumdadır. Teknolojinin hızla gelişmesi sayesinde toplumlar sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş yapmıştır. Artık günümüzde önemli olan unsur bilgiye sahip olmak ve bu bilgiyi en etkin şekilde kullanabilmektir. Bilgi toplumuna geçişle birlikte üretimi ve satışı artan giyilebilir teknolojik ürünlerin ekonomiye katkısı da göz ardı edilemeyecek kadar fazladır. Giyilebilir teknoloji piyasasında işletmelerin rekabet avantajı sağlayabilmeleri için pazara ilk giren firma ya da rakiplerinde farklılaşarak inovatif ürünler üreten firma olmaları gerekmektedir. Geniş bir teknoloji piyasasında çok kuvvetli rekabetler yaşanmakta ve her geçen gün üretilen ürünlere yeni özellikler eklenmekte veya var olan ürün tamamen yenilenmektedir. İşletmelerin değişen ve gelişen teknolojiye uyum sağlama yarışı sağlık, tekstil, eğitim, eğlence ve turizm sektörlerine giyilebilir teknoloji ürünlerinin entegre edilmesini büyük oranda etkilemektedir (Kılıç, 2017).

Giyilebilir teknoloji görselliğin ve teknolojinin bir araya gelmesi ile meydana gelmiştir (Raj&Bookshire, 2015). Sağlıktan spora, takıdan kıyafete kadar pek çok alanda kullanılabilen giyilebilir ürünlere rastlamak mümkündür. Bu cihazların yaygın olarak kullanılması günlük işlerde kullanılan cep telefonları ile tüm işlerin takip edilmesine olarak vermekte ve işlerin yapılışını kolaylaştırmaktadır. İşlerin kısa sürede bitirilmesi kullanıcıya zaman açısından tasarruf sağlamaktadır.

2.1. Akıllı Saatler

Hayatımıza ilk olarak hesap yapabilme özelliği ile giren saatler teknolojinin gelişimi ile çok farklı özelliklerle donatılarak farklı boyutlar kazanmıştır. Akıllı saatler ilk olarak cep telefonları ile entegre edilmiş ve sesli komut özelliği ile günlük işleri takip etme konuşma, mesajlaşma gibi alanlarda kullanılmaya başlanmıştır. Akıllı saatlerin şu an ki konumunda sadece mesaj ve konuşma gibi günlük işler değil aynı zamanda fotoğraf çekme, sosyal ağlara girme, programları yönetebilme, veri depolama, spor yaparken nabız-adım sayma, kalp ritmi ölçümü vs. pek çok özellik kullanılmaktadır (Cootle, 2017). Aynı zamanda akıllı saatlere telefon hatları takılarak telefon yanınızda değilken bile telefon görüşmesi yapma özelliği yer almaktadır. Şekil 1’de üç farklı model akıllı saat sunulmuştur. Saat GPS özelliği sayesinde konum bulma ya da konum gönderme gibi özelliklere de sahip olmaktadır.

şekil-1: Akıllı saatler (URL-1)

2.2. Akıllı Spor Malzemeleri

Akıllı spor malzemeleri genel olarak bileğe takılan bir cihaz ve bu cihazdaki algılayıcılar sayesinde kullanıcının aktivitelerini mobil cihazlara depolamaktadır. Akıllı spor ürünleri ile kullanıcı sıcaklık, kas aktiviteleri, terleme, vücut yağ oranlarını gibi değerleri içerisindeki algılayıcılar sayesinde ölçmekte ve sonucu kullanıcıya raporlamaktadır. Bu ürünlerin kullanıcıya sağladığı en büyük faydalardan biriside yapılan sporla ilgili kullanıcıya daha detaylı bilgi vermesidir.

şekil-2: Akıllı spor ürünleri (URL-2)

şekil 2’de verilen resimde görülebileceği gibi akıllı kasklar, akıllı t-shirtler, akıllı eldivenler, akıllı çoraplar, akıllı ayakkabılar ve daha pek çok akıllı spor ürünü sporcunun aktiviteleri süresince bilgi depolar ve aktarır. Kas, iskelet sistemi eylemlerinden vücut kan ve kalp ritim değerlerine kadar her tür eylemi kayıt altında ve düzenli olmasını sağlarlar.

2.3. Akıllı Sağlık Ürünleri

Giyilebilir teknolojinin en önemli adımları sağlık sektöründe olmuştur. Dünya genelinde artan sağlık maliyetleri, personel azlığı, gelişmemiş bölgelerdeki yetersiz sağlık hizmetleri gibi yaşanan zorluklar geleneksel sağlık hizmetleri yerine yeni teknolojiye geçişi hızlandırmıştır (Baş, 2011). Giyilebilir sağlık ürünleri ile hastaların düzenli ve sürekli şekilde takibi yapılmakla birlikte hastalığın seyredeceği evreler hakkında hasta ve doktorlara bilgilendirmeler yapılabilmektedir. Akıllı sağlık ürünleri kullanıcının kan şekeri, nabız, terleme durumu, tansiyonu vb. bilgileri depolar. Meydana gelecek olumsuz bir durumda hem kişinin, hem

Nesnelerin İnterneti Ve Giyilebilir Teknolojiler

yakınlarının hem de sağlık ekibini bilgilendirebilecek teknolojik altyapıya sahiptir. Akıllı sağlık ürünleri ile hem hastalıklara erken teşhis imkânları sunulmakta hem de maliyetleri düşmektedir.

Tıbbi akıllı giysiler, sağlık uygulamalarında insan bedenine ilişkin çeşitli verileri toplamak, değişimleri algılamak ve gerektiğinde tepki vermek için tasarlanmaktadır (Kılıç, 2017). Sağlık alanında genellikle hastanın durumunun izlenmesi, bazı göstergelerin kullanılarak tanı koyma, hem tıbbi hem eylemsel hareketlerin takibi için veri toplama vb. gibi amaçlarla akıllı cihazlar kullanılmaktadır (Lewy, 2015). Sağlık alanında kullanılan cihazlarda genellikle amaç hastanın durumunu kontrol etmek olduğundan kişiden birebir elde edilen klinik bilgiler (kalp ritmi, şeker, denge kaybı vb.) önemlidir. Bu değişkenleri takibi sırasında kalp ritminde bozulma, denge kaybı, düşük kan basıncı gibi belirtilerin ortaya çıkması durumunda haber verebilen, hatta ilk etapta kendisi müdahale edebilen sistemler sağlık alanında önemli uygulama alanlarıdır (Bonato, 2010).

Şekil-3: Akıllı sağlık ürünleri(URL-3)

Şekil 3'te kalp atışı, nabız, tansiyon, göz hareketleri vb. sağlık verilerini kaydeden akıllı sağlık ürünleri gösterilmektedir. Bileğe takılan akıllı ürün ile tüm bu bilgiler anlık olarak alınmakta ve kaydedilmektedir.

2.4. Akıllı İmplantlar

Teknolojideki hızlı gelişmelerin etki ettiği alanlardan biri de akıllı materyaller ile yapılan ürünler konusunda olmuştur. İlerlemeler, sağlık alanındaki gereksinimlerin çeşitlenmesine bu çeşitlenme ise malzemelerin özelliklerinin daha da iyileştirilmesine yeni ve üstün özellikli malzemelerin üretimine yönlendirmiştir (Yakıncı, 2015).

Akıllı ürünlerin en çok yer aldığı alanlardan birisi olan tıp alanında her geçen gün yeni gelişmeler yaşanmaktadır. Bu gelişmelerden birisi olan akıllı implantlar protezin kullanıldığı her alanda yer almaktadır. Diş tedavisinde yaygın olarak kullanılan akıllı implantlar ile çene kemiğine uyumsuzluk problemine çözüm getirilmiştir. Akıllı implantlar ile kemik erimesi önlenmektedir. Akıllı implantların bir diğer faydası ise insan vücudundaki kemik erimesini önlemesidir.

İmplant uygulamaları için kullanılan malzemelerin iyi mekanik dayanıma, yüksek kimyasal kararlılığa, mükemmel korozyon dayanımına ve biyo-uyumluluğa sahip olması gerekmektedir (Yakıncı, 2015). Şekil 4'te akıllı implantlardan biri olan diş implantı verilmiştir.

şekil-4: Akıllı İmplantlar (URL-4)

2.5. Akıllı Takılar

Gelişen teknoloji insan hayatının birçok noktasında kendini gösterirken kadınların olmazsa olmazlarından biri olan mücevher sektöründe kendini göstermektedir. Tasarımla teknolojinin bir araya gelişinin en güzel örneklerini akıllı mücevherler göstermektedir. Akıllı teknoloji ile üretilen kolye, yüzük, bileklik, bilezik, broş, küpe vs. gibi ürünler akıllı cihazlarla entegre edilerek insanların günlük aktivitelerini kaydetmektedir. Akıllı takıların geçmişi fitness için üretilen akıllı bilekliklere dayanmaktadır. Fitness için üretilen bu bilekliklerle başlayan gelişim bugün daha da ilerleyerek gelişimini devam ettirmektedir. Ürünler kablosuz bağlantı sayesinde uzun süreli veri takibi yapabilmeleri için bilgisayar, cep telefonu vb. akıllı cihazlara uzaktan bağlantılı ve onlarla bir arada çalışan cihazlardır aynı zamanda bu cihazlar yüzük, gözlük, bileklik, küpe, saat, fular, kemer gibi nesnelere yüklenen algılayıcılar ile hem bilgisayar hem de kendi aralarında iletişim halindedirler (Kaewkannate&Kım, 2016). şekil 5’de bu akıllı takı olarak nitelendirilen yüzük, gözlük ve kolye verilmiştir.

şekil-5: Akıllı takılar (URL-5)

2.6. Akıllı Giysiler

Son yıllarda, küresel pazarda, tekstil ve hazır giyim endüstrisi, geleneksel tekstil ürünlerinden, bilgiye uyum sağlayan ve dolayısıyla yeni ve katma değer sağlayan akıllı tekstillere geçmeye başlamıştır (Erol ve Çetiner, 2017).

Tekstil endüstrisinde yaşanan üretim artışları, model çeşitliliği, renklerin değişimi vb. olaylar artık tekstil ürünlerinin giyinme, korunma, daha çekici görünme gibi unsurlarının yanında ilave fonksiyonlar aranmaya başlanmıştır ve bu arayışın sonucu olarak içlerine başka fonksiyonlar eklenmiş olduğu akıllı tekstil ürünlerine olan ihtiyaç ve ilgi artmıştır (Cognis, 2005). Akıllı giysilerdeki temel amaç insan vücudu ile etkileşimli bir halde bulunmaktır. Giysideki temel

Nesnelerin İnterneti Ve Giyilebilir Teknolojiler

mantıkta örtünmek olduğuna göre akıllı giysiler bu amaç için de rahatlıkla kullanılabilir. Farklı renk ve tasarımın yanında sahip olduğu akıllı giysi özellikleri de bu ürünlerin seçiminde farklı bir etmen durumuna gelmiştir ve bu ürünlerin satışı günden güne artış göstermektedir (Kayacan, 2008).

Giyilebilir cihazlar iki kategoriye ayrılabilir: 1) Gömülü algılayıcıya sahip giysiler 2) Vücut algılayıcı ağları. Algılayıcıları giysi içine gömme fikri ilk olarak Dr. Sundaesan Jayaraman tarafından yönetilen Georgia Institute of Technology'de bir araştırma ekibi tarafından denemiştir (Park et al, 1999; Park et al, 2003; Park and Jayaraman, 2004). Bu ekip tarafından yapılan araştırma çalışmaları sonunda Akıllı Gömlek olarak adlandırılan bir ürün ortaya çıkmıştır. Akıllı Gömlek, Sensatex, Inc., USA tarafından üretilen kalp atış hızını, vücut sıcaklığını ve gövdenin hareketini izleyen, giyilebilir bir sağlık izleme sistemidir. İzleme sistemi, içine yerleştirilmiş çeşitli algılayıcılar ile bir asistan olarak tasarlanmıştır. Gömleğin bel kısmında bir kablosuz ağ geçidi vasıtasıyla internete veri ve gerçek izlenimleri gönderen bir algılayıcı yer almaktadır. Akıllı gömlekler kalp atışı, soluk sayısı, kalp ritmi düzeni, kalori alımı, şeker ve tansiyon ölçümü gibi vücut için önemli değişkenleri ölçer ve ölçüm değerlerini bir dijital asistan aracılığı ile kaydeder ve olumsuz bir durumda sesli uyarı sistemi ile bildirimde bulunabilir.

Gömlekler ile beraber geliştirilmiş başka akıllı giysiler de vardır. Medikal amaçla geliştirilen akıllı çoraplar özellikle kan basıncının ayarlanması konusunda yardımcı olan uyarlanabilir bir giysi türüdür. Aynı zamanda özellikle bebek ölümlerinin önlenmesi ya da tehlikeli durumlarda her an haber alınabilmesi için bebek pijamaları, kalp veya göğüs hastalıkları gibi vücudun üst kısmına ait eylemleri takip eden akıllı büstiyerler, akıllı kemerler diğer akıllı giysilere örnek olarak verilebilir.

Akıllı giysiler diğer akıllı ürünlerden daha fazla seçeneğin bir arada bulunması sebebiyle kullanıcılar tarafından daha fazla ilgi görmektedir. Akıllı kıyafetler ile kullanıcının vücut ısısı, kilosu, kalp atışı, yağ oranı, günlük aktiviteleri gibi birçok değer kaydedilmektedir. Ayrıca akıllı giysiler sağlık sektörüne de katkısı bulunmaktadır. Akıllı giysiler ile hastalık sağlık verisi kaydedilmekte ve hastalığın seyri hakkında öngörüle bulunmaya yardımcı olmaktadır.

Şekil-6: Akıllı giysiler (URL-6)

3. Giyilebilir Teknolojilerin Avantaj ve Dezavantajları

Giyilebilir teknolojilerin hayatı ne kadar kolaylaştırdığı ve hayat kalitesini artırabileceği ortadadır. Sağlık, spor, eğitim, üretim vs. pek çok alanda kullanılan ve hayat kolaylaştıran bu ürünler teknolojik ilerlemeler ve tüketici ihtiyaçlarına göre her geçen gün daha zenginleŖeceđi ve ilerleyeceği iddia edilebilir. Bu durum gelecek günlerde çok daha büyük işler yapabilecek akıllı cihazların hayatımızda olacağı anlamına gelebilir. Özellikle sağlık ve eğitim alanında kullanılan bu ürünlerin hem eğitimin gelişmesinde hem de sağlık kontrolünde üstün özelliklere sahip olduğu söylenebilir.

Akıllı saatler ile hayatımıza giren bu teknoloji ürünleri günlük hayatta kullandığımız kıyafetlerimize kadar girmiştir. Bu ilerleyişin teknoloji ve bilim adına önemli adımlar olmasının yanında bazı güvenlik risklerini de ortaya çıkartması muhtemeldir. Günlük kişisel verilerimizi kaydederek bilgilendirme yapan teknolojik ürünler bu verilerin dijital ortamlarda işletmelere satılması sorununu da beraberinde getireceği söylenebilir. Günlük yaşantımızda bize sağladığı kolaylıkları göz önüne alarak yaygın şekilde kişisel veri depoladığımız bu teknolojiler gizli verilerin üçüncü bir kişi ile paylaşılma riskini de taşıyabilmektedirler.

Kullanılan teknolojik ürünlerde olduğu gibi giyilebilir teknolojide de ürünler cihazdan veri çalma, cihaza kötü amaçlı yazılım yükleme, siber saldırı gibi kötü amaçlı kişilerin tehditleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu cihazların kablosuz bağlantılarla başka bir bilgisayara veya diğer bir akıllı cihaza bilgi aktarması sırasında veri çalınması ya da sistemlerin kötü amaçlı kişiler tarafından engellenmesi, paylaşılması ya da sisteme müdahale edilmesi risklerinin ortaya çıkacağı söylenebilir. Özellikle sağlık için kullanılan bir akıllı teknolojik ürüne bu şekildeki bir dış etken kullanıcının sağlık sorunları yaşamasına dahi neden olabilir.

4. Giyilebilir Teknolojilerde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Son zamanlardaki artan teknolojik gelişmeler ile birlikte birçok yenilik meydana gelmiştir. Gelişen teknoloji tek alanda değil de birçok disiplinin bir araya gelerek yeni inovasyonlar meydana getirmiştir. Bunlardan en önemlilerinden birinin giyilebilir teknoloji kavramı olduğu söylenebilir. Giyilebilir teknoloji ile eğitim, sağlık, oyun, eğlence gibi alanlarda kayda değer gelişmeler yaşandığı öne sürülebilir.

Giyilebilir teknolojilerin kullanımında meydana gelebilecek olumsuzluklar, ürünlerin kullanımının istenilen şekilde olmamasına neden olabilir. Bu risklerden korunabilmek için giyilebilir teknolojik ürünler için ağ politikaları belirlenebilir. Çünkü her türlü erişime açık olan ve her sürümünde daha fazla güvenlik açığıyla karşılaşılan bu cihazlar için erişimin uygulanacak bir ağ politikasıyla sınırlandırılmasının önemli bir gereklilik olduğu söylenebilir.

Giyilebilir teknoloji ürünleri sürekli veri kaydı yapmaktadır. Bu veri kayıtlarının işlenmesi ve elde edilen sonuçlara göre aktivitelerin düzenlenmesi ve ya önerilerin takip edilmesi gerekir. Ancak bu sürekli kayıtların sonucunda büyük veri işlenmesi sorununu doğabilir. Bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için ise daha büyük veri analizi ya da işlemesi yapabilen yazılımlar ile zenginleştirilmesi gerekebilecektir. Yine giyilebilir teknolojide karşılaşılan başka bir sorunun entegrasyon sorunu olduğu söylenebilir. Entegrasyon akıllı ürünün başka bir akıllı cihaz ile birlikte çalışabilmesi demektir ve bazı cihazlar her tür akıllı ürünün takibini desteklememektedir. Özellikle farklı işletim sistemlerine sahip ürünler bir akıllı cihaz ile

Nesnelerin İnterneti Ve Giyilebilir Teknolojiler

kontrol edilememektedir. Bu sorunun giderilmesi ortak işletim sistemleri kullanan ürünlerin geliştirilmesi ile mümkün olabilir.

Teknolojinin bu denli yaygın kullanılmaya başlanmasıyla gündeme gelen diğer önemli bir sorunun bilgi güvenliği olduğu söylenebilir. Giyilebilir ürünlerde de yaşanan bu sıkıntıya çözüm olarak ürünlere web arayüz konulması ve kullanıcının kendi şifrelemesini yapmasına olanak sağlanması gerektiği söylenebilir. Böylelikle ürünlerin gizlilik ayarları kullanıcı tarafından yapılandırılıp özelleştirilmiş olabilecektir. Bu ürünlerde yetkilendirmeler tamamen açık olabilir. Kullanıcılar kendi arzuları ve gerekli durumlarda yetkilendirmeler ve izinler kullanabilmelidir. Yine bu ürünler için geliştirilecek güvenli algoritmalar ile şifrelemeler yapılabilir.

Sonuç

Akıllı cihazların kullanımının artması insanoğluna her türlü verisini bu cihazlarda takip etme isteği uyandırmıştır. Rekabet piyasasındaki işletmeler ise bu isteği göz ardı etmeyerek teknolojiyi farklı boyutlara taşımışlardır. Bu boyutlardan birisi olan ve son günlerde kullanım oranıyla dikkatleri üzerine çeken bir teknoloji akıllı ürünler olmuştur. İnsanlar bu teknoloji ile günlük faaliyetinin kaydını tutabilmekte ve bunların istatistiki sonuçlarını değerlendirebilmektedir. İnsanoğlu birçok veriyi farklı yollarla elde edip kaydedebilir fakat bu verinin yorumlanma noktasında giyilebilir ürünler yardımcı olmaktadır.

Sadece insanlar için kullanılmalarının dışında canlı cansız tüm varlıklar için kullanılabilen bu ürünler artık zaruri ihtiyaç haline gelmeye başlamıştır. Kitaplar, çalışmalar, filmler, müzikler her türlü bilgi ve sağlık verileri bu ürünler ile taşınmakta ve korunmaktadır. Hayatın bu kadar içinde olan giyilebilir teknolojik ürünlere özellikle güvenlik ve veri hırsızlığı konusunda özel önem verilmelidir. Kötü amaçlı Malware olarak isimlendirilen yazılımlara karşı telefon ve bilgisayarların korunduğu gibi koruma sağlanmalıdır.

Teknolojinin hızlı ilerlemesi insan hayatını çok kolaylaştırdığı gibi bahsedilen bazı hayati sorunları da ortaya çıkartabilmektedir. Bir teknolojiye sahip olmadan önce en etkin kullanım ve korunma yollarının bilinmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Accenture (2014), ““The Internet of Things: The Future of Consumer Adoption”,
https://www.accenture.com/t20150624T211456_w_/us-en/_acnmedia/Accenture/ConversionAssets/DotCom/Documents/Global/PDF/Technology_9/Accenture-Internet-Things.pdf (Erişim: 05.02.2017).

Aktaş, F., Çeken, C., & Erdemli, Y. E. (2016). Nesnelerin İnterneti Teknolojisinin Biyomedikal Alanındaki Uygulamaları. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 4(1).

Arış, A., Oktuğ, S. F., & Yalçın, S. B. Ö. (2015). Internet-of-Things security: Denial of service attacks. In Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU), 2015 23th (pp. 903-906). IEEE.

Baş. ř., (2011). Kişisel Alan Ağları Ve Giyilebilir Bilgisayarların Kullanımıyla Gerçekleştirilecek Bir Hasta İzleme Sistemi Önerisi, Yüksek Lisans Tezi.

Bonato, P. (2010). Advances in wearable technology and its medical applications. In Engineering in Medicine and Biology Society (EMBC), 2010 Annual International Conference of the IEEE (pp. 2021-2024). IEEE.

Cognis, R. M. (2005). Günümüzde ve Gelecekte Akıllı Tekstiller. Nonwoven Technical Textiles, 3, 105-110.

Cottle, K. E. (2017). Current Patterns of Ownership and Usage of Mobile Technology in Older Adults.

Erol, A. D., & Çetiner, S. (2017). Elektronik Tekstillere Yönelik Akıllı Kumaş Sensörleri. Journal of Textiles & Engineers/Tekstil ve Mühendis, 24(108).

Kaewkannate, K.& Kim, S.(2016), “A Comparison of Wearable Fitness Devices”, BMC PublicHealth.16 (1), 433-448

Kayacan, O. (2008). Akıllı giysi dizaynı üzerine bir araştırma (Doctoral dissertation, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü).

Kılıç, H. Ö. (2017), Giyilebilir Teknoloji Ürünleri Pazarı ve Kullanım Alanları. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(4), 99-112.

Köroğlu, O. (2015). Nesnelerin İnterneti, algılayıcı ağları ve medya. İçinde Akademik Bilişim Konferansı. Eskişehir.

Kutup, N. (2011). Nesnelerin İnterneti; 4H Her yerden, Herkesle, Her zaman, Her nesne ile bağlantı. 16. Türkiye’de İnternet Konferansı inet-tr’11.

Lamkin, Paul (2016), “Wearable Tech Market To Be Worth \$34 Billion By 2020”,
<https://www.forbes.com/sites/paullamkin/2016/02/17/wearable-tech-market-to-be-worth-34-billion-by-2020/#172ece2e3cb5>, (Erişim: 04.06.2018)

Nesnelerin İnterneti Ve Giyilebilir Teknolojiler

Lewy, H. (2015). Wearable technologies–future challenges for implementation in healthcare services. *Healthcare technology letters*, 2(1), 2-5.

Raj, D.&Ha-Brookshire, J. (2015), “Exploration of Knowledge Creation Processesand Work Environments in the Wearable Technology Industry”, *International Textile and Apparel Association Annual Conference Proceedings*, November11, 137

S. Park, C. Gopalsamy, R. Rajamanickam, S. Jayaraman, (1999). The Wearable Motherboard: a flexible information infrastructure or sensate liner for medical applications, *Studies in Health Technology and Informatics* 62, 252-258.

S. Park, S. Jayaraman, (2004). e-Health and quality of life: the role of the Wearable Motherboard, *Studies in Health Technology and Informatics* 108, 239-252.

S. Park, S. Jayaraman, (2003). Enhancing the quality of life through wearable technology, *IEEE Engineering in Medicine and Biology Magazine* 22 (3), 41-48.

Weinberg, B. D., Milne, G. R., Andonova, Y. G., & Hajjat, F. M. (2015). Internet of Things: Convenience vs. privacy and secrecy. *Business Horizons*, 58(6), 615-624.

YakıncıI, Z. D. (2015). Şekil Hafızalı Alaşımların Sağlık Alanındaki Uygulamaları.

Yetmen, G., (2017), *Giyilebilir Teknoloji*, Ulakbilge, 2017, Cilt 5, Sayı 9.

Advances in wearable technology for rehabilitation. Available from: https://www.researchgate.net/publication/26661730_Advances_in_wearable_technology_for_rehabilitation?_sg=1m8hCvR0BCroofmr8TcKysdSuHRJyKUK8ic3ZYRtnxuQAuY3ybljPwZRhcJ4iwnDz84x6-_4DQ [erişim tarihi: Haziran 09 2018]

URL-1: <http://adage.com/article/digital/buoyed-apple-watch-wearable-tech-poised-a-boom/294948/>

URL-2: <http://www.cybervisiontech.com/everything-is-getting-smarter-clothes/>

URL-3: <https://www.sileo.com/benefits-and-risks-of-wearable-technology/>

URL-4: <https://estethica.com.tr/implant-tedavisi>

URL-5: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tugay.yilmaz/webfinal/urun>

URL-6: <https://industryolog.com/giyilebilir-teknoloji/akilli-giysiler/>

2016 Ve 2017 Yılındaki Dzenlemelere Göre 5746 Sayılı Kanun
Kapsamındaki SGK Primi İşveren Payı Desteğinin Tms 20 Uyarınca
Muhasebeleřtirilmesi¹

Dr. Öğr. Üyesi Hakan SELDÜZ²

Dr. Öğr. Üyesi M.Yılmaz İÇERLİ³

Özet

2008 yılında, 5746 sayılı “Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkındaki Kanun” ile Ar-Ge, yenilik ve tasarım faaliyetlerine yönelik çok çeşitli teşvikler sağlanmıştir. 2016 yılında çıkarılan 6676 sayılı kanun ile 5746 sayılı kanunun bazı maddeleri değiştirilmiştir. 2017 yılında ise 5746 sayılı kanunun mevcut dzenleyici metinleri üzerinde bazı değişiklikler yapılmış ve bazı yeni dzenleyici metinler yayınlanmıştir. Böylelikle teşvikler daha cazip hale getirilmiş ve elde edilme şartları ile uygulama koşulları daha kolaylaştırılmıştir. TMS 20 devlet teşviklerinin muhasebeleştirilmesi ve açıklanmasında uygulanan muhasebe standardıdır. TMS 20’de teşvikin elde edilme biçiminin muhasebeleştirilme yöntemini etkilemeyeceği belirtilmektedir. Nakden veya devlete karşı olan bir ykmllğn azaltılması şeklinde sağlanan teşviklerin aynı şekilde muhasebeleştirileceği ifade edilmektedir.

5746 sayılı kanunda tanımlanan teşviklerden biri de SGK primi işveren payı desteğidir. Kanun uyarınca; Ar-Ge, yenilik ve tasarım merkezleri ile mevzuatta tanımlanmış kurumlar tarafından onaylanan projelerde çalışan personelin, bu çalışmaları karşılığında elde ettikleri ücretleri üzerinden hesaplanan SGK primi işveren payının yarısı, belirlenmiş şartların yerine getirilmesi halinde Maliye Bakanlığı bütçesindeki ilgili ödenekten karşılanmaktadır.

Bu alışma 5746 sayılı kanunda tanımlanan SGK primi işveren payı desteğinin muhasebeleştirilmesini kapsamaktadır. Farklı niteliklerdeki personele ait SGK primi işveren payı desteklerinin son dzenlemelere göre hesaplanması ve TMS 20 uyarınca muhasebeleştirme adımlarının gösterilmesi araştırmanın amacı olarak belirlenmiştir. Kanun, yönetmelik ve

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya’da dzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu’nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, selduz@gmail.com

³ Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, yilmazicerli@yahoo.com;

tebliğlerden oluşan mevzuat bütünü ile konu hakkındaki akademik çalışmalar üzerinde bir literatür taraması yapılmıştır. 5746 sayılı kanunda tanımlanan teşvik unsurları kısaca özetlendikten sonra SGK primi işveren payı desteği detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu desteğin hesaplanması ve defter kayıtları ile ilgili örnekler verilerek konu somutlaştırılmaya çalışılmış ve elde edilen çıkarımlar sonuç kısmında özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Ar-Ge teşvikleri; 5746 sayılı kanun; SGK primi işveren payı desteği; TMS20.

Jel Sınıflandırması : H81, M41, M48, M49.

Recognition Of Ssi Premium Employer’s Share Support, Which is Within The Scope Of Law Number 5746, Pursuant To Tms 20 in Accordance With The Regulations in 2016 & 2017

Abstract

Multifarious incentives are provided for R&D, innovation and design activities with “The Law about Supporting R&D and Design Activities” numbered 5746, in 2008. Some articles of Law number 5746 was changed with Law number 6676 issued in 2016. In 2017, some changes were made over the present regulatory texts of Law number 5746 and some new regulatory texts were issued. Thus, incentives are made more attractive and also their acquisition circumstances and application conditions are made easier. TMS 20 is the accounting standard applied in accounting for, and in the disclosure of government incentives. It is indicated within TMS 20 that receiving manner of the incentive would not affect its accounting method. It is stated that incentives received either in cash or as a reduction of a liability to the government would be accounted for in the same manner.

One of the incentives identified in Law number 5746, is SSI premium employer’s share support. Pursuant to regarding law, half of SSI premium employer’s share that is calculated over the wages earned from related efforts of the staff -who are employed in R&D, innovation and design centers and in projects approved by organizations defined in regulations- is being paid from the related fund in Ministry of Finance’s budget, if specified requirements are met.

2016 Ve 2017 Yılındaki Düzenlemelere Göre 5746 Sayılı Kanun Kapsamındaki Sgk Primi İşveren Payı Desteğinin Tms 20 Uyarınca Muhasebeleştirilmesi

This paper comprises recognition of SSI premium employer's share support which is defined in Law number 5746. To demonstrate calculation -in accordance with recent regulations- and recognition steps -pursuant to TMS 20- of SSI premium employer's share supports for staff who have different qualifications, is set as objective of the study. A literature review is made over the legislations whole, which includes laws, by-laws and general communiques, and the related academic studies. SSI premium employer's share support is explained in details after incentive elements defined within Law number 5746 are briefly summarized. The subject is tried to be concretized by giving epitomes about calculation and book entries of this support and obtained implications are summarized in conclusion section.

Key Words : R&D incentives; Law number 5746; SSI premium employer's share support; TMS 20.

Jel Codes : H81, M41, M48, M49.

Giriş

Türkiye’de, Ar-Ge, yenilik ve tasarım faaliyetleri ile ilgili teşvik, destek ve hibelerin başvuru, onay, uygulama ve raporlama koşulları ve süreçleri hakkında mevzuatta en önde gelen yasa, 12 Mart 2008 tarihli ve 5746 sayılı Ar-Ge, yenilik ve tasarım faaliyetlerinin desteklenmesi hakkındaki kanundur. Bu yasa ile Ar-Ge, yenilik ve tasarım merkezleri ile projelerinde oluşan harcamalara yönelik hibeler, teşvikler, vergi muafiyetleri ve sosyal güvenlik destek payları sağlanmıştır. 1 Mart 2016 tarihli ve 6676 sayılı kanun ile tasarım faaliyetleri de kapsam içerisine alınmış ve destekler daha cazip hale getirilmiştir.

Türkiye’de, ücretli çalışan bireylerin bu çalışmalarını karşılığında elde ettikleri brüt ücret üzerinden, ilgili işin tanımlanmış risk düzeyine göre belirlenmiş bir oranda sigorta yani SGK primi hesaplanmakta; bunun bir kısmı bireyin brüt ücretinden kesilmekte bir kısmı da işveren tarafından ödenmektedir. İşveren tarafından ödenen kısma “SGK primi işveren hissesi” adı verilmektedir. 5746 sayılı kanunda tanımlanmış önemli teşviklerden biri de Ar-Ge, yenilik ve tasarım personeli ile destek personeli için sağlanan Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) primi işveren hissesi teşvikidir. Buna göre; belirlenmiş kriterleri taşıyan Ar-Ge ve tasarım merkezleri ile projelerinde doğrudan görev alan Ar-Ge, yenilik ve

tasarım personeli ile destek personelinin bu çalışmaları üzerinden tahakkuk eden sigorta primi işveren hissesinin yarısı Maliye Bakanlığı tarafından ödenmektedir.

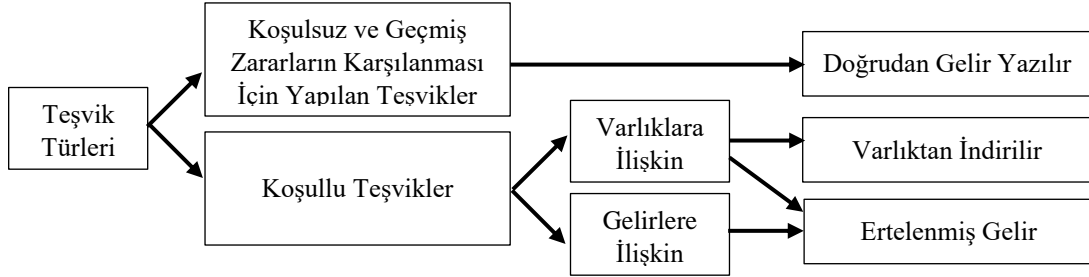
5746 sayılı kanunla sağlanan teşviklerden etkin şekilde yararlanabilmek için birçok farklı yasada konu edilen çok sayıda farklı koşulların yanı sıra; devlet teşvikleriyle ilgili olan Türkiye Muhasebe Standardı 20'de (TMS 20) ngrlen muhasebeleştirme süreçlerinin de yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, muhasebe hataları büyük bir risk yaratabilir. Zira sağlanmış desteklerin geri çekilmesi gündeme gelebilir. Üstelik söz konusu muhasebe hataları hile şeklinde yorumlanırsa bazı cezalar da uygulanabilir.

Devlet teşvikleri; geçmiş zararların karşılanmasına yönelik teşvikler, koşulsuz ve koşullu teşvikler olmak üzere temelde e ayrılır. Koşullu teşvikler, varlıklara ve gelire ilişkin teşvikler şeklinde iki farklı grupta sınıflandırılır. SGK primi işveren hissesi desteği, gelire ilişkin koşullu teşvik özelliklerini taşımaktadır. Devlet teşvikleri TMS 20'ye göre iki genel yaklaşımla muhasebeleştirilir. Sermaye yaklaşımında, sağlanan teşvikler bilanço odaklı bir bakışla, bir kaynak unsuru olarak zkaynaklar içerisinde ele alınır. Gelir tablosu odaklı bir bakış açısına dayanan gelir yaklaşımında ise elde edilen teşvikler bir gelir kalemi olarak değerlendirilir. Bu yaklaşımlardan biri benimsenerek teşvikler brüt veya net yöntemden birine göre kayıt altına alınır. Brüt yöntemde, sağlanan teşvik, teşvike konu olan faaliyetle ilgili giderlerden düşülmeden ayrı bir gelir kalemi olarak muhasebeleştirilir. Net yöntemde ise sağlanan teşvik, teşvikle elde edilen unsurun toplam değerinden indirilerek kayda alınır. Benimsenecek yaklaşım ve uygulanacak kayıt yönteminin teşvik türüne uygun olması önemlidir.

Bu alışma Türkiye'de Ar-Ge, yenilik ve tasarım faaliyetlerine yönelik; gelire ilişkin koşullu teşviklerden SGK primi işveren hissesi desteğine ait hesaplamaları ve muhasebe kayıtlarını örneklerle somutlaştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle genel anlamda devlet teşvik türleri özetlenmiş ve 5746 sayılı kanun ile sağlanan teşvikler kısaca tanıtılmıştır. Ardından, SGK primi işveren hissesi teşviki detaylı bir biçimde açıklanmıştır. Bu teşvikin mevzuata göre hesaplanması ve TMS 20 uyarınca gelire ilişkin koşullu teşviklerin muhasebeleştirilmesi hakkında teorik ereve verildikten sonra; farklı örneklerden hareketle uygulama adımları somutlaştırılmıştır.

1. Devlet Teşviklerinin Türleri ve 5746 Sayılı Kanunla Sağlanan Destekler

Devlet teşvikleri Şekil 1'deki gibi temelde üç türden oluşur. Birincisi koşulsuz; ikincisi ise geçmiş zararların karşılanmasına yönelik teşviklerdir. Bunlar doğrudan gelir yazılır. Üçüncüsü koşullu teşviklerdir. Gelirlere ilişkin koşullu teşvikler ertelenmiş gelir; varlıklara ilişkin olanlar ise varlıktan indirim veya ertelenmiş gelir olarak muhasebeleştirilir (Elitaş & Elitaş , 2010).

Şekil 1: Teşvik türleri ve muhasebeleştirme seçenekleri

Kaynak: Elitaş ve Elitaş (2010:130)

5746 sayılı kanunda nakdi veya aynı hibeler şeklinde “doğrudan” ve vergi, resim ve harç muafiyetleri ile vergi ve SGK primi indirimleri gibi “dolaylı” destek unsurları tanımlanmış ve konularına göre sınıflandırılmıştır. Kanunun uygulanması ve denetimine ilişkin usul ve esaslar 10.08.2016’da yayınlanan “Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim Yönetmeliği” ve 14.02.2017’de yayınlanan “Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile düzenlenmiştir.

Bu teşviklerinden yararlanabilmek bazı koşullara bağlıdır. Dolayısıyla Ar-Ge, yenilik ve tasarım teşviklerinin tümü koşullu teşvikler kapsamındadır. Örneğin, bir işletme Ar-Ge, yenilik ve tasarım harcamalarına yönelik destek talep edebilmek için bünyesinde kurulmuş olan Ar-Ge veya tasarım merkezlerine dair onaylı belge ve proje esaslı bir Ar-Ge, yenilik veya tasarım faaliyeti yürütenler de ilgili kuruluşlarca düzenlenmiş olan proje sözleşmesini ibraz etmelidir. Sözü edilen yönetmelikte, Ar-Ge, yenilik ve tasarım faaliyeti kapsamında tanımlanan harcamalar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

- İlk madde ve malzeme giderleri.
- Amortismanlar.

- Personel giderleri.
- Genel giderler.
- Dışarıdan sağlanan fayda ve hizmetler.
- Vergi, resim ve harçlar.

5746 sayılı kanun ve düzenleyici metinlerinde yer alan teşvik türlerinden bu çalışmanın konusuyla ilgili olanlar aşağıda özetlenmiştir.

1.1. Ar-Ge, Yenilik ve Tasarım İndirimi

Kanunda belirtilen niteliklere sahip Ar-Ge ve tasarım merkezlerinde gerçekteşen Ar-Ge, yenilik veya tasarım harcamalarının tamamı için vergi indirimi sağlanmıştır. Bu harcamaların tutarları, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun (KVK) 10 uncu maddesine göre kurum kazancının ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun (GVK) 89 uncu maddesi uyarınca ticari kazancın tespitinde indirim konusu yapılıır. Bakanlar Kurulunca belirlenen kriterleri haiz Ar-Ge veya tasarım merkezlerinde ayrıca o yıl yapılan Ar-Ge, yenilik veya tasarım harcamalarının bir önceki yıla göre artışının yüzde ellisine kadar; yukarıdaki esaslar dâhilinde indirim konusu yapılabilir. Ayrıca bu harcamalar sonucunda elde edilen maddi veya gayri maddi varlıklar 213 sayılı Vergi Usul Kanununa (VUK) göre aktifleştirilmek suretiyle amortisman yoluyla itfa edilir. Faaliyetler sonucunda bir iktisadi kıymet oluşmaması halinde doğrudan gider yazılır. Kazancın yetersiz olması nedeniyle ilgili hesap döneminde indirim konusu yapılamayan tutar, yeniden değerleme oranında artırılarak sonraki hesap dönemlerinde indirilir.

1.2. Gelir Vergisi Stopajı Teşviki

Bu teşvik, kamu personeli hariç olmak üzere; belirli kriterleri taşıyan Ar-Ge veya tasarım merkezlerinde ve tanımlanmış kurumlar tarafından onaylanmış Ar-Ge veya tasarım projelerinde çalışan Ar-Ge, yenilik ve tasarım personeli ile destek personelini kapsar. Söz konusu personel ilgili çalışmaları karşılığındaki ücretlerinin belirli bir oranı için gelir vergisinden müstesna tutulmuştur. Hafta tatili, yıllık ücretli izin süreleri ve resmi tatil

2016 Ve 2017 Yılındaki Düzenlemelere Göre 5746 Sayılı Kanun Kapsamındaki Sgk Primi İşveren Payı Desteğinin Tms 20 Uyarınca Muhasebeleştirilmesi

günlerine isabet eden ücretler de bu teşvik kapsamındadır. Haftalık kırk beş saatin üzerindeki ve ek çalışma sürelerine ilişkin ücretler bu istisnadan faydalanamaz. Kısmi zamanlı çalışan personelin hak kazanılmış hafta tatili ve yıllık ücretli izin süreleri ile resmi tatil günlerine isabet eden ücretleri gelir vergisi stopaj teşvikinin uygulamasında dikkate alınmaz. Personelin eğitim alanı ve düzeyine göre farklı oranlarda uygulanan gelir vergisi stopajı teşviki Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1: Ar-Ge, yenilik ve tasarım personeli ile destek personeline yönelik gelir vergisi stopajı teşviki

İndirim tutarı nasıl hesaplanır?	Hangi eğitim alanı ve düzeyi için?	Ne oranda?
“Ücretler – Asgari Geçim İndirimi” şeklinde hesaplanan Gelir Vergisi matrahına tahakkuk eden Gelir Vergisi tutarı	• Herhangi bir alanda doktora veya temel bilimlerde yüksek lisans	% 95
	• Herhangi bir alanda yüksek lisans veya temel bilimlerde lisans	% 90
	• Diğerleri	% 80

Bu teşvikten, toplam Tam süreli eşdeğer (TSE) Ar-Ge, yenilik veya tasarım personeli sayısının en fazla yüzde onu kadar destek personeli yararlanabilir. Küsuratlı sayılar bir üst sayıya tamamlanır. Destek personeli sayısı bu oranı aştığında, brüt ücreti en az olan destek personelinden başlanarak teşvik uygulanır. Brüt ücretleri aynı ise, teşvikin uygulanacağı personeli işveren belirler.

1.3. Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği

Kamu personeli hariç olmak üzere teknoloji merkezi işletmelerinde, Ar-Ge ve tasarım merkezleri ile belirlenmiş kurumlar tarafından onaylanmış Ar-Ge veya tasarım projelerinde çalışan Ar-Ge, yenilik ve tasarım personeli ile destek personelinin bu çalışmaları karşılığında elde ettikleri ücretleri üzerinden hesaplanan sigorta primi işveren hissesinin yarısı Maliye Bakanlığı tarafından karşılanır. İşsizlik sigortası primi ise kapsam dışındadır; işsizlik sigortası primleri hakkında sigorta primi işveren hissesi desteği uygulanmaz.

1.4. Damga ve Gümrük Vergisi ile Harç İstisnası

Kanun kapsamındaki Ar-Ge, yenilik veya tasarım faaliyetlerine ilişkin olarak düzenlenen kâğıtlardan damga vergisi alınmamaktadır. Ar-Ge veya tasarım projeleri ile ilgili araştırmalarda kullanılmak üzere ithal edilen eşya, gümrük vergisi ve her türlü fondan; bu kapsamda düzenlenen kâğıtlar ve yapılan işlemler ise damga vergisi ve harçtan müstesna tutulmuştur.

1.5. Temel Bilimler Alanından Mezun Ar-Ge ve Tasarım Personeli cret Desteği

Temel bilimler alanlarında en az lisans derecesine sahip Ar-Ge, yenilik veya tasarım personeli istihdam eden Ar-Ge veya tasarım merkezlerine, bu personelin her birine ödedikleri aylık ücretin o yıl için uygulanan asgari ücretin aylık brüt tutarı kadarlık kısmı, iki yıl süreyle BSTB tarafından karşılanır. Bu kapsamda her bir Ar-Ge veya tasarım merkezine sağlanacak destek, ilgili ayda Ar-Ge veya tasarım merkezinde istihdam edilen toplam personel sayısının yüzde onunu geçemez. Küsuratlı çıkan sayılar bir üstüne tamamlanır.

2. Teşviklerin TMS 20'ye Göre Muhasebeleştirilmesi

Devlet teşviklerinin muhasebeleştirilmesi ve açıklanmasında TMS 20 uygulanmaktadır. TMS 20'ye göre teşvikler, sermaye ve gelir yaklaşımları olmak üzere iki genel yaklaşıma göre muhasebeleştirilirken brüt veya net yöntemlerden biri kullanılır.

2.1. TMS 20'de Teşviklerin Muhasebeleştirilmesiyle İlgili Genel Yaklaşımlar

TMS 20, fiyat değişiminin etkilerini yansıtan finansal tablolarda devlet teşviklerinin muhasebeleştirilmesinde veya benzer nitelikteki ek bilgilerde ortaya çıkan özel sorunları

2016 Ve 2017 Yılındaki Düzenlemelere Göre 5746 Sayılı Kanun Kapsamındaki Sgk Primi İşveren Payı Desteğinin Tms 20 Uyarınca Muhasebeleştirilmesi

kapsamaz. Gelir veya kurumlar vergisi istisnaları, yatırımı teşvik amaçlı vergi indirimleri, hızlandırılmış amortisman ve indirilmiş vergi oranları gibi; işletmelere vergilendirilebilir kâr ya da vergi zarar hesaplamada yararlanmak üzere sağlanan faydaları veya vergi yükümlülüğüne bağlı olarak belirlenen ya da vergi yükümlülüğü ile sınırlı olarak sağlanan devlet yardımlarını içermez. Devletin bir işletmeye iştiraki ve tarımsal faaliyetlerle ilgili devlet teşvikleri de TMS 20'nin kapsamı dışındadır. TMS 20'ye göre devlet teşviklerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin iki genel yaklaşım bulunmaktadır.

Teşvikin kâr ya da zarar dışında ve bir çeşit kaynak yani pasif bir unsur şeklinde muhasebeleştirildiği yaklaşımdır. Sermaye yaklaşımını savunanlar; elde edilen teşvikin ticari faaliyet sonucunda kazanılmış bir gelir olmaması nedeniyle gelir tablosunda yer almaması gerektiğini ileri sürerler (Çırpan, 2010). Yararlanılan teşvik unsurlarını bilançoda izlemek bu unsurları aktifleştirmek yani bir varlık haline getirmek anlamına gelmektedir (Kara & Öztopçu, 2015). Bir varlık ise; gelir elde etmek ya da kaynak sağlamak yoluyla edinilebilir. Devlet teşviklerinin sermaye yaklaşımıyla değerlendirilmesi, sağlanan teşvikin bir gelir değil; bir tür kaynak olarak bilançoda gösterilmesi temeline dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, alınan teşvikler doğrudan özkaynaklar içerisinde kaydedilmeli ve alınan teşvik nedeni ile kazanılmış bir gelir bulunmaması hatta herhangi bir maliyeti olmaksızın devlet tarafından sağlanan bir teşviki temsil etmeleri nedeniyle; yararlanılan devlet teşviklerine gelir tablosunda yer verilmemelidir (Zeytinoglu & Gönen, 2015). Bu yaklaşımın dayandığı gerekçeler TMS 20'de aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

- (a) Bir finansman aracı olan devlet teşvikleri, finanse ettikleri harcama kalemini netleştirmek amacıyla kâr veya zararda muhasebeleştirilmek yerine, finansal durum tablosu (bilanço) ile ilişkilendirilmelidir. Geri ödeme beklenmediğinden, bu tür teşvikler kâr ya da zarar dışında muhasebeleştirilmelidir ve
- (b) Kazanılmış bir gelir olmamaları, aksine herhangi bir maliyeti olmaksızın devlet tarafından sağlanan bir teşviki temsil etmeleri nedeniyle, devlet teşviklerine kar veya zararda yer verilmemelidir.

Gelir yaklaşımında ise alınan teşvik, bir nevi gelir unsuru olarak değerlendirilerek bir veya daha fazla dönemde kâr ya da zararda muhasebeleştirilir. Gelir yaklaşımının dayandığı gerekçeler TMS 20'de aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

- (a) Devlet teşvikleri, hissedarlar dışındaki bir kaynaktan elde edilmiş olmaları nedeniyle, doğrudan özkaynak olarak kaydedilmemeli, fakat uygun dönemlerde kâr ya da zarar olarak muhasebeleştirilmelidir;
- (b) Devlet teşvikleri nadiren karşılıksızdır. İşletmeler koşullara uymakla ve önceden konan yükümlülüklerini yerine getirmekle teşvikleri kazanır. Bu nedenle bu teşvikler sözü edilen teşviklerle karşılanması amaçlanan maliyetlerin gider olarak muhasebeleştirildiği dönemler boyunca kâr ya da zararda muhasebeleştirilmelidir ve

(c) Gelir vergisi ve diğer vergilerin bir tür harcama olması göz önüne alındığında, mali politikaların bir uzantısı olan devlet teşvikleri de kâr veya zarar ile ilişkilendirilmelidir.

Gelir yaklaşımını benimseyenler, sadece şirket hissedarları tarafından konulan değerlerin özkaynaklar grubunda muhasebeleştirilmesi gerektiğini savunurlar. Oysa devlet teşvikleri şirket hissedarlarından değil; yabancı bir kaynaktan elde edilmektedir. Dolayısıyla gelir yazılmalarının en doğru uygulama olacağını varsayarlar (Çırpan, 2010). Bu yaklaşımında, devlet teşviklerinin; ilgili teşviklerle karşılanması amaçlanan maliyetlerin gider olarak muhasebeleştirildiği dönemler boyunca sistematik ve oransal şekilde kâr ya da zarara alınması esastır. Sistematik dağıtım, gider tanıma kurallarından ikincisidir. Buna göre; birden fazla dönemde faydalanılan bir malın maliyeti, örneğin amortismanlar gibi dönemler itibariyle dağıtılır. Devlet teşviklerinin tahsil edildiği anda kâr ya da zararda muhasebeleştirilmesi tahakkuk esasına uygun değildir ve ancak, tahsil edildiği dönemden farklı dönemlerde finansal tablolara yansıtılmasına ilişkin bir esasın bulunmaması durumunda bu uygulama kabul edilebilir (Kavcar, 2011).

2.2. Koşullu Teşvikler ve Gelire İlişkin Koşullu Teşviklerin Muhasebeleştirilmesi

Koşullu teşviklerde, devletin belirlediği yükümlölüklerin yerine getirilmesi veya taahhüt edilmesi şart koşulur. Varlıklara ve gelire ilişkin olmak üzere ikiye ayrılırlar (Zeytinoğlu & Gönen, 2015). Bunlar TMS 20'nin 3ncü paragrafında aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Varlıklara ilişkin teşvikler: Teşvike hak kazanan işletme tarafından duran varlık satın almanın, inşa etmenin veya edinmenin ilk koşul olduğu devlet teşvikleridir. Bu tür devlet teşviklerine duran varlığın türünü, yerini, edinme veya elde tutma dönemlerini sınırlayan tali koşullar da eklenebilir.

Gelire ilişkin teşvikler: Varlıklara ilişkin teşvikler dışında kalan devlet teşvikleridir.

Varlıklara ilişkin teşviklerin amacı, işletmelerin belirli niteliklerdeki duran varlıkları edinmesini sağlamaktır. Bunlara; bir tarım işletmesinde modern bir sulama sistemi veya bir imalat işletmesinde kalite artırıcı bir makine (Onay, 2016) tesis etme maliyetlerinin belirli oranlarının karşılanması gibi örnekler verilebilir. Gelire ilişkin teşviklerin amacı ise devletin belirlediği alan ve konularda işletmeye ait giderlerin belirli oranlarda karşılanmasıdır (Tekşen, 2010). İstihdamı artırmak amacıyla tanımlanmış nitelikleri taşıyan personel için işverene ait bazı giderleri belirli oranlarda devletin karşılması veya muaf tutması gelire ilişkin teşvike örnektir (Bozdemir, 2010). Dolayısıyla, SGK primi işveren hissesi desteği de koşullu teşviklerden gelirlere ilişkin teşvik özellikleri

**2016 Ve 2017 Yılındaki Düzenlemelere Göre 5746 Sayılı Kanun Kapsamındaki Sgk Primi İşveren
Payı Desteğinin Tms 20 Uyarınca Muhasebeleştirilmesi**

taşımaktadır. Çünkü bu gibi doğrudan veya dolaylı gelire ilişkin teşviklerle; işletmelerin ilgili harcamaları kısmen devlet tarafından karşılanır. TMS 20'nin gelirlere ilişkin teşviklerin sunumu hakkındaki maddeleri aşağıdaki gibidir:

29. Gelire ilişkin teşvikler bazı durumlarda kapsamlı gelir tablosunda ayrı bir kalem olarak veya "Diğer Gelirler" genel başlığı altında, alternatif olarak da ilgili giderlerden düşülerek gösterilir.

29A. İşletme, kâr veya zarar bileşenlerini TMS 1 (2008 yılında yayımlanan)'in 81 inci Paragrafında tanımlandığı şekliyle bireysel gelir tablosu içerisinde gösterdiği takdirde, gelire ilişkin teşvikleri de, Paragraf 29'un gerektirdiği gibi, söz konusu bireysel gelir tablosu içerisinde gösterir.

TMS 20, gelire ilişkin teşviklerin muhasebeleştirilmesi ve sunumuyla ilgili olarak iki yönteme işaret etmektedir. Birincisi brüt yöntemdir. Brüt yöntemde, elde edilen teşvikler "602. Diğer Gelirler" veya uygun bir diğer gelir tablosu hesabına gelir olarak kaydedilerek gelir tablosunda gösterilir. Net yöntemde ise elde edilen teşvik, o teşviki sağlayabilmek için katlanılan giderlerden düşülerek kayıt altına alınır. Brüt ve net yöntemin gerekçeleri TMS 20'de aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

30. İlk yöntemi destekleyenler gelir ve gider kalemlerinin netleştirilmesinin uygun olmadığını ve teşvikin giderden ayrıştırılmasının teşviklerle ilişkisi olmayan diğer giderlerle karşılaştırma yapılmasını kolaylaştırdığını savunmaktadır. İkinci yöntemde ise, teşvikin olmaması durumunda işletme tarafından ilgili giderlerin yapılmayabileceği, dolayısıyla da giderler ile teşvikten doğan gelirin netleştirilmemesinin uygun bir sunum olmayacağı ileri sürülmektedir.

TMS 20'de gelire ilişkin teşvikler için bu iki yöntemin kullanılabilirliği şöyle açıklanmıştır:

31. Her iki yöntem de gelirlere ilişkin teşviklerin sunumu açısından kabul edilebilir yöntemlerdir. Finansal tabloların tam anlaşılması amacıyla teşvike ilişkin açıklamalar gereklidir. Teşvikin, ayrıca gösterilmesi gereken herhangi bir gelir veya gider kalemi üzerindeki etkisinin kamuya açıklanması genellikle uygundur.

Finansal tabloların daha açıklayıcı ve gerçekçi bir görüntü sağlayabilmeleri için bu teşviklerin finansal tablolarda kendi değerleri ile gösterilmesi daha yararlı olabilir. Ulusan (2008), Bozdemir (2010), Çırpan (2010), Zeytinoglu ve Gönen (2015), Coşkun (2016) ve Onay (2016) gelirlere ilişkin teşviklerin muhasebeleştirilmesinde bu yüzden brüt yöntemi daha uygun bulmuşlardır.

1 Sıra Nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT1) "60. Brüt Satışlar" hesap grubunu ve "602. Diğer Gelirler" hesabını aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

İşletmenin esas faaliyetleri çerçevesinde satılan mal ya da hizmetler karşılığında alınan ya da tahakkuk ettirilen toplam değerleri kapsar. Satılan mal ve hizmetlerle ilgili sübvansiyonlar, satış tarihindeki vade farkları, ihracatla ilgili dönem içinde ortaya çıkan kur farkları, vergi iadeleri brüt satışlar içinde gösterilir.

İşletmenin korunması, ihracatı teşvik ya da hükümet politikasına uyma zorunluluğu karşısında oluşan işletmenin faaliyet hasılatındaki düşüklüğü veya faaliyet zararını

gidermek için, sermaye katkısı niteliğinde olmayan, mali yardımlar (sübvansiyonlar), devletin bazı malları vergi, resim, harç ve benzeri yükümlölüklerden istisna etmesi yoluyla yaptığı yardımlar (vergi iadeleri) ve satış tarihindeki vade farkları, ihracatla ilgili fiyat istikrar destekleme primi vb.. hasılat kalemleri bu hesapta izlenir.

İşleyişi: Dönem içindeki faaliyetlerden doğan sübvansiyon, vergi iadesi, vade farkları, (vb.) tutarları saptanarak ilgili hesaba borç, bu hesaba ise alacak kaydedilir.

MSUGT1'deki açıklamalar gelire ilişkin teşvikler için 602 numaralı hesaba işaret etmektedir. Fakat TMS 20'de gelirlere ilişkin teşviklerin sunumu hakkında açıklamalar yapılan 29, 29A, 30 ve 31 numaralı paragraflar nedeniyle; bu teşviklerin 602 numaralı hesaba kaydedilmesinin finansal tabloların ilkelerine uygun olmadığı ileri sürülebilir. Zira bazı harcamaların karşılanması veya muaf tutulması anlamındaki bu teşvikler, esas faaliyet alanında bir gelir veya hasılat ya da nakit girişi sağlamaz (Bozdemir, 2010). Dolayısıyla, bu teşviklerin TMS 20'deki açıklamalara göre uygun bir başka hesapta izlenmesi; finansal tabloların daha gerçekçi bir görünüm sunmasına yardımcı olabilir.

Gelire ilişkin koşullu teşvikler sağlandığında ilgili aktif veya pasif hesaplara borç kaydı yapılabilir. Karşılığında hangi hesapların çalıştırılacağı ise teşvikin hangi yaklaşım ve yöntemle muhasebeleştirileceğine bağlıdır. Gelir yaklaşımı doğrultusunda, gelir tablosu hesaplarından “649. Diğer Olağan Gelir ve Kârlar” hesabına bir alt hesap açarak alacak kaydı yapılabilir. Sermaye yaklaşımındaysa, brüt yöntemde elde edilen teşvikten cari ve gelecek dönemlerdeki yararlanma durumuna göre, bilançonun pasifindeki “38. Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları” veya “48. Gelecek Yıllara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları” hesap grupları kullanılabilir. Bunların içerisindeki boş hesap kodlarında uygun isimlerle oluşturulacak hesaplara alacak kaydı yapılabilir. Sermaye yaklaşımına göre hareket edildiğinde, brüt yöntemle teşvikin cari döneme isabet eden tutarı “38. Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları” hesap grubunda uygun bir isimle oluşturulmuş hesaba borç kaydı yapılarak gelir tablosunun mevcut hesaplarından “649. Diğer Olağan Gelir ve Kârlar” hesabının alacağına devredilebilir. Net yöntemde ise teşvikle bir varlık unsuru sağlanmışsa değeri indirilerek aktifleştirilir. Eğer bir yükümlölük ya da giderin karşılanmasına yönelik bir destek sağlanmışsa; bir gelir tablosu hesabı kullanmaksızın ilgili yükümlölüğün veya giderin değerini doğrudan azaltacak şekilde muhasebeleştirilir.

2.3. Literatür Taraması

Ulusan (2008) teşviklerin gelir yaklaşımı ve brüt yönteme göre ertelenmiş bir gelir unsuru olarak finansal durum tablosunda yabancı kaynaklar veya özkaynaklar içerisinde gösterilebileceğini dile getirmiştir. Ancak teşviklerin genellikle belirli koşullara bağlı olmasından hareketle yabancı kaynaklarda izlenmesinin daha doğru olacağını ifade etmiştir. Kabataş (2009) Sosyal Güvenlik Kanunu ile ilgili teşvikler hakkındaki çalışmada “602. Diğer Gelirler” hesabını kullanmış ve gelir yaklaşımının benimsenmesinin muhasebe sistemiyle daha uyumlu olacağı sonucuna varmıştır.

Bozdemir (2010) istihdama yönelik sigorta primlerinin muhasebeleştirilmesini incelemiş ve brüt yöntemle “649. Diğer Olağan Gelir ve Kârlar” hesabının kullanılmasını önermiştir. Çırpan (2010) teşviklerin “602. Diğer Gelirler” altında muhasebeleştirilmesinin raporlama ve vergi konularında olumsuzluklar yarattığını belirterek “649. Diğer Olağan Gelir ve Kârlar” veya “679. Diğer Olağandışı Gelir ve Kârlar” hesapları ya da finansal durum tablosunda özkaynaklar grubu içerisinde muhasebeleştirilmesinin daha uygun olabileceğini ileri sürmüştür. Tekşen (2010) gelire ilişkin teşviklerin ayrıca gösterilmesi gereken herhangi bir gelir veya gider kalemi üzerindeki etkisinin finansal raporlarda gösterilecek şekilde muhasebeleştirilmesinin uygun olacağını vurgulamış ve “648. Devlet Teşviklerinden Gelir ve Kârlar” isimli bir hesabın kullanılmasını önermiştir. Teşviklerin belirli koşullara bağlı olarak elde edilmelerinden hareketle, gelir kaydedilerek ilgili gider hesaplarıyla karşılaştırılmalarının yerinde olacağını ifade ederek gelir yaklaşımı ve brüt yönteme işaret etmiştir. Teşviklerin finansal tablo dipnotlarında açıklanması ve nazım hesaplarda da takip edilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Kavcar (2011) gelirlere ilişkin teşviklerle ilgili olarak sermaye ve gelir yaklaşımları ile brüt ve net yöntemler hakkında örnekler vermiş; teşviklerin kâr ya da zararda muhasebeleştirilmesinin vergilendirme hesaplamaları açısından sorunlar getirdiğini belirtmiştir.

Küçükkahraman (2013) farklı teşvik türlerinin TMS 20 uyarınca muhasebeleştirilmesini inceleyerek sermaye ve gelir yaklaşımlarını karşılaştırmıştır. Gelire ilişkin teşvikler için gelir yaklaşımının, duran varlıklara ilişkin teşvikler için ise sermaye yaklaşımının benimsenmesinin daha doğru sonuçlar vereceğini; ancak ilk madde ve malzeme gibi

dönen varlık unsurlarına yönelik teşviklerin muhasebeleştirilmesinde her iki yaklaşıma göre de eksikliklerin ortaya çıktığını dile getirmiştir. Zeytinoğlu ve Gönen (2015) teşviklerin TMS 20 kapsamında muhasebeleştirilmesine yönelik değerlendirmelerinde, gelir yaklaşımına göre “649 Diğer Olağan Gelir ve Kârlar” hesabının kullanıldığını ve bunun vergilendirme sorunu yarattığını; amortisman tabi olmayan bazı duran varlık kalemlerine dair parasal olmayan teşviklerin gelir tablosunda izlenmesinin ise işletmelerin daha fazla vergi yükümlülüğü ile karşılaşmalarına neden olduğunu iddia etmişlerdir. Sermaye yaklaşımının tercih edilmesi halinde ise teşviklerin özkaynak hesaplarında izlenmesi gerektiğinden bahsedildiğini ancak mevcut hesap grubunda teşviklere ilişkin bir hesap bulunmadığını belirtmişlerdir. Sermaye yaklaşımı için kısa ve uzun vadeli “Ertelenmiş Gelirler” hesaplarının açılmasını ve dönem sonlarında bu hesaplardaki ilgili tutarların cari döneme ait kısmının gelir tablosu hesaplarına devredilmesini önermişlerdir.

Kara ve Öztopçu (2015) da gelir ve sermaye yaklaşımlarını kıyaslamışlardır. Kullanılan tüm devlet teşviklerinin gelir yaklaşımına göre kayıt edilmesinde muhasebe sistemi açısından bir sıkıntı görülmediğini; fakat sermaye yaklaşımı tercih edildiğinde özkaynak hesaplarının kullanılması gerektiğini söylemişlerdir. Özkaynak hesap gruplarında teşvikler ile ilgili bir hesap bulunmadığından; “382. Alınan Devlet Teşvikleri Yardımları” isimli bir hesap önermişlerdir. Sermaye yaklaşımı ile kayıt yapan işletmelerin bu hesapları ne zaman gelir tablosuna aktaracakları hususunda açık bir bilgi bulunmadığını ifade etmişlerdir. Onay (2016) gelir yaklaşımı gerekçelerini daha tutarlı bulmuş ve brüt yöntemin daha uygun olduğu sonucuna varmıştır. Coşkun (2016) teşvik kapsamında elde edilen maddi duran varlıkların muhasebeleştirilmesini araştırdığı çalışmasında, bu tip unsurlarla ilgili olarak sermaye yaklaşımının işletmeler için daha gerçekçi olduğu; teşvikle elde edilen duran varlıklar gelir yaklaşımıyla muhasebeleştirildiğinde işletmeler açısından ilave vergi yükü getirdiği sonucuna varmıştır.

3. SGK Primi İşveren Hissesi Teşvikinin Muhasebeleştirilmesi Örneklere

Bu başlık altında, daha önce mevzuat ve TMS 20 hakkında yapılan açıklamaların somutlaştırılabilmesi için farklı nitelikteki personel üzerinden bazı örnekler verilecektir.

2016 Ve 2017 Yılındaki Düzenlemelere Göre 5746 Sayılı Kanun Kapsamındaki Sgk Primi İşveren Payı Desteğinin Tms 20 Uyarınca Muhasebeleştirilmesi

3.1. Ar-Ge, Yenilik ve Tasarım Personeli SGK Primi İşveren Hissesi Teşviki Örneği

XYZ A.Ş. 5746 sayılı kanun kapsamına giren ve ilgili kurumlar tarafından onaylanmış bir Ar-Ge merkezine sahiptir. Bu merkezde araştırmacı olarak istihdam edilen doktora derecesine sahip bir mühendis, bu çalışması karşılığında aylık 7.000 TL brüt gelir elde etmektedir. Evli ve eşi çalışmayan iki çocuk sahibi bu personel için 2018 yılı asgari geçim indirimi (AGİ) tutarı 228,32 TL olarak belirlenmiştir. Gelir vergisi dilimi %15 olarak varsayılmıştır. Doktora derecesine sahip olanlar için gelir vergisi indirim oranı %95'tir. Söz konusu personel için yapılan hesaplamalar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tabloda verilen hesaplamalar ışığında personele ilişkin tahakkuk eden giderler günlük defterde muhasebeleştirilirken; personele olan borcun hesaplanmasında teşvik ve indirim unsurları dikkate alınmaz. Dolayısıyla, personele olan borçlar hesabına kaydedilecek olan tutar aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır:

Personele Borç Tutarı = Brüt ücret – SGK primi işçi payı – İşsizlik sigortası işçi payı – Gelir vergisi tutarı – Damga vergisi tutarı + AGİ tutarı = 5.232.69 TL

Tablo 2: Örnek 1'e ait hesaplamaların özeti

BORDRO UNSURLARININ HESAPLANMASI		Örnek 1
Brütten Nete İşçi Ücreti Hesaplaması		
a) Brüt ücret		7.000,00
b) SGK primi işçi payı (a x 0,14)		980,00
c) İşsizlik sigortası primi işçi payı (a x 0,01)		70,00
d) Gelir vergisine tabi matrah (a-b-c)		5.950,00
e) Gelir vergisi tutarı (d x 0,15)		892,50
f) Mahsup edilecek AGİ tutarı		228,32
g) AGİ mahsubu sonrasında kalan gelir vergisi tutarı (e-f)		664,18
h) Gelir vergisi indirim oranı		0,95
i) Terkin edilecek gelir vergisi tutarı (g x h)		630,97
j) Damga vergisi tutarı (a x 0,00759)		53,13
k) Damga vergisi muafiyeti (i)		53,13
l) Vergi dairesine ödenecek gelir vergisi tutarı (g-i)		33,21
m) Kesintiler toplamı (b+c+e+j)		1.995,63
n) Net ücret (a-m)		5.004,37
o) İşçiye ödenecek net ücret + AGİ tutarı (n+f)		5.232,69
İşverene Maliyetin Hesaplaması		
p) SGK primi işveren payı (a x 0,205)		1.435,00
r) İşsizlik sigortası primi işveren payı (a x 0,02)		140,00
s) SGK primi işveren payı desteği (p x 0,50)		717,50
t) İşverene toplam maliyeti (a+p+r-s)		7.857,50

.../.../2018		Borç	Alacak
750. AR-GE GİDERLERİ		8.575,00	
750.02 Personel Ücret Giderleri	<u>8.575,00</u>		
750.02.01. Brüt Ücretler	7.000,00		
750.02.02. SGK Primi İşveren Payı	1.435,00		
750.02.03. İşsizlik Sigortası İşveren Payı	<u>140,00</u>		
136. DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR		228,32	
AGİ	<u>228,32</u>		
335. PERSONELE BORÇLAR			5.232,69
Net Ücretler	5.004,37		
AGİ	<u>228,32</u>		
360. ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR			945,63
Gelir Vergisi	892,50		
Damga Vergisi	<u>53,13</u>		
361. ÖDENECEK SOSYAL G. KESİNTİLERİ			2.625,00
SGK Primi İşçi Payı	980,00		
SGK Primi İşveren Payı	1.435,00		
İşsizlik Sigortası İşçi Payı	70,00		
İşsizlik Sigortası İşveren Payı	<u>140,00</u>		

Gelir ve damga vergisi ile ilgili teşviklerin personelin hesabına devri ve kalan tutardan AGİ düşüldükten sonra vergi dairesine ödeme yapılması aşağıdaki gibi kaydedilir.

.../.../2018		Borç	Alacak
360. ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR		945,63	
Gelir Vergisi	892,50		
Damga Vergisi	<u>53,13</u>		
100. KASA			33,21
136. DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR			228,32
AGİ	<u>228,32</u>		
335. PERSONELE BORÇLAR			684,10
Gelir Vergisi İndirimi	630,97		
Damga Vergisi İndirimi	<u>53,13</u>		

Tekdüzen Hesap Planı'nda 382 ve 482 numaralı hesaplar boştur. Bu hesaplar için Küçükkahraman (2013) ile Kara ve Öztopçu (2015) "Alınan Devlet Teşvikleri"; Zeytinoğlu ve Gönen (2015) "Ertelenmiş Gelirler" ve Onay (2016) "Alınan Devlet Teşvikleri ve Yardımları" isimlerini önermiştir. Ancak; ertelenmiş vergiler ve alınan teşviklerden kaynaklanan unsurların "Ertelenmiş Vergi ve Teşvik Gelirleri" isimli bir hesapta izlenmesinin daha uygun olabileceği düşünülebilir. Dolayısıyla 717,50 TL olarak hesaplanan SGK primi işveren hissesi teşvikinin ve SGK'ya yapılan ödemenin kaydı aşağıdaki gibi yapılabilir.

2016 Ve 2017 Yılındaki Düzenlemelere Göre 5746 Sayılı Kanun Kapsamındaki Sgk Primi İşveren Payı Desteğinin Tms 20 Uyarınca Muhasebeleştirilmesi

.../.../2018	Borç	Alacak
361. ÖDENECEK SOSYAL G. KESİNTİLERİ	2.625,00	
SGK Primi İşçi Payı	980,00	
SGK Primi İşveren Payı	1.435,00	
İşsizlik Sigortası İşçi Payı	70,00	
İşsizlik Sigortası İşveren Payı	<u>140,00</u>	
100. KASA		1.907,50
382. ERTELENMİŞ VERGİ VE TEŞVİK GELİRLERİ		717,50
SGK Primi İşveren Payı Teşviki		<u>717,50</u>

Gelir yaklaşımı doğrultusunda, SGK primi işveren hissesi teşviki aşağıdaki gibi gelir tablosu hesabına devredilebilir.

.../.../2018	Borç	Alacak
382. ERTELENMİŞ VERGİ VE TEŞVİK GELİRLERİ	717,50	
SGK Primi İşveren Payı Teşviki	<u>717,50</u>	
649. DİĞER OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR		717,50
SGK Primi İşveren Payı Teşviki		<u>717,50</u>

3.2. Destek Personeli SGK Primi İşveren Hissesi Teşviki Örneği

XYZ A.Ş. 5746 sayılı kanun kapsamına giren ve ilgili kurumlar tarafından onaylanmış bir Ar-Ge merkezine sahiptir. Bu merkezde destek personeli olarak istihdam edilen ön lisans derecesine sahip bir teknisyen, bu çalışması karşılığında aylık 2.500 TL brüt gelir elde etmektedir. Evli ve eşi çalışmayan bir çocuk sahibi bu personel için 2018 yılı asgari geçim indirimi (AGİ) tutarı 205,49 TL olarak belirlenmiştir. Bu personelin kriterlerine göre gelir vergisi indirim oranı %80'dir. İlgili hesaplamalar Tablo 3'te verilmiştir.

Tabloda verilen hesaplamalara göre tahakkuk eden personel giderleri günlük defterde muhasebeleştirilirken; personele olan borcun hesaplanmasında ilk etapta teşvik ve indirim unsurları dikkate alınmaz. Personele olan borçlar hesabına alacak kaydedilecek olan tutar aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır:

Personele Borç Tutarı = Brüt ücret – SGK primi işçi payı – İşsizlik sigortası işçi payı – Gelir vergisi tutarı – Damga vergisi tutarı + AGİ tutarı = 1.992,76 TL

Tablo 3: Örnek 2'ye ait hesaplamaların özeti

BORDRO UNSURLARININ HESAPLANMASI		Örnek 1
Brütten Nete İşçi Ücreti Hesaplaması		
a) Brüt ücret		2.500,00
b) SGK primi işçi payı (a x 0,14)		350,00
c) İşsizlik sigorsatsı primi işçi payı (a x 0,01)		25,00
d) Gelir vergisine tabi matrah (a-b-c)		2.125,00
e) Gelir vergisi tutarı (d x 0,15)		318,75
f) Mahsup edilecek AGİ tutarı		205,49
g) AGİ mahsubu sonrasında kalan gelir vergisi tutarı (e-f)		113,26
h) Gelir vergisi indirim oranı		0,80
i) Terkin edilecek gelir vergisi tutarı (g x h)		90,61
j) Damga vergisi tutarı (a x 0,00759)		18,98
k) Damga vergisi muafiyeti (i)		18,98
l) Vergi dairesine ödenecek gelir vergisi tutarı (g-i)		22,65
m) Kesintiler toplamı (b+c+e+j)		712,73
n) Net ücret (a-m)		1.787,28
o) İşçiye ödenecek net ücret + AGİ tutarı (n+f)		1.992,77
İşverene Maliyetin Hesaplaması		
p) SGK primi işveren payı (a x 0,205)		512,50
r) İşsizlik sigortası primi işveren payı (a x 0,02)		50,00
s) SGK primi işveren payı desteği (p x 0,50)		256,25
t) İşverene toplam maliyeti (a+p+r-s)		2.806,25

.../.../2018		Borç	Alacak
750. AR-GE GİDERLERİ		3.062,50	
750.02 Personel Ücret Giderleri			
750.02.01. Brüt Ücretler	2.500,00		
750.02.02. SGK Primi İşveren Payı	512,50		
750.02.03. İşsizlik Sigortası İşveren Payı	<u>50,00</u>		
136. DİğER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR		205,49	
AGİ	<u>205,49</u>		
335. PERSONELE BORÇLAR			1.992,76
Net Ücretler	1.787,27		
AGİ	<u>205,49</u>		
360. ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR			337,73
Gelir Vergisi	318,75		
Damga Vergisi	<u>18,98</u>		
361. ÖDENECEK SOSYAL G. KESİNTİLERİ			937,50
SGK Primi İşçi Payı	350,00		
SGK Primi İşveren Payı	512,50		
İşsizlik Sigortası İşçi Payı	25,00		
İşsizlik Sigortası İşveren Payı	<u>50,00</u>		

Gelir ve damga vergisi ile ilgili teşviklerin personelin hesabına devri ve kalan tutardan AGİ düşüldükten sonra vergi dairesine ödeme yapılması aşağıdaki gibi kaydedilir.

2016 Ve 2017 Yılındaki Düzenlemelere Göre 5746 Sayılı Kanun Kapsamındaki Sgk Primi İşveren Payı Desteğinin Tms 20 Uyarınca Muhasebeleştirilmesi

.../.../2018		Borç	Alacak
360. ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR		337,73	
Gelir Vergisi	318,75		
Damga Vergisi	<u>18,98</u>		
	100. KASA		22,65
	136. DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR		205,49
	AGİ		<u>205,49</u>
	335. PERSONELE BORÇLAR		109,59
	Gelir Vergisi İndirimi	90,61	
	Damga Vergisi İndirimi	<u>18,98</u>	

512,50 TL'nin yarısından oluşan SGK primi işveren hissesi teşvikinin ve SGK'ya yapılan ödemenin kaydı aşağıda gösterilmiştir.

.../.../2018		Borç	Alacak
361. ÖDENECEK SOSYAL G. KESİNTİLERİ		937,50	
SGK Primi İşçi Payı	350,00		
SGK Primi İşveren Payı	512,50		
İşsizlik Sigortası İşçi Payı	25,00		
İşsizlik Sigortası İşveren Payı	<u>50,00</u>		
	100. KASA		681,25
	382. ERTELENMİŞ VERGİ VE TEŞVİK GELİRLERİ		256,25
	SGK Primi İşveren Payı Teşviki		<u>256,25</u>

SGK primi işveren hissesi teşviki, gelir yaklaşımı doğrultusunda aşağıdaki gibi bir kayıt vasıtasıyla gelir tablosu hesabına devredilir.

.../.../2018		Borç	Alacak
382. ERTELENMİŞ VERGİ VE TEŞVİK GELİRLERİ		256,25	
SGK Primi İşveren Payı Teşviki	<u>256,25</u>		
	649. DİĞER OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR		256,25
	SGK Primi İşveren Payı Teşviki		<u>256,25</u>

4. Sonuç ve Tartışma

Ar-Ge, yenilik ve tasarım faaliyetlerine verilen önem ve bunlara yönelik sağlanan hibe, teşvik ve desteklerin gittikçe arttığı görülmektedir. Dolayısıyla gün geçtikçe daha fazla sayıda işletmenin bu desteklerden yararlanmaya başlayacağı ileri sürülebilir. Bu nedenle, ilgili desteklerin muhasebeleştirilmesi konusundaki çalışmaların da önem kazandığı söylenebilir. SGK primi işveren hissesi desteğinin hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi konusuna odaklanmış olan bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara varılmıştır.

- 2.500 TL brüt maaşla çalıştırılan bir tek personel için bile aylık 256,25 TL ve yıllık 3.075,00 TL tutarındaki destek miktarı önemli bir tutardadır. Aynı şartlarda çalıştırılan on personel için bu rakam 30.750,00 TL edecektir. Bu tutar Ar-Ge ve tasarım faaliyetleri sürdüren işletmeler ve özellikle de KOBİ'ler için oldukça

önemli bir miktardır. Ancak bu destekten istifade edebilmek için hesaplama ve muhasebeleştirme adımlarının mevzuata uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu alışma ile bu gerekliliğe de vurgulama yapılmış ve adımlar net bir şekilde ortaya konulmuştur.

- Hesaplama ve muhasebeleştirme adımları sırasında Ar-Ge ve tasarım personeli ile destek personelinin TSE sayılarına dikkat edilmelidir.
- İşsizlik primi işveren hissesi bu teşvik kapsamında değildir. Hesaplamalar yapılırken buna dikkat edilmesi gerekir.
- Mevzuat ve TMS 20'ye göre SGK primi işveren hissesi desteği sermaye yaklaşımı ve gelir yaklaşımından biri tercih edilerek muhasebeleştirilebilir.
- Sermaye yaklaşımı tercih edildiğinde; SGK primi işveren hissesi desteğinin "382. Ertelenmiş Vergi ve Teşvik Gelirleri" ismi ile açılacak bir hesaba kaydedilmesi ve oradan da desteğin koşulları tam olarak yerine getirildiğinde mevzuatta işaret edilen "549. Özel Fonlar" hesabına devredilmesi uygun görünmektedir.
- Gelire ilişkin koşullu bir teşvik olan SGK primi işveren hissesi desteğinin brüt yöntemle ve ertelenmiş gelir olarak kaydedilmesi daha gerçekçi görünmektedir.
- SGK primi işveren hissesi teşvikinin gelir yaklaşımıyla muhasebeleştirilmesinde Kabataş (2009) ve Kavcar (2011) MSUGT1'in işaret ettiği "602. Diğer Gelirler" hesabını kullanmışlardır. Tekşen (2010) "648. Devlet Teşviklerinden Gelir ve Kârlar"; Küçükkahraman (2013), Kara ve Öztopçu (2015) ile Onay (2016) "643. Devlet Teşvik Gelirleri" isimli hesapları önermişlerdir.
- 643 ve 648 numaralı hesaplar hâlihazırda "Komisyon Gelirleri" ve "Enflasyon Düzeltme Kârları" için kullanılmaktadır. Bu nedenle; Bozdemir (2010), ırpan (2010) ve Zeytinoğlu ve Gönen'in (2015) önerdiği "649. Diğer Olağan Gelir ve Kârlar" hesabı altında açılacak bir yardımcı hesabın kullanılması daha yerinde olabilir.
- Gelir yaklaşımı tercih edildiğinde "649. Diğer Olağan Gelir ve Kârlar" hesabında biriken tutarların dönem karı veya zararı hesaplanırken dikkate alınmaması; bu tutarın vergi istisnası bir gelir kalemi olarak ele alınması önem taşımaktadır.
- Mevzuatta belirtilen Ar-Ge, yenilik veya tasarım indirimi hesaplanırken gelire ilişkin koşullu bir teşvik olan SGK primi işveren hissesi desteği bu tutardan

2016 Ve 2017 Yılındaki Düzenlemelere Göre 5746 Sayılı Kanun Kapsamındaki Sgk Primi İşveren Payı Desteğinin Tms 20 Uyarınca Muhasebeleştirilmesi

düşülmeli ve indirim tutarı vergi beyannamesinde ilgili satıra yazılmalıdır.

- Gelir yaklaşımı tercih edildiğinde “649. Diğer Olağan Gelir ve Kârlar” hesabında biriken ve dönem karı ya da zararı hesaplamasına dâhil edilmeyen tutarların, dönem sonlarında dönem kârı ile birlikte “590. Dönem Net Kârı” yerine; “549. Özel Fonlar” hesabına aktarılması uygun olabilir. Böylelikle finansal tabloların daha gerçekçi bir görüntü sunmasına katkıda bulunulabilir.
- Bu bağlamda, ilgili teşvikin nazım hesaplarla da takip edilmesi; karmaşayı ve hata olasılığını azaltarak büyük kolaylık sağlayabilir.

5. Kaynakça

5746 Sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkındaki Kanun, Kabul Tarihi: 28.02.2008. 26814 Numaralı 12.03.2008 Tarihli Resmi Gazete.

Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim Yönetmeliği. 29797 Numaralı 10.08.2016 Tarihli Resmi Gazete.

5746 Sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun Genel Tebliği (Seri No: 4). 29843 Numaralı 30.09.2016 Tarihli Resmi Gazete.

5 Seri No’lu 5746 Sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun Genel Tebliği. 29843 Numaralı 30.09.2016 Tarihli Resmi Gazete.

6 Seri No’lu 5746 Sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun Genel Tebliği. 29843 Numaralı 30.09.2016 Tarihli Resmi Gazete.

Bozdemir, E. (2010). İstihdama Yönelik İşveren Sigorta Primi Teşviklerinin Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları (Tms-20) Açısından Değerlendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 3(3), 93-116.

Coşkun, S. (2016). Teşvik Kapsamında Elde Edilen Maddi Duran Varlıkların Muhasebe Standartları Kapsamında İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (7), 2193-2207.

- Çırpan, E. (2010). *Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesinin Türkiye Muhasebe Standartları ve Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğleri Açışından Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Elitaş, C., & Elitaş, B. (2010). *Tms Tfrs Yorumlar ve Örnek Uygulamalar (1 b.)*. Ankara: Gazi Kitabevi. doi:ISBN: 9786055543266
- Kabataş, Y. (2009). Sosyal Güvenlik Kanunu ile Getirilen Bazı Teşviklerin Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TMS 20) Açışından İncelenmesi ve Muhasebeleştirilmesi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 27 (2). 413-427.
- Kara, S. & Öztopçu, D. (2015). TMS-20 Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması Kapsamında Yeni Teşvik Sisteminin Muhasebeleştirilmesi. *World of IFRS, Ekim-2015 Özel Sayı*. 10-29
- Kavcar, B. (2011). TMS 20'ye Göre Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Örnek Bir İşletmede Uygulanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Küçükkahraman, B. (2013). TMS 20 Standardına Göre Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi: Örnek Uygulamalar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Onay, A. (2016). Muhasebe Standartları Kapsamında Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (3). 31-45
- Tekşen, Ö. (2010). TMS 20 Standardındaki Devlet Teşvikleri ile Türkiye'de Yeni Teşvik Sisteminde Yatırıma Sağlanan Desteklerin Muhasebe ve Vergi Açışından İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 29 (2). 431-453.
- Uluslan, H. (2008). Türk Muhasebe Hukuku Çerçevesinde Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 415-433.
- Zeytinoğlu, E. & Gönen, S. (2015). Devlet Teşvik ve Yardımlarının TMS 20 Kapsamında Muhasebeleştirilmesine Yönelik Değerlendirmeler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 45. 175-189

**Durumsal Benlik Saygısının Reklam İzleme ile Kompulsif Satın Alma İlişisindeki
Düzenleyici Etkisi¹**

Dr. Tülay KORKMAZ DEVRANİ²

Özet

Bu çalışmanın amacı genç tüketicilerde reklam izleme ile kompulsif satın alma arasındaki ilişinin belirlenmesidir. Çalışmada ayrıca reklam izleme ile kompulsif satın alma arasındaki ilişide durumsal benlik saygısının alt boyutlarının düzenleyici etkisi incelenecektir. Çalışma Ankara’da yaşayan 18-30 yaş arasındaki genç tüketici örneklemeden toplanan 266 geçerli anket üzerinden yürütülmüştür. Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre genç tüketicilerde reklam izleme derecesi arttıkça kompulsif satın alma artmaktadır. Durumsal benlik saygısının alt boyutlarından performans benlik saygısının reklam izleme ile kompulsif satın alma arasında düzenleyici etkisi bulunmaz iken sosyal benlik saygısının ve görünüm benlik saygısının reklam izleme ile kompulsif satın alma ilişisinde düzenleyici etkisi bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kompulsif Satın Alma, Durumsal Benlik Saygısı, Reklam İzleme

**The Moderating Effect of State Self-Esteem on the Relationship between Advertising Viewing and
Compulsive Buying**

Abstract

The aim of this study is to determine the relationship between advertising viewing and compulsive buying in young consumers. The study will also examine the moderating effect of state self-esteem on the advertising viewing and compulsive buying relationship. The study was conducted on 266 valid questionnaires applied to 18-30 year-old young consumer sample in Ankara, Turkey. According to the results of the regression analysis, compulsive buying increases as the level of advertising viewing increases. While performance self-esteem has no moderating effect on the advertising viewing and compulsive buying relationship, social self-esteem and apperance self-esteem moderate the relationship between advertising viewing and compulsive buying.

Key Words: Compulsive Buying, State Self-Esteem, Advertising Viewing

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu’nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Başkent Üniversitesi, İşletme Bölümü, tkorkmaz@baskent.edu.tr

Giriş

Tüketicilerde yarattığı olumsuz sonuçlar nedeniyle kompulsif satın alma davranışı pazarlama alanında artan bir ilgiyle araştırılmaya devam edilmektedir. Kompulsif satın alma yapan tüketicilerde ani, dürtüsel, takıntılı ve kontrol edilemeyen bir satın alma eğilimi bulunmaktadır. Kompulsif satın alma eğilimi olan tüketiciler satın alma yapmak için yoğun bir istek duymakta, satın alma sırasında keyif almakta ancak satın alma sonrasında utanç ve pişmanlık hissetmektedirler (Kearney, Stevens, 2012, 236). Tüketiciler, kaygı durumlarını azalttığı, sosyal etkileşim sağladığı ve benlik saygılarını arttırdığı düşüncesiyle sürekli bir şeyler satın almaya yönelerek kompulsif alıcı durumuna gelebilirler. Ancak kompulsif satın almanın yarattığı olumlu duygu durumları karşılaşılan olumsuz sonuçlar (borçlanma, stress, aile içi sorunlar gibi) nedeniyle kısa sürede yerini olumsuz duygulara bırakır (O'Guinn ve Faber, 1989).

Tüketicileri uzun vadede mutsuz eden kompulsif satın alma davranışı ile ilgili çalışmalarda kişisel özellikler, aile yapısı, paraya karşı tutum ve ruh hali gibi değişkenlerin kompulsif satın alma üzerindeki etkisinin yanı sıra kompulsif satın almanın sonuçları da sıklıkla ele alınmıştır (Faber, 1992; Faber, O'Guinn, 1992; Hanley, Wilhelm, 1992; Hassay, Smith, 1996; Rindfleisch et al., 1997; Roberts, 1998). Tüketicilerin farklı psikolojik ve sosyo-demografik özellikleri ile kompulsif satın alma arasındaki ilişki de yakından incelenmiştir (Joireman, et al., 2010; Mueller et al., 2010). Ancak literatürde pazarlama karması elemanları gibi çevresel faktörlerin ve çevresel faktörlerle kişisel faktörlerin etkileşiminin kompulsif satın alma üzerindeki etkisini inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Kukar-Kinney et al., 2012; Mıkolajczak-Degrauwe, Brengman, 2014; Vicdan et al., 2007). Bu çalışmada tüketicilerin reklam izleme durumlarının kompulsif satın alma üzerindeki etkisi incelenecektir. Çalışmada ayrıca durumsal benlik saygısının alt boyutlarının reklam izleme ve kompulsif satın alma ilişkisindeki düzenleyici rolü de belirlenmeye çalışılacaktır.

Literatür Taraması ve Hipotezler

Alışveriş yapmak tüketicilerin sadece kişisel ve ailesel ihtiyaçlarını gidermeye yönelik işlevsel bir eylem olarak ele alınamaz. Özellikle son yıllarda kişiler, alışverişini bir gereklilik olmasından

ziyade, gösteriş yapmak, farklılaşmak ve kendi kimliklerini oluşturmak gibi farklı nedenlerle gerçekleştirilmektedirler. Küresel sermayenin; medya, reklam ve eğlence sektörlerini araç olarak kullanarak, “üretim” merkezli anlayıştan, tek kullanımlık “görünüm/ımaj” ve hizmetlerin sirkülasyonunu arttırmaya yönelik arzuları arttırıcı “tüketim” anlayışına kayması (Kuzu, Özveren, 2011, 67) bireylerdeki kompulsif eğilimleri arttıran bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kompulsif satın alma bir müşterinin, satın alma üzerinde dürtü kontrolünün olmaması nedeniyle ortaya çıkan “satın alma” eylemine olan eğilimini gösterir (Ridgway et al., 2008, 622). Kompulsif tüketiciler, kontrol edilemeyen, kronik hale gelen ve tekrarlayan bir dürtüyle satın alma davranışını tekrarlarlar (Edwards, 1993). O’Guinn ve Faber (1989, 148) kompulsif tüketimi, bireyin bir duygu, olay ya da maddeyi hissetmek, elde etmek ya da kullanmak için, bir davranışı sürekli tekrarlamaya yönlendiren ancak nihai olarak kendisine ve çevresine zarar veren bir davranışı tekrarlamasına neden olan kontrol edilemeyen dürtü ya da istek olarak tanımlamıştır.

Kompulsif satın almayı arttırabilecek faktörlerden biri olan reklam ile kompulsif satın alma arasındaki ilişkiyi inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Faber ve O’Guinn, 1988; Kwak et al., 2002; Mikolajczak-Degrauwe, Brengman, 2014; Roberts, 1998). Bu çalışmaların bazılarında televizyon reklamının kompulsif satın alma üzerinde etkisi bulunurken (Faber ve O’Guinn, 1988; Sohn, Choi, 2012), kompulsif satın alıcıların reklama karşı daha duyarlı olmadığını (Lejoyeux et al., 1999) ya da kompulsif satın alma eğiliminin reklama karşı tutum üzerinde olumsuz etkisi olduğunu (Kwak et al., 2002) gösteren çalışmalar da bulunmaktadır.

Festinger’in (1954), sosyal karşılaştırma teorisine göre bireyler kendilerini başkalarıyla kıyaslayarak benlik değerlendirmelerini yaparlar. Birey bu karşılaştırmayı yakın çevresi ile yapabileceği gibi hiç tanımadığı ünlülerle ya da filmlerde, dizlerde ya da reklamlarda gördüğü kişilerle de yapabilir. Reklamlar ürünleri ve özelliklerini son derece etkileyici yöntemlerle tüketicilere anlatırlar. Bu anlatımın içinde idealize edilmiş imaj ve hayat tarzlarını sunarlar. Bireyler kendilerini idealize edilmiş bu imajlarla karşılaştırdığında yetersizlik hissedebilirler (Lee et al., 2000, 465; O’Guinn, Faber, 1987). Reklamlardaki gibi olma ile reklamdaki ürüne sahip olma arasında ilişki kuran birey, o ürünü satın alarak sunulan kimliği elde edeceğini düşünebilir. Bu düşünce o ürüne sahip olma isteğini de beraberinde getirir. Bu istek bireyin ürüne olan ihtiyacını sorgulamadan kompulsif satın almaya yönelmesini sağlar. Reklamlar materyalist düşüncenin benimsenmesine neden olarak kompulsif tüketimin artmasına neden olmaktadır (Valence et al., 1988). Reklamın doğrudan olduğu gibi, tüketim yoluyla bireylerin

mutlu olacağını empoze etmesi nedeni ile dolaylı yoldan da tüketime üzerinde etkisi bulunmaktadır (Faber et al., 1987). Reklama karşı olumlu tutum kompulsif satın almayı olumlu yönde etkilemektedir (Mikolajczak-Degrauwe, Brengman, 2014; Yüksel, Eroğlu, 2015).

Televizyon izleme oranı arttıkça kompulsif satın alma eğiliminde artış olduğunu gösteren çalışmalarda uzun süreli TV izleyen bireylerin gerçek hayatın TV'deki gibi olduğuna inanarak o hayatı elde etmeye çalıştıkları belirtilmektedir (Faber, O'Guinn, 1988). Televizyon reklamlarına daha fazla maruz kalan tüketiciler reklamlarda verilen mesajları daha kolay benimsemektedir. Reklamların yarattığı materyalist dünya karşısında kendi yaşamlarından duydukları tatminsizliği gidermek için de tüketime daha fazla yönelmektedirler. Son yıllarda reklamlar çok farklı iletişim kaynaklarında kullanıldığı için tüketicilerin reklama maruz kalma derecesi artmıştır. Sosyal medya araçlarının sayısındaki ve kullanım oranındaki artışla birlikte tüketiciler her saniye bir reklamla karşı karşıya gelebilmektedir. Hem sayı, hem çeşitlilik hem de ulaşılabilirlikteki bu artış, reklamların çekiciliği ile birleştiğinde, reklam izleme, tüketicilerde kompulsif satın almayı arttıran bir faktör olarak karşımıza çıkabilir.

H1: Reklam izlemenin kompulsif satın alma üzerinde etkisi vardır.

Psikoloji literatürünün en karmaşık kavramlarından biri olan benlik bireyin kendine ilişkin farkında olduğu algılamalarının örgütlenmiş bir biçimidir (Rogers, 1951). Benlik saygısı ise bireyin kendisine karşı, olumlu veya olumsuz tutumu olarak tanımlanabilir (Rosenberg, 1965, 15). Bir başka deyişle benlik saygısı bireyin kendini değerlendirmesinin bir sonucudur. Bireyin kendine ilişkin değerlendirmeleri sonucunda ulaştığı yargı, benlik saygısının düzeyi için belirleyici olmaktadır. Benlik saygısı bireylerde düşük ya da yüksek düzeyde gözlenebilir. Düşük benlik saygısına sahip bireyler kendilerini yetersiz, seilmeyen ve genel olarak değersiz bireyler olarak görürler (Tice, 1993). Düşük benlik saygısı kendini onaylamama, başkaları tarafından onaylanmadığını düşünme gibi sonuçlar doğurabilir. Düşük benlik saygısı olan bireyler kendini sürekli başkalarına olduğundan daha farklı gösterme çabası içinde olurlar. Bu nedenle çevrenin daha fazla etkisinde kalabilirler.

Düşük benlik saygısına sahip bireyler olumsuz duygu durumundan kurtulmak için satın alma davranışına yönelirler. Ancak, kontrol edilemeyen bir dürtüyle satın almanın devam etmesi bireyde korku ve pişmanlık yaratır (Desarbo, Edwards, 1996). Bu durum bireyin benlik saygısının azalmasına neden olur. Kompulsif satın alma davranışı sergileyen tüketicilerde

benlik saygısının kompulsif satın alma yapmayan tüketicilerden daha düşük olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Elliott, 1994; Faber, O'Guinn 1988; Hanley, Wilhelm, 1992; O'Guinn, Faber 1989; Yuchisin et al., 2004). Düşük benlik saygısı bireyin kendine dair olumsuz değerlendirmeleri nedeniyle kompulsif satın almaya, kompulsif satın alma da, yarattığı olumsuz sonuçlar ve pişmanlık nedeniyle benlik saygısının azalmasına neden olur. Bu nedenle düşük benlik saygısı kompulsif satın almanın hem öncülü hem de sonucu olarak ele alınır (Roberts, 1998). Benlik saygısı ile kompulsif satın alma arasındaki ilişkinin yönü hala tartışılırken bu durum konuyla ilgili daha fazla araştırma yapılmasına neden olmaktadır (Davenport et al., 2012). Bu noktada benlik saygısı kavramına başka bir açıdan bakmak ve kompulsif satın alma ile arasındaki ilişkiyi dolaylı olarak değerlendirmek yerinde olabilir.

Benlik kavramını kalıcı ve durağan olarak ele alan çalışmaların yanısıra (Swan, 1987) bazı durumsal faktörlerin benlik-değerlemede anlık değişimlere neden olabileceğini tartışan çalışmalar da bulunmaktadır (Baumgardner et al., 1989; Markus, Kunda, 1986). Heatherton ve Polivy (1991, 896) benlik saygısının durumsal olarak değişebileceği fikrini savunan teorik ve kavramsal destek olduğunu belirtmişlerdir. Yazarlara göre, durumsal benlik saygısı bireyin belirli bir duruma ilişkin duygu, düşünce ve davranışlarını değerlendirmede daha işlevsel bir rol oynamaktadır. Durumsal benlik saygısı “performans benlik saygısı”, “sosyal benlik saygısı” ve “görünüm benlik saygısı” olmak üzere üç alt boyuttan oluşan bir yapı sergilemektedir.

Daha fazla reklam izleyen tüketiciler daha fazla kompulsif satın alma eğilimi sergileyebilirler (Faber, O'Guinn, 1988). Reklam izleme durumuna bağlı olarak “durumsal benlik saygısının” reklam izleme ve kompulsif satın alma arasındaki ilişkiyi etkilemesi söz konusu olabilir. Bu etki durumsal benlik saygısının alt boyutlarına göre değişkenlik gösterebilir. Hangi durumsal benlik saygısının daha belirleyici bir rol oynayacağı tüketicilerin reklamlara yükledikleri anlama ve kendileri ile ilgili benlik değerlemesini hangi boyutta yaptıklarına göre değişebilir. Genel olarak, durumsal benlik saygısı düşük olan tüketicilerde reklam izleme derecesindeki artışın kompulsif satın alma üzerindeki etkisinin daha fazla olması beklenir. Diğer taraftan durumsal benlik saygısı yüksek olan tüketicilerde reklam izleme oranı yüksek olsa bile bu durumun kompulsif satın almayı daha az etkilemesi beklenir.

H2: Durumsal benlik saygısının reklam izleme ile kompulsif satın alma arasındaki ilişkide düzenleyici etkisi vardır.

H2a: Performans benlik saygısının reklam izleme ile kompulsif satın alma arasındaki ilişkide dzenleyici etkisi vardır.

H2b: Sosyal benlik saygısının reklam izleme ile kompulsif satın alma arasındaki ilişkide dzenleyici etkisi vardır.

H2c: Görünüm benlik saygısının reklam izleme ile kompulsif satın alma arasındaki ilişkide dzenleyici etkisi vardır.

Yöntem

Çalışmanın ana kütesini Ankara’da yaşayan 18-30 yaş aralığındaki genç tüketiciler oluşturmaktadır. En fazla kompulsif satın almanın yapıldığı yaş aralığı 18-30 yaş arasındır (Mitchell et al., 2002, 108). Araştırma kapsamında 315 anket dağıtılmıştır. Analizler geçerli kabul edilen 266 anket üzerinden yürütülmüştür. Anketin birinci bölümde reklam izleme, durumsal benlik saygısı ve kompulsif satın alma değişkenlerini ölçen sorular, ikinci bölümünde ise demografik değişkenlerle ilgili sorular yer almaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir. Katılımcıların yaşı açık uçlu olarak sorulmuş ve ortalaması 24.4 bulunmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	f	%
Kadın	162	61
Erkek	104	39
Medeni durum		
Evli	102	38
Bekar	164	62
Gelir		
2000 TL’den az	56	21
2001-4000	70	26
4001-6000	31	12
6001-8000	44	17
8001-10000	31	12
10000 TL’den fazla	34	13

Ölçekler

Katılımcıların reklam izleme düzeyini belirlemek için Chia'nın (2010) çalışmasındaki yöntem izlenmiştir. Katılımcılara verilen medya türlerinde (Gazete, Televizyon, Sosyal medya, İnternet, Radyo) haftada kaç saat vakit geçirdikleri açık uçlu olarak sorulmuştur. Sonra da her bir medya türünde yayınlanan reklamlara ne derece dikkat ettiklerini "1" Hiç dikkat etmem ile "5" Çok dikkat ederim arasında derecelendirmeleri istenmiştir. Medyada harcanan saat ile reklamlara dikkat etme derecesi çarpılarak her bir medya aracı için reklam izleme derecesi hesaplanmıştır. Son olarak beş medya türü toplanarak her bir katılımcının toplam reklam izleme derecesi belirlenmiştir.

Benlik saygısını ölçmek için Heatherton ve Polivy'nin (1991) Durumsal Benlik Saygısı Ölçeği (State Self-Esteem) kullanılmıştır. Benlik saygısı değişkeninin alt boyutlarını belirlemek için Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Analiz öncesinde verilerin faktör analizine uygun olduğu belirlenmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 0.846 ($>.60$), Barlett's test değeri de 1916.62 ($p<0.01$) bulunmuştur. İki faktöre yüklenimleri arasındaki fark .10'un altında olan ya da faktöre yüklenimi .40'ın altında olan maddeler çalışma dışı bırakılmıştır. Oluşan alt faktörler "Performans benlik saygısı", "Sosyal benlik saygısı" ve "Görünüm benlik saygısı", Heatherton ve Polivy (1991) çalışması ile uyumludur. Performans benlik saygısı toplam değişkenliğin %24.25'ini, sosyal benlik saygısı %19.77'sini ve görünüm benlik saygısı da %13.74'ünü açıklamaktadır. Üç alt boyutun açıkladığı toplam değişkenlik %57.75'dir. Croanbach Alfa değerleri sırasıyla 0.82, 0.81 ve 0.78 olarak hesaplanmıştır. Güvenilirlik katsayıları referans değer olarak kabul edilen .70'in üzerindedir (Tablo 2) .

Kompulsif satın almayı ölçmek için Faber ve O'Guinn (1992) ölçeği kullanılmıştır. Değişkenin tek boyutlu yapısını göstermek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Faktöre yüklenimi .40'ın altında olan tek madde çalışma dışında bırakılarak değişken 6 madde ile ölçülmüştür. Croanbach Alfa değeri .84 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2. Durumsal Benlik Saygısı Faktör Analizi

	Performans	Sosyal	Görünüm
Kendim hakkında iyi hissediyorum.	.716		
Bir şeyleri anladığımdan emin hissediyorum.	.668		
Kendimi bilinçli hissediyorum.	.675		
Yeteneklerim hakkında kendime güveniyorum.	.665		
Kendimi başkaları kadar akıllı hissediyorum.	.648		
Başkalarının bana saygı ve beğeni duyduğunu hissediyorum.	.605		
Aptal görüdüğüüm konusunda endişeliyim.*		.878	
Kendi yarattığım izlenimden endişeliyim.*		.812	
Kendimi diğerlerinden daha az kabiliyetli hissediyorum.*		.803	
Kendimi çirkin hissediyorum.*		.786	
Kendimi başkalarından daha aşağı hissediyorum.*		.759	
Şu anki görüntümden hoşnutum.			.835
Vücudumun şu anki görünümünden memnunum.			.750
Kilomdan memnun değilim.*			.675
Ortalama	3.87	3.63	3.39
Standart Sapma	0.69	1.23	1.14
Croanbach Alfa	.82	.81	.78

*Ters kodlanan maddeler

Tüm değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon katsayıları Tablo 3’de verilmiştir. Reklam izleme derecesi ile kompulsif satın alma arasında aynı yönlü güçlü bir ilişki bulunmaktadır ($r=.235$, $p<.01$). Reklam izleme düzeyi arttıkça kompulsif satın alma artmaktadır. Performans benlik saygısı ile kompulsif satın alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmaz iken sosyal benlik saygısı ile kompulsif satın alma arasında ters yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=-.176$, $p<.01$). Görünüm benlik saygısı ile kompulsif satın alma arasında da anlamlı ters yönlü bir ilişki söz konusudur ($r=-.138$, $p<.05$)

Tablo 3. Değişkenlerarası Korelasyon Değerleri

	1	2	3	4	5
Kompulsif satın alma	1				
Reklam izleme	.235**	1			
Performans benlik saygısı	-.041	.074	1		
Sosyal benlik saygısı	-.176**	-.024	.435**	1	
Görünüm benlik saygısı	-.138*	-.010	.249**	.204**	1

*p<0.05. **p<0.01

Analizler ve Sonuçlar

Hipotezleri test etmek için her bir durumsal benlik saygısı alt boyutu için hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Her analizin birinci basamağında reklam izleme bağımsız değişkeninin kompulsif satın alma üzerindeki ana etkisine bakılmıştır. İkinci basamakta durumsal benlik saygısının alt boyutları eklenerek kompulsif satın alma üzerindeki doğrudan etkileri belirlenmiştir. Üçüncü basamakta ise durumsal benlik saygısının alt boyutlarının reklam izleme ile etkileşimleri eklenerek düzenleyici etkileri test edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre reklam izlemenin kompulsif satın alma üzerinde anlamlı etkisi bulunmuştur ($\beta = .065$, $p < 0.01$). Reklam izleme düzeyi arttıkça kompulsif satın alma artmaktadır. H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

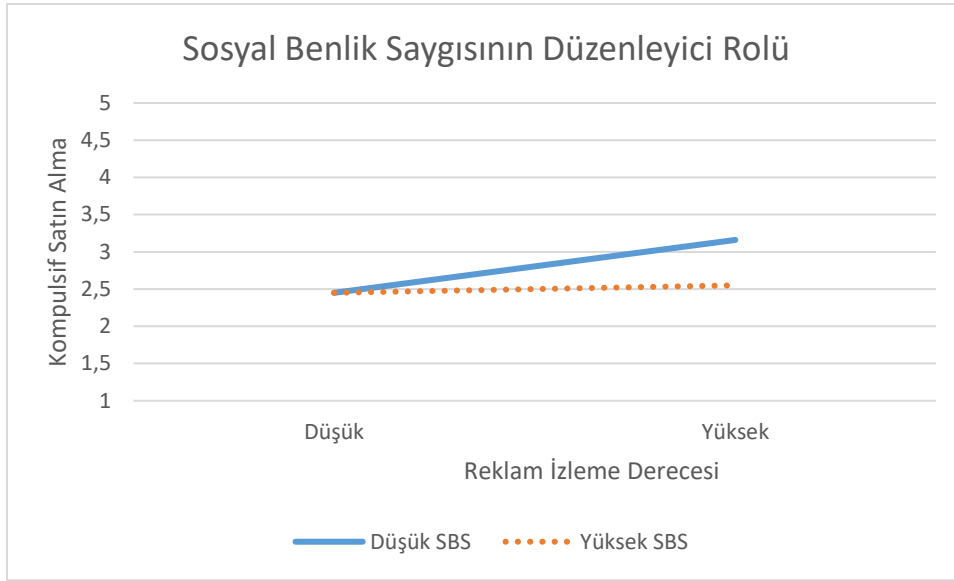
Tablo 4. Hiyerarşik Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Kompulsif satın alma	β	p	R ²	ΔR^2	F
Performans Benlik Saygısı					
<i>Değişkenler</i>					
Basamak 1					
Reklam İzleme	.065**	.000	.055	.055	15.48

Basamak 2					
Performans B.S.	-.083	.331	.059	.004	8.22
Basamak 3					
Reklam İzleme X Performans B.S.	-.031	.177	.065	.006	6.10
Sosyal Benlik Saygısı					
Basamak 1					
Reklam İzleme	.065**	.000	.055	.055	15.48
Basamak 2					
Sosyal B.S.	-.136**	.004	.085	.03	12.14
Basamak 3					
Reklam İzleme X Sosyal B.S.	-.046**	.000	.128	.04	12.82
Görünüm Benlik Saygısı					
Basamak 1					
Reklam İzleme	.065**	.000	.055	.055	15.48
Basamak 2					
Görünüm B.S.	-.117*	.023	.074	.02	10.49
Basamak 3					
Reklam İzleme X Görünüm B.S.	-.047**	.000	.142	.07	14.42

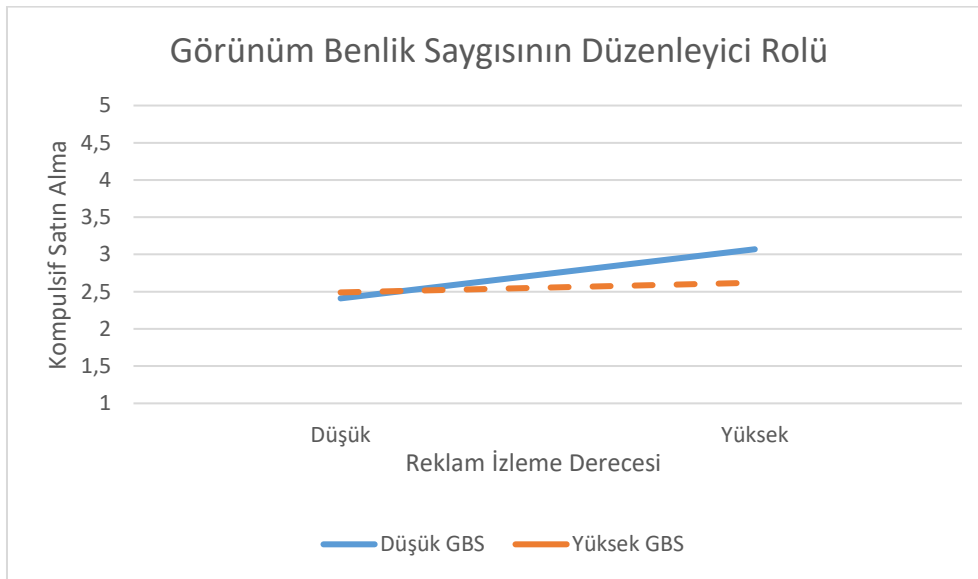
*p<0.05. **p<0.01

Performans benlik saygısının kompulsif satın alma üzerinde anlamlı etkisi yoktur ($\beta=-.083$ $p>.05$). Performans benlik saygısının reklam izleme ile kompulsif satın alma arasındaki ilişkide düzenleyici etkisi de bulunmamaktadır ($\beta=-.031$, $p>.05$). H_{2a} reddedilmiştir. Sosyal benlik saygısının kompulsif satın alma üzerinde doğrudan etkisi bulunmuştur ($\beta=-.136$, $p<.01$). Sosyal benlik saygısının reklam izleme ile kompulsif satın alma arasındaki ilişkide düzenleyici etkisi bulunmaktadır ($\beta=-.046$, $p<.01$). H_{2b} kabul edilmiştir. Reklam izleme ile sosyal benlik saygısı arasındaki etkileşim etkisi açıklanan varyansta %4'lük bir değişim yaratmaktadır. Şekil 1'de görüldüğü üzere reklam izleme düzeyindeki artış sosyal benlik saygısı düşük olan tüketicilerde, sosyal benlik saygısı yüksek olan tüketicilerden daha fazla kompulsif satın almaya neden olmaktadır.

Şekli 1: Sosyal Benlik Saygısının Reklam İzleme ve Kompulsif Satın Alma İlişkisindeki Düzenleyici Etkisi

Görünüm benlik saygısının kompulsif satın alma üzerinde anlamlı etkisi vardır ($\beta=-.117$, $p<.05$). Görünüm benlik saygısının reklam izleme ile kompulsif satın alma arasındaki ilişkide düzenleyici etkisi bulunmaktadır ($\beta=-.047$, $p<.01$). H_{2c} kabul edilmiştir. Reklam izleme ile görünüm benlik saygısı arasındaki etkileşim etkisi açıklanan varyansta %7'lik bir değişim yaratmaktadır. Şekil 2'de görüldüğü üzere reklam izleme düzeyindeki artış görünüm benlik saygısı düşük olan tüketicilerde, görünüm benlik saygısı yüksek olan tüketicilerden daha fazla kompulsif satın almaya neden olmaktadır.

Şekli 2: Görünüm Benlik Saygısının Reklam İzleme ve Kompulsif Satın Alma İlişkisindeki Düzenleyici Etkisi

Tüm değişkenler bir arada modellendiğinde bulunan sonuçlar değişmemektedir. Performans benlik saygısının reklam izleme ve kompulsif satın alma ilişkisinde dzenleyici etkisi bulunmaz iken ($\beta=-.002$, $p>.05$), sosyal benlik saygısı ($\beta=-.038$, $p<.01$) ve gdrnrm benlik saygısının ($\beta=-.041$, $p<.01$) reklam izleme ve kompulsif satın alma ilişkisindeki dzenleyici rolleri anlamlılığını korumaktadır.

Tartışma

Bu alışma genç tüketicilerde reklam izleme derecesinin kompulsif satın alma üzerindeki etkisini ve durumsal benlik saygısının reklam izleme derecesi ile kompulsif satın alma arasındaki ilişkideki dzenleyici rolünü belirlemek amacıyla yapılmıştır. Literatürde reklama karşı olumlu tutumun kompulsif satın alma üzerindeki etkisini belirleyen çalışmalardan farklı olarak (Mıkolajczak-Degrauwe, Brengman, 2014) bu çalışmada reklam izleme derecesi ile kompulsif satın alma ilişkisine odaklanılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre reklam izlemedeki artış genç tüketicilerde kompulsif satın alma düzeyini arttırmaktadır. Bu sonuç TV reklamı izleme ile kompulsif satın alma arasında ilişki bulan literatürdeki çalışma sonuçlarıyla uyumludur (Faber, O'Guinn, 1988). Teknolojideki ve iletişimdeki gelişmeler sayesinde reklamların tüketicilerle buluştukları platform sayısı artmıştır. Sosyal medyanın, internetin hatta televizyon ve radyonun bile cep telefonlarından takip ediliyor olması, tüketicilere çok uzun saatler boyunca medya araçlarıyla iletişim halinde olmayı mümkün kılmaktadır. Sosyal medyada, internette, televizyonda geçirilen bu uzun saatler tüketicilerin sayısız reklama maruz kalmalarına neden olmaktadır. Son derece zekice ve etkileyici şekilde hazırlanmış olan reklamlar özellikle genç tüketicilerin ilgisini çekmektedir.

Reklamlar tüketicilere, reklamda sunulan ürünleri satın alarak, idealize edilmiş hayatlara ulaşabilecekleri ya da idealize edilmiş kişilere benzeyecekleri imasında bulunurlar. Sürekli reklam izleyen tüketicilerde reklamlarda sunulan mesajlara inanma derecesi ve reklamlardaki kişilerle kendini karşılaştırarak benlik değerlemesi yapma olasılığı artar. Bu tüketiciler benliklerini oluştururken reklamlarda izledikleri ürünleri bir araç olarak kullanmak eğiliminde olurlar. Ürünün ihtiyaç olup olmamama durumuna bakılmaksızın bu ürünleri satın almaya yönelik yoğun bir istek duyarlar. Faber, O'Guinn (1988, 98) fazla televizyon izleyen tüketicilerin yaptıkları sosyal karşılaştırma ile kendilerini eksik hissettiklerini ve bu eksikliği

gidermek için satın almaya yöneleceklerini belirtmektedir. Reklam izleme derecesindeki artış genç tüketicilerde de kompulsif satın almayı arttıran önemli faktörlerden biri olmaktadır.

Çalışmanın önemli bulgularından biri de durumsal benlik saygısının alt boyutlarından sosyal benlik saygısının ve görünüme dayalı benlik saygısının reklam izleme derecesi ile kompulsif satın alma arasındaki ilişkide düzenleyici rolünün olmasıdır. Diğer taraftan genç tüketicilerin ağırlıklı olarak bilişsel durumlarını değerlendirdikleri performans benlik saygısı, reklam izlemenin kompulsif satın alma üzerindeki etkisinin artmasına ya da azalmasına neden olmamaktadır. Ancak sosyal benlik saygısı düşük olan tüketicilerde reklam izleme derecesinin kompulsif satın alma üzerindeki etkisi, sosyal benlik saygısı yüksek olan tüketicilerden daha fazladır. Bir başka deyişle genç tüketiciler sosyal benlik saygısı yüksek ve düşük olarak iki gruba ayrılırsa, düşük grupta yer alan tüketicilerde reklam izleme derecesi ile kompulsif satın alma arasındaki ilişki daha belirgin olacaktır. Bireyin bir nevi sosyal ortamlarda nasıl algılandığıyla ilgili kendi değerlendirmesini yansıtan sosyal benlik saygısının düşük olması, bireyin sosyal ortamlarda yarattığı izleniminden de memnun olmadığını gösterir. Bu durumdaki birey reklamlardan daha fazla etkilenebilmekte ve kendisiyle ilgili oluşan olumsuz değerlendirmeleri gidermek için kompulsif satın almaya daha fazla yönelmektedir.

Görünüm benlik saygısı düşük olan genç tüketicilerde reklam izleme derecesinin kompulsif satın alma üzerindeki etkisi, görünüm benlik saygısı yüksek olan genç tüketicilerden daha fazladır. Bir başka deyişle kendi görünümünden memnuniyet derecesi azaldıkça, genç tüketiciler reklamlardan daha fazla etkilenmekte ve görünümle ilgili olumsuz değerlemeyi gidermek için daha fazla kompulsif satın alma yapabilmektedirler. Görünümüyle ilgili benlik değerlemesi olumsuz olan tüketiciler, izledikleri reklamlardaki kişiler gibi olabilmek için sunulan ürünü satın almanın gerektiğine inanırlar. Kompulsif satın alıcıların büyük çoğunluğu giyim ya da giyimle ilgili ürünler satın almaktadır (Christenson et al., 1994). Bu durum kompulsif satın alıcıların görünüm benlik saygısının düşük olmasıyla açıklanabilir.

Her geçen gün artış gösteren kompulsif satın alma davranışının yarattığı olumsuz sonuçlar göz önüne alındığında davranışa neden olan değişkenlerin belirlenmesi önem kazanır. Bu çalışma, hem farklı mecralarda reklam izlemenin kompulsif satın alma üzerindeki doğrudan etkisini hem de durumsal benlik saygısının alt boyutlarının reklam izleme ile kompulsif satın alma ilişkisindeki düzenleyici rolünü incelemesi açısından önemlidir. Fazla reklam izleyen kişiler daha fazla kompulsif satın alma yapmaktadır. Bu durumda reklam izleme derecesini azaltmak gereksiz satın alma davranışını azaltmada önemli bir adım olarak düşünülebilir. Reklamlar, sosyal ve görünümüyle ilgili benlik değerlemesi düşük olan tüketicilerde daha fazla kompulsif

satın almaya neden olmaktadır. Benlik saygısı gibi kişisel özellikler yıllar içinde gelişir. Bu gelişimde çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanan deneyimler önemlidir. Bireylerin kendilerini ağırlıklı olarak satın aldıkları ürünler ile tanımlamalarını ve sosyal beğenilirlik kaygılarını azaltmak için kompulsif satın almaya yönelmelerini önlemek için yaşamın erken dönemlerinden itibaren bazı önlemler alınabilir. Bu noktada bireylerin benlik tanımlamasını idealize edilmiş figürler yerine kendilerini merkeze alarak yapmalarını sağlayacak biçimde yönlendirilmeleri önem taşımaktadır. Ailede ve eğitim kurumlarında reklamlarda yaratılan dünyanın sanallığı ve idealize edilmiş figürlerin gerçeği yansıtmadığı erken yaşlardan itibaren anlatılabilir.

Çalışmanın en önemli kısıtını örneklem sayısının az ve örneklem seçme yönteminin olasılık dışı olması oluşturmaktadır. Daha geniş ve rassal seçilen örneklemlerde araştırmanın tekrarlanması sonuçların genellenebilirliği açısından önem arz edecektir. Ne yapılırsa kompulsif satın alma azalır? sorusuna cevap arayacak yeni çalışmalar yapılması hem literatüre hem de topluma önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

- BAUMGARDNER, A. H., KAUFMAN, C. M., LEVY, P. E. 1989. "Regulating Affect Interpersonally: When Low Self-Esteem Leads to Greater Enhancement", *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, ss. 907-921.
- CHIA, C. S. 2010. "How Social Influence Mediates Media Effects on Adolescents' Materialism" *Communication Research*, 37 (3), ss. 400-419.
- CHRISTENSON, G. A., FABER, R. F., ZWAAN, M. et al., 1994. "Compulsive Buying: Descriptive Characteristics and Psychiatric Comorbidity", *The Journal of Clinical Psychiatry*, 55(January) 5- 11
- DAVENPORT K., HOUSTON J. E., GRIFFITHS, M. D., 2012. "Excessive Eating and Compulsive Buying Behaviours in Women: An Empirical Pilot Study Examining Reward Sensitivity, Anxiety, Impulsivity, Self-Esteem and Social Desirability", *Int J Ment Health Addiction*, 10, 474-489
- DESARBO, W. S., EDWARDS, E., 1996. "Typologies of Compulsive Buying Behavior: A Constrained Clusterwise Regression Approach", *Journal of Consumer Psychology*, 5 (3), ss. 230-262.
- EDWARDS, E. A., 1993. "Development of a New Scale for Measuring Compulsive Buying Behavior", *Financial Counseling and Planning*, 4, ss. 67-85.
- ELLIOT, R., 1994. "Addictive Consumption: Function and Fragmentation in Post Modernity", *Journal of Consumer Policy*, 17, ss. 159-179.
- FABER, R. J., 1992. "Money Changes Everything: Compulsive Buying From a Biopsychosocial Perspective", *American Behavioral Scientist*, 35, ss. 809-819.

- FABER, R.J., O'GUINN, T.C., 1988. "Compulsive Consumption and Credit Abuse", *Journal of Consumer Policy*, 11, ss. 97-107.
- FABER, R.J., O'GUINN, T. C., 1992. "A Clinical Screener for Compulsive Buying", *Journal of Consumer Research*, 19 (December), ss. 459-469.
- FABER, R.J., O'GUINN, T.C., KRYCH, R., 1987. "Compulsive Consumption", *Advances in Consumer Research*, 14 (1), ss. 132-135.
- FESTINGER, L. 1954. "A Theory of Social Comparison Processes", *Human Relations*, 7, ss. 117-140.
- HANLEY, A., WILHELM, M.S., 1992. "Compulsive Buying: An Exploration Into Self-Esteem and Money Attitudes", *Journal of Economic Psychology*, 13, ss. 5-18.
- HASSAY, D. N., SMITH, M.C., 1996., "Compulsive Buying: An Examination of the Consumption Motive", *Psychology and Marketing*, 13, ss. 741-752.
- HEATHERTON, T. E., POLIVY, J., 1991. "Development and Validation of a Scale for Measuring State Self-Esteem", *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, ss. 895-910.
- JOIREMAN, J., KEES, J., SPROTT, D. 2010. "Concern with Immediate Consequences Magnifies the Impact of Compulsive Buying Tendencies on College Students' Credit Card Debt", *Journal of Consumer Affairs*, 44, ss. 155-178.
- KEARNEY, M., STEVENS, L., 2012. "Compulsive Buying: Literature Review and Suggestions for Future Research", *The Marketing Review*, 12 (3), ss. 233-251.
- KUKAR-KINNEY, M., RIDGEWAY N., MONROE, K., 2012., "The Role of Price in the Behavior and Purchase Decisions of Compulsive Buyers", *Journal of Retailing*, 88 (1), ss. 63-71.
- KWAK, H., ZINKHAN, G. M. VE DELORME, D. E., 2002., "Effects of Compulsive Buying Tendencies on Attitudes Toward Advertising: The Moderating Role of Exposure to TV Commercials and TV Shows", *Journal of Current Issues and Research in Advertising*, 24 (2), ss. 17-32.
- KUZU, A., ÖZVEREN, H., 2011. "Tüketilen Tüketici", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, 1, ss. 61-72.
- LEE, S.H., LENNON, S. J., RUDD, N., 2000. "Compulsive Consumption Tendencies among Television Shoppers", *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 28 (4), ss. 463-488.
- LEJOYEUX, M., HABERMAN, N., SOLOMON, J., ADE'S, J., 1999. "Comparison of Buying Behavior in Depressed Patients Presenting with and Without Compulsive Buying", *Comprehensive Psychiatry*, 40, ss. 51-56.
- MARKUS, H., KUNDA, Z., 1986. "Stability and Malleability of the Selfconcept", *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, ss. 858-866.
- MIKOŁAJCZAK-DEGRAUWE, K., BRENGMAN, M. 2014."The Influence of Advertising on Compulsive buying—the Role of Persuasion Knowledge", *Journal of Behavioral Addiction*, 3, ss. 65 -73.
- MITCHELL, J. E., REDLIN, J., WONDERLICH, S., CROSBY, R., FABER, R., MILTENBERGER, R., ... LANCASTER, K., 2002. "The Relationship Between Compulsive Buying And Eating Disorders", *International Journal of Eating Disorders*, 32(1), ss. 107-111.
- MUELLER, A., MITCHELL, J. E., CROSBY, R. D., GEFELLER, O., FABER, R. J., MARTIN, A., BLEICH, S., GLAESMER, H., EXNER, C., DE ZWANN, M., 2010. "Estimated

Prevalence of Compulsive Buying in Germany and Its Association With Sociodemographic Characteristics and Depressive Symptoms”, *Psychiatry Research*, 180 (2–3), ss. 137–142.

O'GUINN, T. C., FABER, R. J., 1987. “Mass Mediated Consumer Socialization: Non-utilitarian and Dysfunctional Outcomes”, In M. Wallendorf & P. Anderson (Eds.), *Advances in Consumer Research* (vol. 14, pp. 473-477). Provo, UT: Association for Consumer Research.

O'GUINN, T. C., FABER, R. J., 1989. “Compulsive Buying: A Phenomenological Exploration”, *Journal of Consumer Research*, 16 (September), ss. 147- 157.

RIDGWAY, N. M., KUKAR-KINNEY, M., MONROE, K. B., 2008. “An Expanded Conceptualization and a New Measure of Compulsive Buying”, *Journal of Consumer Research* 35 (4), ss. 622-639.

RINDFLEISCH, A., BURROUGHS, J. E., DENTON, F. 1997. “Family Structure, Materialism, and Compulsive Consumption”, *Journal of Consumer Research*, 23, ss. 312-325.

ROBERTS, J. A., 1998. “Compulsive Buying Among College Students: An Investigation of Its Antecedents, Consequences, and Implications for Public Policy”, *Journal of Consumer Affairs*, ss. 295-319.

ROGERS, C. R. 1951. *Client-centered Therapy: Its Current Practice, Implications, and Theory*, Boston, Houghton, Mifflin.

ROSENBERG M., 1965. *The Rosenberg Scale*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

SOHN, S. VE CHOI, Y., 2012. “A Model of Compulsive Buying: Dysfunctional Beliefs and Self-Regulation of Compulsive Buyers”, *Social Behavior and Personality*, 40 (10), ss. 1611-1624.

SWAN, W. B. Jr., 1987. “Identity Negotiation: Where Two Roads Meet”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, ss. 1038-1051.

TICE, D. M. 1993. “The Social Motivations of People With Low Self-esteem”, In R. Baumeister (Ed.), *Self-esteem: The Puzzle of Low Self- Regard* (ss. 55-85). New York, Plenum Press.

VALENCE, G., D'ASTOUS, A., FORTIER, L. 1988. “Compulsive Buying: Concept and Measurement”, *Journal of Consumer Policy*, 11, ss. 419-433.

VICDAN, H., CHAPA, S., DE LOS SANTOS, G. 2007. “Understanding Compulsive Buyers’ Online Shopping Incidence: A Closer Look at the Effects of Sales Promotions and Bargains on Hispanic Americans”, *Journal of Customer Behavior*, 6 (1), ss. 57–74.

YURCHISIN, J., JOHNSON, K.K.P., 2004. “Compulsive Buying Behavior and Its Relationship to Perceived Social Status Associated with Buying, Materialism, Self-Esteem, and Apparel-Product Involvement”, *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 32, ss. 291–31.

YÜKSEL, C. A., EROĞLU, F. 2015. “The Effects of Personal Factors and Attitudes Towards Advertising on Compulsive Buying Tendency”, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 16 (Temmuz), ss. 43-70.

**Hisse Senedine Yatırım Yaparken Finansal Analiz İle Teknik Analiz Yöntemlerinin
Birlikte Kullanılmasının Önemi Ve Bist’de Bir Uygulama¹**

Dr. Öğr. Üyesi S.Öznur SAKINÇ²

Özet

Hisse senedine yatırım yapmak isteyen yatırımcıların yatırımlarını doğru yönlendirebilmek için iki soruya cevap aranır. Birincisi hangi şirketin hisse senedine yatırım yapılmalı sorusudur. Seçim yapıldıktan sonra yatırım ne zaman yapılmalı sorusu gündeme gelmektedir. Bu sorulara cevap bulunulabilmesi için şirketlerle ait mali bilgilere ve teknik analizle ilgili grafiklere ihtiyaç duyulmaktadır. Önceden yatırım uzmanlarının ulaşabildiği bu bilgilere gelişen teknoloji ve bilgi ağı sayesinde ihtiyaç duyan herkes kolayca ulaşabilmektedir. Borsalarda yatırım yaparken en önemli faktör zamandır. Doğru zamanlama yatırımcıya getiri açısından hem alım hem de satım sırasında önemli avantajlar sağlamaktadır. Küreselleşmenin sonucunda yatırımcının seçeneklerini artıran uluslararası yatırım yapma imkanı da bulunmaktadır. Bu noktada yapılacak analizlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Yatırımcı yatırım yapacağı ülkeyi seçtikten sonra hangi şirket veya şirketlere yatırım yapacağına karar vermelidir. Şirket seçerken yatırımcının elinde analize en uygun kaynaklar şirketin mali tablolarıdır. Mali tablolar değerlendirilirken finansal analizden yararlanır. Şirket seçimi kadar önemli olan diğer konu zamanlamadır. Zamanlama konusunda teknik analiz kullanılır. Bu iki analiz birbirinden bağımsız kullanıldığında risk faktörü artacaktır. Hem risk faktörünü azaltmak hem de yatırımdan beklenen getiriyi maksimuma çıkarmak için finansal ve teknik analizin birlikte kullanılması faydalı olacaktır. Bu çalışmada Borsa İstanbul (BİST)’de seçilen beyaz eşya sektöründeki şirketlerin beş mali tablo döneminde finansal ve teknik analizinin birlikte kullanılmasının sonuçları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: finansal analiz, teknik analiz, hisse senedine yatırım kararı

**The Importance Of Common Use Of Financial and Technical Analysis Methods in Investments
Of Stock Certificate And Application in Best**

Abstract

Two questions need to be answered in orientation of the investor to invest in stocks. The first one is which company should be invested in stock. Once the decision is taken, the question of when the investment should be made is on the agenda. In order to be able to answer these questions, financial information about the companies and graphics related to the technical analysis are needed. This information, which was only available to specialists in the past, is easily accessible today for every investor thanks to developing technology and information network. The most important factor when investing in stock exchanges is time. Ideal timing provides significant advantages both in buying and selling, in terms of return to investor. As a result of globalization, there is also the opportunity to make international investments that increase the investor's options. At this point, analysis have significant importance. Once the investor chooses the country to invest in, he must decide which company or

¹ Bu çalışma yazarın ‘Hisse Senedi Satın Alma Kararı Sürecinde Finansal Analiz İle Teknik Analiz Yöntemlerinin Sonuçlarının Bütünleştirilmesi’ isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir ve I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Ve Davranış Bilimleri Sempozyumu’nda bildiri özeti olarak sunulmuştur.

² Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, oznursakinc@gmail.com

Hisse Senedine Yatırım Yaparken Finansal Analiz İle Teknik Analiz Yöntemlerinin Birlikte Kullanılmasının Önemi Ve BİST’de Bir Uygulama

companies will invest. When choosing a company, the most appropriate resources to analyse for the investors are the financial statements of the company. When financial statements are evaluated, the financial analysis method is used. The other issue that is as important as the company choice is timing. Technical analysis is used in timing. These two analyses will increase the risk factor when they used independently. It would be beneficial to use financial and technical analysis together to reduce both the risk factor and the expected maximum return from the investment.

In this study, the results of common use of financial and technical analysis of the companies in the white goods sector during the five financial period in BIST Stock Exchange Istanbul are examined.

Keywords: financial analysis, technical analysis, investment decision on stock

Giriş

Bir ülkenin ekonomisinin gelişmesinde borsalar önemli bir yer tutmaktadır. Şirketlerin yeni yatırımlar için tek kaynaktan bulamayacağı ya da çok yüksek maliyetle bulup likidite sıkıntısı çekmesine neden olacak tutardaki fonlar borsa sayesinde şirketlerin hizmetine sunulabilmektedir. Şirket borsaya kote olup hisse senetlerini halka arz etmesiyle süreç başlamış olmaktadır. Ayrıca ülkede yatırım, üretim, istihdam ve milli gelir gibi faktörlerde de artış sağlanmaktadır.

Hisse senedi, kıymetli evrak olarak sermayesi paylara bölünme karşılığında hisse senedi çıkarabilen anonim ortaklık veya sermayesi paylara bölünmüş komandit ortakların kanunlara uygun olarak çıkardıkları belgelerdir. Bu belgeler, çıkarılma şartlarına uygun olarak sermayesinin belirli bir oranını temsil eder ve sahiplerine aldıkları oranda şirkete ortaklık hakkı sağlar (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 1997:131).

Hisse senetleri tahvilin tersine şirkete ortaklığın belgesidir. Bu nedenle hisse senedi şirketin kuruluşunda ilk çıkarılan ve tasfiye durumunda da en son geri ödenen bir finansal varlıktır. Hisse senedine yatırım yaparken ilgili yatırım aracının riskine, getirisine ve likiditesine dikkat etmek gerekir (SPK, ty).

Borsada işlem gören hisse senetlerinin ait oldukları şirketler anonim ortaklık şeklinde kurulmuş olanlardır. Bu nedenle piyasada hisse senedi denilince anonim ortaklıkların hisse senetleri akla gelir. Borsaya kote olmuş hisse senetleri, Sermaye Piyasası Kurulu'nun denetimine tabi olup, çıkarılmaları ve borsada ya da borsa dışındaki dolaşimleri belirli kanunlara bağlanmıştır (Dağlı, 2000:5).

Hisse senetleri yatırımcısına ortaklık payı ile orantılı olarak kardan pay alma, yönetimde söz sahibi olma, rüçhan hakkı ve tasfiyeden pay alma hakkı gibi haklar sağlamaktadır. Hisse senedinin getirisi sermaye kazancı ve temettüden oluşmaktadır (Akgüç, 1994:40).

Hisse senedine yatırım hacmini artırabilmek için yatırımcıları doğru yönlendirmek ve de bu sayede getirilerini artırmak gerekmektedir. Yatırımcılara doğru seçimler yaptırabilmek için hisse senedi yatırımında kullanılan iki analiz bulunmaktadır. Bunlardan ilki temel ve ikincisi

de teknik analizdir. Temel analiz ile hangi şirket veya şirketlere yatırım yapılacağı sorusuna cevap aranır.

Temel analiz üç aşamadan oluşmaktadır. Bu analizde makrodan mikroya doğru analiz yapılmaktadır. İlk önce yatırım yapılacağı ülkenin belirlenebilmesi için ekonomi analizi yapılır. Ülke belirlendikten sonra sektör seçim için endüstri analizi yapılmaktadır. Sonuncu ve çalışmamıza konu analiz ise yatırım yapılacak şirket veya şirketleri seçebilmek için yapılan finansal analizdir (Aksoy ve Tanrıöven, 2007:579).

Finansal analiz yapılırken en çok bilinen ve kullanılan yöntem oran analizidir. Bu analiz tekniğinde birbiri ile ilişkisi olan veya birbiri ile ilişkisi araştırılan mali tablo kalemleri oranlanarak aralarındaki ilişki araştırılır (Karapınar ve Zaif, 2009:148).

Finansal oranlar şirketin finansal bilgilerinin daha detaylı incelenmesini sağlamaktadır. Bu analiz için gerekli verilere şirketin mali tablolarından ulaşılmaktadır. Finansal analiz sayesinde şirketin hem geğmişi hem de bugünü analiz edilerek geleceğe yönelik planlamalar yapılabilmekte ve gerekli hallerde önlem alınabilmektedir. Ayrıca şirketin sektördeki durumu analiz edilerek rekabet gücü de ortaya konmaktadır (Ercan ve Ban, 2005:37).

Finansal analizde oranlar 4 (dört) grupta toplanır. Bunlardan ilki olan Likidite Oranları şirketin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünü ölçmektedir. İkinci grup oranlar Faaliyet Oranlarıdır. Bu gruptaki oranlar aracılığı ile şirketin faaliyetlerinin etkinliği, verimliliği ölçülmektedir. Üçüncü grup oranlar Mali Yapı Oranlarıdır. Bu oran grubu ile şirketin kaynak ve varlık yapısı incelenerek şirketin uzun vadeli borç ödeme gücü incelenir. Ayrıca kaynak ve varlıkların kullanımındaki etkinlik ve verimlilik derecesi araştırılır. Dördüncü ve son grup oranlar Karlılık Oranlarıdır. İşletmenin elde etmiş olduğu karların yeterli olup olmadığı araştırılır. İşletmenin kazanç gücü ve faaliyetlerindeki etkinlikle birlikte tüm faaliyetlerinde karlı çalışıp çalışmadığı araştırılır (Akdoğan ve Tenker, 2006:607).

Yatırım yapılacak şirket veya şirketler belirlendikten sonra sıra ne zaman yatırım yapılmalı sorusuna cevap aramaya gelmektedir. Bu sorunun cevabı teknik analiz yöntemleri kullanılarak verilebilmektedir.

Teknik analiz, hisse senedi alım-satımında doğru zamanlama yapabilmek ve gelecekteki fiyat hareketlerini tahmin edebilmek için profesyonel yatırımcılar tarafından geliştirilen bilimsel bir yöntemdir. Teknik analiz geğmişte oluşan fiyat hareketlerinin gelecekte de tekrarlanacağını varsaymaktadır. Bunun nedeni geğmişte yatırımcıların aldıkları kararlar ve yaptıkları hatalar nedeniyle geğmişte bir trend oluşmuştur ve gelecekte de yatırımcılar birbirinden bağımsız olarak aynı kararları alıp aynı hataları yapacaklardır. Bu hareketler dikkatlice incelenip analiz edildiğinde yatırımcılara getiri elde etme şansı tanınmış olacaktır (Brown, 1999:68).

Teknik analistler temel analistler gibi makroekonomik değişkenden mikro ekonomik değişkenlere doğru bir piyasa analizi geręekleřtirmezler. Teknik analistler işlem hacmi, fiyat ve hislerle getiri yönünü belirleyebileceklerine inanmaktadırlar (Rosenberg, 2001:114).

Teknik analiz yapılmaya başlanırken ilk önce çubuk, çizgi, mum, nokta ve şekil grafiklerinden hangisinin kullanılacağına karar verilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada en yaygın olarak tercih

Hisse Senedine Yatırım Yaparken Finansal Analiz İle Teknik Analiz Yöntemlerinin Birlikte Kullanılmasının Önemi Ve BİST’de Bir Uygulama

edilen çizgi grafiği kullanılmıştır. Çizgi grafikte yatay eksen zamanı, dikey eksen ise fiyatı temsil etmektedir. Bu grafikte hisse senedi fiyatını ve piyasayı yakından ilgilendiren tek bir veri türü kullanılır. Genellikle kapanış fiyatının hisse senedinin durumunu daha iyi yansıttığına inanıldığından veri olarak da bu fiyat kullanılmaktadır. Hisse senedinin fiyatı bir gün önceki fiyatla birleştirilerek geriye doğru gidilir ve böylece çizgi grafiği elde edilir. Bu sayede fiyatların hangi yönde ve hangi ölçüde değiştiği kolayca görülebilmektedir (Karslı, 1989:449).

Teknik analizin en önemli unsurlarından biri de işlem hacmidir. İşlem hacmi, bir gün içerisinde bir hisse senedinin ne kadar alınıp satıldığını gösteren bir araçtır. Yapılan analizler, kullanılan analiz araçları işlem hacmi ile desteklenmiyorsa o zaman yorum yaparken dikkatli olunması gerekmektedir. Yanıltıcı bir hareket veya düzeltme hareketi olabileceği düşünülmelidir. Tam tersi durumda yani yüksek işlem hacminin analizi desteklediği durumlarda yapılan yoruma güvenerek hareket edilmelidir (Erdinç, 1998:127).

Hisse senedinin fiyat hareketlerinin doğru yorumlanabilmesi için en uygun analiz araçları kullanılmalıdır. Bu araçlardan en yoğun ve yaygın olarak kullanılanları Hareketli Ortalamalar, Hareketli Ortalamalar Yaklaşma Uzaklaşma Metodu (MACD), Relatif güç endeksi (RSI) ve Stokastik Yöntemleridir.

Hisse senedi fiyatları zaman içinde değişkenlik göstermektedir. Bazı durumlarda aynı seans içinde bile bu değişkenlikler belirgin olabilmektedir. Bu değişkenliklerin yumuşatılarak hareketin yönünün daha iyi belirlenebilmesi için hareketli ortalamalar kullanılmaktadır. Hareketli ortalamaların en yaygın kullanılan biçimi bolinger bantlarıdır. Bolinger bantlarında belirlenen hareketli ortalamanın genellikle 2 standart sapması eklenerek ve çıkartılarak alt ve üst bandlar elde edilir. Fiyat hareketlerinin bu bantların içinde oluşacağı kabul edilmektedir. Bandlar, fiyatlar çok hareketliyen genişlemekte, fiyatlar hareketsizleştiğinde ya da sıkıştığında ise daralmaktadır. Bolinger bandları sıkışmadığı zamanlarda, alt band destek ve üst band direnç görevini görmektedir (Aybars, 1997:32).

Hareketli Ortalamalar Yaklaşma Uzaklaşma Metodu (MACD), birden fazla hareketli ortalamanın kullanıldığı yöntemlerden birisidir. Genellikle 12 ve 26 günlük üslü hareketli ortalamalar kullanılmaktadır. Kısa vadeli hareketli ortalama uzun vadeli hareketli ortalamaya aşağıdan yukarıya doğru yaklaşmaya başladığında ve iki hareketli ortalama arasındaki farkın azalmasıyla “alım” kararı verilirken, kısa vadeli hareketli ortalamanın uzun vadeli hareketli ortalamaya yukarıdan aşağıya doğru yaklaşmaya başlayıp aradaki fark azaldığıdaysa “satım” kararı verilir (Erdinç, 1998:263).

Relatif Güç Endeksi (RSI) yönteminin amacı, hisse senedinin önceden düştüğü günlerle yükseldiği günleri karşılaştırarak hisse senedinin gücünü ölçmektir. Böylece hisse senedinin fiyatının genellikle hangi yöne doğru hareket ettiği bulunmuş olacaktır. Genellikle RSI 9-14 - 25 günlük zaman dilimleri için incelenir. Süre ne kadar kısalsın yöntem hassaslığı da o kadar artar. RSI yönteminde 30 ve 70 değerleri önemlidir. RSI genellikle 70 çizgisinin üzerinde tepe yapıp düşmesi sat kararını, 30 çizgisi altında dip yapıp yukarı yönelmesi al kararlarının verilmesini destekler. Bununla birlikte 50 çizgisi de referans seviyesi olarak dikkate alınmaktadır. RSI 50 seviyesinden yukarı hareket ederse fiyatların yükselebileceğine, aşağı hareket ederse fiyatların düşebileceğine dikkat etmek gerekmektedir (Mergen, 1993:129).

Stokastik yöntemi, hisse senedinin fiyatının nerede yer aldığına karar vermeye çalışmaktadır. Hisse senedinin kapanış fiyatı incelenen dönemdeki en yüksek fiyata yakınsa, hisse senedi bir süre daha değer kazanacaktır. Hisse senedinin kapanış fiyatı incelenen zaman dilimindeki en düşük seviyeye yakınsa, hisse senedi bir süre daha değer kaybedecektir. Stokastik yöntemi 0 ile 100 değerleri arasında bir değer almaktadır. Stokastiğin 0 seviyesinde olması kapanış fiyatının seçilen zaman dilimindeki en düşük fiyata yakın olduğunu, 100 seviyesine yakın olması ise kapanış fiyatının belirlenen zaman dilimindeki en yüksek fiyata yakın olduğunu göstermektedir. 20 ve 80 seviyeleri bu yöntemin önemli seviyeleridir. Değer 20'nin altına düştüğünde alım, 80'nin üstüne çıktığında satım kararı desteklenmektedir (Sarı, 1998:181) .

Yöntem Ve Uygulama

Bu çalışmada BİST'de işlem gören sektörlerden Beyaz Eşya Sektörü seçilmiştir. Elektrikli ev aletleri ve aynı zamanda dayanıklı tüketim malları kapsamına giren Beyaz Eşya Sektörü, sahip olduğu farklı teknolojileri sebebiyle çok geniş bir ürün yelpazesine sahiptir. Bu sektör, sanayi üretiminin artmasında en çok payı olan sektörlerin başında gelmektedir. Beyaz eşya sektörü buzdolabı, derin dondurucu, çamaşır makinesi, çamaşır kurutma makinesi, bulaşık makinesi, fırın ve ocaktan oluşmaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı;2017) .

2016 yılında küresel beyaz eşya ihracatında ilk sırada Çin yer almaktadır. Türkiye ise Almanya ve Polonya'dan sonra 4. Sıradadır. Türkiye'nin ihracatının küresel ihracat içindeki payı 2015 ve 2016 yıllarında %7 olmuştur. Küresel ithalat içinde ise Türkiye ithalatının payı her iki yılda da %1 olarak gerçekteşmiştir. (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı & Trademap). Çin, dünyanın en büyük beyaz eşya üreticisi konumundayken, dünyanın dördüncü, Avrupa'nın ise en büyük üçüncü beyaz eşya üreticisi olan Türkiye'dir (Öztürk;2016:8).

Bu sektörde 5 (beş) şirket bulunmasına rağmen İhlas Ev Aletleri A.ř.'nin ürün yelpazesi diğer şirketlerle uyumlu olmadığından kapsam dışında bırakılmıştır. Arçelik A.ř., Vestel A.ř., Vestel Beyaz Eşya A.ř. ve Silver A.ř. finansal ve teknik analiz yöntemleri ile incelenmiştir. Bu şirketlere ait 5 (beş) mali tablo dönemi ele alınmıştır (KAP,ty).

Finansal analiz yapılırken 4 (dört) oran grubundan toplam 22 finansal oran 5 mali tablo dönemi dikkate alınarak uygulanmıştır. Bu oranlardan Likidite Oran grubunda 3 adet, Faaliyet Oran grubunda 4 adet, Mali Yapı Oran grubunda 4 adet ve Karlılık Oran grubunda 11 adet oran kullanılmıştır. Finansal analiz verileri yorumlanırken şirketin ait olduğu sektör ortalaması dikkate alınmalıdır. Her sektörün özelliği birbirinden farklı olduğu için bilanço yapıları da birbirinden farklı olacaktır ve bu durumun doğal sonucu olarak sektör ortalamaları farklılaşacaktır. Bu nedenlerle sektörün oran analiz sonuçlarına göre şirkete ait oranların yeterli olup olmadığı ile ilgili yorum yapılmalıdır.

Teknik analiz yapılırken çizgi grafik kullanılmıştır. Bu grafik üstüne 22 günlük hareketli ortalama alınarak buna uygun bantlarla bolinger bandı oluşturulmuştur. Teknik analiz araçlarından MACD, RSI, Stokastik ve işlem hacmi kullanılmıştır. Teknik analiz yaparken tüm araçların bir arada kullanılması karar verme noktasında daha yararlı olduğundan tüm bu araçlar tek bir grafik üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 1: Beyaz Eşya Sektör Ortalamaları

SEKTÖR ORTALAMASI	2017/12	2017/6	2016/12	2016/6	2015/12
Cari Oran	1,28	1,23	1,46	1,40	1,46
Asit-Test Oranı	0,93	0,86	1,10	1,00	1,07
Nakit Oran	0,14	0,11	0,16	0,15	0,17
Alacak Devir Hızı	3,97	4,00	3,90	3,96	4,09
Stok Devir Hızı	6,23	6,17	6,19	6,04	5,50
Dönen Varlık Devir Hızı	2,29	2,01	2,15	2,15	2,02
Aktif Devir Hızı	1,61	1,49	1,53	1,62	1,54
Finansal Kaldıraç Oranı	67,78	70,17	65,79	65,40	64,34
Özsermaye/Aktif	32,05	28,83	33,20	33,55	34,60
Duran Varlık/Özkaynak	124,59	126,69	127,75	123,56	122,05
Borç/Kaynak	67,95	71,17	66,8	66,45	65,4
Faizleri Karşılama Oranı	2,98	2,41	4,03	9,11	3,99
Aktif Karlılığı	7,49	5,27	7,26	8,11	4,24
Mali Rantabilite Oranı	19,77	16,13	20,11	24,29	11,60
Ekonomik Rantabilite Oranı	13,91	11,74	12,22	14,27	13,18
Hisse Başına Kar Oranı	0,84	0,83	1,05	1,08	0,59
İş Hacmi Rantabilite Oranı	6,51	6,66	6,32	7,61	6,58
Fiyat/Kazanç Oranı	18,75	15,86	11,80	9,49	13,08
Piyasa Değeri/Defter Değeri	1,64	1,96	1,76	1,78	1,73
Net/Net Satışlar	4,56	4,02	5,46	5,78	3,28
Faaliyet Gideri/Net Satışlar	12,19	12,32	13,15	13,19	12,66
Faaliyet Karı/Net Satışlar	6,51	6,04	6,32	7,13	6,58

1.Arçelik A.Ş.’nin Finansal Analiz ve Teknik Analiz Verilerinin İncelenmesi

Tablo 2: Arçelik A.Ş.’nin Oran Analizi

ARÇELİK	2017/12	2017/6	2016/12	2016/6	2015/12
Cari Oran	1,62	1,63	1,66	1,83	1,80
Asit-Test Oranı	1,12	1,12	1,20	1,38	1,35
Nakit Oran	0,31	0,26	0,37	0,45	0,41
Alacak Devir Hızı	3,25	3,23	3,21	3,10	2,90
Stok Devir Hızı	3,95	4,17	4,42	4,48	4,21
Dönen Varlık Devir Hızı	1,70	1,61	1,58	1,65	1,58
Aktif Devir Hızı	1,12	1,11	1,05	1,15	1,08
Finansal Kaldıraç Oranı	66,16	66,96	64,49	65,31	65,97
Özsermaye/Aktif	33,67	32,88	35,35	34,54	33,90
Duran Varlık/Özkaynak	160,69	163,43	163,46	143,75	137,04
Borç/Kaynak	66,33	67,12	64,65	65,46	66,1
Faizleri Karşılama Oranı	2,06	2,04	2,19	3,55	2,71
Aktif Karlılığı	4,51	6,01	8,48	9,19	6,82
Mali Rantabilite Oranı	13,11	17,89	24,45	26,81	19,78

Ekonomik Rantabilite Oranı	10,28	10,88	10,68	12,39	11,15
Hisse Başına Kar Oranı	1,25	1,46	1,92	1,82	1,32
İş Hacı Rantabilite Oranı	6,58	7,04	7,44	7,84	7,67
Fiyat/Kazanç Oranı	17,25	17,80	11,02	10,39	10,59
Piyasa Değeri/Defter Değeri	2,11	2,84	2,40	2,63	2,03
Net/Net Satışlar	4,04	5,40	8,08	7,98	6,29
Faaliyet Gideri/Net Satışlar	24,64	24,24	25,73	26,17	24,35
Faaliyet Karı/Net Satışlar	6,58	7,06	7,44	8,20	7,67

Kaynak: Finnet Mali Analiz Programı

Grafik 1: Arçelik A.ř.'nin Teknik Analizi

Kaynak: Ahlatçı Yatırım Menkul Değerler

Bu şirketin 2015 yılının 12 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları açısından özellikle nakit oranının sektör ortalamasına göre oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum şirketin kısa vadeli borçlarını ödemede zorluk çekmeyeceğini aksine elinde fazla likit varlık bulunduğunu göstermektedir. Faaliyet oranlarına bakıldığında şirket sektör ortalamalarının üstünde yer almaktadır. Bu durum bu dönemde şirketin varlıklarını etkin kullandığını göstermektedir. Mali yapı oranlarında şirket sektör ortalamasının genellikle üstünde sonuçlar elde etmiştir. Bu da şirketin uzun vadeli borç ödemede zorluk çekmediğini ve etkin bir kaynak yapısı olduğunu göstermektedir. Bu dönemde şirketin karlılık oranları genel olarak sektör ortalamasının üstünde sonuçlar elde etmektedir. Bu şirketin 2015 yılının 12 aylık teknik analizi incelendiğinde tüm indikatörlerin yatırımcıya bu hisse senedi ile ilgili 'al'

Hisse Senedine Yatırım Yaparken Finansal Analiz İle Teknik Analiz Yöntemlerinin Birlikte Kullanılmasının Önemi Ve BİST’de Bir Uygulama

yönünde sinyal verdiği görülmektedir. Aynı zamanda indikatörlerin sinyali artan işlem hacmi ile de desteklenmiştir.

2016 yılının 6 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları bu dönemde sektör ortalamasının üstünde yer almıştır. Bir önceki dönemde olduğu gibi nakit oranı ortalamasının oldukça üstünde yer almaktadır ve önceki döneme göre artmıştır. İşletmenin bu dönemde likidite sıkıntısı bulunmamaktadır. Faaliyet oranları sektör ortalamasının altında yer almaktadır. Şirketin varlık yönetimindeki etkinliğini artırması gerekmektedir. Mali yapı oranları incelendiğinde sektöre göre şirketin iyi durumda olduğu görülmektedir. Uzun vadeli borçlarını ödemedeki bir sıkıntısı bulunmamaktadır. Karlılık oranlarında bir önceki döneme göre yükselme olmuştur. Genellikle sektör ortalamasının üstüne sonuçlar elde etmiştir. Bu şirketin 2016 yılının 6 aylık teknik analizi incelendiğinde Özellikle MACD, RSI ve Stokastik göstergelerinin ‘al’ tavsiyesi verdiği görülmektedir.

2016 yılının 12 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları grubunda şirket likit varlık stratejisini aynen korumuştur nakit oranı düşmeye başlamıştır. Kısa vadeli borç ödemedeki sıkıntı çekmemektedir. Faaliyet oranları da hala sektör ortalamasının altındadır. Özellikle stok yönetimindeki etkinliğini artırması gerekmektedir. Mali yapı oranları incelendiğinde şirketin uzun vadeli borç ödemedeki sıkıntı çekmediği ve etkin bir kaynak yapısı olduğu görülmektedir. Karlılık oranlarındaki iyileşme bu dönemde devam etmiştir. Özellikle mali rantabilite oranındaki yükseliş dikkat çekmektedir. Bu şirketin 2016 yılının 12 aylık teknik analizi incelendiğinde bu dönemde tüm indikatörlerle birlikte özellikle bolinger bandının ağzının sıkışarak alım yönünde tavsiye verdiği dikkat çekmektedir.

2017 yılının 6 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları bu dönemde de sektör ortalamasının üstünde yer almıştır. Bir önceki dönemde olduğu gibi nakit oranı ortalamasının oldukça üstünde yer alsada dönemler içinde en düşük değerindedir. Atıl olan likit varlıkları azalarak nakit yönetimi daha etkin hale gelmiştir. İşletmenin bu dönemde de likidite sıkıntısı bulunmamaktadır. Faaliyet oranları aynı şekilde sektör ortalamasının altında yer almaktadır. Varlık etkinliğini artırması gerekmektedir. Mali yapı oranları incelendiğinde sektöre göre şirketin iyi durumda olduğu görülmektedir. Uzun vadeli borçlarını ödemedeki bir sıkıntısı bulunmamaktadır. Karlılık oranlarında bir önceki döneme göre yükselme olmuştur. Genellikle sektör ortalamasının üstünde sonuçlar elde etmiştir. Bu şirketin 2017 yılının 6 aylık teknik analizi incelendiğinde özellikle Stokastik ve bolinger bandının ‘al’ tavsiyesi verdiği görülmektedir.

2017 yılının 12 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları açısından özellikle nakit oranının sektör ortalamasına göre oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum şirketin kısa vadeli borçlarını ödemedeki zorluk çekmeyeceğini aksine elinde fazla likit varlık bulunduğunu göstermektedir. Faaliyet oranlarına bakıldığında şirket ortalamalarının sektör ortalamalarının çok az da olsa altında kaldığı görülmektedir. Bu durum bu dönemde şirketin varlıklarını daha etkin kullanması gerektiğini göstermektedir. Mali yapı oranlarında şirket sektör ortalamasının genellikle üstünde sonuçlar elde etmiştir. Bu da şirketin uzun vadeli borç ödemedeki zorluk çekmediğini ve etkin bir kaynak yapısı olduğunu göstermektedir. Bu dönemde şirketin karlılık oranları genel olarak sektör ortalamasına yakın sonuçlar elde ettiğini

göstermektedir. Bu şirketin 2017 yılının 12 aylık teknik analizi incelendiğinde tüm indikatörlerin yatırımcıya bu hisse senedi ile ilgili ‘al’ yönünde sinyal verdiği görölmektedir. Aynı zamanda indikatörlerin sinyali artan işlem hacmi ile de desteklenmiştir.

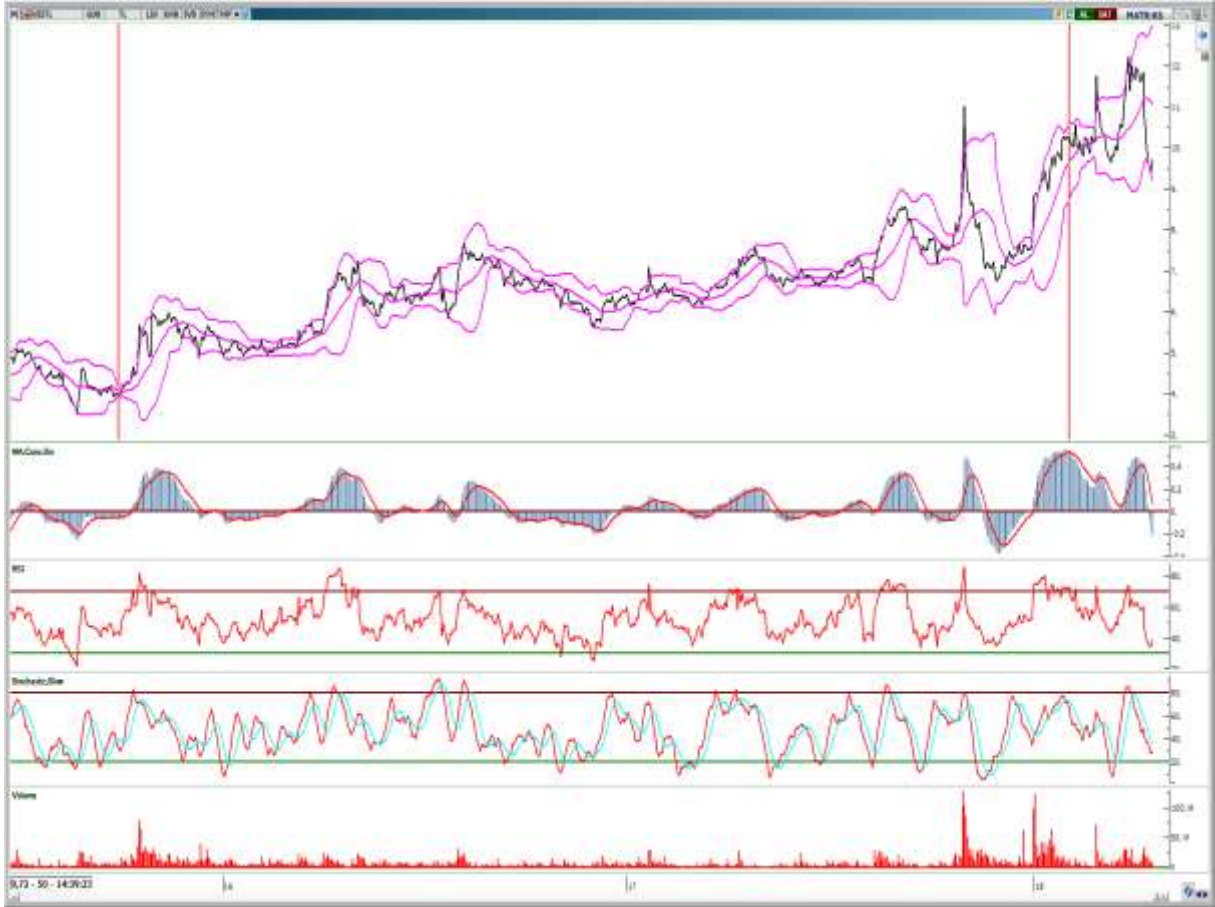
2.Vestel A.ř.’nin Finansal Analiz ve Teknik Analiz Verilerinin İncelenmesi

Tablo 3: Vestel A.ř.’nin Oran Analizi

VESTEL	2017/12	2017/6	2016/12	2016/6	2015/12
Cari Oran	0,88	0,83	1,12	0,88	1,07
Asit-Test Oranı	0,59	0,54	0,78	0,60	0,69
Nakit Oran	0,2	0,16	0,24	0,12	0,12
Alacak Devir Hızı	3,91	3,92	3,56	3,71	4,06
Stok Devir Hızı	3,55	3,80	4,03	3,78	3,21
Dönen Varlık Devir Hızı	1,61	1,54	1,55	1,77	1,66
Aktif Devir Hızı	1,03	0,99	1,00	1,14	1,11
Finansal Kaldıraç Oranı	83,55	83,36	80,94	80,99	83,14
Özsermaye/Aktif	15,93	16,14	18,44	18,43	16,33
Duran Varlık/Özkaynak	115,87	118,19	119,54	120,40	121,32
Borç/Kaynak	84,07	83,86	81,56	81,57	83,67
Faizleri Karşılama Oranı	1,92	2,87	4,29	4,19	3,70
Aktif Karlılığı	0,47	1,19	1,77	3,01	0,72
Mali Rantabilite Oranı	2,77	6,95	10,15	17,95	4,18
Ekonomik Rantabilite Oranı	7,38	8,31	9,29	10,31	10,56
Hisse Başına Kar Oranı	0,16	0,37	0,50	0,80	0,18
İş Hacmi Rantabilite Oranı	4,13	4,63	5,88	6,22	6,32
Fiyat/Kazanç Oranı	46,08	18,64	12,70	8,07	28,75
Piyasa Değeri/Defter Değeri	1,15	1,25	1,20	1,26	1,12
Net/Net Satışlar	0,46	1,21	1,76	2,64	0,64
Faaliyet Gideri/Net Satışlar	15,93	15,96	16,29	16,01	14,85
Faaliyet Karı/Net Satışlar	4,13	5,07	5,88	6,07	6,32

Kaynak: Finnet Mali Analiz Programı

Grafik 2: Vestel A.Ş.’nin Teknik Analizi

Kaynak: Ahlatçı Yatırım Menkul Değerler

Bu şirketin 2015 yılının 12 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları incelendiğinde kısa vadeli borçlarını ödemedi ve likiditede sıkıntı çekmeyeceği görülmektedir. Faaliyet oranlarına bakıldığında genel olarak şirketin varlıklarını etkin kullandığını göstermektedir. Mali yapı oranlarında şirket sektör ortalamasının genellikle üstünde sonuçlar elde etmiştir. Bu da şirketin uzun vadeli borç ödemedi zorluk çekmediğini ve etkin bir kaynak yapısı olduğunu göstermektedir. Bu dönemde şirketin karlılık oranları genel olarak sektör ortalamasının altında sonuçlar elde ederken özellikle sermaye kazancı ile ilgili oran yüksek çıkmıştır. Bu şirketin 2015 yılının 12 aylık teknik analizi incelendiğinde özellikle Bolinger bandı, RSI ve Stokastik göstergelerinin ‘al’ tavsiyesi verdiği görülmektedir.

2016 yılının 6 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları bu dönemde sektör ortalamasının altında yer alsa da şirketin bu dönemde belirgin bir likidite sıkıntısı bulunmamaktadır. Faaliyet oranları sektör ortalamasının altında yer almaktadır. Varlık etkinliğini artırması gerekmektedir. Özellikle stok yönetimine bu dönemde dikkat edilmelidir. Mali yapı oranları incelendiğinde sektöre göre şirketin iyi durumda olduğu görülmektedir. Uzun vadeli borçlarını ödemede bir sıkıntısı bulunmamaktadır. Kaynaklarını etkin kullanmaktadır. Şirketin sektöre göre karlılık durumu düşük kalmıştır. Önceki döneme göre yatırımcı açısından önemli olan özellikle sermaye kazancı ile ilgili oranda ciddi düşüş olmuştur. Bu şirketin 2016 yılının 6 aylık teknik analizi incelendiğinde bu dönemde tüm indikatörlerin ‘sat’ tavsiyesi verdiği görülmektedir.

2016 yılının 12 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları açısından genellikle bir yükseliş söz konusudur. Özellikle nakit oranının sektör ortalamasına göre oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Kısa vadeli borç ödemede sıkıntı çekilmemektedir. Faaliyet oranları da hala sektör ortalamasının altındadır. Ama stok yönetimindeki etkinlik artmıştır. Mali yapı oranları incelendiğinde şirketin uzun vadeli borç ödemede sıkıntı çekmediği ve etkin bir kaynak yapısı olduğu görülmektedir. Şirketin sektöre göre karlılığı düşük ama yeterlidir. Özellikle yatırımcıya kazandırma oranındaki yükseliş dikkat çekmektedir. Bu şirketin 2016 yılının 12 aylık teknik analizi incelendiğinde bu dönemde özellikle MACD ve bolinger bandının ağzının sıkışarak alım yönünde tavsiye verdiği dikkat çekmektedir.

2017 yılının 6 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları bu dönemde bir önceki döneme göre düşüş gösterse de nakit oranı hala sektör ortalamasının üstünde yer almaktadır. İşletmenin bu dönemde de likidite sıkıntısı ve kısa vadeli borcunu ödemede sıkıntısı bulunmamaktadır. Faaliyet oranları aynı şekilde sektör ortalamasının altında yer almaktadır. Varlık etkinliğini artırması gerekmektedir. Mali yapı oranları incelendiğinde şirket kaynaklarını etkin kullanmaktadır ve uzun vadeli borçlarını ödeyebilmektedir. Karlılık oranlarında genellikle hem bir önceki döneme göre hem de sektöre göre düşüş gözlenmektedir. Genellikle sektör ortalamasının üstüne sonuçlar elde etmiştir. Bu şirketin 2017 yılının 6 aylık teknik analizi incelendiğinde özellikle MACD ve Stokastik göstergelerinin ‘sat’ tavsiyesi verdiği görülmektedir.

2017 yılının 12 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları bu dönemde bir önceki döneme göre artmıştır. Bu durum şirketin kısa vadeli borçlarını ödemede zorluk çekmeyeceğini göstermektedir. Faaliyet oranlarına bakıldığında şirket ortalamalarının sektör ortalamalarının çok az da olsa altında kaldığı görülmektedir. Bu durum bu dönemde şirketin varlıklarını daha etkin kullanması gerektiğini göstermektedir. Özellikle stok yönetimindeki etkinlik artırılmalıdır. Mali yapı oranlarında şirket kaynak yönetiminde ve uzun vadeli borç ödeme gücünde sektöre göre iyi durumdadır. Bu dönemde şirketin karlılık oranları genel olarak sektör ortalamasının altında olsa da yatırımcıya kazanç sağlama oranı oldukça yüksektir. Bu şirketin 2017 yılının 12 aylık teknik analizi incelendiğinde tüm indikatörlerin yatırımcıya bu hisse senedi ile ilgili ‘al’ yönünde sinyal verdiği görülmektedir. Aynı zamanda indikatörlerin sinyali artan işlem hacmi ile de desteklenmiştir.

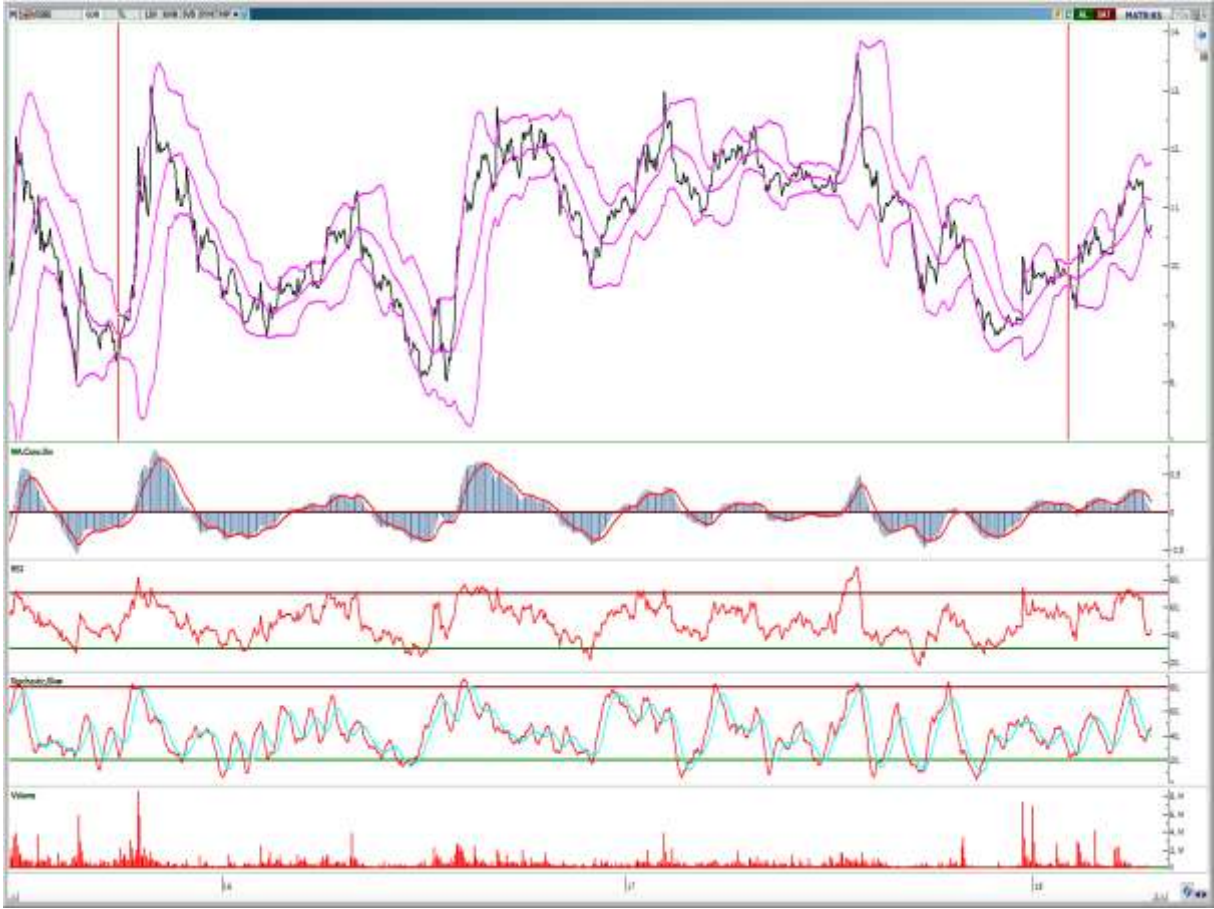
3.Vestel Beyaz Eşya A.Ş.’nin Finansal Analiz ve Teknik Analiz Verilerinin İncelenmesi

Tablo 4: Vestel Beyaz Eşya A.Ş.’nin Oran Analizi

VESTEL BEYAZ EŞYA	2017/12	2017/6	2016/12	2016/6	2015/12
Cari Oran	1,34	1,25	1,81	1,52	1,72
Asit-Test Oranı	1,05	0,98	1,57	1,19	1,37
Nakit Oran	0,043	0,009	0,013	0,023	0,116
Alacak Devir Hızı	2,88	2,77	3,15	3,31	3,28
Stok Devir Hızı	7,27	7,80	8,35	7,90	7,21
Dönen Varlık Devir Hızı	1,88	1,78	1,94	2,00	2,05
Aktif Devir Hızı	1,45	1,41	1,52	1,55	1,54
Finansal Kaldıraç Oranı	66,60	69,45	59,78	60,31	58,50
Özsermaye/Aktif	33,40	30,55	40,22	39,69	41,50
Duran Varlık/Özkaynak	119,01	123,37	126,10	127,86	126,69
Borç/Kaynak	66,60	69,45	59,78	60,31	58,50
Faizleri Karşılama Oranı	2,53	3,25	8,60	15,18	3,92
Aktif Karlılığı	11,10	11,37	16,21	16,50	10,02
Mali Rantabilite Oranı	30,56	33,10	39,78	44,11	23,81
Ekonomik Rantabilite Oranı	17,53	18,23	22,74	22,56	21,12
Hisse Başına Kar Oranı	1,55	1,42	1,71	1,60	0,86
İş Hacmi Rantabilite Oranı	9,18	8,75	12,01	12,80	10,31
Fiyat/Kazanç Oranı	6,16	8,01	7,03	5,51	12,96
Piyasa Değeri/Defter Değeri	1,80	2,55	2,48	2,13	2,97
Net/Net Satışlar	7,65	8,05	10,70	10,62	6,49
Faaliyet Gideri/Net Satışlar	3,62	3,66	4,14	4,13	4,45

Kaynak: Finnet Mali Analiz Programı

Grafik 3: Vestel Beyaz Eşya A.ř.'nin Teknik Analizi

Kaynak: Ahlatçı Yatırım Menkul Değerler

Bu şirketin 2015 yılının 12 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları incelendiğinde nakit oranı dışındaki oranların sektör ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir ve şirket kısa vadeli borçlarını ödemede ve de likiditede sıkıntı çekmeyeceği anlaşılmaktadır. Faaliyet oranlarına bakıldığında genel olarak sektör ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum şirketin varlıklarını etkin kullandığını göstermektedir. Mali yapı oranlarında şirket sektör ortalamasının genellikle üstünde sonuçlar elde etmiştir. Bu da şirketin uzun vadeli borç ödemede zorluk çekmediğini ve etkin bir kaynak yapısı olduğunu göstermektedir. Bu dönemde şirketin karlılık oranları genel olarak iyi durumdadır. Özellikle temettü ile ilgili oran yüksek çıkmıştır. Bu şirketin 2015 yılının 12 aylık teknik analizi

Hisse Senedine Yatırım Yaparken Finansal Analiz İle Teknik Analiz Yöntemlerinin Birlikte Kullanılmasının Önemi Ve BİST’de Bir Uygulama

incelendiğinde özellikle RSI ve Stokastik göstergelerinin ‘al’ tavsiyesi verdiği görülmektedir. İşlem hacmi de bu durumu desteklemektedir.

2016 yılının 6 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları bu dönemde önceki döneme göre düşüş gösterse de sektör ortalamasının hala üstünde yer almaktadır. Nakit oranının sektöre düşük olması şirketin acil durumlarda likidite sıkıntısı çekebileceğini göstermektedir. Faaliyet oranları sonuçlarına göre şirketin kaynak yapısı verimli ve etkindir. Mali yapı oranları incelendiğinde şirketin kaynak yapısının etkinliğinin sektör seviyesinde olduğu görülmektedir. Uzun vadeli borçlarını ödemede bir sıkıntısı bulunmamaktadır. Şirketin sektöre göre karlılık durumu iyi durumdadır. Önceki döneme göre nu oranlarda yükseliş olmuştur. Şirket bu dönemde verimlilik açısından hem faaliyetlerinde hem de mali açıdan iyi yönetilmiştir. Bu şirketin 2016 yılının 6 aylık teknik analizi incelendiğinde bu dönemde MACD, RSI ve Stokastik göstergelerinin ‘al’ tavsiyesi verdiği görülmektedir. İşlem hacmi de bu durumu desteklemektedir.

2016 yılının 12 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları açısından genellikle bir yükseliş söz konusudur. Sadece nakit oranı hem bir önceki döneme göre hem de sektör ortalamasına göre düşmüştür. Şirketin likidite sıkıntısı devam etmektedir. Faaliyet oranları incelendiğinde şirketin varlıklarını etkin kullanmaya devam ettiği görülmektedir. Mali yapı oranları incelendiğinde şirketin oranlarının sektör ortalamasının üzerinde olduğu dikkat çekmektedir. Uzun vadeli borç ödemedeki sıkıntı çekmediği ve etkin bir kaynak yapısı olduğu görülmektedir. Şirketin sektöre göre karlı çalıştığı görülmektedir. Bu şirketin 2016 yılının 12 aylık teknik analizi incelendiğinde bu dönemde MACD ve Stokastik göstergelerinin ‘al’ tavsiyesi verdiği görülmektedir

2017 yılının 6 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları bu dönemde bir önceki döneme göre düşüş göstermiştir. Şirket bu dönemde de likidite sıkıntısı ve kısa vadeli borcunu ödemede sıkıntısı çekmektedir. Faaliyet oranları ile ilgili stratejisine şirket aynı şekilde devam etmektedir. Varlıklarındaki etkin kullanım devam etmektedir. Mali yapı oranları incelendiğinde şirket kaynaklarını etkin kullanmaktadır ve uzun vadeli borçlarını ödeyebilmektedir. Karlılık oranlarında genellikle hem bir önceki döneme göre hem de sektöre göre düşüş gözlenmektedir. Özellikle aktiflerin ve kaynakların verimliliğindeki yükseliş dikkat çekmektedir. Bu şirketin 2017 yılının 6 aylık teknik analizi incelendiğinde bu dönemde tüm göstergelerin alım yönünde tavsiye verdiği ve işlem hacmi ile de desteklendiği dikkat çekmektedir

2017 yılının 12 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları bu dönemde bir önceki döneme göre artmıştır. Özellikle nakit oranı bir önceki döneme göre ciddi bir yükseliş göstermiştir. Her ne kadar hala sektör ortalamasının altında olsa da likidite sıkıntısı azalmıştır. Faaliyet oranlarına bakıldığında şirketin müşterilerine sektöre göre daha fazla vade tanıdığı görülmektedir ve varlıklarındaki etkin kullanması politikasının devam ettiği görülmektedir. Mali yapı oranlarında şirketin kaynak yönetiminde etkin kullanımının ve uzun vadeli borç ödeme sıkıntı çekmemesinin devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde şirketin karlılık oranları incelendiğinde sektöre göre oldukça karlı ve verimli çalıştığı görülmektedir. Bu şirketin 2017 yılının 12 aylık teknik analizi incelendiğinde bu dönemde özellikle ‘al’ sinyalini en güçlü veren

göstergelerin MACD ve bolinger bandı olduğu dikkat çekmektedir. Bu dönemde işlem hacmi incelenen dönemler içindeki en yüksek olanıdır.

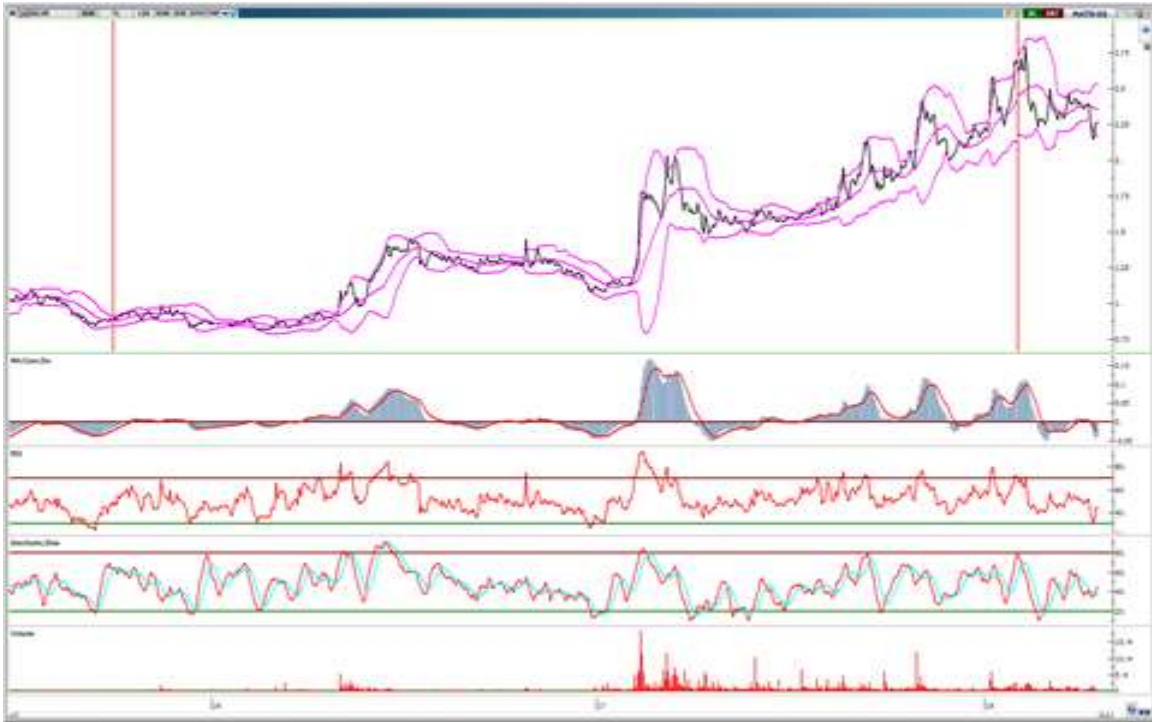
4. SİLVER A.Ş.’nin Finansal Analiz ve Teknik Analiz Verilerinin İncelenmesi

Tablo 5: SİLVER A.Ş.’nin Oran Analizi

SİLVER	2017/12	2017/6	2016/12	2016/6	2015/12
Cari Oran	1,28	1,19	1,23	1,37	1,24
Asit-Test Oranı	0,94	0,80	0,85	0,82	0,88
Nakit Oran	0,021	0,002	0,001	0,009	0,025
Alacak Devir Hızı	5,82	6,06	5,68	5,71	6,11
Stok Devir Hızı	10,16	8,90	7,97	7,99	7,35
Dönen Varlık Devir Hızı	3,96	3,11	3,53	3,19	2,79
Aktif Devir Hızı	2,27	1,90	1,99	2,00	1,88
Finansal Kaldıraç Oranı	54,81	60,92	57,95	54,99	49,73
Özsermaye/Aktif	45,19	35,76	38,78	41,54	46,65
Duran Varlık/Özkaynak	102,79	101,75	101,89	102,22	103,16
Borç/Kaynak	54,81	64,24	61,22	58,46	53,35
Faizleri Karşılama Oranı	5,41	1,46	1,02	13,52	5,63
Aktif Karlılığı	13,83	2,52	2,56	3,75	- 0,61
Mali Rantabilite Oranı	32,64	6,58	6,06	8,28	- 1,36
Ekonomik Rantabilite Oranı	20,43	9,55	6,15	11,81	9,87
Hisse Başına Kar Oranı	0,40	0,08	0,07	0,10	-
İş Hacmi Rantabilite Oranı	6,16	6,22	- 0,06	3,58	2,02
Fiyat/Kazanç Oranı	5,50	19,01	16,45	13,99	-
Piyasa Değeri/Defter Değeri	1,50	1,21	0,97	1,11	0,78
Net/Net Satışlar	6,10	1,33	1,29	1,87	- 0,33
Faaliyet Gideri/Net Satışlar	4,57	5,42	6,42	6,45	6,99
Faaliyet Karı/Net Satışlar	6,16	2,04	- 0,06	2,69	2,02

Kaynak: Finnet Mali Analiz Programı

Grafik 4: SILVER A.Ş.’nin Teknik Analizi

Kaynak: Ahlatçı Yatırım Menkul Değerler

Bu şirketin 2015 yılının 12 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Bu dönemde şirketin likidite oranları özellikle nakit oranı sektör ortalamasının altındadır. Bu durum şirketin likidite sıkıntısı çekebileceğini göstermektedir. Faaliyet oranlarında şirketin oranları sektör ortalamasının üzerindedir. Bu durum şirketin varlıklarını etkin kullandığını göstermektedir. Mali yapı oranlarında şirket sektör ortalamasının genellikle altında sonuçlar elde etmiştir. Fakat aradaki fark çok fazla olmadığından şirketin uzun vadeli borç ödemede zorluk çekmediği ve etkin bir kaynak yapısı olduğu görülmektedir. Bu dönemde şirket kar açıklamadığından oranları düşüktür. Bu şirketin 2015 yılının 12 aylık teknik analizi incelendiğinde özellikle MACD ve Stokastik göstergelerinin ‘sat’ tavsiyesi verdiği görülmektedir.

2016 yılının 6 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları bu dönemde hem önceki döneme göre hem de sektöre düşüş göstermiştir. Likidite sıkıntısı artmıştır. Faaliyet oranları sonuçlarına göre şirketin sonuçları yüksektir yani şirketin kaynak yapısı verimli ve etkindir.

Mali yapı oranları incelendiğinde şirketin kaynak yapısının etkin olduğu ve uzun vadeli borçlarını ödemedede bir sıkıntısı bulunmadığı görölmektedir. şirketin önceki döneme göre göre karlılık oranlarında ciddi bir artış olmuştur. Bu şirketin 2016 yılının 6 aylık teknik analizi incelendiğinde bu dönemde RSI ve Stokastik göstergelerinin ‘al’ tavsiyesi verdiği görölmektedir.

2016 yılının 12 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları incelendiğinde şirketin bu gruptaki politikalarının aynen devam ettiği görölmektedir. şirket elinde çok fazla likit varlık bulundurmamaktadır. Faaliyet oranlarında şirketin oranlarının sektör ortalamasının üstünde bir sonuca sahiptir. Varlıklarını etkin kullanmaya devam ettiği görölmektedir. Mali yapı oranları incelendiğinde şirketin oranlarının sektör ortalamasına yakın sonuçlar elde ettiği görölmektedir. Uzun vadeli borç ödemedede sıkıntı çekmediği ve etkin bir kaynak yapısı olduğu görölmektedir. şirketin sektöre göre karlılık oranları düşük kalmaktadır. Ancak yatırımcılara kazandırma oranı sektör ortalamasının üstündedir. Bu şirketin 2016 yılının 12 aylık teknik analizi incelendiğinde bu dönemde bolinger bandı, RSI ve Stokastik göstergelerinin ‘al’ tavsiyesi verdiği ve artmaya başlayan işlem hacmi ile de desteklendiği görölmektedir.

2017 yılının 6 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları bu dönemde bir önceki döneme göre düşüş göstermiştir. şirket bu dönemde de likidite sıkıntısı ve kısa vadeli borcunu ödemedede sıkıntısı çekmektedir. Faaliyet oranları ile ilgili stratejisine şirket aynı şekilde devam etmektedir. Varlıklarındaki etkin kullanım devam etmektedir. Mali yapı oranları incelendiğinde şirket kaynaklarını etkin kullanmaktadır ve uzun vadeli borçlarını ödeyebilmektedir. Karlılık oranları incelendiğinde bir önceki döneme göre iyileşme olduğu görölmektedir. Bu şirketin 2017 yılının 6 aylık teknik analizi incelendiğinde bu dönemde özellikle MACD ve bolinger bandının alım yönünde tavsiye verdiği ve yüksek işlem hacmi ile de desteklendiği dikkat çekmektedir

2017 yılının 12 aylık bilanço dönemi incelendiğinde; Likidite oranları bu dönemde bir önceki döneme göre özellikle nakit oranında bir artış olmasına rağmen hala sektör ortalamasının altında yer almaktadır. Her ne kadar nakit oranı hala sektör ortalamasının altında olsa da likidite sıkıntısı azalmıştır. Faaliyet oranlarına bakıldığında şirketin hem önceki döneme hem de sektöre göre artış yaşamıştır. Uzun vadeli borç ödemedede sıkıntı yaşanmadığı gibi varlıklarındaki etkin kullanması politikasının da devam ettiği görölmektedir. Mali yapı oranlarında şirketinin değer artışı sağladığı görölmektedir. Kaynak yönetiminde etkinlik artmıştır. Bu dönemde şirketin karlılık oranları incelendiğinde önceki döneme göre ciddi bir artış olmuştur. Bu şirketin 2017 yılının 12 aylık teknik analizi incelendiğinde bu dönemde RSI, MACD ve stokastik göstergeleri ‘al’ sinyali vermektedir ve de işlem hacmi ile de desteklenmektedir.

Sonuç

Ülkelerin ekonomik gelişmelerine en büyük katkıyı sağlayan piyasalardan biri de sermaye piyasasıdır. Sermaye piyasasının derinliğini artırmak yatırımcıların bu piyasaya olan güvenlerini sağlamak ve artırmak ile olur. Yatırımcı kendini güvende hissettiği piyasaya

Hisse Senedine Yatırım Yaparken Finansal Analiz İle Teknik Analiz Yöntemlerinin Birlikte Kullanılmasının Önemi Ve BİST’de Bir Uygulama

tasarruflarını yönlendirir. Böylece piyasa gelişme şansı bulur. Yatırımcının güveninin sağlanmasının en önemli koşulu anaparasını kaybettirmemek üzerine getiri sağlamaktır. Özellikle getirilerin sabit olmadığı sürekli değişkenlik gösterebildiği hisse senedi piyasasında bu durum iyi bir karar verme sürecini gerektirmektedir.

Hisse senedi piyasasında yatırım kararı verilirken iki analiz yöntemi kullanılır. Bunlar temel ve teknik analizdir. Temel analiz makrodan mikroya doğru ülke, sektör ve şirket verilerinin analizini içermektedir. Bu analiz ile yatırımcı hangi şirket veya şirketlere yatırım yapacağına karar verir. Bu çalışmada temel analizin en son ve kritik aşaması olan finansal analiz uygulanmıştır.

Yatırım aracına karar vermek kadar önemli olan diğer bir konu ise yatırımın ne zaman yapılacağıdır. Teknik analiz yatırım kararı alınana şirket veya şirketlerin hisse senetleri ne zaman alınmalı veya satılmalı sorusuna cevap veren bilimsel bir grafik yöntemidir.

Bu iki analizi yapabilmek belirli bir uzmanlık istemektedir. Önemli olan doğru yatırım aracına doğru zamanda yatırım yapmak ve doğru zamanda satış yapmaktır. Bu şekilde yapılan yönlendirmelerle hem yatırımcının getirisi artar hem de oluşabilecek kayıplar önlenmiş olur. Bu da ancak bu iki analizin birlikte kullanılması ile gerçekleşebilir.

Bu çalışmada hem üretim hem de ihracat konusunda dünyada ve Türkiye’de önemli bir konuma sahip olan Beyaz Eşya Sektörü seçilmiştir. Bu sektördeki beş şirketten biri olan İhlas Ev Aletleri A.Ş. ürün yelpazesinin diğer şirketlerle uyuşmaması ve bunun da mali tablolarını etkilemesi nedeniyle kapsam dışında bırakılmıştır. Geriye kalan 4 şirketin 5 dönemlik mali tablolarına, 22 adet finansal oran uygulanarak finansal analiz gerçekleştirilmiştir. Oranların sonuçları yorumlanırken sektör ortalamaları dikkate alınmıştır. Şirketin sektöre ve önceki dönemlere göre durumu analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Bu 4 şirkete teknik analiz uygulanırken piyasada kullanımı en yaygın olan grafiklerden çizgi grafiği ve araçlardan da MACD, Stokastik, RSI, Bolinger Bandı ve İşlem Hacmi tercih edilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda şirketin finansal oranları iyileştiğinde teknik analizin alım kararını, kötüleştiğinde ise teknik analizin satım kararını desteklediği görülmüştür. Şirketlerin bilançolarını kamuya yayınlamaları belirli bir zaman almaktadır. Ancak tarihlere dikkat edildiğinde teknik analiz ile alınan yatırım kararının bu açıklama sürecinden önce gerçekleştiği görülecektir. Doğru yatırım aracı-doğru zamanlama ikilisi bu iki analizin birlikte kullanılması ile gerçekleşmektedir. Bu çalışmada yapılan uygulama ile de bu sayede yatırımcının getirisinin artırdığı ve kaybının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

Ahlatçı Yatırım Menkul Değerler.

Akdoğan, Nalan ve Tenker, Nejat.(2006). *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*. Ankara: Gazi Kitapevi.

Akgüç, Öztin. (1994). *Finansal Yönetim*. İstanbul: Muhasebe Enstitüsü Yayınları.

Aksoy, Ahmet ve Tanrıöven, Cihan. (2007). *Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi*. Ankara: Gazi Kitapevi.

Aybars, Ateşan. (1997). *Modern Teknik Analiz*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.

Brown, Camille. (1999). *Technically Speaking*. Black Enterprise, Vol. 30 Issue 3, p68

Dağlı, Hüseyin. (2000). *Sermaye Piyasası ve Portföy Analizi*. Trabzon: Derya Kitapevi.

Ercan, M. Kamil ve Ban, Ünsal. (2005). *Finansal Yönetim*. Ankara: Gazi Kitapevi.

Erdinç, Yaşar. (1998). *Borsada Analiz*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Finnet Mali Analiz Programı Programı.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası. (1997). *Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu*. İstanbul.

Kamuyu Aydınlatma Platformu. 'Beyaz Eşya Sektörü', (<https://www.kap.org.tr/tr/Sektorler>, 25 Ocak 2018'de erişildi).

Karapınar, Aydın ve Zaif, Figen Ayıkoğlu. (2009). *Finansal Analiz*. Ankara:Gazi Kitapevi.

Karslı, Muharrem. (1989). *Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Mergen, Ahmet. (1993). *Kurtlarla Tango*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Öztürk, Ayşe Betül. (2016). 'Beyaz Eşya Sektörü', Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü. (https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/beyaz_esya_-_mart_2016.pdf, 25 Şubat 2018'de erişildi).

Rosenberg, Robert J. (2001). *Tecnically Speaking, The Market Looks GoocT*, Business Week, Issue 3732, p114 .

Sarı, Yusuf. (1998). *Borsada Göstergelerle Teknik Analiz*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Sermaye Piyasası Kurulu. 'Yatırım Yaparken Nelere Dikkat Etmeliyim', (<http://www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/75>, 14 Mart 2018'de erişildi).

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğü Ekonomik Analiz Ve Değerlendirme Dairesi. 'Beyaz Eşya Sektörü' Ankara Yayın No: 978 (https://risk.gtb.gov.tr/data/52c53691487c8eca94a7c66a/beyaz%20e%C5%9Fya_05_10_2017.pdf , 5 Şubat 2018'de erişildi).

Hisse Senedine Yatırım Yaparken Finansal Analiz İle Teknik Analiz Yöntemlerinin Birlikte Kullanılmasının Önemi Ve BİST’de Bir Uygulama

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı & Trademap. <https://risk.gtb.gov.tr/bilgi-bankasi/diger-yayin-ve-raporlar> , 10 Ocak 2018’de erişildi.

Kamu Yönetiminde Şeffaflık Dönüşümü*

Prof. Dr. Ramazan ŞENGÜL*

Özet

Birçok ülkede kamu yönetiminde gizlilik 1980’li yıllardan sonra temel sorun alanlarından birisi olarak görülmeye başlanmıştır. Bilgi toplumuyla beraber bireyin ve toplumun ön plana çıktığı bir dönemde gizlilik kültürü üzerine bina edilmiş ve etkinlik ve demokratik denetim açısından sorunlu bir görünüm ihtiva eden kamu yönetimlerinin şeffaflık yönünde dönüşüm talepleri artık daha güçlü şekilde dile getirilmektedir. İyi yönetiminin temel bileşeni haline gelen şeffaflık, bir ülkenin kamu yönetiminin kalite göstergesi haline gelmiştir. Şeffaflığa dayalı yönetim uygulamaları vatandaşın kamu politikaları ile devlete olan güvenini arttırıcı ve aynı zamanda kamu kurumlarının sorumluluk bilincini güçlendirici etkiye sahiptir. Sahip olduğu olumlu çıktılarının sonucu olarak şeffaflık, dönüşen kamu yönetimlerinin öncelik hedeflerdendir. Bu bağlamda çalışmamız kamu yönetiminde nasıl bir şeffaflık dönüşümü yaşandığını ele almaktadır. Doküman analizi yapılan çalışmada Türkiye’deki şeffaflık mevzuatına ilişkin resmi belgeler, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu raporları ile Avrupa Konseyi’nin şeffaflık ve bilgi edinme hakkı ile ilgili karar ve raporları incelenmiştir. Çalışmada öncelikle kamu yönetiminde gizlilikten şeffaflığa geçiş süreci işlenmiştir. Bu süreçte şeffaf yönetimin yapı taşı olan bilgi edinme hakkı ayrıca incelenerek şeffaflaşma sürecindeki rolü belirgin hale getirilmiştir. Daha sonra şeffaflaşma politikalarının kamu yönetimi üzerindeki etkilerine odaklanılmıştır. Şeffaflığa ilişkin kanun ve pratiklerin kamu kurumlarında meydana getirdiği değişiklikler ve şeffaflık sınırları analiz edilerek şeffaflık politikalarının sonuçları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, Gizlilik, Şeffaflık, Bilgi edinme Hakkı, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu

Transparency Transition in Public Administration

Abstract

In many countries, privacy in public administration has begun to be seen as one of the major problem areas since the 1980s. In a period when the individual and the society are in the forefront with the information society, the public administrations which are built on the culture of privacy and have a problematic appearance in terms of efficiency and democratic control, demands for transition in the direction of transparency are now expressed more strongly. Transparency, which is the basic component of good governance, has become a quality indicator of the public administration of a country. Transparency-based management practices enhance citizens' confidence in the public policy and state, and at the same time have the power to strengthen public accountability. Transparency, as a result of the positive outcomes that it possesses, is a priority target of transforming public administrations. In this context, our study examines the transition of transparency in public administration. First, the process of transition from privacy to transparency in public administration is considered. In this process, the right to information, which is the building block of transparent administration, has been examined separately and its role in the transparency process has been clarified. Later, the effects of the transparency policies on the public administration were focused. By analyzing the transparency limits and the changes that transparency laws and practices have brought about in public institutions, the results of transparency policies are revealed.

Keywords: Public Administration, Privacy, Transparency, Right to Information, Right to Information Assessment Board

* 28-30 Nisan 2018 tarihinde Antalya’da düzenlenen Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumunda sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş tam metin halidir.

* Kocaeli Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü ramazan.sengul@kocaeli.edu.tr

Giriş

Weberyen bürokratik örgütlenmede gizlilik, idari kurumların en fazla sahiplendiği değerlerin başında gelir. Gizliliğin kamu yönetimine birey ve toplum karşısında ayrıcalıklı ve güçlü bir konum vermesi vatandaş odaklı hizmet anlayışı yerine kurumsal odaklı yönetim anlayışının doğmasına ve yerleşik hale gelmesine yolaçmıştır. Refah Devletiyle birlikte yaygın ve yoğun şekilde bireylerin gündelik yaşamında kamusal müdahalelerin yoğunlaşması ve buna bağlı olarak yönetim ile yönetilenler arasındaki sorunların artarak çeşitlenmesi kamu yönetiminin yapısal ve işlevsel açısından sorgulanmasını gündeme getirmiştir.

Kamu yararı gerekçesi öne sürülerek gizlilik içerisinde yürütölen idari faaliyetlerin sebep olduğu menfaat ve hak ihlallerinin yaygınlaşması seçilmiş iktidarların konuyla ilgilenmesine neden oldu. Gizlilik temelli yönetim anlayışının açıklığı esas alan demokrasi karşısında sürdürölemez hale gelmesi nedeniyle son dönemde birçok demokratik öлке kamu yönetimlerini toplumun izlemesine ve denetlemesine açan idari reformlar gerçekleştirdiler. Kamu hizmetlerinden yararlananlara yönetime katılma kanallarını açan ve yönetsel hesapverme mekanizmalarına işlerlik kazandıran bir düzenleme olarak şeffaflık bu reformların parçası haline gelmiştir. Kamuda israf ve yolsuzlukların önüne geçmede şeffaflığın gerekli ve etkili bir araç olduğu düşünölmüş ve şeffaflığın sağladığı olanakla hesapverebilirlik mekanizmaları geliştirilerek kamu kaynaklarının verimli ve etkin şekilde kullanılması yönünde kamu yönetiminde hassasiyetin ortaya çıkması ve yerleşmesi hedeflenmiştir.

Batı demokrasilerinde kamu kurumlarındaki gizlilik kültürünün kırılarak şeffaflığın egemen yönetim anlayışı hale getirilmesinde birbirine benzeyen şeffaflık modellerinin benimsenmesi dikkat çekicidir. Şeffaflık politikalarının uygulanmasında bilhassa kilit öneme sahip bilgi ve belgelere erişim hakkına odaklanılmıştır. Kanuni düzenlemelerle bireylere yönetimin elinde bulunan bilgi ve belgelere erişim hakkının tanınması idari reformların özünü oluşturmaktadır. Bu idari reformlarla mutlak bir hak olarak kabul edilmemekle beraber bilgi edinme hakkının kamu yönetimlerinin şeffaflaştırılmasındaki dönüştürücü etkisine işlerlik kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Şeffaf Yönetimin Gelişimi

Gizlilik yüzyıllar boyu yönetim prensibi olarak kabul edilmiş bir olguydu ve aksini iddia etmek kimse tarafından dile getirilmemiştir. Kamu kurumlarının kendi faaliyetlerini kapalı kapılar ardında ve gözlerden uzak şekilde kararlaştırıp uygulamaya aktarması olağan bir durumdu (Bellanger, 2013:317). Gizlilik, kamu kurumlarının yönetilenlerle olan ilişkilerini mesafeli tutmada bir araç olmuş ve onlar karşısında gizemli bir konuma kavuşmuştur. Yönetsel süreçlere ilişkin çevreyle hiçbir bilgi paylaşımının olmayışı, kamu kurumlarının her tür toplumsal eleştirinin dışında kalmasını sağlamıştır. Gizlilik aynı zamanda yönetim için kamuoyunun denetimi ve baskısından kaçmasını sağlamıştır. Çevresiyle bilgi paylaşımı yapmayan kamu kurumları kendi karar ve politikalarının belirlenmesinde yönetim dışı aktörlerin katılımına kendilerini kapatmışlardır. Böyle bir atmosferde yönetilenler süreçlerini bilmediği yönetsel karar ve politikaların sadece sonuçlarından haberdar olabilmişlerdir (Chevallier,1983:22-23). Bu haliyle gizlilik “yönetsel deontoloji kuralı” haline gelmiştir. Gizliliğin hakim bir yönetim prensibi haline gelmesinde hukuki yapı da kolaylaştırıcı ve destekleyici bir işlev üstlenmiştir. Bilgi ve belge erişimini hak haline getiren kanuni düzenlemelerin olmadığı dönemlerde kamu personelinin bu yönde tavır alması idari ve adli suçlar kapsamına alındığından caydırıcı bir etki meydana getirmiş ve kurum dışına bilgi verilmesinin önüne geçilmiştir. Kimi belgelerin belli sürelerle gizli kalması gereği bizzat kanunlarla düzenlenmiştir. Ülkenin genel menfaatlerinin korunması adına bu yöndeki

Kamu Yönetiminde Şeffaflık Dönüşümü

kısıtlama meşru görülmüştür. Kapalı ve gizlilik prensiplerine dayanan yönetsel işleyiş kamu kurumlarına kendi yönetsel tasarruflarının yerindeliliğinin kamunun denetimi dışında olmasını sağlamıştır (Chevallier, 1983:23).

Devlet faaliyetlerinin özellikle ekonomik ve sosyal alanlara yönelmesinden sonra bireylerle kamu kurumlarının daha fazla karşı karşıya gelmesi taraflar arasındaki sorunların artışına neden olmuştur. Yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren kamu yönetiminde gizliliğin toplumsal yaşamdaki ve aynı zamanda yönetimin kendisi üzerindeki etkileri tartışma konusu olmaya başlamıştır. Demokrasinin güç kazanmasına bağlı olarak gizlilik, daha fazla sorgulanır hale gelmiştir. Halkın yönetimde söz sahibi olması ve yönetimi denetlemesi demokrasinin temel unsurları arasında yer alır. Vatandaşların bu demokratik işlevleri yerine getirebilmesi ancak yönetsel bilgi ve belgelere erişimiyle mümkün olur. Siyasal ve idari sistemlerin yönetilenlere geleneksel olarak ihmal edilen bilgi edinme hakkı ve imkanını sağlaması gerekmektedir (Chevallier, 1988:244-245).

Yönetimde şeffaflığın gerçekleşmesiyle kamu hizmeti kullanıcılarının yönetimi ve işleyişini tanıma imkanı açılmış olur. Şeffaflık, kamu yönetimiyle iletişim imkanı sağladığı için bir taraftan yönetime kamu hizmet kullanıcılarının taleplerine daha duyarlı olmasını sağlarken diğer taraftan yönetilenlerin yönetsel eylem ve işlemleri konusunda bilinç ve anlayış düzeyinin artışına katkı sağlar (Chevallier,1983:50).

Hesapverilebilirlik ile beraber şeffaflık kamu kaynaklarının etkin kullanımını sağlar. Stratejik planlamanın gereği olarak kaynak kullanımında sonuç odaklı olmak önemli hale gelmiştir. Kamuoyunun ilgisi, gözlemi ve denetimi altında gerçekleştirilen kaynak kullanım süreci yönetimde etkinliğin artmasına olumlu katkı sağlayacaktır. Ayrıca şeffaf yönetim sayesinde aynı zamanda vergi mükellefli olan vatandaşların yönetime güveni artmış olacaktır (Pınar, 2012:112).

Yönetimde şeffaflık süreci özellikle yönetilenlere bilgi edinme hakkının tanınmasıyla yakından ilişkilidir. Çoğu zaman şeffaflık ile anlatılmak istenen bilgi ve belgelere erişim hakkının tanınmış olmasıdır. İsveç’de 1766’da yapılan anayasal düzenlemeyle bireylere tanınan bilgi edinme hakkı, 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmiş demokratik ülkelerde yaygın şekilde düzenleme konusu olmuştur (Chevallier, 1988:245).

Türkiye’de bakanlar kurulu tarafından “Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi (2010-2014)” kabul edilmiş ve 22 Şubat 2010’da resmi gazetede yayınlanmıştır. Bu belgeye göre saydamlığın artırılması ve yolsuzlukla mücadelede başarının sağlanabilmesi ancak çeşitli stratejiler geliştirmekle sağlanabilecektir. Saydamlığın artırılması ve yolsuzlukla mücadele alanında son yıllarda yapılan başlıca düzenlemelerden birisinin 2003 yılında kabul edilen 4982 sayılı bilgi edinme hakkı kanununun kabulü olduğu vurgulanmıştır. Bilgi edinme hakkı, 2010 yılındaki anayasa değişikliği ile birlikte anayasal bir hak haline gelmiştir.

Şeffaf Yönetim Ve Bilgi Edinme Hakkı

Bilgi edinme hakkının kabulü şeffaflık yolunda önemli bir aşama olup geleneksel yönetimden köklü bir kopuşa işaret eder (Debbasch, 1990:13). Kamu yönetiminin gücünü sınırlandıran bir etki ve potansiyele sahiptir (Eken, 2005:68). Bilgi edinme hakkının uygulama alanı kamu hizmetleridir (Lasserre vd., 1987:76).

Bilgi edinme hakkının müstakil bir kanunla tanınması konusunda Avrupa Konseyi ülkeleri arasında farklılıklar görülmektedir. Bilgi edinme hakkına ilişkin ayrı ve genel bir

düzenleme yaparak aynı isimle kanunlar çıkaran ülkeler yanında bilgi edinme hakkını farklı hukuki düzenlemelere serpiştiren ülkeler bulunmaktadır. Bilgi edinme hakkının tüm kamusal faaliyetler için benimsenebildiği gibi sadece belirli alanlar için sözkonusu olabilmektedir. Örneğin kimi ülkelerde bilgi edinme hakkı sadece çevre veya kişisel bilgiler sözkonusu olduğunda kullanılabilir. (Edel, 2011: 62).

Bilgi edinme vatandaşlara bir hak olarak tanınırken kamu yönetimine ödevler yüklenmiştir. Bilgi ve belgelerin düzenlenmesi, bilgi edinme birimlerinin kurulması, bilgi edinme taleplerinin reddedildiği durumlarda kamu kurumların gerekçe belirtilmesi, başvuruların belli sürelerle cevaplandırılması ve kurumların bilgi edinme faaliyetlerini yıllık rapor haline getirmesi yönetim ödevlerine örnek teşkil eder (Şengül, 2008:68-75). Öte yandan kamu yönetiminde mutlak şeffaflık mümkün görünmediğinden kimi alanlarda bilgi edinme hakkına sınırlamalar getirilmektedir. Bu sınırlamalar esasen kamu çıkarı ve özel hayatın gizliliğinin korunması olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Türkiye’de bilgi edinme hakkı, 4982 sayılı kanunun dördüncü bölümünde bu iki sınırlama sebebine uygun şekilde gerçekleştirilmiştir.

Bilgi edinme hakkı devletlerin yanı sıra ulusüstü kurumların da ilgi alanında olan bir haktır. 1970’li yıllardan itibaren aldığı kararlarla bilgi edinme hakkını gündeme getiren ve gündemde tutan Avrupa Konseyi 2009 yılında Belgelere Erişim Sözleşmesini kabul etmiştir (Şengül, 2014:92-96). Sözleşme, prensip olarak belgeye erişim özgürlüğünü kabul etmektedir. Meşru çıkarların ve diğer hakların korunması amacıyla özgürlüğün sınırlandırılmasını uygun bulmaktadır. Sözleşmeye göre Resmi Belgelere Erişim Uzmanlar Grubu (RBEUG) kurulmuştur. Yılda en az bir kez toplanan grup, imzacı devletlerin sözleşme uygulamalarını izlemekte ve bu yolla sözleşmenin uygulanmasına yönelik imzacı devletler üzerinde moral baskılar kurulmaktadır. Bu bağlamda RBEUG şu faaliyetlerde bulunmaktadır:

a-Sözleşme hükümlerini etkili kılmak üzere imzacı devletlerin kendi hukuklarında ve uygulamalarındaki tutumlarının yerindeliğini rapor etmek

b-Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin sorunlarda görüş bildirmek

c- Sözleşmenin uygulanmasında iyileştirme ve kolaylaştırıcı önerilerde bulunmak

d- Bilgi değişimi yapmak ve teknik, siyasi ve hukuki gelişmeler üzerine rapor yazmak

Sözleşmede belgelere erişim konusunda imzacı devletler için minimum standartlar belirlenmiştir. Sözleşmeyi imzalayan devletlerin belgelere erişim sözleşmesinde tanınan hakların çerçevesini ve içeriğini genişletmeleri pekala mümkündür. Nitekim Avrupa Konseyi sözleşmede belirtilen hakların iç hukukta genişletilmesi için imzacı devletleri teşvik etmektedir (Edel, 2011:76).

Avrupa Birliği (AB) düzeyinde şeffaflık ilkesinin geçirdiği değişim ulusal yönetimlerin yaşadığı değişime benzemektedir. İki düzeyde meydana gelişmeler birbirinden izole olmamıştır (Curtin ve Mendes, 2011:106). Avrupa Birliği (AB) kurucu antlaşmalarında yaptığı değişikliklerle ve bunlara bağlı olarak çıkardığı ikincil idari düzenlemelerle şeffaflığı kendi içişleyişine uyarlamaktadır. Geline nokta AB müktesabı AB yönetiminde kararların açık şekilde ve vatandaş yakınlığı gözetilerek alınmasını benimsemiş ve şeffaflık konusunda kurumlara düşen yükümlülükleri netleştirmiştir. Şeffaflık, AB belgelerine erişimi, elde edilmesini ve kullanılmasını içermektedir (Curtin ve Mendes, 2011:102-103 ; Edel, 2011:64).

Kamu Yönetiminde Şeffaflık Dönüşümü

AB düzeyinde bütün kurumları kapsayacak şekilde belgelere erişim hakkının tanınması 1049/2001 Sayılı ve 30 Mayıs 2001 Tarihli Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon Belgelerine Kamunun Erişimine İlişkin Düzenleme ile gerçekleştirilmiştir. Düzenleme, yönetimde şeffaflığa vurgu yaptıktan sonra yönetimde etkinliğin ve meşruluğun sağlanmasının şeffaflık sayesinde gerçekleşeceğini belirtmektedir. AB kurumlarının kamu ve özel çıkarın gerekli kıldığı durumlar hariç başvuru sahiplerinin belgelere erişim özgürlüğüne işlerlik kazandırması gerekmektedir. Ayrıca üye devletlerdeki şeffaflık mevzuatının AB mevzuatına aykırı olmaması bu düzenlemenin altını çizdiği diğer bir husustur (Şengül, 2014:211).

Bilgi Edinme Hakkının Gözetilmesinde Aracı İdari Kurullar

Bilgi edinme hakkına ilişkin mevzuatın yorumlanması ve hangi bilgi ve belgelerin erişime açık olduğu hususu her zaman net değildir. Özellikle bilgi edinme hakkının sınırlarının alan olarak belirlendiği hukuki düzenlemelerde ilgili alanlardaki her bilgi ve belgenin tek tek değerlendirme konusu yapılması gerekmektedir. Bu değerlendirme konusunda başvuru kamu kurum ve kuruluşları yetkili olduğundan farklı kamu kurumlarında aynı tip belgeler konusunda değerlendirme farklılıkları ortaya çıkması olasıdır. Belgelerin erişilebilirlik açısından tasnif edilmesinde standart sağlama gücü uygulamada karşılaşılan bir durumdur. Bir belediyenin erişimine izin verdiği bir belge hakkında başka bir belediye erişim yasağı koyabilmektedir (Rangeon, 1988:100).

Bilgi edinme hakkının uygulanmasından kaynaklanan şikayetlerin yargıda dava konusu olmadan çözümlenmesini sağlayan ve aracılık işlevi gören idari kurulların oluşturulması yaygın bir uygulamadır. Bilgi edinme hakkının kullanımında kurulların kendilerine ulaşan uyuşmazlıkların çözümünde kanunun nasıl anlaşılması gerektiği üzerine vereceği kararlar neticesinde bu hakkın kullanımı alanı genişleyip daralabilecektir. Bilgi edinme hakkına odaklanmış bağımsız kurulların varlığı hem bireylere yönelik garanti teşkil etmekte hem de yönetim için de kazanım sağlamaktadır. Bu kurullar uyuşmazlıkları sonuçlandırırken yönetimin tavır ve tutumlarına vakıf olduğundan dışarıdan bakan yetkin bir otorite olarak yönetsel şeffaflık konusunda kamu kurumlarına rehberlik de yapmış olmaktadır.

Türkiye’de 4982 sayılı kanunla oluşturulan Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu (BEDK) hakkın uygulanmasını gözetlemekle görevli ve yetkilidir. Bu nitelikte bir idari kurul Türk yönetim yapısı için özgünlük ifade etmektedir. BEDK, taraflar arasında ortaya çıkan görüş ayrılığını giderme rolünü üstlenmiştir. BEDK, bilgi edinme hakkının kullanımında yargı dışı bir koruma mekanizması olarak ön uyuşmazlık çözme yeridir. BEDK’nın başbakanlıkla ilişkilendirilmesi yönetim üzerinde belli ölçüde otorite kurmaya katkı sağlar. BEDK, kararlarına uyulmadığı durumlarda zorlayıcı yetkiye sahiptir. Bilgi edinme hakkının kullanılmasını keyfi olarak engelleyen, geciktiren kamu görevlileri hakkında soruşturma açılmasını ilgili kurumlardan talep edebilir. Ayrıca yayınlanmış olduğu yıllık raporlarla kamuoyunun dikkatini kamu kurumlarının bilgi edinme faaliyetlerine çekmiş olur.

2015 yılı içerisinde Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna 2.109 itiraz başvurusu yapılmıştır. Bu itirazlardan 284 tanesi kabul edilmiştir. Dolayısıyla kamu kurum ve kuruluşlarının bilgiye erişim talebinin reddedilmesine yönelik kararları kurul tarafından uygun görülmemiştir. Kurula yapılan itirazlardan 257 tanesi kısmen kabul edildiğinden başvuru kurumun bilgi edinme taleplerine kısmen cevap vermesi istenmiştir. 1.323 itiraz başvurusunda ilgili kurum ve kuruluşların verdikleri red kararları kanuna uygun bulunmuştur. İtirazlardan 13 tanesi için çeşitli sebeplerden dolayı karar alınmasına yer olmadığına hükmedilmiştir.

Kurulun itiraz üzerine verdiği kararlardan sonra idari yargıya yapılan başvuruların sayısı 622 olmuştur. 2014 yılında bu sayının 746 olması idari yargıya yapılan başvuru sayısının da dūřtūđū göstermektedir(https://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/2015_raporu_baskanlik_aciklamasi.pdf, 27.02.2017).

Bilgi edinme hakkının uygulanmasını gōzetmekle gōrevli idari kurulları benimseyen ũlkelerden birisi Fransa'dır. Bu ũlkede Yōnetsel Belgelere Erişim Komisyonu (CADA) kurulmuştur. 1978 Tarihli Belgelere Erişim Hakkı Kanununun etkinliğini sağlamakla yũkũmlũ olan CADA'ya yapılan başvurularda sũrekli bir artış yaşanmaktadır. 1980'li yılların başında yıllık işlem sayısı 500 iken 2002 yılında bu rakam 5 000'i geğmiştir. (Puybasset, 2003:1308).

CADA'nın başkanlığını yapmış olan Puybasset'e gōre CADA, mevzuat ve yargı iğtihatları çerçevesinde yōnetimde Şeffaflığı arttırmaya çalışmaktadır. Bũtũncũl aııdan değerlendirildiğinde kurumun yōnetsel Şeffaflık konusundaki pozisyonunun yargı tarafından kabul gōrdũđũnũ sōylemek mũmkũndũr. CADA, yōnetimle bireyler arasında yaptığı aracılık işlevinde yōnetimi öneri ve gōrũřleriyle ikna etmeye çalışmaktadır. Yōnetim, bũyũk Őlçũde CADA'nın gōrũřlerine uymaktadır (Puybasset, 2003:1308).

Şeffaf Yōnetimin Kurumsallaşma Sorunları

Şeffaflaşma sũrecine rağmen gizlilik, kamu yōnetiminin işleyişinde varlığını devam ettirmektedir. Kamu yōnetiminin bũtũn faaliyetlerinin kamuya aıık hale gelmesi gũnũmũz itibariyle mũmkũn gōrũnmediđinden hukuki dũzenlemelerle Şeffaflık sınırlandığı gibi uygulamada yōnetimden kaynaklanan çeşitli biçimlerde gizliliğe rastlanılmaktadır. Diğer yandan herhangi bir bilgi ve belge üzerindeki gizlilik, devletler tarafından belli bir sũre sonra ortadan kalkmaktadır. Sır veya gizli nitelikteki bilgi veya belgelerin korunma sũresi artık gittikçe kısalmaktadır (Bellanger,2013:342-343).

Şeffaflığın kamu yōnetiminde kurumsallaşması bizzat kamu kurumlarının gōstereceđi yaklaşımla yakından ilgilidir. Kamu kurumlarının direnç veya kolaylaştırıcı yōnde tutum alması yōnetsel Şeffaflığın kamu yōnetiminde temel bir prensip haline gelmesini doğrudan etkileyecektir. Uygulamada çeşitli ũlkelerde kamu yōnetiminin Şeffaflığa yōnelik yaklaşımları ampirik çalışmalara konu olmuştur. Kanada, ABD, Birleşik Krallık ve Avustralya'yı kapsayan bir araştırmada kamu kurumlarının bilgi ve belgelere erişim Őzgũrlũđũ karşısındaki tepkileri Őlçũlmũřtũr. Bilhassa kamu kurumlarının hangi yol ve metodlarla bu Őzgũrlũđũ engelledikleri sorgulanmıştır. Ortaya çıkan bulgulara gōre araştırmaya katılan kurumlarda bilinçli veya bilinç dışı Şekilde belgelere erişimi engelleyici uygulamaların olduğu gōrũlmũřtũr. Örneğin kurumların yasal çerçevdede talep edilen belgelerin bulunmadığı gerekçesini Öne sũrdũkleri veya bu belgeleri imha ettikleri tespit edilmiştir. Ya da kurumların kanunda sayılan belge verme yũkũmlũsũ kurum listesine dahil olmamak iıin mũcadele ettiklerine Şahit olunmuştur. Sınıflandırma yapmaksızın bũtũn bilgilerin başvuru sahibine verilmesiyle oluşan aşırı Şeffaflık olarak nitelendirilen durum, kurumların başvurduğu diğer engelleme yōntemidir (Pasquier ve Villeneuve, 2007: 167-168). Bu alan araştırmasında belgelere erişim Őzgũrlũđũne kurumların yaklaşımına bağlı olarak Şeffaflığın çeşitli biçimler aldığı ve buna bağlı olarak Şeffaflık dũzeyinin farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacılar tarafından uygulamada Şeffaflığın aldığı Őekiller Őōyle tasnif edilmiştir (Pasquier ve Villeneuve, 2007: 169-173):

1- Şeffaflık Yokluğu: Kanunen yũkũmlũ olunmadığı iıin belge verilmemesi durumunda Şeffaflık sağlanamamıştır. Şeffaflık yokluğu bazı kurumların kimi faaliyetlerinin erişim

Kamu Yönetiminde Şeffaflık Dönüşümü

özgürlüğü dışında tutulmasıyla da ortaya çıkabilir. Kamusal hizmet görmek üzere oluşturulan ve tüzel kişiliğe sahip vakıfların belgelere erişim özgürlüğü kapsamı dışında bırakılması ve kamu hizmetlerinin sözleşmeyle özel kişilere gördürülmesi şeffaflık yokluğu oluşturan diğer faktörlerdir.

2-Şeffaflık Sapması: Kamu kurumlarının üç tür davranışı şeffaflık sapmasına neden olmaktadır. Belgenin yok edilmesi veya gizlenmesi; idari nitelikteki bir belgeye politik karakter verilmesi ve yazılı kültürün yerine sözlü kültürün egemen olması şeffaflıktan sapmalar meydana getirmektedir.

3-Engellenen Şeffaflık: Yönetimin belgelere erişim özgürlüğünü sınırlayan kanun hükümlerine başvurması durumunda ilgililerin özgürlüğü engellenmektedir. Özel hayatın veya anonim bilginin korunması, terörizmle mücadele ve devlet güvenliği ve devletlerarası ilişkiler sebeplerine bağlı olarak kimi belgeler yönetim tarafından erişime kapatılmaktadır.

4-Sıkıntılı Şeffaflık: Yönetimin, kaynak yetersizliği veya yetkisiz olduğunu gerekçe göstermesi veya gecikmeli tavrı sergilemesi belgelere erişim özgürlüğünün tam ve hızlı şekilde gerçekleşmesini sınırlamaktadır. Kamu kurumlarına göre belge verme sürecinde yaşanan sıkıntılar, belgelerin sınıflandırılmasındaki sorunlar, talep edilen konuyla ilgili birden fazla belge olması, belgenin kaybedilmesi ile belgeye erişimin maliyetinden kaynaklanmaktadır.

5-Aşırı Şeffaflık: Bilgi ve belgelere erişim özgürlüğünün etkili şekilde kullanılmasını zayıflatan son faktör aşırı şeffaflık olarak nitelendirilmiştir. Yönetimin bütün bilgileri ortaya koyarak gizli kalmasını istediği bilgileri bilgi yığını içinde boğmasına yönelik tavrı aşırı şeffaflığı doğurmaktadır. Böylesi bir durumda şeffaflıktan beklenen fayda sağlanamayacaktır.

Sözkonusu alan araştırmasında yönetimin şeffaflık konusunda neden engel çıkarıp değişime direndiği dört sebebe bağlanmaktadır. Birincisi gizlilik kültürüyle ilgilidir. Bu kültürün gereği olarak tarihsel süreçte yöneticiler, yönetsel belgeleri kendi malları veya kurumun malları olarak gördüklerinden dolayı vatandaşın erişimine açmamışlardır. İkincisi kurumsal nedendir. Kamu kurumlarının bürokratik kültürleri risklere kapalıdır. Konum ve kaynaklarını korumak, hatalarının görülmesine neden olmak ve diğer örgütler üzerinde avantaj sağlamak için yönetimler sahip oldukları bilgileri paylaşma konusunda pek istekli değillerdir. Üçüncü sebep politiktir. Bir taraftan 11 Eylül olayının çıkardığı güvenlik endişesi diğer taraftan uluslar arası işbirliğinin istikrarı için yönetsel belgeler erişime kapatılmaktadır. Dördüncü neden örgütseldir. Kamu kurumlarının, sosyal çevresiyle düzenli ilişkiler yürütmeye pek alışık olmaması yönetimde şeffaflığın kurumsallaşmasına olumsuz yansımaktadır (Pasquier ve Villeneuve, 2007: 174).

Yönetimin şeffaflığa bakışına yönelik olarak Fransa'da yapılan bir alan araştırması ise bilgi edinme hakkının memurlar tarafından iletişimin öncelenmesi boyutuyla algılanmadığını ortaya koymuştur. Memurlar belgelere erişim kanununu yorumlarken kanun koyucunun niyetinin aksine bilgi ve belgeye erişimin istisnaları üzerine odaklanmakta ve istenen belgeyi erişime açmamanın sebeplerini bularak kararlarını meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Bir belgenin erişime açılması hususunda tereddüt yaşandığında belgeyi vermektan imtina etmektedirler (Rangeon, 1988:100). Bu alan araştırmasının bulgularına göre yönetsel belgelere erişim konusunda materyal, kültürel ve ideolojik engellerle karşılaşabilmektedir. Belgelerin çoğaltılması konusunda yeterli teknik donanımın bulunmaması, bilgi edinme hakkı konusunda kalifiye personelin yetersizliği, sorumlu memurların asıl işine ek olarak bilgi verme işiyle uğraşması materyal sorunlar arasındadır (Rangeon, 1988:103-104). Bilgi vermeyi esaslı bir işe olarak görmemeleri, motivasyon eksikliği, bilgiyi saklama ve kuruma ait olduğu

konusundaki geleneksel yaklaşım kültürel ve psikolojik sorunlar olarak tespit edilmiştir. Kurum yöneticisinin bilgi edinme hakkına bakışı da etkili bir faktördür (Rangeon, 1988:105). Diğer yandan başvuru sahibinin yönetsel süreçler ve dil konusunda sahip olduğu birikim bilgi iletişimini doğrudan etkilemektedir. Kişilerin hangi yönetsel bilgi ve belgeyi hangi kurumdan isteyeceğini bilmesi ve ulaştığı belgedeki yönetsel dile vakıf olması konusunda sorunlar mevcuttur. Araştırma, diğer sorunlar yanında kurumsal ideolojiden kaynaklanan sorunların aşılmasının daha güç olduğunu tespit etmiştir. Ankete katılan memurların bilgiyi yönetsel g ve otoritenin esaslı unsuru olarak görmeleri, talep edilen bilginin erişime açılmasına sıcak bakmama nedenidir. Memurlar, bilgi paylaşımını sahip oldukları kurumsal ayrıcalığın aşınması olarak görmektedir (Rangeon, 1988:105).

Sonuç

Günümüzde her alanda yaşanan değişim ve dönüşümler kamu yönetimlerini etkilemektedir. Tarihsel süreçte ortaya çıkan ve kurumsal işleyişe hakim olan yaklaşım ve prensiplerin geçerliliği ve etkililiği değişim süreçlerinden etkilenmektedir. Uzun dönemler boyunca kamu kurumların toplum karşısında ayrıcalıklı konumunu devam ettirme aracı olan gizliliğin günümüz koşullarında önceki haliyle sürdürülemezliği konusunda genel bir kanaat oluşmuştur. Ynetilenlerle olan ilişkilerinde kamu yönetimine tartışmasız bir yönetsel g sağlayan gizliliğin tartışma konusu olmasında demokrasinin ve hukuk devletinin gelişimi ve sunmuş olduğu olanaklar oldukça belirleyici olmuştur. Gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerle devlet, vatandaşlarına yeni haklar tanıyarak yönetsel ilişkinin yeniden biçimlenmesine katkıda bulunmaktadır. Gizliliğin hakim olduğu dönemlerde kişilerin yönetimden bilgi alması bir hak olarak kabul edilmemiştir. Kamu gücüne sahip yönetim, aksine bir hukuki düzenleme yoksa faaliyetlerine ilişkin kendi takdiri doğrultusunda ve gerekiyorsa kişileri ve toplumu bilgilendirmekteydi. Yönetsel faaliyetler üzerindeki bu mutlak tasarruf sayesinde kamu yönetimleri yönetilenlerle olan ilişkilerini tek yanlılık üzerine kurmada zorluk çekmemişlerdir.

Yönetimde gizlilik başat bir faktör iken Şeffaflaşma politikalarına bağlı olarak eski gücünü kaybetmeye başlamıştır. Kamu yönetiminde mutlak gizlilik yaklaşımı, yerini nispi gizlilik yaklaşımına bırakmıştır. Bu yöndeki dönüşümü sağlayan faktörlerin başında bilgi edinme hakkı gelir. Bilgi edinme hakkı mutlak bir hak olarak düzenlenmeye de yönetimin Őeffaflařması yönünde geri dönülmez bir açılım sağlamıştır. Birçok lke ıkarımış olduğu kanunlarla bu değişimi yasal bir zemine kavuşturmuştur. Yönetsel işlem ve eylemlerin zaman içinde aleni gelmesinin nnn açılması toplumun yönetsel alana ilişkin bilgilenmesini kolaylaştırmıştır. Kanunun izin verdiği alan ve ölçülerde bilgi ve belge edinmenin kişilere bir hak olarak tanınması kamu kurumları üzerinde Şeffaflık baskısını doğurmuştur.

Kamu yönetiminin Őeffaflařmasına yönelik politikaların başarisında kurumların Şeffaflığa yaklaşımı dikkate alınması gereken bir faktördür. Uygulamaya yönelik alan araştırmalarının gösterdiği gibi kamu yönetimi her zaman Őeffaflařmaya yönelik kayıtsız bir rıza göstermemektedir. Şeffaflık politikalarının mevcut gücünü ve ayrıcalığını zayıflatığını düşünen kurumların çeşitli Őekillerde Őeffaflařmaya direnç göstermeleri muhtemeldir. Şeffaflığın kamu yönetimi düzeyinde kurumsallaşması ve hakim bir yönetim prensibi haline gelmesini engelleyen bu dirençlerin açılması Şeffaflık politikalarının başarisını doğrudan etkileyen bir olgudur. Siyasal iktidarların bu konudaki tavırları ile kamuoyunun duyarlılığı kurumsal dirençlerin aşılmasında en önemli itici gler olacaktır.

Kaynakça

CHEVALLIER, Jacques (1983). “L’Administration Face Au Public”, **Communication Administration-Administré** (içinde), Paris:PUF 13-60.

CHEVALLIER, Jacques (1988). “Le Mythe de la Transparence Administrative”, **Information et Transparence Administrative** (içinde), Paris:PUF, 239-275.

CURTİN, Deirdre, MENDES, Joana. (2011). “Transparence et Participation: Des Principes Démocratiques Pour L’Administration de l’Union Européenne”, *Revue Française d’Administration Publique*, 137-138, 101-121.

DEBBASCH, Charles (1990). “İntroduction”, **La Transparence Administrative en Europe** (içinde), Paris:Editions du CNRS, 33-56.

EDEL, Frédéric (2011). “La Convention du Conseil de L’Europe sur L’Accès aux Documents Publics: Premier Traité Consacrant Un Droit Général d’Accès aux Documents Administratifs”, *Revue Française d’Administration Publique*, No:137-138, 59-78.

EKEN, Musa (2005). **Yönetimde Şeffaflık Teori-Uygulama**, Adapazarı: Sakarya Kitabevi.

LASSERRE, Bruno, LENOİR, Noelle, STİRN, Bernard (1987). **La Transparence Administrative**, Paris:PUF.

PASQUIER, Martial, VILLENEUVE, Jean-Patrick (2007). “Les Entraves À La Transparence Documentaire.Établissement D'une Typologie Et Analyse Des Comportements Organisationnels Conduisant À Empêcher Ou À Restreindre L'Accès À L'İnformation”, *Revue Internationale des Sciences Administratives*, Volume 73, 163-179.

PUYBASSET, Michele. (2003). “Le Droit A L’İnformation Administrative”, *AJDA*, 25, 1307-1309.

RANGEON, François (1988). “L’Accès A L’İnformation Administrative”, **Information et Transparence Administrative** (içinde), Paris:PUF, 79-109.

ŞENGÜL, Ramazan (2008). **Bilişim Çağında Şeffaf Yönetim**, Ankara: Nobel Yayıncılık.

ŞENGÜL, Ramazan (2013). “Avrupa Birliği Yönetiminde Belgelere Erişim Hakkının Gelişimi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.8-3, 207-218.

ŞENGÜL, Ramazan (2014). “Avrupa Konseyi Belgelere Erişim Özgürlüğü Sözleşmesi Karşısında Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı”, *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı 47/3, 91-110.

İnternet Kaynakları

BELLANGER, François (2013). “Secret et Transparence Dans L'administration Publique : Rapport National Suisse”, *Annuaire européen d'administration publique*, vol 26, s.317-343, <https://outlook.live.com/owa/?path=/attachmentlightbox>, (Erişim Tarihi:13/02/2017).

PINAR, Abuzer (2012). “şeffaf ve Hesapverebilir Kamu Yönetiminin Kalkınmadaki Rolü”, **TBMM şeffaf ve Hesap Verebilir Kamu Yönetimi Sempozyumu** (içinde), 109-115, https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/kamu_yonetimi_sempozyumu.pdf, (Erişim Tarihi:13/02/2017).

TBMM, https://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/2015_raporu_baskanlik_aciklamasi.pdf

(Erişim Tarihi:27/02/2017).

**Ortaöğretim Kurumlarında Disiplin Kurulu İşlemlerinin Yürütülmesi İçin Yazılım Modeli
Geliştirilmesi¹**

Tamer ELMALI²

Dr. Çağla EDİZ³

Özet

Bir ülkenin gelişebilmesi için, genç nüfusunun eğitimi yadsınamaz bir faktördür. Genç nüfusun eğitiminin sağlıklı bir şekilde devam etmesi için gereken bir parametre ise okullardaki disiplin yönetmeliğinin etkin bir şekilde sürdürülmesi ve takip edilmesidir. Mevcut durumda ortaöğretim kurumlarındaki disiplin olaylarında, yönetmelik çerçevesinde önleyici ve caydırıcı tedbirlerin alınması ve alınan kararların takip edilmesi, çoğu okul tarafından bilişim teknolojilerinden yararlanılmaksızın eski yöntemlerle yürütülmektedir. Disiplin yönetmeliğinin bir yazılım sistemi kullanılmaksızın yürütülmesi hem zaman hem de enerji israfına yol açmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada disiplin yönetmeliğinin bilgi işleme sistemleri kullanılarak yürütülmesi için örnek teşkil edecek bir yazılım modeli geliştirilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada ilk aşamada, disiplin yönetmeliği incelenmiş ve disiplin suçları sınıflandırılarak bir model oluşturulmuştur. Böylece program kullanıcısının rahat bir şekilde ilgili disiplin suçuna erişebilmesi amaçlanmıştır. Daha sonra bir okulda disiplin kurulunda görev alanlarla mülakatlar yapılmış ve böylece gereksinim analizleri çıkarılmıştır. Bu ihtiyaçlardan yola çıkarak UML(Birleştirilmiş Modelleme Dili) diyagramları oluşturulmuş ve geliştirilen yazılımın sağlam bir alt yapı üzerine bina edilmesi hedeflenmiştir. Hazırlanan yazılım modeli fiziksel ortamda da test edilmiştir. Bu yazılımın kullanılmasıyla, tüm disiplin vakaları düzenli bir şekilde arşivlenebilecek, herhangi bir dosyaya hızlı bir şekilde erişim sağlanabilecek ve çeşitli raporlar oluşturulabilecektir. Ayrıca veri tabanındaki bu bilgilerden faydalanılarak geleceğe yönelik çeşitli eğitim politikaları üretilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: eğitim, disiplin, disiplin yönetmeliği, disiplinle ilgili yazılım.

**Development of Software Models for the Execution of Disciplinary Committee Regulations
Processes in Secondary Education Institutions**

Abstract

In order to develop a country, education of young population is an undeniable factor. A key parameter for the young population's education to continue in a healthy way is to maintain and follow the discipline regulations in the schools effectively. For most secondary schools, inflicting and monitoring disciplinary

¹ Bu çalışma 28-30 Nisan 2018 tarihinde Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumunda sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş tam metin halidir.

² Sakarya Üniversitesi, elmalitamer@gmail.com

³ Sakarya Üniversitesi, cediz@sakarya.edu.tr

punishments are carried out without using information technologies in current situation. Keeping discipline without using a software system leads to both time and energy wastage. For this reason in this study, it is aimed to develop a software model for discipline management in school using information processing systems. In the first stage of the study, the disciplinary regulation was examined and a model was created by classifying disciplinary crimes. Thus, it is aimed that users of software can access the related disciplinary crime comfortably. Later on, interviews were conducted with the staff members of the disciplinary committee at the school, and the requirements analysis was then obtained. From these needs, UML (Unified Modeling Language) diagrams have been created and the developed software has been aimed to be built on a solid infrastructure. The prepared software model has also been tested in the physical environment. By using this software, all disciplinary cases can be archived on a regular basis, quick access to any file can be sustained and various reports can be generated. Moreover, by making use this information in the database, various education policies for future can be produced.

Keywords: education, discipline, disciplinary regulations, software related with discipline.

1. Giriş

Eğitim, “önceden saptanmış amaçlara göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkinlikler dizgesi” şeklinde özetlenebilir (Oğuzkan,1974,s:64). İnsanlık tarihi ile yaşıt olan eğitim kavramının daha birçok tanımı mevcuttur. Eğitimin bir alt dalı da öğretim kavramıdır(Yüzer,2001). Öğretim ise “Bir öğretmen tarafından hedeflenen davranışları öğrencilere kazandırmak için düzenlenmiş yaşantılar süreci” olarak tanımlanmaktadır(Başaran,1984:s136).

Her kurumda olduğu gibi okullarda da belirli kurallar vardır ve öğrencilerin bu kurallara uyması gerekmektedir. Bu noktada karşımıza disiplin kavramı çıkmaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde geçen tanıma göre Disiplin kavramı, “Bir topluluğun, yasalarına ve düzenle ilgili yazılı veya yazısız kurallarına titizlik ve özenle uyması durumu”nu ifade eder. Disiplin aynı zamanda sıkı düzen, düzence, düzen bağı, zapturapt anlamında kullanılmaktadır (T.D.K. 1992, s. 383). Eğitim bilimleri açasından disiplin ise; fert ya da grupların eğitim amaçlarına ulaşmak için hareket ve davranışlarını kontrol altına almaları durumudur (Uzun, 2001, s. 15).

Ülkemizde ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerle ilgili disiplin iş ve işlemleri 28758 sayılı Ortaöğretim Yönetmeliğinin 10. Kısımının Üçüncü bölümünde Disiplin başlığı adı altında ele alınmıştır. Bu yönetmelikte öğrencilerin disiplini bozacak davranışları yapması durumunda verilecek olan cezalar yer almaktadır. Her okul sene başı kurul toplantılarında oluşturdukları disiplin kurulları ile bu iş ve işlemleri yürütmektedir.

Disiplin işlemleri yürütülürken birçok okul bilişim teknolojilerinden yeterince faydalanmaksızın klasik bir dosyalama sistemi kullanmaktadır. Oysaki gelişen teknolojiyle beraber doğru bilgiye, doğru zamanda hızlı bir şekilde erişim sağlayabilmek birçok kurum için hayati önem arz etmektedir. Bu çalışmayla bu amaca hizmet edecek bir disiplin programı geliştirilmiştir.

Bu çalışma ile Ortaöğretim Kurumlarında Disiplin iş ve işlemlerinin sağlıklı ve hızlı bir şekilde yürütülebileceği bir yazılım geliştirmek amaçlanmıştır. Geliştirilen yazılım ile birlikte Bilişim Teknolojilerinden faydalanarak zaman ve işgücünden tasarruf sağlanması öngörülmektedir. Bununla beraber disiplinle ilgili sağlam bir arşiv tutarak kurum hafızasına katkıda bulunmak da bu çalışmanın amaçları arasındadır.

Literatür Analizi (Kavramsal /Kuramsal Çerçeve)

Yapılan literatür taramasında konuyla doğrudan ilgili olarak bir yazılım üzerine çalışmaya rastlanılamamıştır. Ancak disiplin konusu üzerinde çalışıldığı için bazı çalışmalar hakkında kısaca bilgi vermenin uygun olacağı düşünülmüştür.

Kök(2007) tarafından yapılan çalışmada Ankara'nın bazı ilçelerindeki çeşitli ortaöğretim kurumlarını kapsayıp ceza gerektiren davranışlar araştırılmış ve cezayı uygulayanların (idareci, öğretmen, rehber öğretmen vs.) bu cezaları nasıl değerlendirdiği incelenmiştir. Bu çalışmada veriler anket yöntemiyle elde edilmiş olup çeşitli testler ve analiz yöntemleri uygulanmıştır. Çalışma sonucunda yönetmelikteki ceza gerektiren davranışlar ile uygulayıcıların görüşleri arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. İdareciler bazı davranışların daha ağır cezalarla cezalandırılması görüşünde iken rehber öğretmenler bu görüşün aksini savunmaktadır. Ayrıca hiçbir okulda örgün eğitim dışına çıkarma cezası uygulanmazken en fazla kınama ve okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezalarının verildiği ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışma neticesinde mevcut yönetmeliğin revize edilmesi ve her okulun kendi disiplin politikasını oluşturması önerilmektedir.

Çiftçi(2008) yapmış olduğu çalışmada, Erzurum merkez ilçelerindeki genel ve meslek liselerindeki disiplin cezası alan ve almayan toplam 200 öğrencinin katılımıyla yapılmıştır. Çalışmadaki öğrencilere “Kişisel Bilgi Formu”, “Ahlaki Yargı Yeteneği Testi”, “Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği Ergen Formu”, “Empatik Beceri Ölçeği-B Formu” testleri uygulanmıştır. Sonuçta ceza alan öğrencilerin ceza almayanlara göre bilişsel çarpıtma oranlarının yüksek, empatik beceri yönüyle düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu iki faktörün öğrencinin ceza alması ile ilintili olduğu ortaya konmuştur. Öte yandan iki grup arasında ahlaki yargı yeteneği puan ortalamaları açısından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bütün bunların yanısıra disiplin cezası alan öğrencilerin profilleri incelenmiş ve çeşitli açılardan regresyon analizleri yapılmıştır. Yapılan analizlerde öğrencinin anne ve babasının eğitim düzeyi ile öğrenci davranışları arasında anlamlı verilere ulaşılmıştır. Tüm bu verilerden sonra mevcut disiplin yönetmeliğinin öğrenciyi merkeze alacak şekilde tekrar revize edilmesi, ailelere rehberlik servisi tarafından eğitimler verilmesi gibi önerilerde bulunulmuştur.

Levin ve Diğerleri (1984), Okul disiplinindeki öğretmen algılarını araştırdıkları çalışmada 71 öğretmene anket uygulamıştır. Karşılaştırma yapabilmek için çalışılan öğretmenler çeşitli sosyo-ekonomik profillerde olan mahallelerden seçilmiştir. Çalışmada ilk önce sınıf yönetimi teknikleri, disiplin problemleri olan öğrenci özellikleri ve okullarda alınan önlemler incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde katılımcı öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerin geldikleri mahallelerin sosyo-ekonomik açıdan düşük olmasının disiplin faktörünü olumsuz yönde

etkilediği görüşündedirler. Çalışma sonucunda yapılan analizlerde öğretmenlerin sınıf yönetimi konusunda desteğe ihtiyaç duyduğu ortaya konmuştur.

Güner(2007) yaptığı çalışmada, İstanbul ilinde eğitim veren 6 tane meslek lisesinde çalışan 220 ğretmen üzerinden araştırma yapmıştır. Literatür taramasında disiplin ve sınıf yönetimi konuları ele alınmıştır. Saha çalışmasında ise mesleki eğitim veren okullardaki öğretmenlerle anket çalışması yapılarak disiplin anlayışları üzerine bulgular elde edilmiştir. Öğretmenlerin daha çok sınıf yönetiminde problem yaşadıklarını belirtmiştir. Mesleki eğitim veren ortaöğretim kurumlarında karşılaşılan disiplin problemlerinin nedenleri öğretmenleri tarafından sosyo ekonomik olarak düşük çevrelerden gelmelerine bağlanmıştır. Öğretmenlerin ğrencilerin aile durumları hakkında bilgi sahibi olması ve ona göre davranması tavsiye edilmiştir.

Taş(2015) alışmasında Mesleki ve Teknik Eğitim veren ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin disiplin algısı incelenmiştir. Çalışma kapsamında 369 ğrenci ile anket çalışması yapılmıştır. Araştırma sonucunda cinsiyet farklılığının öğrenciler arasında disiplin anlayışında bir değişiklik yapmadığı tespit edilmiştir. Sınıf mevcudunun artmasıyla disiplin olaylarında artışların gözlemlendiği belirtilmiştir. Öğrencilerin %73 gibi bir oranını oluşturan kesiminin disiplin suçu kabul edilecek davranışları bildiği tespit edilmiştir. Çalışmanın neriler bölümünde demokratik ve öğrencilerin kararlara dahil olma süreçlerine dahil olabilecekleri ortamların yaratılması, sportif ve kültürel faaliyetlere yer verme, okul aile işbirliğinin canlı tutulması tavsiye edilmiştir.

Tunç ve Diğerleri(2015) yaptıkları çalışmada Mesleki Ortaöğretim Kurumlarındaki disiplin sorunları, nedenleri araştırmış ve çözüm nerileri sunmuştur. Çalışma meslek liselerinde görev yapan 269 öğretmenin görüşleri alınarak yürütülmüştür. Yapılan alışma ve analizler neticesinde öğretmenler, dersi dinlememe, derste konuşma ve derslere olan ilgisizliği öncelikli disiplin problemleri olarak nitelemiştir. Bu davranışlara sebep olarak da medyadaki olumsuz karakterleri ve aile içi olumsuzlukları sıralamışlardır.

Yapılan literatür çalışmasında okullardaki disiplin üzerine bir çok çalışma yapıldığı görülmüş ancak bu alanda geliştirilmiş bir yazılıma rastlanamamıştır. Bu iş ve işlemlerin takibi çoğu okul tarafından bilişim teknolojilerinden yararlanılmaksızın eski yöntemlerle yürütülmektedir. Bu da hem zaman hem de enerji israfına yol açmaktadır. Tüm bunların yanısıra hızlı bir erişim sağlanamayan klasik bir arşiv ile her okul kendine uygun eğitim politikaları gerekleştirememektir. Bu çalışmada bu anlayıştan yola çıkarak, ortaöğretim kurumlarında, disiplin iş ve işlemlerini yürütülmesinde örnek teşkil edecek bir veri ve yazılım modeli oluşturmak amaçlamıştır.

Bu çalışmada uygulamalardan ve yönetmelikten yola çıkarak disiplin cezaları kategorik olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalar da kendi içinde alt kollara ayrılmaktadır. Böylece, işlenen disiplin suçu kaydına ve işlenen suça karşı alınacak disiplin iş ve işlemleri ilişkisine rahat bir şekilde ulaşılabilmektedir. Ayrıca sistem, öğrencinin bu suçu kaçıncı kez işlediği gibi belirli girdileri analiz ederek buna göre karar verebilmektedir.

Yazılım geliştirme sürecinde sahada ihtiyaç analizi yapılmış, disiplinle ilgili yönetmelikler incelenmiş ve disiplin işlemlerinin iş akış şeması oluşturulmuştur. Veri tabanı tasarımı yapıldıktan sonra normalizasyon işlemi sonucunda ilişkisel veri tabanı ortaya çıkmıştır.

Öncelikle ihtiyaçlardan yola çıkılarak UML (Unified Modeling Language-Birleştirilmiş Modelleme Dili) diyagramları oluşturulmuş böylece geliştirilen yazılımın sağlam bir alt yapı üzerine bina edilmesi sağlanmıştır. Microsoft Visual Studio ortamında yazılımın tasarım ve kodlama kısmı gerçekleştirilmiştir.

Bu suretle ortaöğretim kurumlarında yürütülen disiplin işlemleri için bir yazılım geliştirilerek bilgi ve iletişim teknolojilerinden azami ölçüde faydalanılması hedeflenmiştir. Böylece tüm disiplin vakaları düzenli bir şekilde arşivlenebilecek, herhangi bir dosyaya veya öğrencilerin bilgilerine hızlı bir şekilde erişim sağlanabilecektir. Ayrıca veri tabanındaki bu bilgilerden faydalanılarak geleceğe yönelik çeşitli eğitim politikaları üretilebilecektir.

2. Disiplin Kavramı

2.1. Disiplin Nedir?

Disiplin Latince “disciplina” kelimesinden türetilmiş olup bir diğer anlamı da öğretindir. Günümüzde ise daha çok öğretim için uygun şartları oluşturmak için ifade edilmektedir(Alderman, 2001: 38–41). Türk Dil Kurumu sözlüğünde geçen tanıma göre Disiplin kavramı, Bir topluluğun, yasalarına ve düzenle ilgili yazılı veya yazısız kurallarına titizlik ve özenle uyması durumunu ifade eder. Disiplin aynı zamanda sıkı düzen, düzence, düzen bağı, zapturapt anlamında kullanılmaktadır (T.D.K. 1992, s. 383). Daha kısa bir tanımla da davranış denetimi olarak bilinmektedir. (Balay, 2002: 103).

Disiplin toplumda genel bir yanlış olarak ceza kavramıyla karıştırılmaktadır. Oysaki disiplin ile ceza kavramı birbirlerinden çok farklıdır. Ceza yıkıcı davranışa bir tepkidir. Disiplinin amacı ise yıkıcı davranış ve bundan doğacak olumsuz şartları ortadan kaldırmaktır. Bu anlamda disiplin ile istenmeyen durumlar önceden kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Oysa ceza sadece disiplinin bir alt işlevidir.(Tertemiz, 2000: 51). Bunların yanı sıra disiplin ile; otokontrol, kişilik kazanma, sosyalleşme, sorumluluk vb. gibi başka olumlu davranışlarında kazandırılması hedeflenmektedir. Eğitim açısından baktığımızda tüm bunlarla öğrenmenin daha kolay olacağını ve uygun ortam sağlanacağını söyleyebiliriz. (Çiftçi,2008) Sınıf ortamında öğretmen karşılaştığı küçük disiplin problemleriyle sınıfın ilgisini ve dikkatini dağıtmayacak şekilde mücadele etmelidir. Böylece sınıfın dikkati de dağılmayacaktır. Ancak bazı davranışların göz ardı edilmesi de mümkün değildir. Örneğin bir kişiye fiziki saldırı, eşya çalınması vb. olaylar sınıfın dikkatinin dağılıp dağılmamasına bakılmaksızın öğretmen müdahalesini gerektiren davranışlardır. Bunun yanında sınıfta şapka takma, içecek içme, derse öğretmenden sonra gelme gibi davranışlar nispeten kabul edilebilirdir. Burada bir davranışa karşı gösterilecek müsamaha öğretmenin kişisel yöntemlerine veya okulun standartlarına göre değişebilmektedir(Celep 2002). Eğer davranış hafif düzeyde ise aşağıdaki yöntemlerle giderilmeye çalışabilir:

Dolaylı İleti: Bunlar öğrenci ile doğrudan sözel olarak iletişim kurmaksızın yaptığı hareketten vazgeçmesini ihtar eden bir yöntemdir. Örneğin ilgili öğrencinin omuzuna veya masasına dokunmak bu kategoriye girebilir (Öztürk, 2001).

Göz Kontağı: Olumsuz davranışı yapan öğrenci ile göz teması kurmak hem davranışın sonlanmasına yardımcı olacaktır hem de sınıfın durumu fark etmemesine dolayısıyla dikkatin dağılmasına mani olacaktır.

Mizah Kullanma: Mizah iyi kullanıldığında hem sınıf ortamı eğlenceli hale gelecek hem de istenmeyen davranış ortadan kaldırılacaktır(Aygün, 2013).

Görmezden Gelme: Görmezden gelme sınıfta olup bitenlere tamamen kayıtsız kalmak demek değildir. Ancak yerinde ve zamanında kullanılırsa bazı olumsuz davranışların kendiliğinden ortadan kalkmasına neden olabilir.

Öğrencinin İsmi Söyleme: Öğretmenin öğrenciyi küçük düşürmeden dikkatini çekmesi gerektiğı bir yöntemdir. Öğrencinin utandırılmamasına özen gösterilmelidir. Öğrencinin adı o anda dersle ilgili olarak kullanılırsa derse dikkatini vermesi sağlanabilir(Öztürk,2002).

Davranış hafif düzeyde değılse yaptırımlarının olması gerekmektedir. Örneğin fiziksel bir saldırı söz konusu olduğunda ya da milli manevi değerlere hakaret söz konusu olduğunda görmezden gelinemez. Bu tarz davranışlar disiplin kuruluna sevk edilerek gerekli işlemlerin başlatılması ve gerekiyorsa öğrencinin davranışı sonucunda ceza alması gerekmektedir.

2.2. Disiplin Modelleri

Geçmişten günümüze birçok disiplin modelleri geliştirilmiştir. Bu sebepten dolaydır ki bazı modellerdeki disiplinsiz davranışlar başka bir modelde olağan olarak görülebilmektedir. Bir davranışı olumlu veya olumsuz olarak değerlendirebilmek için bu modeller incelenmelidir. Bu disiplin modellerinden bazıları şunlardır:

2.2.1. Davranış Değiştirme Modeli

Davranışçı psikologlar Watson, Thorndike ve Skinner'in öncülüğünü yaptığı bu modelde davranışların çevresel etmenlerle şekillendirilebileceğı üzerinde durulmuştur. Ödül ve ceza yöntemi kullanılarak istenilen davranışlar pekiştirilebilir istenmeyen davranışlar ise cezalandırılır. (Erdem, 2011: 93).

2.2.2. Güvengen Disiplin Modeli

Lee Canter ve Marlene Canter'in öncülüğünü yaptığı bu modelde öğretmen disiplini sağlamada en önemli unsurdur. Yani bu model öğretmen merkezlidir diyebiliriz. Öğretmenin sınıfta disiplini sağlaması üç aşamalı bir süreçten oluşur. İlk olarak öğretmen kuralları ve öğrencilerden beklentilerini net bir şekilde tanımlayarak ortaya koyar. İkinci aşamada öğretmen kuralları, istenilen davranışları olumlu tekrarlarla güçlendirir. Son olarak da kuralları ihlal eden öğrenciler öğretmen tarafından cezalandırılır (Kantos ve diğerleri, 2007: 122).

2.2.3. Etkili öğretmenlik eğitimi modeli

Thomas Gordon tarafından geliştirilen bu modelde öğretmenlerin esnek, anlayışlı olması ve öğrencilerde otokontrol davranışların oluşması öngörülmektedir. Öğretmenler öğrencilerde istenmedik davranışlar oluşturabilecek güç yöntemlerini uygulamamalıdır (Tertemiz, 2010: 124).

2.2.4. Gerçeklik Terapisi/Seçim Teorisi Modeli

Bu modele göre öğretmenler geleneksel ödül ve ceza yöntemlerinden vazgeçmelidirler. Bunun yerine öğrencilere sorumluluk duygusu kazandırılmalıdır. Sorumluluk kazandırmak için de işbirlikçi öğrenmeye önem verilmeli, bireysel farklılıklar dikkate alınarak her bir öğrencinin farklı gereksinimlerini doymasına izin verilmelidir. Okulda yapılacak faaliyetlerde öğrencilerin sevme, kabul görme, özgürlük ve eğlence gibi gereksinimleri dikkate alınmalıdır. Öğrencilere baskı yapılmamalı, zorlanmamalıdır. Ayrıca öğrencilerin kişisel yaşantılarına ilgi gösterilmelidir (Sadık, 2006: 59).

2.2.5. Kounin'in Disiplin Modeli

Önleyici disiplin modeli olan bu modelde öğrenci davranışlarını olumlu yönde geliştirmek temel amaçtır. Kounin istenmeyen davranışları oluştuktan sonra düzeltmek yerine önleme üzerinde durmuştur (Çiftçi, 25).

Kounin Modelinde öğretmen istenmeyen bir davranış gördüğünde ve bu davranışı düzelttiğinde bu durum sadece o öğrenciyi etkilemeyecek olup aynı zamanda diğer öğrenciler üzerinde de tesir sağlayacaktır. Kounin bu duruma "dalga etkisi" adını vermiştir. Dalga etkisi yöntemiyle ilerde ortaya çıkabilecek muhtemel olumsuz davranışlarda önlenmiş olacaktır (Çiftçi, 25).

3. Ortaöğretim Kurumlarında Disiplin Yazılımı Geliştirme

3.1. Disiplin Yönetmeliğinde Cezalar

Ülkemizde ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerle ilgili disiplin iş ve işlemleri 28758 sayılı Ortaöğretim Yönetmeliğinin 10. Kısımının Üçüncü bölümünde Disiplin başlığı adı altında ele alınmıştır. Bu yönetmelikte öğrencilerin disiplini bozacak davranışları yapması durumunda verilecek olan cezalar yer almaktadır. Her okul sene başı kurul toplantılarında oluşturdukları disiplin kurulları ile bu iş ve işlemleri yürütmektedir.

Disiplin yönetmeliğine göre verilebilecek disiplin cezaları en hafiften ağıra doğru şu şekilde sıralanmaktadır.

- Kınama,
- Okuldan Kısa Süreli Uzaklaştırma,
- Okul değiştirme,
- Örgün eğitim dışına çıkarma cezalarıdır.

Disiplin yönetmeliğine göre olumsuz davranışlar cezalara göre sınıflandırılmıştır. Kınama cezasını gerektiren bazı davranışlar ve fiiller için okulu, çevresini ve eşyasını kirletmek, tütün ve tütün mamullerini bulundurmamak veya içmek, kılık-kıyafete ilişkin mevzuat hükümlerine

uymamak örnek olarak verilebilir. Okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezasını gerektiren bazı davranışlar ve fiiller ise kişilere, arkadaşlarına söz ve davranışlarla sarkıntılık, hakaret etmek; izinsiz gösteri veya toplantı düzenlemek; sarhoşluk veren zararlı maddeleri bulundurmamak veya kullanmak gibi eylemleri kapsamaktadır. Diğer yandan okul değiştirme cezasını gerektiren bazı davranışlar ve fiiller arasında Türk Bayrağına, ülkeyi, milleti ve devleti temsil eden sembollere saygısızlık etmek; hırsızlık yapmak, yaptırmak ve yapılmasına yardımcı olmak, okul çalışanlarının görevlerini yapmalarına engel olmak sayılabilir. Son olarak, Türk Bayrağına, ülkeyi, milleti ve devleti temsil eden sembollere hakaret etmek, bağımlılık yapan zararlı maddelerin ticaretini yapmak gibi eylemler ise örgün eğitim dışına çıkarma cezasını gerektiren bazı davranışlar ve fiiller arasındadır.

3.1. Disiplin Cezası Gerektiren Olayların Sınıflandırılması

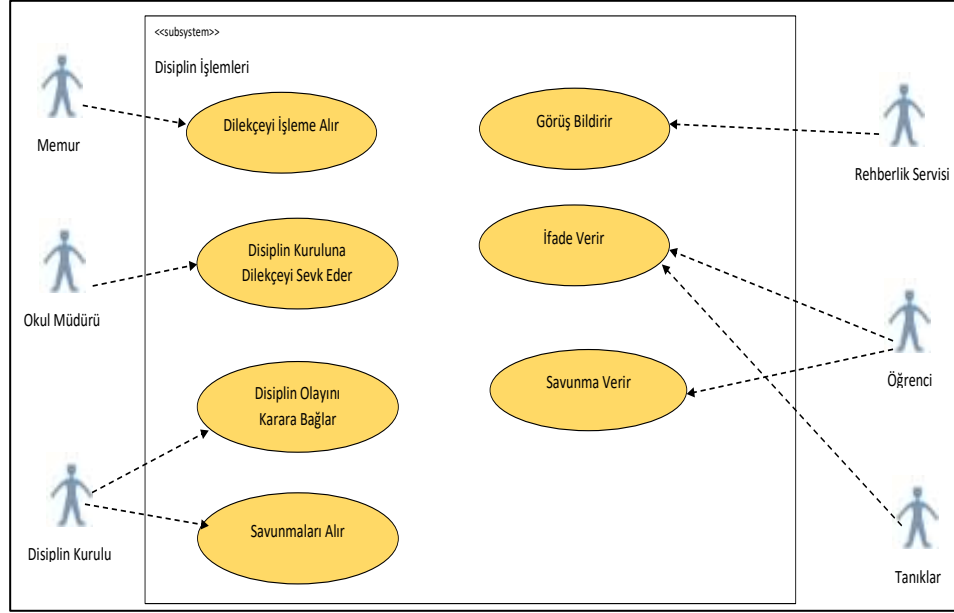
Yönetmeliğe göre olumsuz davranışlar ceza türüne göre tasnif edilmiştir. Bu çalışmada olumsuz davranışların kolayca bulunarak yönetmelikteki ceza türleriyle eşleştirilebilmesi için disiplin problemleri sınıflandırılmış ve bir model oluşturulmuştur. Şekil 1.'de görülen bu modelde, disiplin problemleri başlıca davranışsal problemler; görev ve sorumluluklarla ilgili problemler; zararlı alışkanlıklar; pansiyonla ilgili problemler; zararlı yayımlar; bilişim suçları; milli ve manevi değerlerin korunması ile ilgili problemler olarak yedi ana grupta sınıflandırıldı.

Şekil 1. Disiplin olaylarının sınıflandırılması

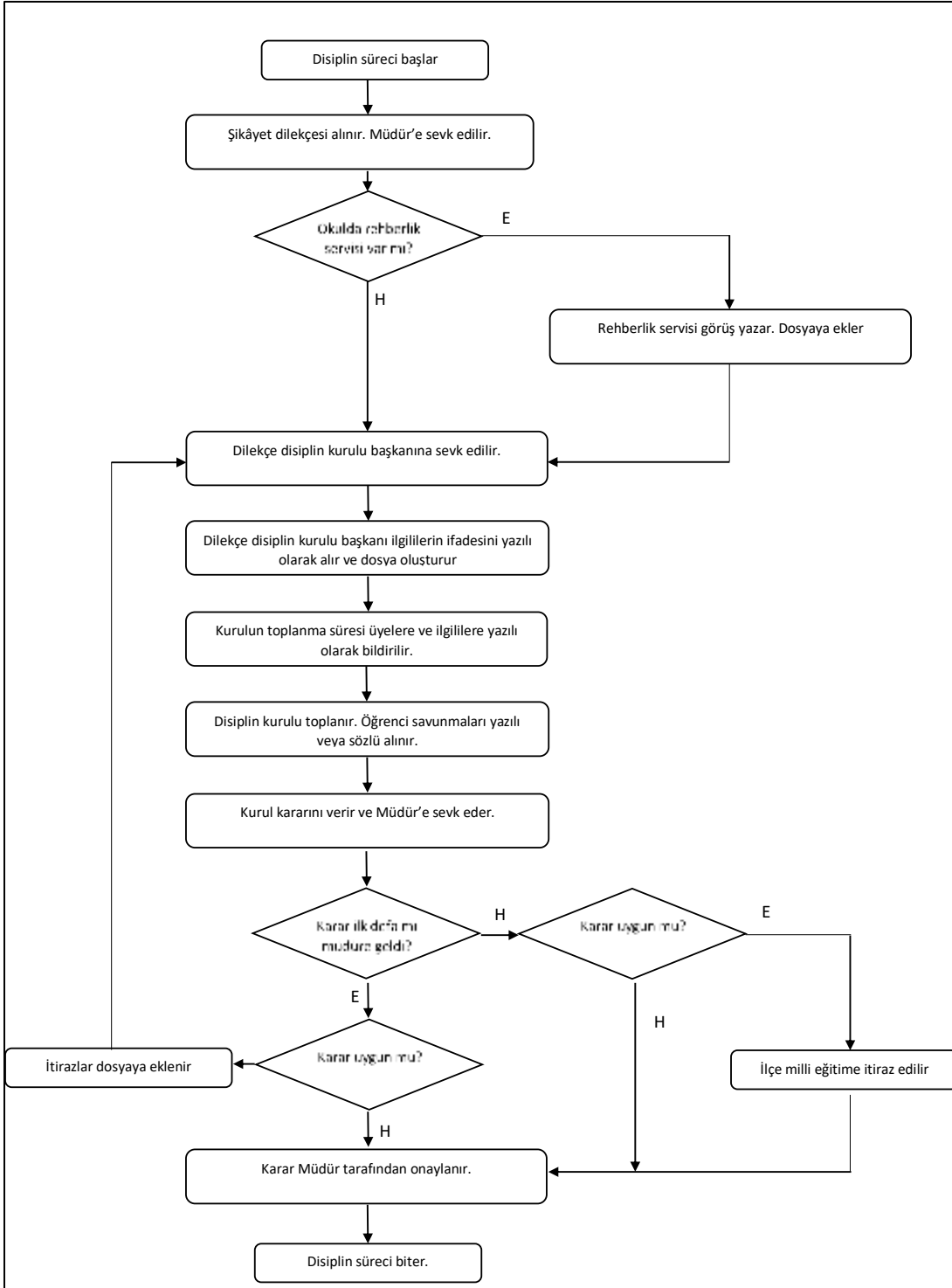
3.2. Disiplin Olayına Ait Kullanıcı ve Akış Diyagramları

Ortaöğretim kurumlarında disiplin iş ve işlemleri yürütülmesinde farklı aktörlerden rol almaktadır. Disiplin işlemlerinin başlatılması için memurlar dilekçeleri almakta ve alınan bu dilekçeler okul müdürünün onayıyla disiplin kuruluna gönderilmektedir. Disiplin olayında öğrenci ve tanıklardan ifadeler alınmakta ve eğer rehberlik servisi mevcutsa, rehberlik servisine danışılmaktadır. Süreçte memur, okul müdürü, disiplin kurulu üyeleri, rehberlik servisi, ilgili öğrenci veya öğrencilerin ve varsa tanıkların aktif rol aldıkları görülmektedir (Şekil 2.).

Şekil 2. Ortaöğretim kurumlarında disiplin iş ve işlemleri yürütülmesi ile ilgili kullanıcı diyagramı

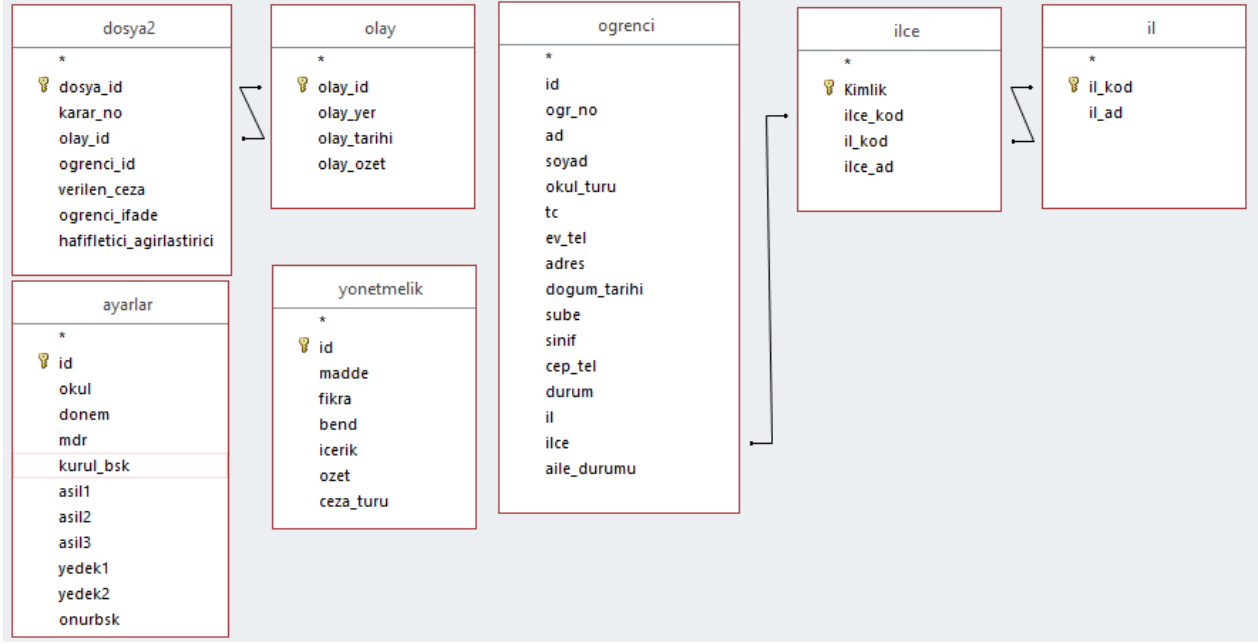
Sürecin paydaşları arasında nasıl işlediği ve geri dönüşlerin olduğu Şekil 3.'deki akış diyagramında verilmiştir. Şekilden de anlaşılacağı üzere şikâyet dilekçesinin alınıp müdüre sevk ile süreç başlamaktadır. Eğer okulda rehberlik servisi varsa görüşü alınmak üzere dosya gönderilir yoksa doğrudan dilekçe kurula sevk edilir. Disiplin kurulu başkanı konuyla ilgili kişilerin ifadelerini alır. Kurul üyelerine toplanmaları için yazılı duyuru yapılır. Kurul toplandıktan sonra ilgili öğrencilerin savunmalarını alıp yönetmeliğe göre karar verirler. Karar müdüre onaylanmak üzere sevk edilir. Karar uygun görülmesi durumunda onaylanır aksi takdirde itiraz süreci başlar.

Şekil 3. Disiplin Kurulu Toplanması ve Karar Alınması İş Akış Diyagramı

3.4. Ortaöğretim Disiplin Yönetmeliği Uygulamaları İçin Veri Tabanı ve Programın Hazırlanması

Şekil 4’de yazılıma ait veritabanındaki tablolar olduğu görülmektedir. Disiplin işlemlerinde, ilgili her öğrenci için yeni bir “dosya_id” oluşturularak kayıt yapılmaktadır. Her kayıtta olay yeri, ceza maddesi, ceza türü, ifade özeti, hafifletici veya ağırlaştırıcı sebepler gibi detaylı veriler girilmektedir.

Şekil 4. Disiplin Yönetmeliği Yazılımı Veri Tabanı İlişki Diyagramı

Yönetmelikler zaman zaman değişebilmekte veya yeni maddeler eklenebilmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir bir sistem için yönetmelik yönetimi esnek olmalıdır. Şekil 5’de görülen ekran alıntısında yönetmelik ile ilgili sayfa görülmektedir. Kullanıcı buradan istediği gibi yeni bir yönetmelik girebilecek, bir yönetmelik maddesini değiştirebilecek veya silebilecektir. Çalışmanın genişletilmesi durumunda bu işlemlerin otomatik olarak mevzuat sayfasından çekilmesi öngörülmektedir. Örneğin yeni bir yönetmelik maddesi eklendiğinde veya revize edildiğinde programa güncelleme paketi olarak eklenebilecektir. Böylece bu işlemlerin manuel olarak yapılandırılmasının önüne geçilmiş olunacaktır.

mad	fil	b	icerik	ozet	ceza_turu
164	1	ç	Tütün ve bütün mamullerini bulundurmak veya kullanmak.	Tütün mamülleri bulundurma...	Okuldan Kise Sür...
164	1	d	Bağkasına ait eşyayı izinsiz almak veya kullanmak.	İzinsiz Eşya Alma	Kinama
164	1	e	Yalan söylemek.	Yalan Söyleme	Kinama
164	1	f	Özünsüz devamsızlık yapmak, okula geldiği hâlde özünsüz eğ...	Özünsüz Devamsızlık	Kinama
164	1	g	Okul kütüphanesi, atölye, laboratuvar, pansiyon veya diğer ...		
164	1	ğ	Kaba ve saygısız davranmak.		
164	1	h	Dersin ve ders dışı eğitim faaliyetlerinin alogini ve düzenini bo...		
164	1	ı	Kopya çekmek veya çekilmesine yardımcı olmak.		
164	1	i	Yatılı okullarda pansiyona geç gelmek.	Pansiyon	Okul Değişime
164	1	j	Müştehaen veya yasaklanmış araç, gereç ve dokümanları o...		
164	1	k	Kumar oynamaya yarayan araç-gereç ve doküman bulundur...		
164	1	l	Bilgin araçlarını amacı dışında kullanmak.		
164	1	m	Alınan sağlık ve güvenlik tedbirlerine uymamak.		
164	1	n	Öğretmenin bilgisi ve kontrolü dışında bilgin araçları ile meyg...	Bilgin suçları	Okuldan Kise Sür...
164	5.	5.	Bilgin Araçlarını Kötü Kullanma	Bilgin	Okul Değişime
255	8.	1.	denem	deneme	Okul Değişime
164	1	a	Okulu, okul eşyasını ve çantasını kirtlemek.	Okulu, okul eşyasını ve çant...	Kinama

Şekil 5. Kullanıcı Ara yüzünden bir örnek: yönetmelik ekranı

Sonuç, Öneriler ve Kısıtlar

Eğitim-öğretim her ülke için birinci öncelikli bir konudur. Kaliteli bir eğitim için sağlıklı bir disiplin anlayışının geliştirilmesinin gerektiği yadsınamaz bir gerçektir. Yapılan literatür taramasında ortaöğretim kurumlarında yürütülen disiplin işlemleri için tasarlanmış bir modele ve yazılıma rastlanılmamıştır. Bu durum çoğu okul tarafından disiplin işlemlerinin klasik yöntemlerle bilişim sistemlerinden yeterince faydalanılmaksızın yürütüldüğünü göstermektedir.

Bu çalışma ile ortaöğretim kurumlarında kullanılmak üzere bir yazılım modeli geliştirilmiştir. Geliştirilen modelle ve yazılımla disiplin işleri kolay bir şekilde yönetilebilecektir. Yönetmelik gereği bir öğrenciye disiplin cezası verilmeden önce öğrencinin söz konusu fiili daha önce yapıp yapmadığına bakılması gerekmektedir. Hazırlanan program sayesinde ceza detayları görülerek, öğrencinin disiplin olayı geçmişine hızlıca göz atılabilir. Böylece ceza hafifletilebilir veya ağırlaştırılabilir. Ayrıca, disiplin kurulunun nihai kararı ve müdürün onaylamasından sonra cezanın kayıtlara geçirilmesi, öğrenci ve ailesine tebliğ edilmesi gerekmektedir. Bu gibi işlemlerin de program tarafından yapılması sağlanabilmektedir. Uzun vadede bu çalışma ile hedeflenen faydalar da şunlardır:

- Geliştirilen yazılımın sadece mevcut disiplin yönetmeliğine göre değil değişen şartlara uyum sağlayabilecek esnek ve genişletilebilir olmasıdır,
- Uzun vadede elde edilen veriler kullanılarak iyi eğitim politikaları geliştirebilmek,
- Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda kullanılan E-Okul sistemine entegre olabilecek bir yazılım geliştirmek,
- Bir öğrencinin disiplin yönünden profiline hızlı bir erişim sağlayabilmek ve önleyici tedbirler alabilmektir.

Mevcut program, öğrenci bilgileri ve yönetmelikle ilgili bilgiler manuel girilecek şekilde hazırlanmıştır. Gelecekte programın e-okul ile entegre edilmesi durumunda öğrenci bilgileri kayıt etmeksizin doğrudan çekilebilir. Ayrıca yönetmelikle ilgili bilgiler de, disiplin programlarına bağlantılı merkezi bir veri tabanında tutulabilir. Böylece kurumlara düşen iş yükü azaltılırken daha hızlı ve doğru bilgi transferi sağlanmış olur.

Kaynakça

Aygün, A.(2013). Anadolu Liselerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Karşılaştıkları Disiplin Problemleri Ve Bunlara Baş Etme Yolları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Alderman, T. (2001). In Good Discipline One Size Doesn't Fit All, Education Digest, [Http://www.eddigest.com](http://www.eddigest.com), Ss. 38-41.

Balay, R. (2002). 2000'li Yıllarda Sınıf Yönetimi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ss. 103.

Başaran, İ.(1984). Eğitime Giriş, Beşinci Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara.

Celep, C. (2000). Sınıf Yönetimi Ve Disiplini. Ankara: Anı Yayıncılık.

Çiftçi, M.(2008). Disiplin Cezası Alan Ve Almayan Lise Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri Bilişsel Çarpıtmaları Ve Empatik Becerilerinin Karşılaştırılması, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.

Erdem, A. R. (2011). Sınıf Disiplini Ve Kuralları. R. Sarpkaya (Editör). Sınıf Yönetimi. Ankara. İhtiyaç Yayıncılık, Ss. 81-110.

Güner, Ü.(2009). Meslek Liselerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Disiplin Anlayışları Ve Disiplin Uygulamaları, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, İstanbul.

Kantos, Z. E., Taşdan, M. Ve Kantos, T. (2007). Sınıf Kuralları. Z. Cafoğlu (Editör). Yeni Gelişmeler Doğrultusunda Sınıf Yönetimi. Ankara. Grafiker Yayıncılık, Ss. 121-162.

Kök, M.(2007). Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğretmen, Rehber Öğretmen Ve Yöneticilerin Ortaöğretim Kurumları Ödül Ve Disiplin Yönetmeliğindeki Ceza Gerektiren Davranışlar İle Cezalara İlişkin Görüşleri, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Levin, J.And Others. (1984). Teachers' Perceptions Of School Discipline: Their Impact On Staff Development Delivery, Paper Presented At The Annual Meeting Of The American Educational Research Association 68th, New Orleans, La, April, Pp. 23-27.

Oğuzkan, F.(1974). Eğitim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Öztürk, B.; Koc, G. (2001), "Öğretmen Beklentileri Ve Öğrenci Üzerindeki Etkileri", Eğitim Yönetimi.

Sadık, F. (2006). Öğrencilerin İstenmeyen Davranışları Ve Bu Davranışlarla Baş Edilme Stratejilerinin Öğretmen Öğrenci Ve Veli Görüşlerine Göre İncelenmesi Ve Güvengen Disiplin Modeli Temele Alınarak Uygulanan Eğitim Programının Öğretmenlerin Baş Etme Stratejilerine Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taş, G. (2015). Meslek Lisesi Öğrencilerinin Disiplin Algılarının İncelenmesi, Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, İstanbul.

Tertemiz, N. (2000). Sınıf Yönetimi, Ed.: Leyla Küçükahmet, Ankara, Nobel Yayıncılık, Ss. 51.

Tunç, B. Ve Diğerleri.(2015). “Meslek Liselerinde Disiplin Sorunlari, Nedenleri Ve Çözümü: Bir Durum Analizi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (2), Ss. 384-403.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, (1992). İstanbul.

Uzun, S. A. (2001). Özgürleştirilen Disiplin, Bilge Yayıncılık, İstanbul.

Yüzer, V. (2001). Etkileşimli Televizyonda Eğitim/Öğretim Amaçlı Program Hazırlama, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Eskişehir.

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinden Sembolik Şiddet: Türk Atasözleri Ve Deyimlerinde Annelik-Babalık Cinsiyet Rollerinin Kültür Kodlarına Dayalı Bir İnceleme¹

Selin BAYRAKDAR²

Özet

Toplumsal cinsiyet en genel anlamıyla, cinsiyetin sosyo-kültürel özellikler tarafından oluşturulduğunu belirtir. Toplumsal cinsiyet rolleri ise, kültürel olarak üretilen ancak biyolojik cinsiyete atıfla bedenlere kazınan kültürel kodlardır. Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulması vasıtasıyla, cinsiyet eşitsizliği yaratılır ve sürdürülür. Kültür kodları yoluyla bedenlere ve zihinlere işleyerek varlığını sürdüren bu eşitsizlikte dilin özel bir yeri söz konusudur. Dil algılama kategorileri yaratır ve inşa edilen kültürel kategoriler sayesinde, eşitsizliğin meşru görölme aracı olarak kullanılır. Bir toplumun temel geleneksel yapı taşları olan ve dil vasıtasıyla sürdürülerek gelecek kuşaklara aktarılan atasözleri ve deyimler, toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürülmesinde önemli bir yere sahiptirler. Türk Atasözleri ve Deyimleri cinsiyet eşitsizliğini sürdüren, sembolik Şiddet içerici ifadeler barındırır. Sembolik Şiddet içerici ifadelerin analizini yapmak, bizlere düşünömsel bir bakış sunarak, bu eşitsizliklere karşı farkındalık kazandırır. Buradan hareketle bu yazının amacı; öncelikli olarak toplumsal cinsiyet kavramından yola çıkarak toplumsal cinsiyet rollerini tanımlamaktır. Sembolik Şiddet kavramı bağlamında, Türk Atasözleri ve Deyimlerindeki annelik-babalık rollerine ilişkin sembolik Şiddet içerici ifadeler üzerinde yapılacak söylem ve içerik analiziyle, Şiddetin gelecek kuşaklara aktarıldığının bulgulanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Rollerini, Annelik-Babalık Rollerini, Cinsiyet Eşitsizliği, Sembolik Şiddet, Türk Atasözleri ve Deyimleri

¹ Bu çalışma 28-30 Nisan 2018 tarihinde Antalya’da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumunda sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş tam metin halidir.

² Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, selin.bayrakdar@hotmail.com

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinden Sembolik Şiddet: Türk Atasözleri Ve Deyimlerinde Annelik-Babalık Cinsiyet Rollerinin Kültür Kodlarına Dayalı Bir İnceleme

Symbolic Violence Through Social Gender Roles: An Analysis Based On Cultural Codes Of Maternity-Paternity Gender Roles in Turkish Proverbs And Idioms

Abstract

Gender in the most general sense indicates that gender is created by socio-cultural qualities. Gender roles are cultural codes that are culturally produced but are engraved into bodies with attribution to biological sexism. Through the creation of gender roles, gender inequality is created and sustained. Language has a special place in this inequality, which persists its existence by functioning through bodies and minds through cultural codes. Language creates perception categories and is used as a legitimate means of inequality, because of the built-in cultural categories. Proverbs and idioms, which are the basic building blocks of a society and transmitted to future generations by maintaining through language, have an important place in the maintenance of gender roles. Turkish Proverbs and Idioms contain symbolic violent expressions that maintain gender inequality. The analysis of symbolic violence expressions brings awareness to these inequalities by giving us a thoughtful view. Based on this, the purpose of this article; is to define gender roles based on gender concept. In the context of symbolic violence, it is aimed to make an analysis of violence passing on to future generations, by analyzing the discourse and contents of symbolic violent expressions on maternal-paternal roles in Turkish Proverbs and Idioms.

Keywords: Gender Roles, Maternity-Paternity Roles, Gender Inequality, Symbolic Violence, Turkish Proverbs and Idioms

Giriş

Atasözleri, geniş halk yığınlarının deneyimlerine dayanan, geçmişten günümüze aktarılan, geleneklere yerleşmiş ulusal varlıklardır. Bir ulusun ortak düşünce, tutum ve inanışlarını belirten bu sözler, toplumda yol gösterici ifadeler olarak benimsenir.³ Türk toplumunda ataların sözüne olan inanç, yine bir atasözünü şu şekilde ifade edilmiştir: “Ataların sözü Kura’a girmez; ama yanınca yürür.” Bu atasözünde, atasözlerinin Tanrı

³ Ömer Asım Aksoy, “Atasözleri Sözlüğü”, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1995, s. 15.

sözü olmamakla birlikte, onun gibi kutsal sayıldığı ve gereklerine uyulması gerektiği ifade edilir. “Atalar sözünü tutmayanı yabana atarlar.” Yine bu atasözünde görüldüğü üzere, ataların sözüne uymayan kişinin, ahlak kurallarına uymadığı gerekçesiyle toplumdan dışlanması gerektiği ifade edilir.⁴ Deyimler ise, bir kavramı ifade etmek için kullanılan, çoğunlukla gerçek anlamlarından ayrı bir anlam ifade eden, özel kalıplaşmış söz öbekleridir.⁵ Atasözleri ve deyimler, toplumun zihin yapısının dil vasıtasıyla gelecek kuşaklara aktarıldığı temel yapı taşlarıdır. Bu sözler, atalarımızdan bizlere kalan ve ders verici nitelikteki önemli ifadeler içermekle birlikte, günlük yaşantımızı olumsuz etkileyecek boyutta şiddet içerici ifadeler de barındırmaktadırlar. Buradan hareketle metnin konusu, toplumsal cinsiyet rollerine yönelik sembolik şiddetin, Türk Atasözleri ve Deyimlerindeki yansımalarıdır. Özellikle annelik-babalık cinsiyet rollerine ilişkin olarak analiz edilecek olan bu atasözleri ve deyimler, her birimizin günlük yaşamda maruz kaldığı şiddet içerici ifadelere sahiptirler.

Cinsiyete dayalı rol ayrımı, erkeklik ve kadınlık rolleri üzerinden, insan yaşantılarını bir ayrıma tabi tutar. Geleneksel rol ayrımına göre, erkekler ve kadınlar, gerçekliğin iki ayrı tarafında yaşamaktadırlar; bu ayrımı yansıtan ise kùltürdür.⁶ Kùltür, toplumsal kategorilerin olağan görünmesini sağlayan bir araç işlevi görür. Bu olağanlık durumundan dolayı, bizler toplumsal kategoriler içinde kendi karar mekanizmalarımızın olduğu yanılığına kapılarak, bizlere dayatılan tahakküm ilişkilerini sürdürürüz. Toplumsal cinsiyet ayrımına yönelik sembolik şiddet içeren ifadeleri zaman zaman bizler de kullanırız. Bunun en önemli nedenlerinden biri, bu normal görme eğilimidir. Bu sebeple bu sözler üzerinde yapılacak analiz, bizlere farkındalık kazandırması açısından oldukça önemlidir. Eleştirel bir gözle bakmayı başarabilirsek, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürdürme konusunda kendimizle ve çevremizle mücadele edebiliriz.

En genel anlamıyla bu metnin amacı; toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak sürdürülen toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda farkındalık uyandırmaktır. Günlük yaşamda derinlemesine irdelemeden sarf ettiğimiz atasözleri ve deyimlerin, altında

⁴ Aksoy, “Atasözleri Sözlüğü”, s. 159.

⁵ Aksoy, “Atasözleri Sözlüğü”, s. 52.

⁶ Shulamith Firestone, *Cinselliğin Diyalektiği*, çev. Yurdanur Salman, İstanbul: Payel Yayınları, 1993, s. 177.

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinden Sembolik Şiddet: Türk Atasözleri Ve Deyimlerinde Annelik-Babalık Cinsiyet Rollerinin Kültür Kodlarına Dayalı Bir İnceleme

yatan derin anlamlarının ayırdına varmayı ve böylece eleştirel bir gözle bakabilmeyi başarabilmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için; kavramsal ve kuramsal bağlam çerçevesinde, öncelikle cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımını açıklanacak, sonrasında sembolik şiddet kavramına değinilecek ve son olarak atasözleri ve deyimlerden içerik ve söylem analizi vasıtasıyla elde edilen bulgularla, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sembolik şiddet içerici ifadelerle nasıl sürdürüldüğüne değinilecektir. Okurun feminist yazındaki derin tartışmalar hakkında bilgi sahibi olduğu varsayılarak, analizimize yarayacak temel kavramsal kavramların genel bir bahsiyle yetinilerek, analiz kısmına geçiş yapılmıştır.

Kavramsal Ve Kuramsal Bağlam

Türk atasözleri ve deyimlerinde annelik ve babalık toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında sembolik şiddet içerici ifadeleri analiz etmek için, öncelikle bazı kavramsal ve kuramsal arka plana sahip olmak gereklidir. Bu sebeple kavramsal ve kuramsal olarak analizi kolaylaştıracak olan, toplumsal cinsiyet ve sembolik şiddet kavramları açıklanarak yola çıkılacaktır.

Toplumsal cinsiyet çalışmalarının en önemli başlangıç noktalarından biri, erkekler ve kadınlar arasındaki ayrımın biyolojik olarak mı yoksa kültürel olarak mı belirlendiği sorunsalıdır.⁷ Cinsiyet (sex) kavramı kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıkları ifade etmek için kullanırken, toplumsal cinsiyet (gender) kültürel olarak belirlenen toplumsal rollerdeki, erkeksilik ve dişillik özelliklerine işaret eder.⁸ Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyetin doğuştan gelen bir özellik olduğu fikrine bir karşı çıkış niteliğindedir.⁹ Genel anlamıyla toplumsal cinsiyet, kadınlık ve erkekliğin, sosyal ve kültürel olarak tanımlanmasını, rollerin toplumsal olarak verilmesini ifade etmek için kullanılır. Bu kavramın toplumsal cinsiyet çalışmaları için önemli olmasının sebebi,

⁷ Joanne Entwistle, "Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet", *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, çev. İlkay Şahin, Ankara: Birleşik Yayınevi, 2012, s. 217.

⁸ Martin, Slatery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, ed. Tatlıcan, Ümit, Demiriz, Gülhan, çev. Balkız, Özlem vd., İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2011, s. 341.

⁹ Gavan Titley, Yael Ohana (ed.), *Toplumsal Cinsiyet Konu(şma)ları*, çev. Şehnaz Kıymaz Bahçeci, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2014, s. 31.

toplumdaki cinslere dayalı eşitsizlikçi g¼c dağılımlarını sorgulamanın yolunu açmasıdır.¹⁰ Bu bakış açısına g¼re, cinsel kimlik açısından farklı bir yaratılışa sahip olmak, topluma yayılmış cinsiyet rollerinin eşitsiz dağılımlarının asıl sebebi değildir. Firestone'nin belirttiği gibi, insan doğayı aşmaya başlamıştır ve “doğallık” insanca bir durum değildir. Bu y¼zden bizler cinsiyet eşitsizliğini meşrulaştırmak için doğaya sığınmayı bırakmak durumundayız.¹¹ Toplumsal cinsiyet s¼ylemsel bir oluşumdur. Doğa-k¼lt¼r ayrımıyla beslenir ve doğaya atıfla meşrulaştırılır, dolayısıyla, tahakk¼m ilişkilerinin hiyerarşik olarak konumlanışının gizlenmesine yardımcı olur. B¼ylelikle aynı zamanda, insan ¼retimi olan k¼lt¼r, doğa ¼zerinde bir anlam dayatarak bu anlamı “gerçeklik” olarak tanımlar.¹²

Simone de Beauvoir'in 1949'da yazdığı “İkinci Cins” adlı eserinde geçen “İnsan kadın doğmaz: sonradan olur.” c¼mlesi, g¼n¼m¼zde toplumsal cinsiyete y¼nelik olarak şu Şekilde slogan haline gelmiştir: “Kadın doğulmaz, kadın olunur.” Bu bakış açısına g¼re, insan dışisinin toplum içerisindeki yerini belirleyen biyolojik, iktisadi veyahut ruhsal bir yazgı değildir. Öteki varlık haline getirilen bu cinsi yaratan, insan uygarlığının bizatihi kendisidir.¹³ Toplumsal cinsiyetin inşa edilmiş olduğunu öne s¼rmek, onun hayali olduğunu iddia etmekten ziyade, bunun s¼ylemsel olarak nasıl bir gerçeklik haline getirildiğinin, yani başka bir deyişle, toplumsal cinsiyetin k¼lt¼rel biçimlerinin bir gerçeklik olarak nasıl ¼retilendięinin sorgulanması fikrine dayanır.¹⁴ Toplumsal cinsiyet fikrini kabul etmek, cinsiyet eşitsizliğini değişmez g¼rme eğiliminden, aşılabilir g¼rme eğilimine geçişi ifade eder. Bu sebeple oldukça önemlidir. Peki, toplumsal cinsiyet ne zaman başlar ve bir bitimi s¼z konusu mudur?

Toplumsal cinsiyet, doğumumuzda bizlere giydirilen k¼lt¼rel kodlarla birlikte başlar ve ölüml¼m¼ze kadar bizimle birlikte dir.¹⁵ Hatta daha da ileri gidecek olursak, cinsiyet

¹⁰ Yıldız Ecevit, “Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç”, *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, Eskişehir: Açıköğretim Fak¼ltesi, 2011, s. 4.

¹¹ Firestone, *Cinselliğin Diyalektiği*, s. 21.

¹² Judith Butler, *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Alt¼st Edilmesi*, ev. Başak Ert¼r, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 94.

¹³ Simone de Beauvoir, *Kadın 1 “İkinci Cins” Genç Kızlık ağı*, ev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları, 1993, s. 231.

¹⁴ Butler, *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Alt¼st Edilmesi*, s. 88.

¹⁵ Titley, Ohana, *Toplumsal Cinsiyet Konu(şma)ları*, s. 19.

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinden Sembolik Şiddet: Türk Atasözleri Ve Deyimlerinde Annelik-Babalık Cinsiyet Rollerinin Kültür Kodlarına Dayalı Bir İnceleme

eşitsizliği barındıran roller doğumumuzdan önce bizimle birlikte denilebilir. Kız çocuğuna pembe patik örülürken, oğlan çocuğuna mavi patik örülür. Doğumdan sonra bizlere cinsiyetimize göre bu patiklerin hangisinin giydirileceğine karar verilir. Oğlan-kız çocuğu olarak toplumun bizden beklentileri vardır. Oğlan çocuğuna cüretkâr, cesur, mert ve saldırgan olma aşılırken; kız çocuğuna nezaket, merhamet, anaçlık ve duygusallık aşılır. Bu bakış açısıyla oluşturulmuş kültürel kategorilerin içine doğan çocuk, bu özellikleri normal görme eğilimi gösterir. Kendisinden beklenen toplumsal cinsiyete dayalı rollerini çoğunlukla karşı çıkmadan yerine getirir. Aile, eğitim, din ve hukuk gibi toplumsal kurumlar söz birliği içerisinde bu rolleri pekiştirir. Küçükken anne olmayı hayal etmeyen bir kız çocuğu neredeyse yoktur. Kültürel kodlarla bedenlerimize kazınan bu gibi ayrımlar, kadınlara ve erkeklere yönelik şiddeti besler.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, heteroseksüel erkeğin toplumsal gücünü korumaya yönelik olarak, hem kadınlara hem erkeklere, hem kadınlar tarafından hem erkekler tarafından uygulanan şiddet için kullanılabilir.¹⁶ Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında uygulanan şiddeti, fiziksel bir şiddet olarak görmekten ziyade, sembolik olarak görürüz. Modernite öncesi zamanlarda şiddet, gündelik hayatın bir parçasıyken ve aleniysen, modern toplumlarda bu şiddet biçimlerinden uzaklaşarak yeni şiddet türleri ortaya çıkmıştır. Modern toplumlarda şiddet gaz odaları gibi, hücreler gibi görünmez alanlara kaymıştır. Modernitede şiddet ruhsallaştırılmış, psikolojikleştirilmiş ve içselleştirilmiştir. İktidar teknikleri şiddetin içselleştirilmesinden faydalanır ve tahakküm araçlarını bu yeni düzleme göre kurar. İktidar bu şekilde çok daha kolay bir şekilde uygulanır. Bourdieu'nün sosyolojik literatüre kazandırdığı bir kavram olan simgesel şiddet; algı ve değerlendirme kalıplarıyla donanmış eyleyiciler üretmek amaçlı, gerekli toplumsallaşma çalışması kuramına dayanır. Söylemde yer alan buyruklara, algılama kategorilerinin şekillendirilmesi vasıtasıyla itaati mümkün kılar. Aynı zamanda bu buyruklar eyleyiciler tarafından her defasında yeniden üretilir.¹⁷ Simgesel şiddet; alışkanlığın otomatizminden faydalanan bir şiddet türüdür. Toplum içerisinde alışkanlık haline gelmiş algı kategorilerinin ardına saklanarak kendini

¹⁶ Titley, Ohana, *Toplumsal Cinsiyet Konu(şma)ları*, s. 53.

¹⁷ Pierre Bourdieu, *Pratik nedenler*, çev. Hülya Uğur (Tufan) Tanrıöver, İstanbul: Hil Yayın, 2015, s. 181.

süzdürür. Fiziksel şiddete gerek kalmaksızın süzdürülen bu şiddet türü, öznenin sinir uçlarına kadar işler. Bu da şiddetin olağan görölmesini sağlar.¹⁸ Toplumsal düzen, toplumsal yapının temelinde bulunan ayrışmalar vasıtasıyla zihinlere kazınır. Bu ayrışmalar; kültürel yapıtlar, aile, eğitim din gibi toplumsal kurumlar ve dil vasıtasıyla eyleyicilerin bir gerçekliği halini alır.¹⁹ Bourdieu'ye göre sembolik şiddetin kusursuzca işleminin en önemli sebeplerinden biri, hükmedilenlerin tahakküm ilişkilerine hükmedenlerin bakış açısıyla oluşturulmuş kategorilerle bakmalarıdır. Bu da kategorilerin doğal görünmesine sebebiyet verir. Hükmedilenler kendilerine yönelik olarak uygulanan tahakküm ilişkilerini kendileri de uygulamaya başlarlar ve böylece kendilerini aşağılama, değersizleştirme eğilimi gösterirler.²⁰ Sembolik şiddetin bir başka etkisi de, rıza ilişkilerinin sevgi ilişkilerine, iktidarın karizmaya dönüşmesidir.²¹ İktidara gösterilen rıza, bilinçli değil, eğilimsel bir yatkınlığa dayalı refleks öncesi davranışlarla üretilir. Böylece tahakküm ilişkileri doğal, kimsenin sorgulamadığı bir şey olarak görüldüğu için çok etkilidir.²²

Burada şunu özellikle belirtmek gerekir. Tahakküm ilişkilerinin doğal görölmesi ve bedenlere kazınması, eyleyicilerin tamamıyla yapı tarafından belirlenen bir kukla oldukları anlamına gelmemektedir. Tahakküm ilişkileri, bir direniş biçimine neden olmadan oluşamaz. Yine Bourdieu'ye göre; tahakküm altındakiler, hangi toplumsal evrende olurlarsa olsunlar her zaman belli bir güç kullanabilecek durumdadırlar.²³ Eğitim sermayesinin artmasıyla, rollerin geleneksel ayrımının çözölmesinin arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur.²⁴ Direniş tahakkümün vazgeçilmez bir parçasıdır. Ancak bilişsel yapılarımıza işleyen bu kategorilerden kurtuluş oldukça zordur. Bourdieu'nün belirttiği üzere burada sosyoloji başvurulması gereken bir bilimdir.

¹⁸ Byung-Chul Han, *Şiddetin Topolojisi*, çev. Dilek Zaptçioğlu, İstanbul: Metis Yayınları, 2017, ss. 15-19.

¹⁹ Pierre Bourdieu, *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, çev. Derya Fırat, Günce Berkurt, Ankara: Heretik Yayıncılık, 2017, s. 680-681.

²⁰ Pierre Bourdieu, *Eril Tahakküm*, çev. Bediz Yılmaz, Ankara: Bağlam Yayıncılık, 2015, s. 50.

²¹ Bourdieu, *Pratik nedenler*, s. 180.

²² Han, *Şiddetin Topolojisi*, s. 84.

²³ Pierre Bourdieu, Loic Wacquant, *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, çev. Nazlı Öktem, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s. 65.

²⁴ Bourdieu, *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, s. 169.

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinden Sembolik Şiddet: Türk Atasözleri Ve Deyimlerinde Annelik-Babalık Cinsiyet Rollerinin Kültür Kodlarına Dayalı Bir İnceleme

Sosyolojinin görevi, toplumsal yapıları ve bu yapıların yeniden üretimini sağlayan mekanizmaları açığa çıkarmaktır.²⁵ Bu sebeple bu yazıda amaçlanan söylemsel analiz, bizleri günlük yaşamda kuşatan özlü sözler niteliğindeki atasözleri ve deyimleri eleştirel bir analize tabi tutma açısından oldukça önemlidir.

Araştırmanın Amacı Ve Yöntemi

Araştırmada doküman incelemesi yöntemiyle elde edilen verilerin, içerik ve söylem analizi tekniğiyle analizi amaçlanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgular hakkında bir veri içerdiği düşünülen yazılı materyalleri kapsar.²⁶ İçerik analizi, nitel araştırmada diğer analiz tekniklerine göre daha az kullanılan bir tekniktir. Diğer bir yandan, bütün nitel veri analizlerinin içerik analizi olduğu söylenebilir. Çünkü elde edilen veriler, alınan notlar ve belgelerin içeriği özellikle son aşamada analiz edilir. İçerik analizinde odaklanılan nokta, mesajların çeşitliliği ve sıklığı, belli konuşma kalıbının ya da sözcük grubunun kaç kez tekrarlandığı gibi noktalara odaklanır.²⁷ İçerik analizinde temel amaç, birbirine benzer verileri, araştırmacı tarafından belirlenen temalar çerçevesinde bir araya getirmektir. İçerik analizinde yola çıkılan ilk aşama verilerin kodlanmasıdır. Elde edilen tüm veriler kodlanır ve analizde verilerin incelenmesinde bu kodlar yardımcı olur.²⁸ Bu metinde, araştırmacı tarafından belirlenen kodlar, yapılacak analiz için anlamlı bir bağlantı içerdiği düşünülen, anne, ana, kadın, baba, er, erkek, oğul, kız, avrat ve gelin kelimeleridir. Bu kelimelerin yanı sıra, anlamsal olarak anneliğe atıfla kullanılan, dişi kuş ve tavuk gibi ifadeler de yer verilmiştir. Doküman incelemesi yoluyla, atasözleri ve deyimlerden elde edilen bu veriler bir söylem çözümlemesine tabi tutulmuştur.

²⁵ Bourdieu, Wacquant, *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 17.

²⁶ Hasan Şimşek, Ali Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (Hasan Şimşek-Ali Yıldırım)*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2000, s. 140.

²⁷ Sharan B. Merriam, Jossey Bass, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, ed. Selahattin Turan, çev. Kollektif vd., Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2015, s. 195.

²⁸ Şimşek, Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (Hasan Şimşek-Ali Yıldırım)*, s. 162-163.

Söylem çözümlemesi, hiyerarşı ve iktidar arasındaki ilişkilere odaklanan bir analiz türüdür. İktidar ve ideoloji arasındaki bağları açığa çıkarmak amaçlı olarak, inşa edilen açıklamaları yapıbozumuna tabi tutmayı amaçlar. Özellikle dili etkileyen kültürel baskılarla ilgilenen bir analiz biçimidir.²⁹

Bu teknikler kullanılarak, Türk Atasözleri ve Deyimleri'ndeki sembolik şiddet içerici ifadelerin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada örneklem olarak alınan dökümanlar, Türk Dil Kurumu'nun İnkılâp yayınevinden çıkan "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü", Türk Dil Kurumu'nun "Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü" ve Türk Dil Kurumu'nun internet sitesindeki sözlük olarak belirlenmiştir. Sözlüklere referansta; atasözleri ve deyimlerinin sıra numaraları varsa bu sıra numaraları dikkate alınmıştır. Sıra numarası olmayan atasözü ve deyimlerin ise, sayfa numaraları esas alınmıştır. İnternette alınan atasözü ve deyimler ise TDK olarak bildirilmiştir.

Araştırmanın sınırlılığı, atasözleri ve deyimlerin özellikle dil vasıtasıyla aktarılması sebebiyle, günlük dilde kullanılan tüm atasözleri ve deyimlerinin sözlük içine alınmamış olmasıdır. Bu sebeple, bilimsel kaynak belirtme sorumluluğundan dolayı bu tip sözlere yer verilememiştir. Bir diğer sınırlılık ise, söylem analizinin subjektif değerlendirme kategorileri içeren bir analiz biçimi olmasıdır. Ancak konuya ilişkin olarak literatür taramasının yapılması ve kavramsal bağlama hâkim olunmasıyla, olabildiğince objektif değerlendirmelerin yapılması amaçlanmıştır.

Bulgular Ve Analiz

Genel olarak bakılacak olursa, Türk Atasözleri ve Deyimleri'nde sembolik şiddet içerici ifadelerde kadınlara yönelik olarak; kadınların diğer kadın aile bireyleriyle geçimsizliği, namus-bekâret üzerinden kadına yönelik yaftalamalar, kadının kocasına hizmet etme ve anne olma zorunluluğu anlamına gelen atasözleri ve deyimler bulunmaktadır. Erkeklerle yönelik olarak ise evi geçindirmek zorunda olmak, güçlü olmak, erkek çocuk sahibi olmak gibi konularda sembolik şiddet içerici atasözleri ve deyimlere rastlanmaktadır. Özel olarak annelik babalık rollerine odaklanıldığında, Türk Atasözü ve deyimlerinde

²⁹ Keith F. Punch, *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, ed. Zeliha Etöz, çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014, s. 217-128.

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinden Sembolik Şiddet: Türk Atasözleri Ve Deyimlerinde Annelik-Babalık Cinsiyet Rollerinin Kültür Kodlarına Dayalı Bir İnceleme

annelerin özellikleri arasında cefakâr, fedakâr, tutumlu oluşları; sevgi, şefkat, anlayışlılık, affedicilik gibi özelliklere sahip olmaları gerektiği dile getirilir. Babaların sahip olmaları gereken özellikler ise, para kazanmak, aileyi korumak, kamusal alanda hanenin başı olarak aileyi temsil etmek olarak dile getirilir. Böylece ataerkine dayalı toplum düzeni kusursuz bir şekilde işler. İş bölümü de bu geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin devam etmesine katkıda bulunur şekilde inşa edilmiştir.

Ataerkine dayalı toplum düzeninde, evlilik genç kızlar için topluluğa katılmanın tek yoludur. Beauvoir şu şekilde ifade eder; "Evde kaldıkları zaman, toplumsal açıdan tam anlamıyla fire sayılırlar".³⁰ Annelik her genç kızın istemesi ve gerçekleştirmesi gereken bir toplumsal rol olarak ifade edilirken, babalık için aynı durum söz konusu değildir. Aşağıdaki atasözlerinde bu açıktır:

"Ağlarsa anam ağlar, başkası (kalanı) yalan ağlar." (Ö.A.A/128)

"Ana besler hurmayla, eloğlu karşılar yarmayla." (Ö.A.A/279)

"Ana gibi yar olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz." (Ö.A.A/283)

"Ana hakkı Tanrı hakkı." (Ö.A.A/284)

"Analı kuzu, kınalı kuzu." (Ö.A.A/291)

"Ananın bastığı yavru (civciv) incinmez (ölmez)." (Ö.A.A/296)

"Ana, yürekten yana." (Ö.A.A/301)

"Dilsizin dilinden anası anlar." (Ö.A.A/962)

"Horoz ne kadar öterse ötsün, civciv tavuğun dıkdıkına bakar." (Ö.A.A/1480)

"Oğlan doğur, kız doğur; hamurunu sen yoğur." (Ö.A.A/2065)

"Oğlan yetir, kız yetir; yine şelege sen götür." (Ö.A.A/2068)

"Yuvayı yapan dişi kuştur." (Ö.A.A/2620)

"Anamın ak sütü gibi helal olsun." (Ö.A.A/3198)

"Anasının körpe kuzusu." (Ö.A.A/3216)

³⁰ Beauvoir, *Kadın I "İkinci Cins" Genç Kızlık Çağı*, s. 13-14.

“Oğlan yetir, kız yetir; ağır yükü sen götür.” (TDK)

“Ağlarsa anan ağlar, bir gözü yalan ağlar.” (*Silifke –İç.) (s. 20)

“Analı oğlak (kuzu) yarda (gökte) oynar (gezer, gerek), anasız oğlak (kuzu) yerde oynar (gezer, gerek).” (*Silifke –İç.) (s. 23)

“Anasının kucağında uyuyan çocuğun yüreği yağlanır.” (Peşman *Daday –Ks.) (s. 23)

“Anasız kuzu melemez.” (*Ereğli –Kn.) (s. 43)

“Anası olmayanın babası olmaz.” (Yenice *Tarsus –İç.; *şebinkarahisar –Gr.; - Nđ.) (s. 43)

“Anasız çocuk kanatsız kuş gibidir.” (*Karapınar –Kn.) (s. 43)

“Ana yüreği güveç gibi, baba yüreği bakır tencere gibi kaynarmış.” (Gündüzbey *Yeşilyurt –Ml.) (s. 43)

“Ana tavuğa kiş deme, civcivlerinden olursun.” (*Taşova –Ama.) (s. 43)

“Erkek kuş havayı, dişi kuş yapar yuvayı.” (*Mudurnu –Bo.) (s. 113)

Türk atasözlerinden de verilen örneklerden görüldüğü üzere, anneliğe kutsallık atfedilirken, babalık için aynı durum söz konusu değildir. Bu bakış açısıyla oluşturulan toplumsal kategoriler kadını annelik üzerinden tanımlarken, aynı zamanda kadınları özel alana hapseder. Kadınlardan çocukları, evleri, kocaları için kendilerini feda etmeleri istenir ve kadın kendini bu rolleri üzerine tanımlar. Kadınların özel alana hapsedilmesi için evlenir evlenmez çocuk doğurması salık verilir. Aynı zamanda doğurganlığına da bir kutsallık atfedilerek, toplumun beklentilerini bir an önce karşılması beklenir. Aşağıdaki örneklerde bu bakış açısı görülür:

“Doğuran avrat Azraili yenmiş.” (Ö.A.A/979)

“Gelin eşikte oğlan beşikte.”(Ö.A.A/1248)

“Kadını eve bağlayan altın şıkırtısı değil beşik gıcirtısıdır.” (Beyceli *Fatsa –Or.) (s. 149)

“Çocuk kundakta, gelin duvakta.” (Mansurlu, *Feke –Ada.; *Mudurnu –Bo.) (s. 277)

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinden Sembolik Şiddet: Türk Atasözleri Ve Deyimlerinde Annelik-Babalık Cinsiyet Rollerinin Kültür Kodlarına Dayalı Bir İnceleme

“Gelin gelir işiyenen, boklucana beşiğiyenen.” (*Karabük –Zn.) (s. 315)

Aşağıdaki atasözü ve deyimlerde görüldüğü üzere, bu bakış açısına göre yetişen kadın, oğlan çocuğu doğurmayı toplumsal prestij kazanma aracı olarak görür. Kendi ikincilliğinden kurtulmasının yolu olarak, kendi rahminden çıkacak olan bir erkeğe bel bağlar. Kadının evlenir evlenmez anne olması ve mümkünse oğlan çocuğu doğurması gerektiği dile getirilir. Şu atasözü ve deyimlerde bu bakış açısının izi görülür;

“Kızın var, sızın var.” (Ö.A.A/1812)

“Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün” Ö.A.A(/2063)

“Oğul balı.” (Ö.A.A/7334)

“Ağaç yeşert meyve getirsin, oğlan büyüt ekmek getirsin.” (TDK)

“Altın evi yıkılır, oğlan (erkek) evi yıkılmaz.” (-Bt.) (s. 41)

“Kız yükü, tuz yükü.” (-Çkr.; -Sm.) (s. 67)

“Oğlan büyür koç olur, kız büyür hiç olur.” (-Sm.) (s. 74)

“Oğlanı doğuran ana sevinmesin de ekmeğini yiyen sevin.” (Kemaliye –Ezc.) (s. 74)

“Oğlum olsun da ot kökü olsun.” (Hacıılyas *Koyulhisar –Sv.) (s. 74)

“Oğul olsun da, bok böcüğünden olsun.” (-Sm.) (s. 74)

“Oğlum olsun da ot kökü olsun.” (Hacıılyas *Koyulhisar –Sv.) (s. 74)

“Kızın var, sızın var.” (Derekuşçulu *Görele –Gr.; Gündüzbey *Yeşilyurt –Ml.) (s. 160)

“Kız yükü, tuz yükü.” (Çamşığı *Divriği –Sv.; -Vn.; *Bahçe –Ada.) (s. 161)

“Oğlan olsun da keçeden olsun.” (Çamşığı *Divriği –Sv.) (s. 174)

“Oğulsuz ocakta tütün tütmez.” (-Vn.) (s. 175)

“Oğlan olsun, deli olsun; ekmek olsun kuru olsun.” (Ö.A.A/2067) (-Gaz) (s. 174)

“Maya buldu avrat al ki, nar buldu oğlan doğursun.” (Gündüzbey *Yeşilyurt –Ml.) (s. 171)

“Oğlan doğuran kızı ele vermezler.” (-Gaz.) (s. 174)

“Oğlan doğuran ok gibi, kız doğuran bok gibi.” (*Mudurnu –Bo.) (s. 174)

“Oğlan olsun da keçeden olsun.” (Çamşığı *Divriği –Sv.) (s. 174)

“Oğlan olsun, deli olsun; ekmek olsun kuru olsun.” (-Gaz.) (s. 174)

“Oğulsuz ocakta tütün tütmez.” (-Vn.) (s. 175)

“Oturan karı oğlan doğurmaz.” (Kızılağaç *Bucak –Brd.) (s. 177)

“Bir koyuncuğum olsa, güden oğlum olsa.” (Zuday, *Taşova –Ama.) (s. 260)

“Elemeden yoğurur, ayda bir oğlan doğurur.” (Fandasköyü –Isp.) (s. 300)

“Koyunun on olsun, güden oğlun olsun.” (Borçak, *Söğüt –Bil.) (s. 355)

Bunun yanı sıra, ekonomik açıdan gücü elinde bulunduran ve ailenin başı olan erkektir yani babadır. Kadın evlenirken bazı yasal güvenceleri alan bir uyruktur. Kadın erkeğin soyadını alır, gerekirse onun dinini alır, yani tamamen onun ailesinden biri olur. Aile erkeğin çalıştığı, erkeğin kendi ailesinin bulunduğu yerde oturur. Kadın kocasına hem kızlığını, hem de ölene kadar ona olan bağlılık sözünü verir. Genç kız evlenerek, kendi evreninden koparak kocasının evrenine katılır.³¹ Babalık rolünü yerine getirmesi beklenen erkeğin görevi kamusal alanla bağlantılı olan maddiyatla ilgili kısımdır.

“Arı gibi eri olanın dağ kadar yeri olur.” (Ö.A.A/318)

“Avrat (kadın) malı, kapı mandalı. (Karı malı hamam tokmağıdır). (Ö.A.A/427)

“Avrat var, arpa unundan aş yapar; avrat var, buğday unundan keş yapar.” (Ö.A.A/428)

“Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar.” (Ö.A.A/429)

“Yuvayı yapan dişi kuştur.” (Ö.A.A/2620)

“Erkek kuş havayı, dişi kuş yapar yuvayı.” (*Mudurnu –Bo.) (s.113)

“Erkek sel, kadın (avrat) göl.” (Ö.A.A/1135)

“Evi ev eden avrat.” (Ö.A.A/1198)

³¹ Simone de Beauvoir, *Kadın 2 “İkinci Cins” Evlilik Çağı*, çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları, 2010, s. 15-16.

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinden Sembolik Şiddet: Türk Atasözleri Ve Deyimlerinde Annelik-Babalık Cinsiyet Rollerinin Kültür Kodlarına Dayalı Bir İnceleme

“Kadının şamdanı altın olsa mumunu dikecek erkektir.” (Ö.A.A/1641)

“Kadın var arpa ununu aş eder; kadın var buğday ununu aş eder.” (Ö.A.A/1644)

“Baba ocağı (yurdu).” (Ö.A.A/3563)

“Erkek getirmeyi, kadın yetirmeyi bilmelidir.” (TDK)

“Erkek vefakâr, kadın cefakâr olmalı.” (*Senirkant –Isp.) (s. 45)

“Yiğit oğlan, dalyan kız yürüyüşünden belli olur.” (Bayat *Emirdağ –Af.) (s. 90)

“Yükün ağırlığını erkek deveye yüklerler.” (-Nğ.) (s. 91)

“Dişi kuş yapar yuvayı, içini dışını sıvayı sıvayı.” (*Balâ –Ank.) (s. 95)

“Tavuk yumurtlar, horoz zora düşer.” (-Hak.) (s. 193)

“Her gün tavuk yaşamaktan, bir gün horoz yaşamak iyidir.” (Kösten *Honaz – Dz.) (s. 134)

Yukarıdaki atasözleri ve deyimlerde görüldüğü üzere, babalık rolüne atfedilen anlam yalnızca para durumuyla alakalıdır. Baba evvela erkek sonra babayken, kadından evvela anne sonra kadın olması beklenir. Gerekirse kadınlığını unutmamalı, anne olmağını öncelikle ve tüm hayatını buna göre düzenlemelidir. Babalar ise para kazanıp evi geçindirmek yüküyle yüklenmişlerdir. Bu bakış açısında hem anneler hem babalar sembolik şiddete maruz kalmaktadırlar.

Sonuç Ve Değerlendirme

Yapılan içerik ve söylem analizinin sonucunda, Türk Atasözleri ve Deyimleri’nde, annelere ve babalara yönelik sembolik şiddet içerici ifadeler bulgulanmıştır. Erilliğin ön plana çıkartıldığı bir toplum düzeninde, anneliğe yönelik şiddetin daha fazla olmasıyla birlikte, babalık için de şiddet içerici ifadeler bulunmaktadır. Daha önce belirtildiği üzere, Türk toplumunda atalara ve ataların sözlerine, toplumca kabul görmüş deyimlere olan itibar oldukça fazladır. Köknel’e göre, günlük yaşantıda rastlanılan bireysel ve toplumsal şiddet, insanlığın birikimsel olarak sürdürdüğü ve insanlık tarihi boyunca süregelen olgulardır. Bu sebeple bireysel ve

toplumsal şiddet olaylarının arkasında insanlık tarihi vardır.³² Toplumca kabul gören söz öbeklerinin de bu birikimsel olarak ilerleyen şiddeti sürdürdüğü aşıkârdır.

Sembolik şiddetin en önemli aracı dildir. En basit dilsel alışverişte bile, tarihsel bir iktidar ilişkileri ağıyla karşılarız. Bu alışverişte iktidar ilişkileri görünmez haldedir. Bu iktidar ilişkilerine bütüncül bir gözle bakılmadığı sürece, sözlü iletişimde yaşananların büyük çoğunluğunun aslında ne ifade ettiği anlaşılabilir.³³ Böylelikle, tahakküm ilişkilerini olağan görme eğilimi gösterilir. Bu çalışmada da, annelik babalık rolleri üzerinden sembolik şiddetin analizi yapılarak, topluma dayatılan bu rollerin iktidarla bağlantısı açıklanmıştır. Arendt'in ifadesiyle, ne şiddet ne de iktidar doğaldır. Yalnızca insanın siyasal alanına aittirler. Bu olayların insancıl olan yanı, insanın eyleme yetisidir yani bunları sürdürme iradesidir.³⁴ Yani denilebilir ki şiddet kavramını eyleyiciler üretmese dahi, şiddeti ve şiddete dayalı toplum düzenini yaratan ve yine bu düzenin sürmesini sağlayan eyleyicilerdir. Dilsel ifadelerin önemli bir örneğini veren ve topluma yön veren atasözleri ve deyimlerde görüldüğü üzere, toplumsal cins ayrımına dayalı şiddet toplumsal bakış açısı tarafından üretilir.

Yapılan söylem çözümlemesinde, annelerin vefakâr, cefakâr yahut tutumlu olarak tanımlanıyor olmalarının, eşitsizlikçi bir yapı yarattığı bulgulanmıştır. Anneliğe kutsallık atfetmek yoluyla ve özellikle biyolojik açıdan doğurgan olmalarına atıfla, annelerin yönelik sembolik şiddete maruz kaldığı bulgulanmıştır. Babalara yönelik olarak ise, evi geçindirme yükünü omuzlamak, güçlü olmak veya ailesine karşı tüm topluma karşı sorumlu olmak şeklinde tanımlanmaları yoluyla, yine bir eşitsizlik yaratılmaktadır. Toplumsal cinsiyet rol ayrımının kadınları ve erkekleri kısıtlamasını ve baskı altında bulunmalarını engellemek tüm toplum düzeninin yeniden yapılanmasını gerektirir. Ancak günlük yaşantıda yapılacak bazı dönüşümlerle, bu eşitsizlikçi düzene yönelik olarak bazı önlemler alınabilir.

³² Özcan Köknel, *Şiddet*, İstanbul: Altın Kitaplar, 1996, s. 12.

³³ Bourdieu, Wacquant, *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, s. 137.

³⁴ Hannah Arendt, *Şiddet Üzerine*, çev. Bülent Peker, İletişim Yayınları, 2016, s. 97.

**Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinden Sembolik Şiddet: Türk Atasözleri Ve
Deyimlerinde Annelik-Babalık Cinsiyet Rollerinin Kültür Kodlarına Dayalı Bir
İnceleme**

Kaynakça

- AKALIN Şükrü, H., Recep TOPARLI, Belgin AKSU T., *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri, Erişim Tarihi: 17.05.2018.
- AKSOY Ömer Asım, “Atasözleri Sözlüğü”, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1995.
- AKSOY Ömer Asım, “Deyimler Sözlüğü”, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1995.
- ARENDET Hannah, *Şiddet Üzerine*, çev. Bülent Peker, 8. b., İletişim Yayınları, 2016.
- BEAUVOIR Simone de, *Kadın 1 “İkinci Cins” Genç Kızlık Çağı*, çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları, 1993.
- BEAUVOIR, *Kadın 2 “İkinci Cins” Evlilik Çağı*, çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları, 2010.
- BOURDIEU Pierre, *Ayrım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, çev. Derya Fırat, Günce Berkurt, Ankara: Heretik Yayıncılık, 2017.
- BOURDIEU, *Eril Tahakküm*, çev. Bediz Yılmaz, Ankara: Bağlam Yayıncılık, 2015.
- BOURDIEU, *Pratik nedenler*, çev. Hülya Uğur (Tufan) Tanrıöver, İstanbul: Hil Yayın, 2015.
- BOURDIEU Pierre, Loic WACQUANT, *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, çev. Nazlı Öktem, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- BUTLER Judith, *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- ECEVİT Yıldız, “Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç”, *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi, 2011, ss. 3-30.
- ENTWISTLE Joanne, “Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet”, *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, çev. İlkay Şahin, Ankara: Birleşik Yayınevi, 2012, ss. 216-36.
- FIRESTONE Shulamith, *Cinselliğin Diyalektiği*, çev. Yurdanur Salman, İstanbul: Payel Yayınları, 1993.
- HAN Byung-Chul, *Şiddetin Topolojisi*, çev. Dilek Zaptçioğlu, İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
- KÖKNEL Özcan, *Şiddet*, İstanbul: Altın Kitaplar, 1996.
- MARTIN, SLATTERY, *Sosyolojide Temel Fikirler*, ed. Tatlıcan, Ümit, Demiriz, Gülhan, çev. Balkız, Özlem vd., İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2011.
- MERRIAM Sharan B., Jossey BASS, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, ed. Selahattin Turan, çev. Kollektif vd., Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2015.

PUNCH Keith F., *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, ed. Zeliha Etöz, ev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.

ŞİMŞEK Hasan, Ali YILDIRIM, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (Hasan Şimşek-Ali Yıldırım)*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2000.

TITLEY Gavan, Yael OHANA, (ed.), *Toplumsal Cinsiyet Konu(şma)ları*, ev. Şehnaz Kıymaz Bahçeci, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2014.

**Кыргыз элинин улуу мурасы манас эпосундагы жети осуят менен жаш
муундарды келечекке тарбиялоо**
Воспитание будущего поколения с семь заветами великого наследия эпоса
Манас Кыргызского народа

Карбекова Чынаркан Кайсарбаевна

Кыргызстан Жалал-Абад шаары Жалал-Абад мамлекеттик университети

Аннотация

Кыргыз элинин улуу мурасы болгон Манас эпосундагы жети осуят менен жаш муундарды келечекке тарбиялоо. Жаш муундарды гумандуулука, толеранттуулука жана эмгеке тарбиялоо. Манас эпосунда терең мазмуундагы улут аралык ынтымак, биримдик баяндалган. Жаш муундардын жаратылыш менен да таттуу мамиледе болууга жаратылыш байлыктарын кромжусуз муундан муунга өткөрүп берүү тууралуу кеңири баяндалган.

Манас кыргыз элинин улуу мурасы. Манас эпосунда Манастын айкөлдүгү, эр жүрөктүүлүгү, кыргыз элин коргоодогу баатырдыгы кеңири чагылдырылган. Манас эпосунда кыргыз элинин саясий, идеялогиялык, экономикалык жашоосу чагылдырылган. Манас эпосунда кыргыз элинин тарыхый улуу эл экени, тарыхый улуу калк экени баяндалган. Өрүшү кенен улуу калктын каада салты, үрп-адаты, эстетикалык табити, этикалык нормалары, мээрмандыгы, дини, дили, географиялык жайгашуусу, кошуна мамлекеттер менен сода сатык алакасы терең мазмуундагы философиялык деңгээлде чагылдырылган.

В статье рассматриваются вопросы гуманизма, толерантности, трудового воспитания молодого поколения на основе семи заповедей великого наследия кыргызского эпоса «Манас». В эпосе «Манас» раскрываются вопросы межнационального общения, взаимодействие природы и человека.

«Манас» - уникальный памятник духовной культуры киргизского народа, олицетворяющий свободолобимый дух киргизов, их нелегкую мгновенную борьбу против иноземных захватчиков. В героическом духе, патриотической идее эпоса отражена многовековая борьба киргизского народа за свое существование. Каждое существенное

изменение в политической, идеологической, экономической жизни народа оставляло в эпосе своеобразный отпечаток.

«Манас» велик и монументален не только по объему, содержание его охватывает все стороны жизни народа, от деталей быта до больших событий в его судьбе. «Манас» представляет собой такую эпопею-энциклопедию, в которой отражены в художественной форме многовековая история киргизского народа, его хозяйство, быт, обычаи, нравы, эстетические вкусы, этические нормы, его медицинские, географические, религиозные и иные представления, международные торговые связи и многое другое.

Именно поэтому эпос является богатым источником для изучения истории, философии, этнографии, словесного искусства, психологии и других сторон духовной и социальной жизни киргизского народа.

Education of the future generation with the sewn covenant of the great legacy of the Manas epic of the Kyrgyz people

The article deals with humanism, tolerance, labor education of the younger generation on the basis of the seven commandments of the great legacy of the Kyrgyz epos Manas. In the epos "Manas" the questions of interethnic communication, interaction of nature and man are revealed.

«Манас» - a unique literary monument of the Kurguz people, its originality; it embodies a freedom-loving spirit of the Kurguz, their hard long struggle against foreign invaders. This struggle for own existence is reflected in a heroic spirit, a patriotic idea of this epos. Every important change in a political, ideological, economical life of the people during its long historical development left a definite mark in this epos.

One more peculiarity of «Манас» is its vast contents and many-sided information it has. «Манас» is great and monumental not only in volume, but in the scope of the peoples life. Its content covers all sides of the peoples existence from details of its everyday life to important events in its destiny. «Манас» represents such an epos-an encyclopedia, which represents in a poetic form along history of a political struggle of the Kurguz people, its many-sided life, its economy, customs, mode of life, manners, esthetic tastes, ethic standards, its medical, geographic, religious and other notions, its international, trade ties and other information about the Kurguz. That's why the epos is the fullest original work for researching the history, philosophy, ethnography, oral art, psychology and other aspects of a mental and social life of the people as many scientists state.

Key words: Educate the future Employ the future of the youth of humanity and tolerance.
«Manas» is great and monumental not only in volume, but in the scope of the peoples life.

Түйүндүү сөздөр: Жаш муундарды гумандуулука, толеранттуулука тарбиялоо.
Манас эпосундагы этикалык жүрүм-турумга тарбиялоо.

Ключевые слова: Воспитывать будущего молодежи гуманность и толерантность. Воспитывать этического поведения в эпоса Манаса.

«Манас» эпосунан элдик педагогикага көрөңгү, улуттук философияга өзөк мамлекеттик идеологияга таяныч болуп бере ала турган рухий нарктарды изилдөөнүн амалияттык мааниси баа жеткис. «Манас» эпосундагы осуяттарды албетте Жусуп Баласагын сыяктуу бабаларыбыздын насааттарынан, элдик педагогиканын бардык булактарындагы залкар идеяларынан бөлүп кароого болбойт. Эпостогу баа жеткис идеялар – кыргыз элин түбөлүктүүлүккө алып баруучу чоң касиет.

Манас эпосу боюнча көтөгөн илимпоздорубуз, жазуучуларыбыз, тарыхый булактарга таянып, Манас жөнүндө маалыматтарды жазып келүүдө. Алардын бири көрүнүктүү жазуучубуз Жалил Садыков «Айкөл Манас» деген эмгегинде Манас атабыздын урпактары болгон Семетей, Сейтек туралуу да кеңири баяндаган. Ал эми жазуучу журналист Жапарали Осмонкулов балдар чыгармаларына жакынырак кылып Манас эпосун кыскача жөнөкөй тилде жеткиликтүү кылып Манас эпосун баштан аяк баяндаган. М.Ч.Мамыров «Манас» эпосунун калыптаныш тарыхын чагылдырган. Бекембай Апыштын, Дөлөн Бабаевдин «Педагогика» деген эмгегинде жаш муундарды окутуп билим гана бербестен, көп кырдуу оң сапаттарга ээ болуучу жаштарды тарбиялоо Манас эпосундагы жети осуятта дана байкалат. Учурда мусулман өлкөлөрүндөгү жаштардын тарбиясы ар түрдүү, бирок ошого карабастан өлкөнүн маданияты, жетишкендиги, цивилизациясы да чоң мааниге ээ.

«Манас» эпосу-кыргыз элинин педагогикалык идеяларын, тарыхын, тилин, динин, этнография, философиялык жана илимий көз краштарын, психологиясын,

маданиятын, көркөм өнөр ажарын, руханий жана социалдык-саясий турмуш тажырыйбаларын иилдөөнүн ишенимдүү булагы. Аталган жагдайлардагы изилдөөлөрдү жүргүзүү ар бир илимий мекемелер менен окуу жайлардын ыйык парзы. «Манас» эпосунун идеяларын таалим тарбия амалиятында мугалимдер жана ата – энелер пайдалана турган өркүндөгөн усулдук колдонмолорду, окуу куралдарын жана окуу китептерин төмөнкүдөй багыттардагы идеяларга топтоштуруп иштеп чыгуу зарыл экендигин бүгүнкү турмушубуз далилдеп койду. [Mamirov, 2005. 183-187]

1.Элдин бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгарган ажырагыс ынтымакта болуу идеясы.

Улуттук идеянын өзөгүн элдин ички биримдик ынтымагы түзөт. Кыргыз элинин эзелтен бери басып келе жаткан жолу, тарыхы, таржымалы да мына ушул ынтымакта. Ынтымактуулук боюнча «Манас» эпосун бир канча ыр саптары менен макалдатып берилген. «Ырыс алды ынтымак», «Ынтымак түбү ийгилик», «Ынтымагың бар болсо тең болоорсуң, ынтымагың жок болсо жем болоорсуң» жана «Күч бирдикте» сыяктуу эл оозунда айтылып келе жаткан макалдар тегин жерден эмес. Бабаларыбыздын мындай нускалуу сөздөрү эч качан кунун

жоготпойт. Элдин биримдүүлүк ынтымагынын идеясы кыргыздардын кайгылуу тарыхый тажырыйбасынан пайда болонун «Манас» эпосунун башында эле басып кирген күчтүү жоодон улам эл туш тарапка чачыраганын «Бирөө айдалып Алтайга, бирөө айдалып Каңгайга, бирөө тентип Эренге, бирөө түшүп кетти тереңге» деген саптар айгинелеп турат. Манас согушуп жатып курчоодо калганда кеменгер Кошой: Жаралган бир ууч элим үчүн зарып кылам малымды, Таалайым Манас эр үчүн Курман кылам жанымды – деп кол жыйнап келип аны бошотуп алат. Кошойдой акылман жоокерлердин үлгүсүнөн «Өсө турган эл өз баласын батыр дейт: Өспөй турган эл өз баатырын катын дейт», деген макал пайда болгон. Өз мыкты уулдарын сыйлай албаган калк башка элге көз каранды кор болот. Манас баш болгон эл Кошойдун акылын урматтап, андан кеңеш сурайт. Ынтымактуу элде гана карыга урмат, жашка ызат менен мамиле жасалат. Элин сүйүп, анын эркиндиги, коопсуздугу, келечеги үчүн тынчсызданган атуул Манас: «Тирүү Манас барында, Кыйратып Кытай кыра албайт. Өлбөй тирүү жүргөндө не максатка жетейин. Кырк үйлүү кыргыз журт үчүн курман болуп кетейин»-деп өзүнө өзү шерт кылат. Ушундай улуу максат менен Манас чачыраган кыргызды өз тегерегине жыйнайт. Ар кайда каңгып жүргөн Манас жөнүндө угуп, түштөрүндө аны көрүп жүргөн эл өздөрү келип эле кошулушат. Ата-бабаларыбыз элдин ынтымагын чыңдоо максатында санжыра жаратышкан. Анда кыргыздын бардык урууларынын түбү келип биригип кетет. Ал эми уруу кууп жиктешүү, өз тегине жан тартуу да намыс ариетти билбеген нарксыздыктын белгиси экенин көбүбүздүн паамыбыз жетпей келет. Санжыра бул биримдик, ынтымак үчүн түзүлгөн ашынган тууганчылдык (трайболизм) үчүн эмес экендигин туюнушпайт. Кыргыз элинде байыртадан бери адилеттүүлүк, арнамыстуулук ыроолоп келген. «Кой аксагы менен жүз» дегендей эл арасында кара санатай чыккынчылар да болуп келген, ошондуктан «Өздөн чыккан жат жаман, өзөктөн чыккан өрт жаман» - деп бекеринен айтылган эмес элибизде. Манастын ак ордосун бузган Абыке Көбөш, Канчоро окшошгон кыянатчылар да чырчатактарды чыгарып келишкен, бирок ошого карабастан эр жүрөк Манас баштаган кыргыз эли «бир жакандан баш, бир жеңден кол чыгарып» биримдикте кыйынчылыктарды жеңип келген [Sadıkov, 1995. 30-35; Apısh, Babaev & Corobekov, 2002. 53-57].

2.Эл аралык достукта жана кызматташтыкта болуу идеясы. Адамзатты жүздөгөн улуттар, миңдеген элдер түзөт. Жер шаарында алты миллиардка жакын адамдардын алтыдан биринен көбүрөөгүн түзгөн кытайлар менен жалпы саны миңге жетпеген тофалар сыяктуу элдердин да адамзатта өз орундары бар. Калктын санына, жашаган аймагынын аянтына же экономикалык абалына карап элдерди улуу, кичүү деп бөлүштүрүү чоң жаңылыштык. Жалпы адамзат бир организм сыяктуу бир бүтүндүк.

Башка элдерге такыр кошулбай, өзүнчө бөлүнүп жашоого мүмкүн эместигин, башка улуттун элдери менен алакалаш жашоо зарылдыгын туура баамдаган бабаларыбыз: «Жалгыз аттын чаңы чыкпайт, жалгыз эрдин даңкы чыкпайт», «Ынтымак бар жерде ырыс бар», «Айылы аралаштын коюу королош», «Жел желге кошулса жут, эл элге кошулса кут», деген акылман ойлорду жаратышкан. «Манас» дал ушундай даанышман идеяларды өзүнө камтыган чыгарма. «Манаста» аты аталган он бешке жакын улуттун, элдердин бирине карата да жаман пикир айтылбайт [Sadıkov, 1995. 42-45; Apıshev, Babaev & Sorobekov, 2002. 62-63] .

Өз элин гана сүйүп, башкаларга жек көрүү менен мамиле кылган адам акыр түбү өз эллин да чанбай койбойт. Башка улуттардын артыкчылыгын даңазалап, өз элинин кемчилдигин гана көгөн адам дале интернационалист болуп жарытпайт. Интернационалист адам бөтөн элдердин тарыхын, маданиятын салт-санаасын үйрөнүүгө аракеттенип, аларды сыйлап, урматтап достук менен мамиле жасайт. «Канча тил билсең, ошончо жолу адамсың» деп жазган Ф.Энгельс.

3.Улуттук ариетти , элдин ар-намысын сактоо идеясы. «Кыргыз» деген этноним биздин эрага чейин эле кытайлардын жылнаамаларында жазылып белгилүү болгон. Элибиз сан кылымдардын сыноосунан өтүп, чабылып-чачылса жа жок болуп кетпей атын сактап келишинин сырынын бири душмандар жете албаган бийик тоолордо жашашы менен түшүндүрсө кээ бирлери бабаларыбыз минген күлүк аргымактар менен байланыштырышат. Эмнени айтып жромолдобосок дагы ариет ар – намысты ыйык туткан кыргыз эли түбөлүктүү жашап келе жатат. [Mamirov, 2005. 190-192]

4.Арыбас мээнетке, өнөр-билим алууга, бакубат дөөлөткө умтулуу идеясы. «Адамды адам кылган - эмгек» деп Ф Энгельс айткандай адамдын адам

болуп калыптануусунда эмгектин ролу чоң. Гүлдөгөн маданиятка, бакубат турмушка арыбас мээнет гана жетиштирет деген идея «Манас» эпосунун мазмуунунда да чагылдырылат. Манас эпосунда айтылгандай мал-жандык менен жан багып келе жаткан кыргыз эли. Аштык айдап, эгин эгип дыйкан чарбасын да өздөштүрүп алышат. Эгиндин кокучун койго табагын тайга алмаштырып үрөөн жыйнап эгин эгишкен эгиндин түшүмү мол болуп тоодой түшүмгө Аккуланы сатып алат «ат адамдын канаты» деген кеп бекеринен калган эмес, ал түбөлүктүү ээсине кызмат кылат. Эл оозунда айтылып келе жаткандай Көкөтөйдүн ашында күлүктөргө байге берилген баш байгеге сексен миң жылкы, миң төө, тогуз миң уй, жүз миң кой, токсон боз үй, ал эми акыркы байге тогуз кара, токсон кой болот. Өтө эле апыртылып айтылганы менен бул факт кыргыздарда мал чарбачылык аябай өнүккөндүгүнөн дарек берип турат. Малды бага билген, сыйлай билген эл экендигибиз көрүнүп турат. Байгеде баш байга ала турган атты табына келтире мээнет кылып бага билген адам бат эле байыйт. Ал өнөрлүү, билимдүү, мээнеткеч адам деп эсептелет.

Окумуштуулардын айтымында соодага басым жасап, чийки затты экспорттоочу мамлекеттер бара-бара жакырланат. Заманбап технологиядагы товар өндүрүүчү мамлекеттерге көз каранды болуп калат. Демек соодага жана ортомчулука (далдалчылык) азгырылбай, техникалашкан өндүрүшкө жарактуу, товар жана идея жаратууга жөндөмдүү адамдардын бүтүндөй муунун өстүрүү мамлекеттин идеялогиясынын данакери болууга тийиш. [Osmonkulov, 2005. 61-63]

5. *Гумандуу, айкөл, камкор болуу идеясы.* Эпосту улам кайталап окуган сайын «Манас» - элдин өзүн өз тукумуна таанытып туруучу улуу дүйнө экенине терең ынанасың. «Манас» эпосун терең үйрөнүү менен ар бир кыргыз өз тегин, элдин үйрөнөт өз тамырын эл тамыры менен туташтыра турган улуу сабак алат. Ар кандай ишти аткарууда Манас өз мүнөзүндөгү асыл сапаттарды көрсөтөт. Манастын атасы койчусу Ошпурга жөнөтөөрүн укканда, жалгыз, эрке бала экендигине карабай макул болуп, «Ата айтканыңды угайын» деп жөнөп кетет. Мындан биз Манастын ата-эненин айтканын эки кылбай аткаруу парз экендигин билебиз. Алар үчүн кам көрүү, карыганда аларды сыйлап, көзү өткөнчө багуу, о дүйнөгө жол-жобосун сактап узатуу ар бир баланын ыйык парзы.

[Arısh, Babaev & Corobekov, 2002. 72-73]

6. Табият менен таттуу мамиледе болуп, жаратылышты коргоо идеясы.

Адам жаратылыштын бир бөлүгү катары өзүнүн өмүрү, жашоосу үчүн табият алдында дайыма карыз. Жаратылыш аны кийиндирип ичиндирет жана анын нравалык, эстетикалык, физикалык ж.б. касиеттерин да жетилдирет. Адам табият менен эриш – аркак, ошондуктан адам аны коргоп, ага өтө кылдат мамиле жасоого милдеткер.

Адамдын жаратылышка карата мамилеси анын адептик – идеялык сапатына жараша болот. Ата – бабаларыбыз байыртадан эле жаратылышты ыйык тутуп, ага өтө гумандуу мамиле жасашканын элдик оозеки чыгармалардан ачык эле көрөбүз. Элдик эпостордо, жомоктордо ата – бабаларыбыз табият менен коюндаш жашап, аны коргоо зарыл экендигин түшүнүп, жаратылыш кыйраса адам кошо кыйраарын сезишкен. [Karasaev, 2012, 69-73; Arısh, Babaev & Corobekov, 2002. 76-78]

7.Жумурятыбыздын мамлекеттүүлүгүн чыңдоо жана аны көздүн карегиндей сактоо идеясы.

Элибиз тээ байыркы замандан бери эле эгемендүүлүктү эңсеп , биримдик, эркиндик, көз каранды эместик деп жан аябай күрөшүп, келген. Манас бала кезинен эле «Бүлүнгөндү бүтөгөн -чачылганды жыйнаган», күжүрмөн, эмгекчил батыр болгондуктан ал өз сөзүндө «Кулаалы таптап кыш кылдым, курама жыйып – журт кылдым» деген ыр саптары бекеринен айтылбаса керек. Кылымдар боюу эңсеп келген эгемендүүлүккө элибиз жетти. Өзүнүн конституциясы, мамлекеттик символикалары – туусу, герби, гимни жана улуттук акчасы бар эркин демократиялуу өлкө болуп, дүйнө жүзүндөгү бүт мамлекеттерге таанылды. [Векбоев, 2004. 173-176]

Кыргыз элинин улуу мурасы болгон «Манас» эпосу Кыргыз элинин өсүп өнүгүүгүсүнө улуттук идеялогия болуп бере ала турган тарыхый эпопея. Манас эпосунда Кыргыз элине таандык үрп адаттар, каада салттар, ырым-жырымдар, улуттун кулк мүнөзү, эл аралык мамилелери, меймандостугу, айкөлдүгү, даанышмандыгы табият менен таттуу мамиледе болуусу жана башка көптөгөн оң сапаттар камтылган. Мындай сапаттар ар бир эле инсанда калыптана бербейт. Ошондуктан келечек муундарды тарбиялоодо бул

элементтерди пайдалануу менен биз көптөгөн ийгиликтерге жете алабыз жана жаштарга толук кандуу тарбия бере алабыз.

Literature

1. Karasaev, A.X. “Etika” , Bishkek, 2012
2. Gin A.A. Pedagogikalik tehnikanın ıkmaları: Mugalim Uchun koldonma. Moskova: Vita-Press, 1999
3. Bekboev İ.B. İnsanga bagıttap okutuu tehnologiyasının teoriyalık cana praktikalık masaleleri. Bishkek, 2004.
4. Bekboev İ.B. Pedagogikalık proses: Eski konumushtor cana canıchıl koz karashtar. Bishkek, 2006
5. Apısh B., Babaev D., Corobekov T. “Pedagogika”. Bishkek, 2002
6. Mamırov M.C. “Manas” eposunun kalıptanısh tarıhı. Bishkek, 2005
7. Osmonkulov C. “Manas”. Bishkek, 2005
8. Sadıkov C. “Aykol Manas”, Bishkek, 1995